

Nr 26.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna; given Stockholms slott den 18 december 1953.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

GUSTAF ADOLF.

Gunnar Hedlund.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås, att en laglig reglering av sinnesslövarnen i dess helhet skall genomföras och ersätta den ofullständiga lagstiftning, som f. n. finns på området, nämligen lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Den nya lag, som föreslås, skall omfatta bildbara och obildbara psykiskt efterblivna (sinnesslöa) i alla åldrar.

Undervisning och vård av de efterblivna, som den föreslagna nya lagen avser, skall stå under huvudmannaskap av landstingen. Dock göres undantag för vissa asociala eller särskilt svårskötta, vilka liksom hittills i regel skall omhändertagas genom statens försorg. Med landstingen jämställas de landstingsfria städerna. Varje landsting skall för sitt område låta upprätta en plan över hur undervisningen och vården av de efterblivna skall ordnas. Planen skall för fastställelse underställas Kungl. Maj:t eller central myndighet. I planen skall upptagas särskolor och vårdanstalter av närmare angivna slag och med erforderligt antal platser. Även enskilda anstalter kan upptagas i planen. Hela verksamheten skall stå under ledning av en av landstinget utsedd centralstyrelse.

Lagförslaget innehåller vidare regler om särskoleplikt för sådana efterblivna barn och ungdomar, som kan tillgodogöra sig särskoleundervisning, samt om skyldighet för höggradigt efterblivna att underkasta sig vård å vårdanstalt. Av rättssäkerhetsskäl har noggranna regler uppställts om inskrivning och intagning vid skolor och anstalter liksom om utskrivning

därifrån. Prövningen av dessa frågor skall i tveksamma fall verkställas av en delegation inom centralstyrelsen med en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande.

Undervisning och vård enligt lagen skall för den som är under 21 år i princip vara kostnadsfri; för äldre skall erläggas avgifter enligt fastställd taxa.

Förslag

till

Lag

om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Härigenom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag avser *dels* barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kunna erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem, *dels* andra barn under aderton år, som av sådan orsak icke kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, *dels* ock personer över aderton år, som av samma grund äro ur stånd att taga vård om sig själva.

Från lagens tillämpning undantagas de som äro intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

Handhavandet av de psykiskt efterblivnas undervisning och vård.

2 §.

Det åligger landsting att svara för att de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet erhålla undervisning och vård enligt denna lag och med stöd därav meddelade föreskrifter.

För varje landstingsområde skall landstinget låta upprätta en plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom området. I planen skola upptagas specialskolor (*särskolor*) och vårdanstalter med erforderligt antal platser ävensom organ för öppen vård. Planen skall för prövning och fastställelse underställas Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer. Ändring av planen fastställas av Konungen eller myndigheten.

Två eller flera landsting må upprätta gemensam plan och jämväl eljest förena sig om gemensamma särskolor och vårdanstalter samt därtill anknuten öppen vård.

Kan det antagas att åt visst antal efterblivna inom ett landstingsområde plats kan beredas vid enskild särskola eller vårdanstalt, som i den ordning Konungen bestämmer godkänts för mottagande av efterblivna elever eller patienter från hela riket, må planen fastställas ändå att den icke upptager platser för dessa efterblivna.

Med särskola och vårdanstalt avses nedan i denna lag allenast sådan särskola och vårdanstalt, som är upptagen i fastställd plan eller som godkänts enligt vad i fjärde stycket sägs.

3 §.

I den mån icke annan drager försorg därom, åligger det landsting att anordna och driva de särskolor och vårdanstalter, som finnas upptagna i den i 2 § omförmälda planen. Det åligger ock landsting att, i den mån erforderliga medel icke annorledes tillhandahållas, bestrida kostnaderna för anordnande och drift av annan tillhöriga skolor och anstalter, som upptagits i planen, dock endast i den utsträckning dessas skol- eller vårdplatser äro avsedda för landstingsområdets behov.

4 §.

Skyldighet för landsting att ansvara för undervisning och vård enligt 2 § föreligger ej i fråga om

a) psykiskt efterblivna, som äro blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller epileptiska eller som på grund av asocialitet, indisciplinärt uppträdande, hypersexualitet eller av annat liknande skäl svårigen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna, samt

b) höggradigt psykiskt efterblivna, som äro så svårskötta, att de fordra vård å specialanstalt, eller som lida av tuberkulos i smittsamt skede.

5 §.

1 mom. Särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat.

Särskilda former av internat äro

a) *småbarnshem* med förskola för därför lämpade barn under skolåldern;

b) *skolhem* med skola för allmän teoretisk och praktisk undervisning för dem som enligt 10 § äro skolpliktiga vid särskola; samt

c) *yrkeshem* för särskolepliktiga, som efter undervisning i skolhem anses böra erhålla yrkesundervisning.

I första hand skall, när förutsättningar härför föreligga, behovet av särskoleundervisning tillgodoses genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem. För stad med minst 25 000 invånare skall externatundervisning alltid vara anordnad.

I anslutning till särskola skall för varje landstingsområde finnas observationsavdelning eller observationsplatser för undersökning av barn, som ifrågasättas behöva undervisning eller vård enligt denna lag.

2 mom. Särskilda former av vårdanstalter äro

a) *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som erhållit undervisning i särskola men äro ur stånd att taga vård om sig själva, och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda;

b) *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas i arbetshem men icke längre äro arbetsföra;

c) *vårdhem* för efterblivna barn, som kunna antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kunna tillgodogöra sig sådan undervisning; samt

d) *vårdhem* för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kunna vårdas i arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna.

I stället för ålderdomshem för efterblivna må anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Där så finnes lämpligt bör inrättas daghem för efterblivna barn och vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

6 §.

I varje landstingsområde skall finnas en av landstinget utsedd *centralstyrelse* för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. Centralstyrelsen skall inom sitt verksamhetsområde planlägga och samordna den undervisning, anstaltsvård och öppna vård, för vilken landstinget enligt denna lag svarar, samt handhava ledningen av den verksamhet, som utövas av de för sådant ändamål av landstinget drivna särskolorna och anstalterna samt av organen för den öppna vården. Centralstyrelsen skall jämväl enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar hava lokal tillsyn över enskilda särskolor och vårdanstalter.

Centralstyrelsens befattning enligt denna lag med ärenden om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, om förlängning av skolplikten, om kvarhållande för observation samt om provisorisk intagning å vårdanstalt skall utövas av en delegation, bestående av en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete, samt, efter centralstyrelsens bestämmande, minst två högst fyra av styrelsen inom sig utsedda ledamöter. Närmare bestämmelser om delegationens verksamhet, om ärendenas handläggning inför delegationen samt om suppleanter för delegationens ledamöter meddelas av Konungen.

Förena sig landsting om gemensamma särskolor och vårdanstalter, må en gemensam centralstyrelse utses eller vissa centralstyrelsens uppgifter överlätas på en särskild styrelse. Om handläggningen i fall som nu sagts av de i andra stycket avsedda ärendena förordnar Konungen.

Ledningen av externatskola må överlätas på skolstyrelsen i vederbörande skoldistrikt.

7 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall föreståndare finnas anställd. Centralstyrelsen skall utse föreståndaren för någon av landstingets särskolor att vara *rektor* vid dessa skolor med den därtill anknutna öppna vården samt föreståndaren för någon av landstingets vårdanstalter eller annan lämplig person att vara styrelsens *vårdföreståndare*.

Den i 9 § nämnda huvudtillsynsmyndigheten eller efter dess bemyndigande vederbörande centralstyrelse äger i fråga om viss särskola eller vårdanstalt föreskriva att vad i denna lag stadgas om rektor eller vårdföreståndare helt eller delvis skall gälla skolans eller anstaltens föreståndare.

8 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall finnas en för den medicinsk-psykiatriska undersökningen, behandlingen och vården därstädes ansvarig läkare (*skolläkare, anstaltsläkare*). Centralstyrelsen skall utse skolläkaren eller anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående skola eller anstalt eller ock annan läkare med psykiatrisk specialutbildning att vara *centralstyrelsens läkare*.

9 §.

Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt denna lag, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. För varje särskola och vårdanstalt skall en av dessa myndigheter vara huvudtillsynsmyndighet.

Särskoleplikt samt skyldighet att underkasta sig vård.

10 §.

Psykiskt efterbliven, som kan tillgodogöra sig teoretisk eller praktisk undervisning vid särskola, är skolpliktig vid sådan skola från och med det kalenderår, under vilket han fyller sju år, under så lång tid som han är i behov av dylik undervisning, dock ej längre än till och med det kalenderår, under vilket han fyller tjuguet år.

Föreligga synnerliga skäl, må särskoleplikten efter beslut av centralstyrelsen förlängas att avse tid efter tjuguet års ålder, dock längst till och med det kalenderår, under vilket den efterblivne fyller tjugut år.

11 §.

Psykiskt efterbliven, som icke är särskolepliktig, skall efter fyllda sexton år vara underkastad öppen vård eller vård å vårdanstalt enligt denna lag. Intagning å arbetshem eller åldersdomshem för efterblivna och kvarhållande å sådant hem för vård får dock endast ske efter medgivande av den efterblivne eller, därest han är underårig, av hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, av hans förmyndare.

Angående omhändertagande av barn under sexton år stadgas i barnavårdslagen.

Anmälan och inskrivning m. m.

12 §.

Barn, som är i behov av undervisning eller vård enligt denna lag, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Har vårdnadshavaren icke anmält särskolepliktigt barn för inskrivning vid särskola, skall skolstyrelsen föranstalta om att anmälan göres. Styrelsen skall därom underrätta barnavårdsnämnden.

Det åligger barnavårdsnämnden att, där förhållandena så påkalla, verka för att psykiskt efterblivna barn erhålla vård enligt denna lag. Är efterblivet barn omhändertaget enligt barnavårdslagen eller har det fyllt sexton år, äger nämnden anmäla det för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Skolstyrelsen och barnavårdsnämnden skola tillse, att särskild läkarundersökning verkställles å barn, som kunna antagas behöva särskoleundervisning eller vård å vårdanstalt.

Beträffande psykiskt efterblivna, som fyllt aderton år, åligger det fattigvårdsstyrelsen att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att de efterblivna erhålla vård enligt denna lag, därvid vad i fjärde stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning. Styrelsen äger anmäla sådan efterbliven för inskrivning vid vårdanstalt. Anmälan, varom nu är fråga, må jämväl göras av förmyndaren eller vårdnadshavaren, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den som är eller varit intagen i särskola, skolans föreståndare.

13 §.

Anmälan, som i 12 § sägs, skall insändas till centralstyrelsen för det landstingsområde, där den efterblivne är mantalsskriven, samt skall innehålla de uppgifter och vara åtföljd av läkarintyg och de övriga handlingar, Konungen föreskriver.

14 §.

Jämlikt 12 § inkommen anmälan beträffande barn skall av centralstyrelsen överlämnas till rektor, som har att, efter samråd med styrelsens läkare, pröva huruvida barnet är hänförligt under denna lag samt, därest så befinnes vara fallet, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. På begäran av läkaren ävensom då rektor finner sådan inskrivning böra ske men vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden, skall ärendet dock hänskjutas till centralstyrelsen, vilken jämväl äger pröva om barnet i stället bör inskrivas vid vårdanstalt.

Har rektor vid prövning enligt första stycket funnit barn vara hänförligt under denna lag men icke kunna tillgodogöra sig undervisning vid särskola, ankommer det på centralstyrelsens läkare och vårdföreståndaren att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av centralstyrelsen, då läkaren och vårdföreståndaren icke äro ense om att inskrivning bör ske ävensom då vård-

nadshavaren ej medgivit åtgärden. Vid denna prövning äger centralstyrelsen jämväl förklara barnet ej vara hänförligt under denna lag eller besluta om dess inskrivning vid särskola.

Till centralstyrelsen inkommen anmälan om inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt aderton år skall överlämnas till vårdföreståndaren, som jämte centralstyrelsens läkare har att pröva, huruvida inskrivning skall ske. Därvid skall vad i andra stycket sägs om centralstyrelsens prövning av fråga om inskrivning äga motsvarande tillämpning; och skall hänskjutande till centralstyrelsen ske jämväl på yrkande av den, vars inskrivning begäres, ävensom, beträffande den som är över tjuguet år, därest han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.

Är det i 13 § avsedda läkarintyget utfärdat av centralstyrelsens läkare, skall vad ovan i denna paragraf stadgas om sådan läkare i stället gälla annan läkare, som centralstyrelsen bestämmer.

15 §.

Innan beslut meddelas om barns inskrivning vid särskola eller vårdanstalt, skall, där centralstyrelsen, rektor eller centralstyrelsens läkare finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas, barnet intagas å särskola för observation. Senast sex månader härefter skall frågan om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt prövas. Anses härvid ytterligare observation nödvändig, må barnet efter medgivande av centralstyrelsen kvarhållas för observation under tid som styrelsen bestämmer, dock högst sex månader såvida fråga ej är om barn under skolåldern. Sådant medgivande erfordras dock icke i fråga om kvarhållande vid externatskola med vårdnadshavarens tillstånd.

På framställning av vårdnadshavaren eller med hans medgivande må rektor efter samråd med centralstyrelsens läkare eller skolläkaren besluta, att barn, som kan antagas vara psykiskt efterblivet, får intagas å särskola för observation efter vad i första stycket stadgas, ändå att anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ej skett. Det åligger härvid rektor och läkaren att tillse att anmälan i förekommande fall göres.

16 §.

Den som inom visst landstingsområde är inskriven vid särskola eller vårdanstalt må överflyttas till annat landstingsområde, i den mån ändring av den inskrivnes mantalsskrivningsort föranleder därtill.

Intagning, öppen vård m. m.

17 §.

Barn, som inskrivits vid särskola, skall efter centralstyrelsens eller rektors bestämmande intagas å externatskola eller, därest detta med hänsyn till barnets bosättningsort och övriga förhållanden icke är lämpligt, i små-

barnshem, skolhem eller yrkeshem. För intagning i enskild särskola gälla härvid av huvudtillsynsmyndigheten meddelade bestämmelser.

Där skäl därtill äro, må med intagning av särskolepliktig i särskola anstå, dock högst två år.

Där så kan ske, skall elev vid såsom internat inrättad särskola under ferierna vistas i föräldrahemmet eller annat enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas.

18 §.

Särskoleelev, som antages kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, må för prövning härav försöksutskrivnas från särskolan.

Såsom förberedelse till slutlig utskrivning av särskoleelev må denne, när med hänsyn till hans ålder och mognad samt de kunskaper och färdigheter han inhämtat så finnes lämpligt, utackorderas i familjevård eller ock för viss tid eller tills vidare försöksutskrivnas till inackorderingshem, lämpligt enskilt hem eller eljest till öppen vård.

Försöksutskrivnen må vara underkastad tillsyn genom särskilt utsedd övervakare. Försöksutskrivning må jämväl förbindas med åläggande att iakttaga de föreskrifter, som meddelas i anledning av utskrivningen. Åsidosättas sålunda givna föreskrifter eller finnes eljest fortsatt utbildning vid särskola erforderlig, må den efterblivne återintagas i skolan.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av särskolans föreståndare, där ej annat följer av vad i 21 § tredje, fjärde och femte styckena stadgas.

19 §.

Vid vårdanstalt inskriven skall, där han ej är i oundgängligt behov av anstaltsvård, utackorderas i familjevård eller försöksutskrivnas till öppen vård; och skall med avseende å sådan försöksutskrivning vad i 18 § tredje stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

Kan öppen vård ej komma i fråga och har, där så erfordras, medgivande till intagning lämnats, skall den efterblivne intagas å en med hänsyn till åldern och vårdbehovets art lämplig vårdanstalt. För intagning å enskild vårdanstalt skola härvid gälla av huvudtillsynsmyndigheten meddelade bestämmelser.

På framställning av vårdnadshavare för underårig eller förmyndare för omyndigförklarad eller med hans medgivande så ock, i fråga om barn som är omhändertaget enligt barnavårdslagen, på begäran av barnavårdsnämnden må psykiskt efterbliven provisoriskt intagas å vårdanstalt i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt; och skall i sådant fall vad i 15 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av centralstyrelsen eller av vårdföreståndaren i samråd med centralstyrelsens läkare eller an-

staltsläkaren eller, beträffande åtgärder som avse den öppna vården, av någon av dem eller föreståndare för vårdanstalt, allt enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar. Angående prövning i vissa fall av fråga om försöksutskrivning stadgas i 21 § tredje, fjärde och femte styckena.

Utskrivning.

20 §.

Vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinnes icke längre kunna hänföras till någon av de i 1 § omnämnda grupperna psykiskt efterblivna, skall omedelbart slutligt utskrivas.

Vid särskola inskriven, som överflyttas till vårdanstalt och inskrives där, skall slutligt utskrivas från skolan. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om vid vårdanstalt inskriven överflyttas till särskola och där inskrives.

Slutlig utskrivning från särskola skall ske jämväl eljest då särskoleplikten upphör.

21 §.

Slutlig utskrivning eller utskrivning på försök från särskola eller vårdanstalt må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt sexton år, ävensom av hans förmyndare eller vårdnadshavare så ock av centralstyrelsens läkare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning, och åligger det härutinnan föreståndare och läkare vid särskolor och vårdanstalter att städse giva akt på de intagnas psykiska utveckling och vid lämpliga tidpunkter pröva, huruvida utskrivning kan ske. Beträffande i särskola intagen, som fyllt sexton år, skall sådan prövning ske minst en gång årligen. Utan särskild framställning skall ock frågan om utskrivning beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen prövas, då han uppnått aderton års ålder.

Där ej annat följer av vad nedan stadgas, meddelas beslut om slutlig utskrivning från särskola av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om slutlig utskrivning från vårdanstalt av vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i samråd. Angående beslut om försöksutskrivning är stadgat i 18 och 19 §§.

Fråga om utskrivning skall prövas av centralstyrelsen dels i fall, som i första stycket sista punkten sägs, dels ock därest detta yrkas av

a) inskriven, som fyllt sexton år, eller hans förmyndare eller vårdnadshavare; eller

b) rektor, föreståndare eller läkare vid särskolan eller vårdanstalten, vårdföreståndaren eller centralstyrelsens läkare.

Ändå att yrkande som nu sagts icke gjorts, må centralstyrelsen upptaga utskrivningsfråga till prövning, därest styrelsen beträffande viss inskriven förbehållit sig detta eller den eljest finner särskilda skäl påkalla omprövning av sådan fråga.

Står särskola eller vårdanstalt, som avses i 2 § fjärde stycket, under ledning av en styrelse med lagfaren ledamot, äger huvudtillsynsmyndigheten förordna att vad i denna paragraf stadgas om centralstyrelsen i stället skall avse denna styrelse.

Undervisnings- och vårdkostnader.

22 §.

Undervisning och vård enligt denna lag av psykiskt efterbliven, som är inskriven eller för observation intagen vid särskola eller som är inskriven vid vårdanstalt och ej fyllt tjuguet år, skall vara kostnadsfri, dock att landstinget eller efter Konungens bestämmande annan som driver särskola eller vårdanstalt äger att såsom ersättning för kostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den efterblivne. Den som sålunda uppbär folkpension skall vara skyldig att enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta.

För vård på vårdanstalt av psykiskt efterbliven, som fyllt tjuguet år, skall erläggas avgifter, som fastställas av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer.

Utan hinder av vad i första stycket sägs skall försöksutskriften och i familjevård utackorderad psykiskt efterbliven, som där avses, vara skyldig gälda kostnaderna för vården i den utsträckning centralstyrelsen bestämmer.

Besvär och handräckning.

23 §.

1 mom. Klagan över beslut rörande inskrivning eller intagning vid särskola eller vårdanstalt, utskrivning från sådan skola eller anstalt eller rörande överflyttning från en skola eller anstalt till annan ävensom över beslut rörande den öppna vården må föras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas, förutom av den som saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller fattigvårdsstyrelsen.

2 mom. Har huvudtillsynsmyndigheten förklarat, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller intagas å vårdhem, eller lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen genom besvär, som skola hava inkommit till inrikesdepartementet inom en månad från det klaganden erhållit kännedom om beslutet.

Övriga av huvudtillsynsmyndigheten jämlikt 1 mom. meddelade beslut må icke överklagas.

Huvudtillsynsmyndighetens beslut går i verkställighet utan hinder av att klagan föres.

24 §.

Efterkommes icke beslut om intagning i särskola eller vårdhem eller föreläggande av skolstyrelse eller barnavårdsnämnd om inställande för läkarundersökning av barn, som kan antagas vara psykiskt efterblivet enligt vad i 1 § sägs, är polismyndighet skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare, föreståndare för skola eller vårdhem eller den kommunala myndighet, som närmast svarar för den efterblivnes omhändertagande, lämna nödig handräckning för verkställande av beslutet eller föreläggandet.

Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas, med mindre tjugu dagar förflutit från det beslutet om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt delgivits den som avses med beslutet eller, där est han är underårig, hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, hans förmyndare samt det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må den myndighet, hos vilken klagan skall föras, i ärende, som dragits under dess prövning, förordna, att beslutet skall verkställas i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Polismyndighet vare ock skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare eller föreståndare för särskola eller vårdhem lämna nödig handräckning för återförande till sådan skola eller hem av där intagen, som olovligen undanhåller sig från anstalten.

Särskilda föreskrifter.

25 §.

Vad i denna lag stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning å stad, som icke deltagar i landsting.

26 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1955, från och med vilken dag lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa upphör att gälla.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till stadgande i lagen den 30 juni 1944, skall i stället motsvarande bestämmelse i nya lagen tillämpas.

Det åligger landsting att senast den 1 november 1954 eller den senare dag Konungen fastställer till Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer inkomma med sådan plan för ordnandet av särskoleundervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet, varom förmåles i 2 §.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 april
1953.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hedlund, fråga om *lagstiftning rörande undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna (sinnesslölagstiftning)* samt anför.

I. Inledning.

Under senare år har det blivit alltmer uppenbart att vården av de sinnesslöa är en eftersatt vårdgren. Det har sagts att den befinner sig i ett krisläge. Otivelaktigt är också många anstalter för sinnesslöa otidsenliga och antalet vårdplatser är otillräckligt. Fem statliga kommittéer har under det senaste decenniet arbetat med reformförslag på detta vårdområde, men man har ännu bara hunnit fram till partiella lösningar. Redan den första av dessa utredningar lade visserligen 1943 fram ett betänkande om sinnesslövärdens organisation (SOU 1943: 29) med bl. a. förslag till lag om sinnesslövärderna, enligt vilken landstingen med vissa undantag skulle svara för undervisning och vård av de sinnesslöa barnen medan staten i huvudsak skulle ha hand om sinnesslövärderna i övrigt. Men i den proposition, som grundade sig på detta betänkande och som förelades 1944 års riksdag (prop. 1944: 205), upptogs endast den del av förslaget, som avsåg de bildbara sinnesslöa barnen. Förslaget godtogs i denna del av riksdagen. Den härigenom antagna alltjämt gällande lagstiftningen på området — lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa — avser därför endast dessa barn.

Någon lagstiftning eller andra bestämmelser, som rör sinnesslövärderna i dess helhet och klarlägger ansvaret för de obildbaras och de äldre bildbaras vård, finns däremot icke. Sinnesslövärderna är sålunda alltjämt endast

i begränsad omfattning reglerad i lag. Sinnessjuklagen den 19 september 1929 är dock enligt uttrycklig bestämmelse (7 §) tillämplig även på sinnesslöa och på grund härav kan sinnesslöa, som behöver vård på sinnessjukhus, intagas på sådant sjukhus och tvångsvis kvarhållas där. Fem statliga sjukhus (Västra Ny, Vipeholm, Källshagen, Västra Mark och Salberga), helt eller delvis avsedda för vissa kategorier sinnesslöa, har även förklarats vara sinnessjukhus. Men sinnessjuklagen upptar inga regler om ansvaret för vården. Beträffande det stora flertalet vårdanstalter för sinnesslöa, för vilka landsting, städer utanför landsting och enskilda är huvudmän, har något förordnande enligt sinnessjuklagen icke meddelats och i fråga om dessa är denna lag icke tillämplig. Till följd av dessa förhållanden vårdas allttjämt åtskilliga sinnesslöa på ålderdomshem och andra primärkommunala anstalter, som icke är avsedda för detta klientel.

I anledning av en motion behandlades vissa frågor rörande sinnesslövården vid 1946 års riksdag. Riksdagen (skr. nr 392) hemställde, med bifall till en vid andra lagutskottets utlåtande i ärendet fogad reservation, om utredning i vissa i motionen berörda hänseenden. I reservationen framhölls, att utredningen borde avse bl. a. frågan om riktlinjerna för vården av obildbara och äldre bildbara sinnesslöa samt huruvida en enhetlig lagstiftning rörande vården av samtliga sinnesslöa borde genomföras. Med anledning härav tillkallades den 28 juni 1946 tre sakkunniga för att verkställa utredning om organisationen och finansieringen av den sinnesslövård, som icke reglerades genom 1944 års lag. Dessa sakkunniga, 1946 års sinnesslövårdsutredning¹, framlade den 22 december 1948 betänkande om sinnesslövården (SOU 1949: 11). I betänkandet förordades en omorganisation av denna vårdgren. Vården skulle bli kostnadsfri för alla och ansvaret lades, med undantag för de komplicerade och svårskötta fallen, på landstingen och städerna utanför landsting. Bestämmelserna innefattades i ett förslag till sinnesslölag. Vidare förordades helt nya grunder för statsbidragsgivningen.

Över 1946 års sinnesslövårdsutrednings förslag har yttrande avgivits av följande myndigheter och sammanslutningar, nämligen justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, statskontoret, skolöverstyrelsen — som tillika överlämnat yttranden från fem av statens folkskolinspektörer — överstyrelsen för yrkesutbildning, medicinalstyrelsen, socialvårdskommittén, sakkunniga för fria sjukhusvården, 1941 års lärarlönesakkunniga, 1948 års sinnesslövårdssakkunniga, samtliga läns landstings förvaltningsutskott utom Kalmar och Gotlands läns, stadsfullmäktige i samtliga städer utanför landsting, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, svenska socialvårdsförbundet, svenska läkaresällskapet, svenska

¹ Utredningen utgjordes av ledamoten av riksdagens andra kammare L. A. Björklund, ordförande, numera extra överläkaren vid Akademiska sjukhuset i Uppsala Anna-Lisa Annell och folkskolinspektören R. H. Haage. Utredningens sekreterare var numera statssekreteraren Per Eckerberg.

provinsialläkarföreningen, svenska psykiatriska föreningen, allmänna svenska föreningen för vården om sinnesslöa och fallandesjuka, föreningen för sinnesslöa barns vård (numera föreningen Sävstaholmsskolorna), de enskilda sinnesslöanstalternas förening, svenska särskolornas lärarförening av svenska facklärarförbundet, svenska diakonsällskapet samt sinnesslöskolornas föreståndarförening av svenska facklärarförbundet.

I remissyttrandena vitsordades behovet av en reform av sinnesslövården men i många avseenden kritiserades förslaget. Kritiken avsåg bl. a. utredningens inställning till de enskilda anstalterna — utredningen synes ha förutsatt, att de efterhand skulle avvecklas —, ett förslag att alla sinnesslöa skulle registreras samt de nya statsbidragsgrunderna. Dessa anmärkningar ansågs inom inrikesdepartementet icke kunna fränkännas berättigande. Då härtill kom att rättssäkerhetsproblemet, d. v. s. frågan om garantierna var tillfredsställande för att ingen utan tvingande laga skäl intogs och kvarhölls på anstalt, inom sinnesslövården i några uppseendeväckande sammanhang aktualiserats under åren 1950 och 1951, ansågs en ny utredning påkallad. Med anledning härav inhämtade min företrädare den 29 maj 1951 Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga med uppdrag att inom departementet biträda med utredning angående organisationen och finansieringen av sinnesslövården. I direktiven för de sakkunniga — 1951 års sinnesslövårdsutredning¹ — ålades dessa att göra en översyn av 1949 års betänkande. Vissa spörsmål skulle dock lämnas utanför den nya utredningen, nämligen frågorna om huvudmannskapet utom såvitt anginge de enskilda anstalterna, om statens handhavande av viss sinnesslövård och om tillsynen över sinnesslövården. Sistnämnda båda frågor hade nämligen delvis prövats i annan ordning eller var under särskild utredning. Frågan om tillsynen över bl. a. anstalter för vård av sinnesslöa hade utretts av den s. k. tillsynskommittén, som den 19 april 1951 avgivit betänkande i ämnet (stencilerat). Spörsmålet om den i huvudsak statliga anstaltsorganisationen för vården av svårskötta bildbara minderåriga sinnesslöa behandlades vid tiden för sinnesslövårdsutredningens tillsättande av 1948 års sinnesslövårdssakkunniga. Denna kommitté avgav sedermera den 1 oktober 1951 sitt slutliga betänkande om skol- och yrkeshem för barn med komplicerad utvecklingshämning (SOU 1951: 48). Av de sistnämnda båda betänkningarna har tillsynskommitténs föranlett beslut av statsmakterna, i det att 1952 års riksdag godkänt i proposition nr 133 framlagda förslag om förstärkning av bl. a. sinnesslöinspektionen. 1948 års sinnesslövårdssakkunnigas betänkande är däremot fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

¹ Utredningen utgöres av ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren Gösta Skoglund i Umeå, ordförande, samt byråchefen i ecklesiastikdepartementet Birger Öhman och numera statssekreteraren i inrikesdepartementet Sven af Geijerstam med inspektören för sinnesslövården, med. lic. Torsten Arnéus och föreståndaren för Stockholms läns landstings skol- och arbetshem i Upplands-Väsby, rektor Gösta Nordfors, såsom experter.

1951 års sinnesslövärdutsredning har delvis redovisat sitt uppdrag genom ett den 15 februari 1952 överlämnat betänkande med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna m. m. (stencilerat). Lagförslaget bygger på 1946 års utredning och reglerar i likhet med denna vården av alla kategorier sinnesslöa utom de komplicerade och svårskötta fallen. Huvudmannaskapet föreslås skola åvila landstingen och städerna utanför landsting med väsentliga bidrag från staten till anläggnings- och driftkostnader. Utredningen kommer senare att lägga fram förslag i statsbidragsfrågan. I princip avses vården skola bli kostnadsfri; utredningen förordar dock att vårdavgift skall utgå för vuxna sinnesslöa intill dess den fria sjukhusvården införts. För att stärka garantierna mot obefogade frihetsberövanden föreslår utredningen slutligen att särskilda organ, kallade anstaltsnämnder, inrättas för handläggning av tveksamma frågor om intagning vid och utskrivning från skolor och anstalter inom sinnesslövården och för lokal tillsyn.

Över 1951 års sinnesslövärdutsrednings betänkande har efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, statskontoret, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Kopparbergs län, samtliga landstings förvaltningsutskott eller sjukvårdsberedning utom Kalmar läns södra, Kronobergs, Blekinge och Örebro läns, stadsfullmäktige eller drätselkammaren i samtliga städer utanför landsting, styrelserna för svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet, svenska socialvårdsförbundet, svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, svenska psykiatriska förbundet (de båda sistnämnda har yttrat sig gemensamt), styrelserna för svenska provinsialläkarföreningen och allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka, de enskilda anstalternas förening för vården av sinnesslöa och fallandesjuka, föreningen Sävstaholmskolorna, svenska särskolornas lärarförening och sinnesslöskolornas förståndarförening. Älvsborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens läns landstings förvaltningsutskott har dock endast instämt i yttrandet från landstingsförbundets styrelse.

Landstingens förvaltningsutskott har i flera fall överlämnat yttrande från styrelsen för landstingets centralanstalt för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn. Från städerna utanför landsting har överlämnats och åberopats yttranden från olika kommunala nämnder och styrelser.

I flertalet yttranden har förslaget huvudgrunder godtagits. Några remissinstanser har dock kritiserat den enhetliga regleringen av vårdgrenen och yrkat att skol- och vårdfallen bland de sinnesslöa skulle behandlas i skilda lagar. I yttranden från kommunalt håll har hävdats att staten borde påtaga sig större del av ansvaret och kostnaderna för sinnesslövården än utredningen tänkt sig och man har där allmänt beklagat, att utredningen icke

lagt fram något förslag i statsbidragsfrågan. Flertalet remissinstanser anser vidare att rättssäkerheten inom sinnesslövärdens kan tillgodoses på ett enklare sätt än utredningen förordat.

För egen del anser jag det nödvändigt, att statsmakterna snarast tar ställning till de grundläggande frågorna om sinnesslövärdens organisation. Särskilt synes det mig angeläget att utan onödigt dröjsmål skapa klarhet om var huvudmannaskapet för denna otvivelaktigt eftersatta vårdgren skall läggas. På skäl, som kommer att närmare angivas i det följande, vill jag förorda, att detta sker genom en lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med 1951 års utrednings förslag. Vissa förenklingar bör dock kunna ernås i den föreslagna organisationen särskilt som jag icke kan tillstyrka att, såsom utredningen tänkt sig, vuxna »bildbara» sinnesslöa skall kunna utan medgivande intagas och kvarhållas på sinnesslöanstalter.

Jag anhåller nu att närmare få redogöra för detta lagstiftningsärende.

II. Huvuddragen av nuvarande ordning.

I. Sinnesslönamnet och dess innebörd.

Termen »sinnesslö» eller »sinnesslöhet» förekommer på flera ställen i vår lagstiftning bl. a. i giftermålsbalken, föräldrabalken, strafflagen, sinnessjuklagen och 1944 års lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Begreppet synes icke ha samma innebörd i alla dessa lagar men alltid torde åsyftas någon grad av en defekt på intellektets område, som inom psykiatrin benämnes oligofreni. Endast i den nyssnämnda lagen av år 1944 finns en närmare bestämning i det att i dess första paragraf stadgas, att i lagen med sinnesslö förstås den, som på grund av bristande förståndsutveckling icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. Med bildbar sinnesslö avses i samma lag den, som är mottaglig för sådan teoretisk och praktisk undervisning, som meddelas i sinnesslöskola. Övriga sinnesslöa betecknas i lagen som obildbara. Denna avgränsning av de sinnesslöa efter förmågan att tillgodogöra sig viss undervisning torde ha praktisk betydelse även utanför själva sinnesslövärdens. Enligt tillämpningskungörelsen den 22 december 1944 (nr 821) till 1944 års lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa skall nämligen föreståndaren för centralanstalt för sådana sinnesslöa sända in uppgift till vederbörande pastorsämbete senast då någon såsom alltjämt sinnesslö utskrivs från anstalten. Dessa uppgifter ligger sedan till grund för anteckning i församlingsbok om sinnesslöhet.

Inom psykiatrin brukar de oligofrena efter graden av undermålighet indelas i tre undergrupper — debila, imbecilla och idioter. Av dessa räknas 2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 26.*

dock i allmänhet icke de debila, i praktiken i stort sett hjälpklassklientelet, till de sinnesslöa. Ej heller motsvarar grupperna imbecilla och idioter helt kategorierna »bildbara» och »obildbara» i 1944 års lagstiftning. Vanligen hänföres nämligen till imbecilla icke endast sådana efterblivna, som kunna tillgodogöra sig undervisningen vid sinnesslöskolor, utan även de högre stående »obildbara».

Såsom hjälpmedel för att bestämma graden av efterblivenhet användes som bekant intelligensmätning (testning). Resultatet av denna brukar uttryckas i *intelligensålder*, d. v. s. genom att ange den ålder, som den undersöktes utveckling kan anses motsvara hos ett normalt barn, eller i *intelligenskvot* (IQ), d. v. s. genom att ange förhållandet mellan intelligensåldern och levnadsåldern, angiven i procent eller i helt tal jämfört med 100 som normalvärde. Angivet i IQ brukar de olika grupperna av oligofreni avgränsas på följande sätt: idioti 0—40, imbecillitet 40—65 å 70, debilitet 65 å 70—85. Dessa tal äro dock högst ungefärliga, då några exakta gränser ej kan uppdragas mellan grupperna och övergångsområden finnas. Mellan imbecillitet och debilitet samt debilitet och normalbegåvning anses gränssområdena ligga ungefär mellan IQ 65 och 75 respektive 80 och 90. Intelligenskvotens storlek kan givetvis icke i och för sig tjäna som indelningsgrund vid gränsdragningen mellan »bildbara» och hjälpklassklientelet etc. Man brukar dock räkna med att i stort sett barn med en lägre intelligenskvot än 65 sällan kunna tillgodogöra sig hjälpklassundervisning, medan gränsen mellan »bildbara» och »obildbara» anses ligga omkring 45—50.

2. Författningsbestämmelser m. m.

Grundläggande bestämmelser om sinnesslövärderna finns i den tidigare omnämnda lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Genom lagen infördes skolplikt för bildbara sinnesslöa samt skyldighet för dem att underkasta sig viss praktisk utbildning efter skoltiden till dess de fyllt 21 år. Landsting och städer, som ej deltar i landsting, skall draga försorg om att bildbara sinnesslöa erhåller sådan undervisning och vård, som avses i lagen. För dylikt ändamål skall för varje landstingsområde och stad utanför landsting finnas en centralanstalt, i princip omfattande upptagningshem för barn före skolåldern, skolhem med sinnesslöskola för undervisning av barn i skolåldern samt arbetshem för ytterligare utbildning i praktiskt hänseende av dem, som avslutat undervisningen i skolhemmet. Det har vid lagens tillkomst förutsatts, att de sinnesslöanstalter, som av landstingen och städerna utanför landsting tidigare inrättats och på vilka intagits såväl bildbara som obildbara, efter erforderliga kompletteringar skall kunna fungera såsom centralanstalter. Där genom överenskommelse med enskilt upptagnings-, skol- eller arbetshem omhän-

dertagandet av de sinnesslöa ordnats på tillfredsställande sätt, äger skolöverstyrelsen emellertid medgiva befrielse från skyldighet att anordna hem av motsvarande slag. I den mån så lämpligen kan ske, får behovet av skolplatser tillgodoses genom inrättande av externatskola eller externatplatser vid skolhem.

För den, som är inskriven vid centralanstalt, skall vården vara kostnadsfri från det den inskrivne inträtt i skolåldern till dess han fyllt tjuguetå år, dock att anstalten äger att såsom ersättning för vårdkostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den inskrivne.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1945. Föreskrifterna i 2 §, som innehöll skyldighet för landsting respektive stad, som ej deltagar i landsting, att draga försorg om att bildbara sinnesslöa inom landstingsområdet eller staden erhåller undervisning och vård enligt i lagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter, skall dock icke äga tillämpning förrän den dag Konungen förordnar. Sådant förordnande har ännu icke meddelats. Intill dess centralanstalt anordnats skall vad i lagen föreskrives beträffande dylik anstalt i stället i tillämpliga delar gälla landsting eller stad, som ej deltagar i landsting, tillhörigt skolhem med därtill eventuellt anslutet upptagnings- eller arbetshem. Om skolhem ej finnes, gäller vad nu sagts externatskola, där sådan finnes.

Av det anförda framgår, att centralanstalterna närmast är avsedda för yngre bildbara sinnesslöa, vilka från skolålderns inträde kan tvångsvis kvarhållas där. För övriga kategorier sinnesslöa finnes ej någon lagstiftning motsvarande 1944 års lag. Som inledningsvis nämnts gäller sjuksjuklagen för några statliga anstalter, avsedda för svårskötta, asociala och psykopatiska sinnesslöa. Därjämte finns många kommunala och enskilda anstalter, mestadels arbetshem för äldre bildbara och vårdhem för obildbara, vilka drivas med statsbidrag och på grund därav är underkastade vissa bestämmelser i statsbidragskungörelser, främst bestämmelser av organisatorisk art.

Vården av de vuxna bildbara och de obildbara är sålunda icke kostnadsfri utan där utgår vårdavgifter, fastställda av medicinalstyrelsen. Vid de enskilda anstalterna växlade dessa avgifter 1951 för vårdhemmen mellan 1 800 och 2 600 kronor och för arbetshemmen mellan 1 500 och 2 200 kronor. 1952 har höjning skett beträffande omkr. $\frac{1}{3}$ av vårdhemmen med 100—300 kronor, medan arbetshemsavgifterna höjts med 400—800 kronor. I den mån vårdavgiften icke täcks av barnbidrag eller folkpension svarar i sista hand patienten eller den, som ansvarar för honom, för avgiften. I fattigvårdsfall betalar fattigvårdssamhället (kommunen) avgiften men får enligt 40 § fattigvårdslagen och 63 § barnavårdslagen ersättning av vederbörande landsting för vad det utgivit. Enligt en särskild lag av 1919

om lindring i mindre bemedlades kostnader för vård av sinnesslöa m. fl. kan även andra mindre bemedlade än sådana, som kan erhålla fattigvård, få ersättning för dessa kostnader av kommunen, som i sin tur får gottgörelse av landstinget.

För att giva en föreställning om statens insatser för undervisningen och vården av de sinnesslöa på kommunala och enskilda anstalter, torde här vidare få lämnas en summarisk översikt av gällande statsbidragsbestämmelser.

Till *anstalter för bildbara sinnesslöa* utgår statsbidrag till a) anläggningskostnader; b) lärarlöner; och c) andra driftkostnader.

a) Statsbidrag till anläggningskostnaderna utgår enligt kungörelsen den 30 juni 1944 (nr 535) om statsbidrag till uppförande eller inrättande av anstalter för bildbara sinnesslöa med högst 4 000 kronor per vårdplats.

b) Statsbidraget till lärarlöner regleras av en kungörelse den 30 juni 1948 (nr 550; ändr. 638/1949) om statsbidrag till avlöning åt föreståndare för samt vissa lärare vid sinnesslöskolorna och epileptikerskolorna.

Bidraget utgör i princip 85 procent av lönekostnaden i fråga om enligt kungörelsen reglerade tjänster d. v. s. föreståndare, lärare i kunskapsämnen och lärare i kvinnlig slöjd.

c) Till övriga driftkostnader utgår bidrag enligt en kungörelse av den 29 juni 1945 (nr 532; ändr. 635/1949; 555/1952). Schematiskt angivet utgör bidraget till upptagningshem, skolhem och arbetshem 800 kronor för barn eller annan intagen och år; i fråga om enskild anstalt dock högst med detta belopp. För externatskola eller externatplatser vid skolhem utgör statsbidraget $\frac{3}{4}$ av styrkta verkliga kostnaden, dock högst 100 kronor, för vart och ett av det antal barn, som i medeltal för dag under lästerminen åtnjuter undervisning. För elever eller patienter i kontrollerad familjevård utgår slutligen bidrag med styrkta verkliga kostnaden, dock högst 180 kronor för barn och år.

Till *anstalter för obildbara* utgår enligt kungörelse den 19 maj 1933 (nr 236; ändr. 629/1949, 308/1952, 556/1952) statsbidrag endast till driftkostnaderna med — schematiskt angivet — 800 kronor per vårdad och år efter en år 1952 beslutad höjning.

I årets statsverksproposition (XI ht p 43, 45) har begärts, att de med 800 kronor för intagen och år utgående bidragen skall höjas till 900 kronor.

Enligt budgetredovisningen för budgetåret 1951/52 utgjorde nettoutgiften för statsbidrag till driftkostnaderna enligt de nu redovisade bestämmelserna omkring 7,3 miljoner kronor, varav 5,45 miljoner till anstalter för bildbara sinnesslöa.

Genomföres den nu föreslagna höjningen av statsbidraget, kan med nuvarande platsantal statens bidrag till driftkostnaderna uppskattas till drygt 11 miljoner kronor. Inberäknat löneökningar under 1952 har landstingens årliga nettoutgifter för sinnesslövärderna (alltså kostnaderna minskade med

statsbidrag, vårdavgifter och andra inkomster) uppskattats till ungefär samma belopp. Med utgångspunkt härifrån har storstädernas nettoutgifter för sinnesslövarden beräknats till 3 miljoner kronor för år.

3. Den nuvarande anstaltsorganisationen.

Förut har nämnts vilka anstaltstyper som skall finnas inom en centralanstalts ram enligt 1944 års lag nämligen upptagningshem, skolhem och arbetshem. Landstingens skyldighet att inrätta dessa avdelningar har endast delvis uppfyllts. Alla landsting har dock ensamma eller tillsammans med annat landsting skolhem och städerna utanför landsting antingen skolhem eller externat. Landstingen och dessa städer driver också i många fall arbetshem för vuxna och vårdhem för obildbara, ofta i anslutning till skolhem. Flertalet vårdhemsplatser finns dock på enskilda anstalter. Sådana anstalter finns framför allt i Mellan-Sverige, Jönköpings län och Skåne, medan Norrland endast har tre enskilda anstalter, alla i Jämtland. I Jönköpings län ligger icke mindre än 15 enskilda anstalter för sinnesslöa.

Antalet anstalter vid årsskiftet 1951/52, fördelade efter huvudman och typ, enligt uppgifter i Allmänna svenska föreningens för vården av sinnesslöa och fallandesjuka årsberättelse framgår av följande tablå.

Anstaltskategori	Kommunala	Enskilda ¹
Skolhem	4	1
Skolhem + arbetshem	6	3
Skolhem + arbetshem + vårdhem	12	1
Arbetshem	4	16
Vårdhem	15	35
Arbetshem + vårdhem	9	18
Skolexternat	20 ²	—
	70	74

I denna tablå är anstalter för epileptiska sinnesslöa ej medräknade men däremot andra enskilda specialanstalter för sinnesslöa. På de angivna anstalterna fanns enligt samma källa vid nyssnämnda tidpunkt följande antal platser och intagna samt till inträde anmälda.

¹ De enskilda anstalterna med skolhem är Stiftelsen Anna Geijers barnhem i Uppsala (endast skolhem), Söderhaga skol- och arbetshem i Drevviken för psykopatiska sinnesslöa flickor, Charlottendals skolhem, Gnesta (specialanstalt för sinnesslöa barn med svåra talfel med arbetshemsavdelning för kvinnor), Sävstaholms skol- och arbetshem för manliga sinnesslöa och Betaniahemmet, Askim, Göteborg. Charlottendal och Sävstaholm ägs av Föreningen Sävstaholmsskolorna.

² Externat fanns då i samtliga städer med över 25 000 invånare utom Linköping, Jönköping, Solna, Halmstad, Lund, Karlskrona, Karlskoga, Sundsvall, Södertälje, Landskrona, Sundbyberg och Motala samt dessutom i Kristianstad, Skövde, Lidköping, Kristinehamn, Arvika och Kiruna. Sedermera har externat inrättats i Solna, Karlskrona, Karlskoga, Södertälje och Motala, av vilka det förstnämnda har elever även från bl. a. Sundbyberg, samt dessutom i de mindre städerna Vänersborg och Borlänge.

	Skola		Arbetshem		Vårdhem		Summa platser
	Platser	Int.	Platser	Int.	Platser	Int.	
Externat	712	536	14	47	—	—	726
Kommunala anstalter ..	1 934	1 710	1 252	1 224	2 190	2 186	5 365
Enskilda anstalter	167	159	1 003	945	2 366	2 298	3 536
Summa	2 813	2 405	2 269	2 216	4 556	4 484	9 627
Antalet anmälda ¹		290		119		865	
		2 695		2 335		5 349	

Under år 1952 eller fr. o. m. den 1 januari 1953 har tillkommit nio externat, av vilka två är belägna i annan kommun än stad (Rättvik och Grängesberg).

På de fem statliga sinnessjukhusen med sinnesslöpatienter — Källshagen, Salberga, Västra Mark, Västra Ny och Vipeholm fanns vid 1951 års slut ca 2 050 platser för sinnesslöa, varav 914 på Vipeholm. Vid sistnämnda anstalt, som är avsedd för det lägst stående svårskötta klientelet, var överbeläggningen betydande med 1 037 intagna. Ändå fanns på väntelistan där 453 anmälda. Lägger man till de angivna 9 627 + 2 050 platserna de 113 platserna vid statens skol- och yrkeshem i Vänersborg och Salbohed (avsedda för vanartade sinnesslöa barn), kommer man för sinnesslövrården i dess helhet upp till omkr. 11 800 platser.

Om fördelningen av de sinnesslöa på de sålunda tillgängliga platserna har 1946 års sakkunniga gjort en omfattande undersökning, vari elever och patienter fördelats på de olika anstaltstyperna efter hemort, ålder m. m. Även primärkommunala och statliga anstalter för sinnessjuka har härvid inventerats. Denna undersökning torde icke böra refereras här utan jag får hänvisa till betänkandet (SOU 1949: 11 s. 79—89 med tabeller och bilagor). Här må dock nämnas att 524 eller ca 9 procent av de den 30 december 1946 på kommunala eller enskilda sinnesslöanstalter intagna obildbara sinnesslöa karaktäriserats som »Vipeholmsfall». Motsvarande antal för de till inträde på sådana anstalter anmälda obildbara är 28 eller knappt 3 procent av samtliga anmälda. 1946 års utredning anför härom.

Att proportionen »Vipeholmsfall» är så mycket lägre bland de anmälda än bland de intagna torde ha sin förklaring i dels att sinnesslöanstalterna i stor utsträckning i första hand söka omhändertaga de mest trängande vårdfallen och att därför de mer svårskötta fallen mottagas med viss förtur, dels att sådana svårskötta fall, som rätteligen borde vårdas på statliga sinnesslöanstalter men ej kunnat beredas plats inom sinnesslövrården, i stället mottagits på sinnessjukhusen, då de under alla förhållanden kräva dylika anstalters kvalificerade vårdresurser i fråga om avdelningarnas anordning samt personalens antal och utbildning.

¹ Då samma person kan vara anmäld till flera anstalter, torde det faktiska antalet anmälda vara lägre.

En annan uppgift i betänkandet av intresse är hämtad från socialvårds-kommitténs utredning om ålderdomshemmen (SOU 1940: 22). Enligt denna fanns den 30 juni 1938 688 personer på ålderdomshem, som behövde vård på sinnesslöanstalt.

III. Platsbehovet inom sinnesslövärden.

Någon självständig inventering av antalet sinnesslöa i landet och någon undersökning i vilken mån dessa kan anses behöva vård på anstalt har ej gjorts av vare sig 1946 eller 1951 års sinnesslövärdsutredning. Av olika skäl ställer det sig ytterst svårt att göra en sådan total inventering med anspråk på någon större grad av tillförlitlighet. I det betänkande, som avgivits av förstnämnda utredning, refereras dock några undersökningar som i vissa län gjorts av folkskolebarnens intelligens och antalet sinnesslöa bland dem. Utredningen framhåller, att dessa undersökningar, sett ur hela landets synpunkt, endast hade karaktären av stickprov. Lokala differenser kunde naturligtvis förekomma. Resultaten torde dock kunna anses vara tillämpliga även för övriga delar av landet.

Det gäller undersökningar, som gjorts vid olika tillfällen under åren 1944—1946 inom Västerbottens, Norrbottens, Södermanlands och Värmlands län. 1946 års utredning anför sammanfattningsvis om dessa undersökningar.

På grund av de refererade länsundersökningarnas något olika utformning kunna resultaten inte sammanfattas på ett entydigt sätt. Dels ha undersökningsmaterialen olika sammansättning, i Västerbotten ha sålunda endast barn i folkskolan medtagits, medan i Värmland och Södermanland bildbara sinnesslöa och hjälpklassmässiga och i Norrbotten dessutom även obildbara sinnesslöa såväl i folkskolan som på sinnesslöanstalterna medtagits, dels har gränsdragningen mellan de olika kategorierna av efterblivna inte varit enhetlig.

Om man emellertid inskränker sig till undersökningarna i de tre sistnämnda länen och håller sig till den kategoriindelning, som gjorts i respektive län, så finner man, att som bildbara sinnesslöa och hjälpklassmässiga karakteriserats i Norrbotten sammanlagt 3,8 procent av barnen i skolåldern, medan motsvarande siffra i Södermanland uppgår till 5,6 procent (gränsfallen jämnt fördelade på de olika kategorierna) och i Värmland till 7,6 procent. Andelen bildbara sinnesslöa bland dessa utgör 1,1 procent, 1,4 procent resp. 2,0 procent. Som jämförelse kan anföras, att andelen efterblivna barn i skolåldern i Västerbotten beräknats till 5,6 procent, trots att eleverna vid sinnesslöskolorna inte inräknats. Den för Norrbotten anförda siffran (3,8 procent) måste betecknas som för låg att begagna som riksmedelvärde. Främst gäller detta de hjälpklassmässiga, vilket också bestyrkes av senare genomförda kontrollundersökningar i Norrbotten. Orsaken är att söka i det sätt varpå undersökningsmaterialet uttagits. Lärarnas bedömning vid uttagningen av barnen torde sålunda ha varit alltför välvillig. I Norrbotten utvaldes 4,3 procent av barnen till individualtestning, medan i Värmland, där grupptestning först gjordes, 13,8 procent av de undersökta barnen individualtestades.

Å andra sidan måste den i värmlandsundersökningen funna debilitets- och imbecillitetsfrekvensen (7,6 procent) betecknas som för hög. Enligt såväl västerbottens- som norrbottensundersökningen har nämligen debilitetsfrekvensen visat sig vara högst bland tioåringarna, varför denna åldersgrupp inte kan anses fullt representativ för samtliga barn i skolåldern, ett förhållande, som sannolikt torde bero på testskalornas avvägning.

Beträffande gränsdragningen mellan hjälpklassmässiga och bildbara sinnesslöa har, som nämnts, olika normer kommit till användning. I norrbottensundersökningen är gränsen satt vid IQ = 65 och i värmlandsundersökningen vid IQ = 70, medan i södermanlandsundersökningen som gränsfall betecknats barn med IQ = 65—70 och i västerbottensundersökningen barn med IQ = 60—65.¹

Utredningen framhåller, att om dessa normer i stället gjordes enhetliga och gränsen mellan debila och imbecilla sattes vid IQ = 70 och som gränsfall betecknades barn med IQ = mellan 65 och 70, skulle skiljaktigheterna mellan undersökningsresultaten icke bli så stora. Utredningen kommer fram till att som ett sannolikt värde på frekvensen bildbara sinnesslöa i skolåldern kan anges siffran 1,5 procent. Med motsvarande gräns vid IQ = 65 och barnen med IQ = 60—65 betecknade som gränsfall blir denna sannolika imbecillitetskvot 1 procent.

Beträffande de obildbara sinnesslöa finner utredningen, att de fyra undersökningarna icke giver någon säker vägledning, då endast i norrbottensundersökningen sådana sinnesslöa medtagits. Den procentuella andelen obildbara barn i skolåldern beräknades där till 0,17 procent. Om även denna siffra kunde antagas vara lika mycket för låg som imbecillitetsfrekvensen, skulle som sannolikt värde på frekvensen obildbara sinnesslöa i skolåldern kunna anges 0,2 procent.

I betänkandet SOU 1949: 11 redovisas även uppgifter om antalet anmälda vid sinnesslöanstalterna, som visar att den 31 december 1946 802 bildbara och 1 047 obildbara anmäls men ej kunnat tas emot. Dessa siffror har nu, som framgår av redogörelsen under II: 3 i det föregående, gått ned till respektive 409 och 865. Med utgångspunkt från överbeläggningen vid samma tid och de förut redovisade siffrorna om sinnesslöa på ålderdomshemmen har 1946 års utredning räknat fram ett platsbehov vid anstalterna för bildbara på 1 189 och vid anstalterna för obildbara på 1 451 platser. De sakkunniga fortsätter.

Med hänsyn till de faktorer, som medverka till att de vårdbehövande sinnesslöa ej anmälas till anstalterna i önskvärd utsträckning, torde dock det nuvarande behovet av anstaltsplatser för sinnesslöa vara åtskilligt större än vad dessa siffror ange. Ej heller de i det föregående refererade undersökningarna giva någon säker ledning vid bedömandet av platsbehovet, därtill äro de uppnådda resultaten vid olika undersökningsmetoder alltför divergerande. De sakkunniga ha emellertid ansett det vara av visst värde

¹ Ang. den här och i det följande använda terminologien hänvisas till redogörelsen i det föregående under II: 1.

att redovisa de resultat, som erhållas, om ovanstående undersökningsresultat läggas till grund för beräkningar av platsbehovet.

Antalet vårdbehövande sinnesslöa barn under skolåldern uppskattar utredningen härvid till 1 200 eller ungefär 0,15 procent av hela antalet barn i åldrarna under 7 år. I fråga om övriga kategorier sinnesslöa anför utredningen.

Vid beräkning av platsbehovet vid internaten för *bildbara sinnesslöa barn i skolåldern* har den genom intelligensundersökningarna fastställda imbecillitetskvoten, 1,0—1,5 procent, fått tjäna som utgångspunkt. Flera skäl tala för en reducering ned mot den undre gränsen, 1,0 procent. Man bör kunna räkna med att externatskolor kunna inrättas inom folkskolans ram i städer med minst 50 000 invånare, varigenom en del av internatens klientel kan avlastas på dessa. På samma sätt torde genom hjälpskolans utbyggnad en del av de mera högtstående sinnesslöa kunna avlastas på denna.

Om man utgår från en sålunda reducerad kvot och uppskattar denna till 1 procent, samt applicerar detta procenttal på det nuvarande antalet barn i åldrarna 7—16 år, kommer man fram till ett totalt antal vårdbehövande sinnesslöa i dessa åldrar på ca 8 500. För *bildbara sinnesslöa över skolåldern* kan däremot den nuvarande platstillgången betraktas som någorlunda tillräcklig. Tack vare det ökade omhändertagandet i skolåldern får man räkna med att ett betydande antal sinnesslöa räddas till en tillvaro utanför anstalterna. Att en viss platsbrist, särskilt i högre åldrar, för närvarande existerar, framgår bl. a. av det relativt stora antalet å ålderdomshem intagna sinnesslöa. Vid beräkningarna har antagits, att platsbehovet motsvarar det dubbla nuvarande antalet anmälda plus hälften av de sinnesslöa, som äro intagna på ålderdomshemmen, eller sammanlagt för åldrarna över 16 år ca 870 platser.

Antalet *obildbara sinnesslöa i skolåldern* uppskattades med ledning av länsundersökningarna till 0,2 procent av motsvarande folkmängd. En viss överdödlighet förefinnes emellertid bland de obildbara, varför man måste räkna med att detta procenttal minskar i högre åldersgrupper. Att exakt bestämma storleken av denna minskning låter sig inte göra. Här har en relativt fri uppskattning gjorts på så sätt, att den genomsnittliga frekvensen obildbara sinnesslöa blivit 0,15 procent, vilket motsvarar ca 10 000 personer.

Utredningen har sammanställt dessa uppskattningar till följande tablå över antalet i landet befintliga sinnesslöa i behov av plats på internat.

Ålder	Bildbara	Obildbara	Summa
0—6 år	—	1 200	1 200
7—15 »	8 500	1 700	10 200
17—30 »	2 500	2 300	4 800
31—40 »	1 100	1 500	2 600
41— »	1 700	3 300	5 000
<i>Summa</i>	<i>13 800</i>	<i>10 000</i>	<i>23 800</i>

Utredningen framhåller att, om uppgifterna i tablå jämfördes med platstillgången, närmare 12 000 platser, och beräkningarna kunde anses

tillförlitliga, så skulle nya anstaltsplatser erfordras för cirka 7 000 bildbara och 4 000 obildbara sinnesslöa. De anförda siffrorna måste emellertid bedömas med största försiktighet. De hade tillkommit genom en grov uppskattning av platsbehovet. Framför allt måste framhållas den osäkerhet, som vidlåder de olika procentsatser, som applicerats på befolkningstalen. Utredningen fortsätter.

Resultaten av dessa beräkningar synas enligt de sakkunnigas mening icke vara ägnade att nu läggas till grund för en uppskattning av platsbehovet inom den slutna sinnesslövärdens. Begränsar man sig till det direkt registrerade klientelet kan man emellertid konstatera en brist på omkring 4 000 platser, som i första hand bör fyllas. Denna siffra inrymmer 731 anmälda till anstalter för bildbara sinnesslöa, 1 014 anmälda till anstalter för obildbara sinnesslöa, 1 597 intagna i och anmälda till anstalter för sinnessjuka samt 688 på ålderdomshem intagna sinnesslöa. En ökning av platstillgången med 4 000 platser medger däremot icke någon avveckling av den enskilda sinnesslövärdens.

IV. Allmänna synpunkter på en reform av sinnesslövärdens.

1946 års sinnesslövärdensutredning och yttrandena däröver.

Med utgångspunkt från bl. a. en inventering av antalet sinnesslöa vid olika anstalter och den undersökning av platsbehovet inom sinnesslövärdens, som delvis i korthet refererats i det föregående, föreslog 1946 års sinnesslövärdensutredning i sitt betänkande om sinnesslövärdens (SOU 1949:11) en utbyggnad och en reglering i lag av hela denna vårdgren. I anslutning härtill framlade utredningen förslag om ändrade grunder för statsbidragsgivningen. Det förslag till sinnesslölag, som innefattade de av utredningen förordade bestämmelserna, avser icke, såsom nuvarande lagstiftning, endast de »bildbara» sinnesslöa barnen utan även de vuxna »bildbara» och »obildbara» av alla åldrar.

I yttranden över 1946 års sinnesslövärdensutrednings betänkande har behovet av en reform av sinnesslövärdens i syfte att få till stånd en mera ändamålsenlig organisation och avhjälpa den omfattande platsbristen överlag vitsordats.

Medicinalstyrelsen instämmer sålunda med utredningen, när den påtalar bristerna i den nuvarande organisationen, och framhåller, att det är synnerligen angeläget, att dessa brister avhjälpas. Särskilt pekar styrelsen på de svårigheter, som föreligger att nå en rationellt tillfredsställande sinnesslövärd med den nuvarande decentraliserade organisationsformen, då kraven på vårdstandard och tillvaratagande av partiellt arbetsföras sociala anpassningsförmåga alltmera ökar samtidigt som levnadskostnaderna stiger. *Medicinalstyrelsen* fortsätter:

Av utredningens inventering framgår, att det finnes omkring dubbelt så många enskilda som kommunala sinnesslöanstalter och att på de enskilda anstalterna vårdas i runt tal hälften av samtliga intagna sinnesslöa, om man undantager den kategori, som vårdas på statliga anstalter. Med hänsyn bland annat till att de enskilda anstalterna ligga utspridda över hela landet, ofta med isolerat läge, och vidare till att de som regel äro förhållandevis små, har det icke varit möjligt att ställa erforderliga resurser till förfogande för en sakkunnig diagnos, differentiering, behandling och tillsyn av de på sådana anstalter intagna. Dessa olägenheter vidlåda dock ingalunda endast de enskilda utan i betydande omfattning även de kommunala anstalterna, av vilka ett stort antal ha ett tämligen ocentralt läge. Vad detta betyder med avseende på möjligheterna att tillgodose personalbehovet ha flertalet sådana anstalter under senare år haft smärtsamma erfarenheter av.

Inventeringen visar vidare, att närmare $\frac{2}{3}$ av de anstalter, kommunala och enskilda, som redovisat obildbara sinnesslöa, ha mindre än 50 sådana intagna, vilket med hänsyn till att övervägande skäl tala för att denna kategori av sinnesslöa bör vårdas på större anstalter med bättre resurser än de nuvarande, är både oekonomiskt och ur vårdsynpunkt otillfredsställande.

I detta sammanhang vill medicinalstyrelsen särskilt peka på inventeringens uppgifter, att över 500 svårskötta obildbara sinnesslöa för närvarande vårdas på kommunala och enskilda sinnesslöanstalter, där de, sedan staten åtagit sig omhändertagandet av dem, icke höra hemma. Styrelsen har sig bekant, att ytterligare ett obestämt antal sådana sinnesslöa vårdas i sina hem, ofta till stor förtvivlan för sina anhöriga och även för de olika socialvårdande myndigheter, som under trycket av understundom rent katastrofala hemförhållanden i årtal förgäves sökt skaffa dem plats på lämplig anstalt. Svårigheter av denna art synas under de senare åren ha varit i oavbrutet tilltagande och medicinalstyrelsen har kommit till den uppfattningen, att man i detta avseende snabbt håller på att närma sig ett ohållbart läge. Därtill kommer, att den sinnesslövård, som ålägges kommunala huvudmän, aldrig kommer att kunna bli fullt tillfredsställande, förrän den befriats från svårskötta interner, emedan den saknar tillräckliga resurser för deras rätta vård och ej kan eliminera den störande inverkan de utöva på det lättskötta klientelet. Slutligen böra de platser, som upptagas av de svårskötta sinnesslöa på kommunala och enskilda anstalter, redan nu således över 500, ställas till förfogande för det ännu oplacerade eller felplacerade klientel, för vilket de egentligen äro avsedda och för vars existens inventeringen likaledes ger talrika belägg. Medicinalstyrelsen finner det därför synnerligen angeläget, att staten genom nybyggnad snarast ingriper till de anförda missförhållandenas undanröjande.

Socialstyrelsen framhåller, att det även från styrelsens synpunkt är mycket angeläget, att åtgärder vidtagas för att tillgodose det avsevärda behovet av nya platser vid olika slags anstalter för sinnesslöa. Den nuvarande platsbristen vid sjukvårds- och sinnesslövårdsanstalterna har i alltför stor utsträckning nödgat socialvården att omhändertaga ett klientel, som icke rätteligen hör dit, och detta har varit till förfång för socialvårdens egentliga arbetsuppgifter.

Landstingsförbundet uttalar, att förhållandena på sinnesslövårdens område under de senaste åren karaktäriserats av stor ovisshet. Denna har gällt

såväl innebörden av 1944 års riksdagsbeslut som statens och landstingens förpliktelser rörande sinnesslövärderna i dess helhet liksom även utformningen av själva vårdorganisationen. Denna ovisshet och rådande inskränkningar på byggnadsmarknaden har medfört, att föga blivit åtgjort för sinnesslövärdens utbyggnad och utveckling.

Socialvårdsförbundet understryker utredningens uppfattning, att behovet av en utbyggnad av sinnesslövärderna överallt gör sig gällande och att platsbrist f. n. råder för de flesta grupper av sinnesslöa. Sinnesslövärderna har hittills fått stå tillbaka till förmån för andra sociala uppgifter och det är därför ytterst angeläget, att verkliga krafttag med det snaraste tages för att åstadkomma en efterlängtdad förbättring. Den nuvarande platsbristen — exempelvis för obildbara barn — medför ofta olidliga förhållanden för de föräldrar, som med oändliga uppoffringar och svårigheter måste bereda barnen vård i hemmet.

I många avseenden har emellertid utredningens uttalanden och förslag kritiserats. Enligt *socialstyrelsen* torde sålunda det vid betänkandet fogade lagförslaget behöva överses. Styrelsen ifrågasätter, huruvida det icke vore lämpligast, att i förevarande lag samla alla bestämmelser rörande de sinnesslöa och sålunda upphäva sinnessjuklagens tillämplighet på detta klientel.

Skolöverstyrelsen anser, att förhållandena för bildbara och obildbara sinnesslöa bör regleras i särskilda lagar eller i varje fall under särskilda avsnitt i lagen. En uppdelning på skilda lagar för efterutvecklade (nuvarande bildbara) och sinnesslöa (nuvarande obildbara) ter sig enligt *provinsiälläkarföreningen* ur humanitär och praktisk synpunkt naturlig och skulle med säkerhet bidra till att avsevärt minska föräldrars, målsmäns och kommunala myndigheters betänksamhet och svårigheter.

1951 års sinnesslövärdsutredning.

Utredningen framhåller till en början, att enighet råder bland de myndigheter, kommuner och organisationer, som har med sinnesslövärderna att skaffa, om att denna vårdgren är eftersatt och i behov av en upprustning och en reform. Bland orsakerna härtill pekar utredningen särskilt på den väsentliga olägenhet, som ligger i att endast beträffande en gren av sinnesslövärderna, undervisningen och vården av de s. k. bildbara, huvudmannaskapet är reglerat i lag, medan i övrigt förutsättes verksamhet från stat, landsting och enskilda, utan att ansvaret för vården klarlagts ens genom ett principuttalande från statsmakterna. Detta hade medfört en viss återhållsamhet i fråga om initiativ och åtgärder, vilken blivit särskilt påtaglig sedan 1946 års utredning lagt fram sitt betänkande men detta icke föranlett något ställningstagande. Visserligen hade där otvetydigt landstingens och städernas utanför landsting huvudmannaskap fastslagits, men oklarheten

kvarstod för de inom sinnesslövärden talrika enskilda anstalternas del, vilket icke uppmuntrat till de förbättringar och den utökning av antalet vårdplatser, som uppenbarligen väl behövs. — 1951 års utredning har därför sett som sin primära uppgift att lägga fram förslag till en lag, som avser hela vårdgrenen, såvitt denna bör ligga under kommunalt huvudmannaskap, och som omedelbart kan skapa full klarhet om ansvarsfördelningen, huvuddragen av organisationen och de enskilda anstalternas framtida ställning.

Den första fråga, utredningen härvid behandlar, avser, huruvida det här överhuvudtaget gäller ett klientel, vars förhållanden bör regleras efter i princip enhetliga normer och i samma lag, eller om man vid lagstiftningens och anstaltsorganisationens utformning skall göra en bestämd åtskillnad mellan å ena sidan dem, som enligt nuvarande terminologi kallas bildbara och å den andra de höggradigt efterblivna, de obildbara. Utredningen har icke kunnat ansluta sig till sistnämnda linje och återoppar till stöd härför i huvudsak följande skäl.

Gränsen mellan de angivna båda kategorierna är flytande och uppfattningen vad som menas med »bildbar» och »obildbar» varierar i hög grad. En uppdelning efter vid testning framkommen intelligenskvot kan och bör icke ske. Det är överhuvudtaget svårt om icke omöjligt att i praktiken göra en tillfredsställande uppdelning, som kan anses vara definitiv. Gränfallen och de i övrigt tveksamma och oklara fallen skulle bli för många. Vidare är det otvivelaktigt för alla sinnesslöa en och samma grund till att de fordra särskild undervisning och vård, nämligen deras psykiska efterblivenhet. Bedömning och prövning av klientelet för den nödvändiga differentieringen måste därför ske efter enhetliga normer och av samma expertis. Det faller sig då naturligt och praktiskt med en enhetlig reglering. Det kan icke här invändas, att lagstiftningen då rätteligen även borde avse hjälpklassklientelet, som ju också av samma orsak behöver särskild undervisning. Hithörande barn behöva nämligen icke, som en del av de »bildbara» sinnesslöa, undervisning på anstalt, och på grund av att deras efterblivenhet är mindre uttalad, föreligger icke heller samma behov av att ge dem särskild undervisning eller utbildning efter den vanliga skoltidens slut. Ett ytterligare skäl hänför sig till de efterblivnas eget intresse. Skedde redan från början en uppdelning av dessa i två helt åtskilda kategorier, skulle de som hänförts till de »obildbara» lätt få en stämpel av att vara »hopplösa fall», något som med hänsyn till de många gränfallen, möjligheten till eftermognad och svårigheten att ställa en säker diagnos ofta icke är sakligt motiverat. Överförandet till en anstalt för högre stående skulle enligt utredningens uppfattning försvåras. Att det ur humanitär och psykologisk synpunkt är önskvärt, att särskolan hålles skild från vårdanstalterna, är visserligen riktigt. Men detta önskemål kan och bör tillgodoses vid anstaltsorganisationens utformning och behöver icke föranleda en uppdelning administrativt och författningsmässigt.

Utredningen föreslår alltså en gemensam lag för undervisningen och vården av både »bildbara» och »obildbara» sinnesslöa eller en lagstiftning av ungefär samma omfattning som föreslagits av 1946 års sakkunniga.

Utredningen kan däremot icke ansluta sig till tanken, att i en lag samla *alla* bestämmelser rörande vården av de sinnesslöa. Att låta lagen avse även de sinnesslöa, som vårdas på sinnessjukhus, skulle nämligen i hög grad komplicera lagstiftningsfrågans lösning och fördröja avgörandet. Utredningen pekar här bl. a. på den särreglering av straffriförklarades förhållanden, som innefattas i sinnessjuklagen och som icke utan vidare kan överföras till annan lagstiftning.

I huvudsak på grundval av det av 1946 års sakkunniga framlagda lagförslaget har 1951 års utredning utarbetat förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Yttranden över 1951 års sinnesslövärdsutrednings förslag.

Endast i några yttranden har uttalanden gjorts om förslaget i allmänhet. *Socialstyrelsen* fastslår, att avsaknaden av bestämmelser om huvudmannskapet för hela sinnesslövärdens förorsakat allvarliga olägenheter icke minst på socialvårdens område och framhåller vidare, att den i stort sett kan ansluta sig till de huvudlinjer, som uppdragits i betänkandet för reglering av förevarande vårdområde med undantag dock för administrationen. Styrelsen anser emellertid det vara oriktigt, att socialvårdsmyndigheterna på sätt som skett skjutits åt sidan. Socialvårdens medverkan är nödvändig då det gäller verksamhet, som ordnar familjevård.

Svenska socialvårdsförbundet anser att de framlagda lagförslagen i stort sett skänker en god grund för uppbyggandet av en tillfredsställande undervisning och vård av de psykiskt efterblivna. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* betecknar förslaget som ett påtagligt framsteg ur huminitära och sociala synpunkter. Särskilt vore det tillfredsställande, att den individuella prövningen av de efterblivnas behov skjutits i förgrunden och den snäva indelningen av dessa i olika kategorier avlägsnats. *Sveriges läkarförbund* och *svenska psykiatriska föreningen* anser däremot att frågan om efterblivnas undervisning och vård kräver ytterligare utredning. Även *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av de psykiskt efterblivna* förmenar, att förslaget icke utgör någon definitiv lösning av sinnesslövärdens problem även om det är av stort värde för denna vårdgren. I detta liksom i andra yttranden från kommunala organ i Stockholm, vilka åberopas av *Stockholms stadsfullmäktige*, konstateras vidare att den av staden beslutade organisationen och utformningen av vårdgrenen i väsentliga punkter väl ansluter sig till vad utredningen föreslagit, ävensom att förslaget har samma grundsyn på detta vårdproblem, som varit utgångspunkten för fullmäktiges beslut.

I flera yttranden, särskilt från landstingens förvaltningsutskott och kommunerna, beklagas, att betänkandet icke innehåller något förslag i statsbidragsfrågan och man understryker svårigheterna att under sådana för-

hållanden taga ställning till lagförslagets huvudpunkter. *Svenska landstingsförbundets styrelse* betonar, att vad som anföres i dess yttrande endast har preliminär karaktär i avbidan på utredningens slutliga förslag, och liknande reservationer har gjorts även i andra remissvar. *Stadsfullmäktige (drätselkammaren) i Hälsingborg* anser, att förslag till statsbidragsbestämmelser bör åtfölja lagförslaget, då det lägges fram i proposition, och *stadsfullmäktige (drätselkammarens finansavdelning) i Norrköping* finner sig icke kunna godtaga en ordning, som lämnar statsbidragsfrågan öppen. Synpunkten återkommer i olika former i flera yttranden från landsting och kommuner.

Beträffande lagstiftningens omfattning och allmänna utformning, så har frågan, om de »sinnesslöas» förhållanden skulle regleras i en lag utan uppdelning på »bildbara» och »obildbara», som de sakkunniga föreslagit, eller i skilda lagar för envar av dessa kategorier, behandlats i flera yttranden. I allmänhet tillstyrkes utredningens förslag eller lämnas detta utan erinran. *Medicinalstyrelsen* finner det synnerligen tacknämligt och väl motiverat, att gränsdragningen mellan »bildbara» och »obildbara» och därav följande uppdelning i olika författningar föreslagits skola upphöra. Enligt styrelsens mening gäller det nämligen i främsta rummet vård och behandling av ett visserligen heterogent men dock ur vårdsynpunkt tämligen väl avgränsat klientel. *Svenska läkaresällskapet* anför, att det från medicinsk synpunkt måste hälsas med tillfredsställelse att utredningen kommit fram till en enhetlig lagstiftning på området, medan däremot *Sveriges läkarförbund* och *Svenska psykiatriska föreningen* uttalar tveksamhet, om syftet att förenhetliga bestämmelserna kan realiseras. *Styrelsen för svenska landstingsförbundet* finner det icke minst med hänsyn till gränsfallen naturligt med en enhetlig reglering av detta vårdområde och *svenska socialvårdsförbundet* anser att utredningen framfört övertygande skäl för en sådan reglering. Liknande synpunkter framföres även från skolhåll.

Skolöverstyrelsen återger sitt förut refererade yttrande över 1949 års betänkande i denna del och tillfogar att styrelsen icke funnit skäl frångå sin tidigare ståndpunkt. Då skolöverstyrelsen emellertid icke ville medverka till att regleringen i lag av de »obildbara sinnesslöas» vård ytterligare fördröjdes, ville styrelsen i nuvarande läge icke motsätta sig genomförandet av en gemensam lag. Liknande synpunkter anför av styrelsen för *allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka* samt *sinnesslöskolornas föreståndarförening*. Sistnämnda förening anför.

Det måste anses inhumant att inordna elever, som vid senast företagna undersökningar visat, att de till över 40 % bli självförsörjande och gör en god insats i samhället (47 % delvis självförsörjande) under en lag, som omfattar även de kroniska vårdfallen.

Företagna utredningar visar, att de s. k. gränsfallen till hjälpskolan är långt fler och i flera fall svårare att bedöma än gränsfallen mellan särskola

och vårdhem. Detta skulle tala för att en gränsdragning bör göras mellan särskola och vårdhem och ej mellan hjälpklass och särskola.

Barn av olika begåvningsgrader, men med detta gemensamt att de är mottagliga för undervisning, bör lyda under den allmänna folkskolestadgan. Detta är också fallet i ett flertal europeiska länder, och där lagstiftning ägt rum de senaste åren, har förändring skett i denna riktning. Likaväl som en stadga för hjälpklassundervisning är bifogad folkskolestadgan, skulle en stadga om särskoleundervisning bifogas. Genom en sådan anordning skulle föräldrarna lättare kunna acceptera såväl inskrivning av elever till särskola som överflyttning från normal- och hjälpklass till berörda skola.

Föreningen kan ej heller biträda utredningens uppfattning, att det skulle vara inhumant mot vårdfallen att sätta dessa i särställning genom två lagar. I dessa fall är den psykiska efterblivenheten så uttalad, att patienten själv ej lider av särställningen, och de anhöriga ha insett vårdbehovet. Trots de här ovan anförda skälen för två lagar vill föreståndareföreningen ej motsätta sig utredningens förslag om en gemensam lag. Föreningens önskemål är dock att frågan tages upp till förnyad prövning, när tiden därför är mogen.

Landstingens förvaltningsutskott i Jönköpings, Västmanlands, Gävleborgs och Jämtlands län samt svenska särskolornas lärarförening avstyrker på i huvudsak liknande skäl förslaget om en lagstiftning för hela klientelet och uttalar sig för två lagar. Skulle en lag vara ofrånkomlig önskar man att undervisnings- och vårdfallen behandlas i särskilda avsnitt av lagen.

Departementschefen.

Sinnesslöhet är ett av de vanligaste av de abnormtillstånd, som måste föranleda anstaltsvård för den som drabbats därav. Med sinnesslöhet förstår man i allmänhet en mer eller mindre djupgående, ofta medfödd rubbning på förståndslivets område, som gör att vederbörande icke kan tillgodogöra sig den vanliga skolundervisningen utan behöver särskild undervisning eller vård. Man brukar skilja på bildbara sinnesslöa, som är mottagliga för den undervisning, som meddelas i den särskilda sinnesslöskolan, och obildbara, som är så efterblivna att de icke ens kan tillgodogöra sig någon sådan undervisning. F. n. finns i vårt land på sinnesslöskolor och -anstalter och på sinnessjukhusen omkring 12 000 sinnesslöa, av vilka närmare hälften torde kunna rubriceras som obildbara. Härtill kommer åtskilliga vårdbehövande som i brist på anstaltsplatser vårdas i hemmen eller på ålderdomshem eller andra anstalter, som icke är avsedda för sinnesslöa. Det är alltså ett stort vårdbehov det här rör sig om. Det är också ett viktigt utbildningsproblem med hänsyn till betydelsen av att de sinnesslöa i största möjliga utsträckning bibringas förmåga att bidra till sin försörjning och sköta sig själva under fria förhållanden.

I motsats till vad som gäller för sinnessjukvårdens del är emellertid ansvaret för sinnesslövärdens och dess anstaltsorganisation endast ofullständigt klarlagt och fastslaget i lag eller författning. Undantag gäller för de bildbara sinnesslöa barnen och ungdomarna i åldern 7—21 år. Enligt lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa har nämligen landstingen och städerna utanför landsting ansvaret för att dessa sinnesslöa får den kostnadsfria undervisning och vård, som är föreskriven i lagen. Bestämmelsen om landstingens och nämnda städers huvudmannaskap för denna del av sinnesslövärdens har dock i motsats till lagen i övrigt ännu icke trätt i kraft. Vården av övriga sinnesslöa är överhuvudtaget icke reglerad i lag, bortsett från att sinnessjuklagen enligt uttrycklig bestämmelse är tillämplig även på sinnesslöa. Sistnämnda förhållande innebär dock icke att huvudmannaskapet för vården av vissa sinnesslöa är fastslaget men utgör grunden till att asociala och svårskötta sinnesslöa omhändertagits på statliga sinnessjukhus.

Trots avsaknaden av lagliga skyldigheter i dessa hänseenden har landstingen och städerna utanför landsting — i fortsättningen innefattas under landsting även dessa städer, där ej annat framgår av sammanhanget — tagit på sig en stor del av sinnesslövärdens. I första hand gäller detta givetvis den undervisning och vård som avses i 1944 års lag. Över 90 % av de vid årsskiftet 1951/52 tillgängliga 2813 skolplatserna och flertalet platser på arbetshem fanns på kommunala anstalter eller externat. Men också för de vuxna bildbara och de obildbara har landstingen gjort betydande insatser, även om alltjämt de enskilda vårdhemmen är fler och har större sammanlagt platsantal än landstingens motsvarande anstalter (2 366 respektive 2 190). Tillhopa fanns inom den egentliga sinnesslövärdens vid nämnda tidpunkt 50 kommunala och 74 enskilda anstalter, vartill kommer 20 skolexternat i större och medelstora städer. Till driften av dessa skolor och anstalter lämnar dock staten betydande bidrag; med utgångspunkt från en genomsnittlig årskostnad av 4 000 kronor per vårdplats kan statsbidragen uppskattas till mellan 25 och 30 procent av den totala kostnaden. Dessutom vårdas som nämnts åtskilliga sinnesslöa — mer än 2 000 — på sinnessjukhus och andra statsanstalter.

Även om det sålunda genom det allmännas och enskildas insatser byggts upp ett ganska stort anstaltsbestånd för undervisning och vård av de sinnesslöa, måste, som jag inledningsvis framhållit, sinnesslövärdens betecknas som en eftersatt vårdgren. Flera av de stora landstingsanstalterna har tillkommit före första världskriget och får trots ombyggnader anses otidsenliga; endast i ett par län finns helt moderna skolhem för sinnesslöundervisningen. Ofta har skolhem och anstalter för obildbara inrättats i nära anslutning till varandra, vilket ur olika synpunkter varit mindre lyckligt. Vad angår de enskilda anstalterna, så har där visserligen på många håll utträttats ett värdefullt ideellt arbete, men det har också funnits och finns 3 — *Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 26.*

arbets- och vårdhem med olämpliga, dåligt underhållna lokaler och en icke acceptabel vårdstandard. Dessa ofta små anstalter kan dessutom icke ha resurser för den sakkunniga diagnos och behandling, som även detta klientel behöver. Externatskolor har först på senare år kommit till stånd i någon större utsträckning och finns ännu icke på långt när i alla de tätorter, där en sådan undervisning kan ordnas.

Även antalet anstaltsplatser får anses vara otillräckligt i varje fall för vårdklientelet. Visserligen har antalet för intagning på sinnesslöanstalterna anmälda gått ned de senaste åren och överbeläggning förekommer endast i undantagsfall på de kommunala och enskilda anstalterna. Men väntelistorna till vårdhemmen upptog ännu vid årsskiftet 1951/52 865 anmälda mot 400 vid skol- och arbetshemmen och det måste antagas, att åtskilliga efterblivna — både skolbarn och vårdpatienter — av olika orsaker icke anmäls för intagning, så att det verkliga platsbehovet är större. 1946 års utredning har — visserligen på mycket osäkra grunder — räknat fram ett behov av ytterligare 11 000 anstaltsplatser, men konstaterar för egen del att en brist på 4 000 platser i första hand bör fyllas. I det senare antalet ingår då även de ytterligare platser, som erfordras för den vård av asociala och svårskötta sinnesslöa, som f. n. omhänderhas av staten. Vidare ingår på ålderdomshem intagna sinnesslöa — enligt en äldre beräkning närmare 700 — vilka icke bör vårdas på dessa för normala och friska åldringar avsedda hem.

Orsakerna till att sinnesslövården sålunda blivit eftersatt har redan delvis antytts. Ovissheten i frågan om var huvudmannaskapet och ansvaret på olika plan skall ligga samt beträffande statsmakternas inställning till organisationens utformning har säkerligen bidragit till att icke den erforderliga upprustningen och utbyggnaden skett. Byggnadsregleringen har verkat i samma riktning. Att vården av de vuxna bildbara och de obildbara icke varit reglerad i lag i likhet med sinnesslövården i övrigt har varit olyckligt även ur andra synpunkter. Här skall endast nämnas den orättvisa som ligger i att de bildbara barnen åtnjuta kostnadsfri vård medan de föräldrar, som fått ett sämre lottat, obildbart sinnesslött barn, stundom får betala dryga avgifter för barnets vård.

Statsmakterna har också sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad på dessa missförhållanden men någon genomgripande reform har såsom förut anmärkts icke kommit till stånd. Det förslag till sinnesslölag, som 1943 lades fram av särskilda sakkunniga, ledde sålunda icke till annat resultat än 1944 års begränsade lagstiftning och ett motsvarande förslag av 1946 års sinnesslövårdsutredning har ej i någon del förverkligats; förslaget ligger dock till grund för det nu föreliggande lagförslaget av 1951 års sinnesslövårdsutredning. I stället har de olika utredningarna ökat ovissheten hos de kommunala och enskilda huvudmännen, vilket åtminstone

på vissa punkter ytterligare försämrat situationen. Samtidigt har vissa andra missförhållanden inom sinnesslövärderna än de förut antydda uppdragats. Det har bl. a. visat sig att garantierna för att ingen utan fog intages eller kvarhålls på sinnesslöanstalt är otillräckliga. Överhuvud taget synes sinnesslövärderna befinna sig i ett krisläge och det är enligt min bestämda mening nödvändigt att statsmakterna nu försöker att komma till rätta med dess brister.

Om målsättningen för de överväganden, som härvid måste ske, torde icke råda några meningsskiljaktigheter. Ur humanitär synpunkt är det självklart att alla sinnesslöa bör få en så god och sakkunnig vård som möjligt. Vidare måste de som är tillgängliga härför få en för dem lämpad undervisning och utbildning, så att de, där så kan ske, utvecklas och fostras till arbetsdugliga medborgare med förmåga att reda sig själva. Det sistnämnda är givetvis även ett samhällsekonomiskt intresse. Anstaltsvård bör emellertid icke tillgripas annat än i de fall, då icke någon annan vårdform kan komma ifråga. Man måste emellertid vara på det klara med, att anstaltsvården tyvärr måste avse flertalet obildbara och många av de bildbara barnen. Garantier måste emellertid finnas för att anstaltsvården hålles inom dessa gränser och att inga barn eller vuxna i onödan intages eller kvarhålls på anstalt. I anslutning härtill är en differentierad öppen vård under offentlig tillsyn av stor betydelse.

En reform med den räckvidd som här avses kan icke genomföras utan det allmännas medverkan. Av det anförda torde ha framgått, att en primär förutsättning för att bristerna inom sinnesslövärderna i görligaste mån skall kunna undanröjas är att den mera fullständigt än f. n. regleras i lag och att statsmakterna genom lagstiftning tar ställning till hur denna vårdgren skall ordnas. Särskilt är det angeläget att huvudmannaskapet fastslås i sådan ordning. Men lagstiftningen bör även upptaga vissa bestämmelser om organisationen av den slutna och öppna vården samt genom regler om sakkunnig prövning, innan anstaltsvård medges, och om tillsyn av denna vård skapa största möjliga säkerhet för att de nyss antydda önskemålen i dessa avseenden tillgodoses.

Vad härefter beträffar frågan om fördelningen av kostnaderna för sinnesslövärderna mellan staten och kommunerna vill jag framhålla att något annat förslag än det av 1946 års sinnesslövärdsutredning framlagda icke föreligger. Detta övervägs emellertid för närvarande av 1951 års utredning, vars första betänkande icke innefattar något förslag ifråga om statsbidragen. Sedan utredningen slutförts kommer förslag till statsbidragsbestämmelser att upprättas inom inrikesdepartementet. Det torde böra föreläggas riksdagen till prövning samtidigt med lagstiftningsfrågan.

På anförda skäl vill jag förorda, att lagrådets utlåtande inhämtas över ett förslag till ny lagstiftning om sinnesslövärderna i enlighet med de rikt-

linjer som här angivits. Lagstiftningen synes kunna grundas på det av 1951 års sinnesslövsutredning framlagda förslaget, som i sina huvudlinjer i stort sett vunnit anslutning vid remissbehandlingen och ansetts utgöra en god grund för en reformering av sinnesslövdården. Att såsom uttalats i ett par remissvar ytterligare utreda hela problemkomplexet skulle skjuta dess lösning på en obestämd framtid och bör därför med hänsyn till vårdgrenens prekära läge icke komma i fråga.

Innan lagstiftningens huvudpunkter och detaljbestämmelser behandlas, torde jag redan i detta sammanhang få beröra några principiella spörsmål om lagens allmänna utformning. Förut har härutinnan antytts att lagstiftningen endast synes böra avse den sinnesslövdård, som skall ligga under kommunalt eller enskilt huvudmannaskap. Att såsom socialstyrelsen ifrågasatt överföra även sinnessjuklagens regler om sinnesslövdård till en sådan lag kan nämligen knappast komma i fråga. Det skulle förutsätta en komplicerad utbyggnad av sinnesslölagstiftningen med bl. a. bestämmelser om kvarhållanderätt beträffande straffriförklarade och likställda och vidare föra med sig den olägenheten att två olika lagar skulle ligga till grund för sinnessjukhusens verksamhet. I stort sett råder också enighet mellan de utredningar, myndigheter och organisationer, som uttalat sig i denna sak, om denna begränsning av särslagstiftningens omfattning. Däremot är meningarna mera delade i frågan huruvida inom denna ram lagstiftningen bör vara enhetlig eller om särskilda lagar bör gälla för å ena sidan de bildbara och å andra sidan de obildbara (vårdfallen). Sedan 1951 års sinnesslövsutredning i likhet med de tidigare utredningarna på området stannat för förstnämnda linje, har man dock i allmänhet accepterat denna. Det främsta skälet härför är uppenbarligen, som 1951 års utredning påpekat, att det för alla, som bör falla under lagstiftningen, är en och samma grund härför, nämligen deras efterblivenhet. Det är endast en skillnad i graden av förståndsutveckling, som gör att vissa betecknas som »bildbara» och andra som »obildbara». Enhetliga principer och metoder gäller för prövningen av deras intelligens samt för vården och behandlingen. Gränsfallen och därmed de fall, som enkelt och smidigt bör kunna föras över från den ena gruppen till den andra, måste bli talrika. Visserligen är säkerligen gränsfallen mellan de »bildbara» och dem, som kan tillgodogöra sig undervisning i hjälpklass, ännu flera, men skiljelinjen är här mera avgörande. Den går mellan dem, som behöver särskild undervisning ofta i internat även i en ålder, då den vanliga skolplikten ej gäller, och vilkas omhändertagande därför kräver lagstiftning, samt skolbarnen i allmänhet, som faller under den allmänna folkskolestadgan. Enbart bestämmelser i anslutning till denna stadga är därför icke tillfyllest. Betydelsen av den formella frågan, om de sinnesslöas förhållanden bör behandlas i en eller i två lagar, torde för övrigt icke få överdrivas. Det väsentliga synes vara att de olika kategorierna sinnesslöa i görligaste mån icke sammanföres i

gemensamma anstalter. En sådan ordning kan vara inhuman, däremot knappast en enhetlig reglering i en lag. Jag kan därför ansluta mig till de olika utredningarna på denna punkt och förordar att i en och samma lag sammanföres alla de bestämmelser om sinnesslövard i kommunalt eller enskilt huvudmannaskap, som bör lagfästas.

Jag övergår nu till huvudpunkterna i det lagförslag, som på grundval av utredningsförslagen utarbetats inom inrikesdepartementet. Härvid torde jag först få redogöra för 1946 och 1951 års sinnesslövardsutredningars förslag härutinnan samt för remissyttrandena däröver. I ett särskilt avsnitt redovisas därefter ställningstagandena till frågan om den centrala tillsynen över sinnesslövarden. Slutligen lämnas en specialmotivering till departementsförslaget.

V. Lagstiftningens omfattning och huvuddrag.

1946 års sinnesslövardsutredning.

Utredningens förslag innefattas i en lag om vård och undervisning av sinnesslöa (sinnesslölag). Som redan nämnts avser denna lag icke endast de »bildbara» sinnesslöa barnen utan även de vuxna »bildbara» samt »obildbara» av alla åldrar. Härvid avgränsas dessa kategorier från varandra och från de lindrigt efterblivna (debila) på samma sätt som i 1944 års lag.

Beträffande h u v u d m a n n a s k a p e t innebär förslaget att landstingen och städerna utanför landsting skall vara huvudmän för all sinnesslövard med undantag av vården av komplicerade och svårskötta bildbara och obildbara sinnesslöa, vilka även i fortsättningen bör beredas vård på statliga anstalter. För varje landstingsområde och stad föreslås inrättande av en centralstyrelse för sinnesslövarden, vilken skall handlägga alla frågor rörande sinnesslövarden inom landstinget eller staden. Om genom överenskommelse med enskild anstalt visst antal sinnesslöa omhändertages på tillfredsställande sätt, skall huvudmannen i motsvarande mån kunna befrias från skyldighet att anordna vårdplatser. Utredningen torde emellertid förutsätta att åtminstone huvudparten av de enskilda anstalterna skall avvecklas så snart omständigheterna medger detta.

Till motivering anföres bl. a. följande.

Enligt de sakkunnigas mening visar all erfarenhet, att man har anledning förvänta, att landstingen — dels på grund av den omedelbara kontakten med de otillfredsställande förhållanden, som äro en följd av den bristfälligt utbyggda sinnesslövardens organisation, dels genom möjligheten att under rådande förhållanden på byggnadsmarknaden smidigare och bättre än staten i viss utsträckning kunna anordna vårdplatser utan att uppföra nybyggnader — snabbare skola kunna avhjälpa en del av den

platsbrist, som för närvarande råder. Även när det gäller nybyggnader för sinnesslövärdens räkning ha de sakkunniga ansett sig böra räkna med att landstingen snabbare än staten torde kunna genomföra det erforderliga byggnadsprogrammet. Härtill kommer, att antalet sinnesslöa i behov av anstaltsvård är sådant, att anstalter motsvarande ett landstings behov i allmänhet torde kunna beräknas få en storlek, som med hänsyn till differentieringsmöjligheter, trevnad och driftsekonomi ställer sig fördelaktig. Ett ytterligare skäl, som talar för utredningens förslag, är det förhållandet, att landstingen, utan att vara skyldiga därtill, under trycket av de rådande missförhållandena inom sinnesslövärderna i icke ringa omfattning anordnat vårdplatser för obildbara sinnesslöa och således redan nu äro förtrogna med denna vårdform.

Utredningen betonar emellertid, att de nya uppgifter, som landstingen föreslås skola få inom sinnesslövärderna, principiellt torde åvila staten. En förutsättning för att denna del av vården skall kunna uppdragas åt landstingen är, att huvudmännen för sinnesslövärderna i huvudsak få sina kostnader täckta av staten. Staten bör sålunda bära huvudparten av de kostnader, som den väsentliga ökningen av landstingens uppgifter inom sinnesslövärderna kommer att medföra.

I fråga om anstaltsorganisationen skall enligt förslaget till sinnesslölag (4 och 5 §§) finnas två anstaltsformer, nämligen skolanstalter för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn och vårdanstalter för vård av obildbara samt vuxna bildbara. Skolanstalterna skall omfatta småbarnshem, skolhem och yrkesskola och vårdanstalterna arbetshem för vuxna bildbara, upptagningshem och vårdhem för sinnesslöa barn samt vårdhem för äldre obildbara sinnesslöa. Behovet av skolplatser får, i den mån så lämpligen kan ske, tillgodoses genom inrättande av externatskola eller externatplatser vid skolhem. Inom den styrelse för sinnesslövärderna, kallad centralstyrelsen, som landstinget skall utse, skall särskilda delegationer kunna tillsättas för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn och ungdomar resp. för vård och tillsyn av övriga sinnesslöa att i den utsträckning styrelsen bestämde på dess vägnar handlägga vissa ärenden rörande resp. vårdgren.

Det väsentligaste av motiveringen för detta förslag har i det av 1951 års sinnesslövärdsutredning avgivna betänkandet sammanfattats som följer.

Utredningen anser visserligen en hel del fördelar kunna följa av att ha sinnesslövärderna inom varje län centraliserad till en enda anstalt. Å andra sidan ha en hel del olägenheter iakttagits i samband med en sådan sammanslagning. Åtskilliga skäl kunna åberopas för en uppdelning på två anstaltstyper. De sakkunniga förorda därför i princip, att landstingsanstalter för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa, omfattande skolhem, yrkesskola samt förskola för barn under sju år, icke sammanföras med övriga anstalter för sinnesslövärderna utan anordnas som fristående anstalter. Detta bör dock icke innebära ett absolut krav. I vissa av de mindre länen torde det vara lämpligt för att uppnå en tillfredsställande storlek på anstalten att ha de olika avdelningarna liggande i

samband med varandra. Dessa böra dock i sådant fall anordnas så, att skolhemmet kommer på betryggande avstånd från de övriga avdelningarna. Likaså kan det i vissa fall visa sig lämpligt att kombinera yrkesskolan med arbetshem för vuxna bildbara sinnesslöa.

Den föreslagna anstaltsorganisationen torde emellertid icke omedelbart efter lagens ikraftträdande kunna utbyggas i enlighet med vad nu angivits. I stor utsträckning torde därför de första åren få anlitas enskilda anstalter. I vissa fall kan det måhända vara fördelaktigt att bibehålla dessa anstalter även i fortsättningen såsom element i landstingets organisationsplan för sinnesslövärd.

Den öppna vården av de sinnesslöa bör enligt utredningen byggas ut och effektiviseras. Familjevård och försöksutskrivning skall ordnas efter sinnessjuklagens mönster. Därjämte förordas införande av en ny form av öppen vård, s. k. väntetidsvård. Vårdformer, som huvudsakligen ha pedagogisk karaktär, skall ställas under skolöverstyrelsens och all annan sinnesslövärd under medicinalstyrelsens tillsyn.

Sistnämnda förslag sammanhänger med utredningens inställning till frågan om den centrala tillsynen över sinnesslövärd. Denna torde dock icke böra redovisas här utan i ett särskilt avsnitt i det följande.

Utredningen förordar bestämmelser om skolplikt för bildbara sinnesslöa i åldern 7—21 år samt om vårdtvång för övriga sinnesslöa efter fyllda sju år. Dock stadgas i lagförslaget, att endast den som är i oundgängligt behov av anstaltsvård får utan medgivande intagas å vårdanstalt för varaktig vård och kvarhållas i sådan vård. Förslaget upptar emellertid inga bestämmelser, som direkt syftar till att säkerställa att ingen obehörigen intages eller kvarhålls på anstalt (r ä t t s ä k e r h e t s f r å g a n). Enligt förslaget skall alla sinnesslöa i varje landstingsområde registreras i ett sinnesslöeregister. Om inskrivning i och avförande ur detta register har landstingets styrelse för sinnesslövärd (centralstyrelsen) att besluta. Utredningen understryker vikten av att såväl sakkunskap på de speciella områden, varom här är fråga, som allmän medborgerlig erfarenhet blir företrädade inom styrelsen. Denna skulle ju bl. a. handlägga fråga om frihetsberövande och fatta för människors hela framtid betydelsefulla avgöranden om registrering i sinnesslöeregister.

Vad slutligen angår v å r d k o s t n a d e r n a föreslog 1946 års utredning, att den rätt till kostnadsfri vård, som f. n. tillkommer de bildbara sinnesslöa barnen, skulle utsträckas till alla grupper av sinnesslöa. Principiellt bör enligt utredningens mening de nya uppgifter, som landstingen föreslås skola få inom sinnesslövärd, åvila staten. Staten bör därför täcka de kostnader, som den väsentliga ökningen av landstingens uppgifter inom sinnesslövärd kommer att medföra. Enligt förslaget skall bidragen till driftkostnaderna vid de kommunala anstalterna utgå med i genomsnitt 80 procent av kostnaderna. Bidragen skall graderas med hänsyn till skat-

teunderlaget. Anläggningsbidragen skall utgå efter samma procentsats och likaså graderas med hänsyn till skatteunderlaget. Bidrag till enskilda anstalter föreslås skola utgå efter samma grunder för alla anstalter och utan gradering efter skatteunderlag.

Yttranden över 1946 års sinnesslövarsutrednings förslag.

Utredningens förslag att bibehålla sinnesslöbegreppet och uppdelningen av de sinnesslöa i bildbara och obildbara har diskuterats i åtskilliga yttranden. *Skolöverstyrelsen* anser, att beteckningen bildbar sinnesslö är oegentlig. Sinnesslö bör icke användas som benämning på dem, som dock är mottagliga för undervisning och utbildning samt senare är i stånd att helt eller delvis försörja sig själva. I många fall torde det också visa sig, att dessa efter genomgången utbildning icke bör kyrkobokföras som sinnesslöa. Överstyrelsen vill därför förorda, att skolanstalterna betecknas särskolor och eleverna särskoleelever. Beteckningen sinnesslö bör inskränkas till de obildbara sinnesslöa och dem, som efter genomgången särskoleutbildning befinnes icke kunna taga vara på sig utan måste intagas på arbetshem eller annan anstalt. Liknande synpunkter anföres av *medicinalstyrelsen, en del landstings förvaltningsutskott, svenska provinsialläkarföreningen m. fl. Gävleborgs läns landstings förvaltningsutskott* framhåller sålunda, att man enligt allmän praxis i största möjliga utsträckning undviker benämningen sinnesslö och hellre talar om utvecklingshämmande eller efterblivna barn, därför att man av erfarenhet vet, att föräldrar och anhöriga reagerar så häftigt inför benämningen och enständigt vägrar erkänna, att deras barn tillhör kategorien sinnesslöa.

Medicinalstyrelsen skulle för sin del helst se, att termen sinnesslöhet helt utrensades ur officiellt språkbruk och ersattes med en mera adekvat term, exempelvis oligofreni. Även begreppen bildbar och obildbar är både olämpliga och missvisande, därför att de givits en rent pedagogisk definition, som saknar berättigande beträffande de fall, som utan förmåga att tillgodogöra sig teoretisk undervisning dock visar en blygsam social anpassningsförmåga. I stället för dessa begrepp skulle man kunna nöja sig med att fastställa olika grader av sinnesslöhet, av vilka vissa är tillgängliga för skol- och yrkesutbildning, andra icke. Möjligen kan begreppet »bildbar» ersättas med det för den praktiska tillämpningen mera adekvata begreppet »skolmogen».

Stockholms stadsfullmäktige föreslår i enlighet med ett utlåtande av dr Torsten Ramer, att benämningen bildbara sinnesslöa slopas, och att man för denna kategori inför beteckningen måttligt efterblivna. De hjälpklassmässiga kunde då betecknas lätt efterblivna. Termen sinnesslöhet

borde i så fall — om den överhuvudtaget skall användas under barn-
domen — reserveras för de starkt efterblivna eller de för skolundervis-
ning otillgängliga, d. v. s. den kategori, som nu benämnes obildbara sin-
nesslöa.

Utredningens förslag rörande h u v u d m a n n a s k a p e t har princi-
piellt tillstyrkts eller lämnats utan erinran av alla remissinstanser, som
gått in på denna fråga, med undantag av *svenska landstingsförbundet*,
svenska stadsförbundet samt *Uppsala, Älvsborgs och Skaraborgs läns lands-
tings förvaltningsutskott*.

Landstingsförbundet intar den principiella ståndpunkten, att sinnes-
slövärderna i sin helhet är en rent statlig uppgift och att huvudmannaskapet
därför bör åvila staten. Samma principinställning har *Uppsala läns lands-
tings förvaltningsutskott*. *Stadsförbundet* samt *Älvsborgs och Skaraborgs
läns landstings förvaltningsutskott* anser, att landstingens uppgifter rö-
rande sinnesslövärderna bör begränsas till bildbara sinnesslöa och att staten
bör svara åtminstone för de obildbara sinnesslöa.

Landstingsförbundet och *stadsförbundet* framhåller, att, även om hu-
vudmannaskapet ålägges landstingen, staten bör svara för samtliga kost-
nader eller huvudparten av kostnaderna för sinnesslövärderna. Vidare beto-
nas, att landstingen f. n. saknar möjlighet att nöjaktigt fullgöra de vård-
nadsplikter, som det ifrågasatta huvudmannaskapet skulle innebära. För-
slagets genomförande får icke medföra, att staten omedelbart gör anspråk
på att landstingen skall taga hand om de sinnesslöa, som nu är intagna på
de statliga sinnessjukhusen. Huvudmannaskapet bör nämligen ej göras
strängare än det huvudmannaskap, som sjukhuslagen fixerar för lands-
tingen med avseende å den slutna kroppssjukvården, d. v. s. landstingens
vårdnadsskyldighet inträder i den mån annan ej drager försorg om vården.

Stadsfullmäktige i Hälsingborg påpekar, att staten bör taga initiativet till
en lämplig regionplanering beträffande sinnesslövärderna, så att huvudmän-
nen i lämplig utsträckning förena sig om anstalterna. Sker ej sådan region-
planering torde kostnaderna för sinnesslövärderna bli mycket höga, och det
är fara värt, att anstalter för sinnesslövärderna icke alls kommer att uppföras
i den takt, som är erforderlig för att tillgodose det föreliggande behovet.

Utredningens förslag beträffande de enskilda anstalternas
st ä l l n i n g har kritiserats i åtskilliga yttranden. Sålunda framhålles,
att den enskilda vården utgör ett nödvändigt och värdefullt komplement
till den statliga och kommunala samt att den icke bör avvecklas, förrän
staten och kommunerna på ett tillfredsställande sätt ordnat sinnesslövärd-
den, vilket beräknas taga mycket lång tid.

Skolöverstyrelsen framhåller, att dessa anstalter får en delvis annan ställ-
ning, om ansvaret för sinnesslövärderna och särskoleväsendet skall åvila
landstingen och vården vara kostnadsfri för den enskilde. Överstyrelsen
och medicinalstyrelsen bör genom allmänna direktiv tillse, att de enskilda

anstalterna får ett mera enhetligt klientel än vad nu är fallet, så att de kan på ett smidigt sätt inpassas i landstingens organisation för särskoleväsendet och sinnesslövrården.

Medicinalstyrelsen delar utredningens uppfattning om det lämpliga i de enskilda anstalternas successiva avveckling men finner dock önskvärt med något fastare och mera detaljerade övergångsbestämmelser. Enskilda anstaltsinnehavare torde vid studium av betänkanudet komma att erfara en lätt förståelig osäkerhetskänsla med avseende på framtiden och fara föreligger för att åtminstone mindre anstalter kan komma att skyndsamt avveckla sin verksamhet med svärbemästrade eller kanske helt olösliga placementsproblem som följd. Det synes därför angeläget, att de enskilda anstaltsinnehavarna lämnas någon form av garantier för möjligheten att fortsätta verksamheten under viss bestämd tid.

De enskilda sinnesslövanstalternas förening understryker, att förslaget om en snabb avveckling av de enskilda anstalterna måste skapa oro och bekymmer för deras framtid, då ingen plan föreslagits, som i någon form kan ge dem trygghet varken under avvecklingstiden eller därefter. Skall landstingen övertaga sinnesslövrården såsom föreslagits, kommer endast en anstalt att finnas tillgänglig för de sinnesslöa. Föräldrarna till sinnesslöa barn har efter barnens inskrivning i sinnesslöregistret ingen möjlighet att själva bestämma någonting över sina barns placering. Att åtminstone någon möjlighet står öppen för fritt val i detta avseende anser föreningen vara av oerhört stort värde liksom att mindre anstalter kan ordnas med en viss hemkaraktär.

I motsats härtill har *Stockholms stadskollegiums sinnesslövrårdskommitté* uppmärksammat de olägenheter, som sammanhänger med att vården av de sinnesslöa i betydande omfattning är beroende av privata anstalter. Som dessa, såvitt kommittén kan finna, i allmänhet saknar utvecklingsmöjligheter, måste ett avskaffande av bestående system med fristående privata anstalter utgöra ett betydelsefullt led i strävandena för sinnesslövrårdens höjande.

I fråga om anstaltsorganisationen så har uppdelningen på två olika anstaltstyper (undervisnings- och vårdanstalter) i princip godkänts av de flesta remissinstanserna. *Skolöverstyrelsen* framhåller sålunda, att denna linje för överstyrelsen är den enda tänkbara. Gentemot de sakkunniga vill överstyrelsen hävda, att uppdelningen bör innebära ett absolut krav såtillvida, att avdelningar för vård av obildbara aldrig får finnas inom särskolas område. Överstyrelsen förutsätter dock, att så länge den psykiska barnvården ej utbyggts på sådant sätt, att en fullständig observation av barnen kan tänkas ske genom denna, möjligheter alltid skapas för att inom särskolorna mottaga barn i förskoleåldern och skolåldern för observation av bildbarhet.

Svenska landstingsförbundet finner den föreslagna uppdelningen i stort

sett ändamålsenlig men framhåller att kostnaderna kan väntas bli relativt betydande samt att krav på särskiljande av de båda anstaltstyperna icke bör framställas, förrän de kan förverkligas. Den hittillsvarande erfarenheten torde vara, att skolöverstyrelsen sett väl dogmatiskt på denna fråga, och icke till fullo beaktat de svårigheter, som f. n. är förbundna med ett särskiljande. En lång övergångstid är nödvändig. Möjligheter bör liksom hittills föreligga att anordna för två eller flera landsting gemensam anstaltsorganisation. Nödvändigheten av en rundligt tillmätt övergångstid understrykes även av andra remissinstanser, bl. a. *svenska stadsförbundet*.

Principiella invändningar har framförts av bl. a. *medicinalstyrelsen*, *svenska läkaresällskapet*, *svenska socialvårdsförbundet*, *Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott* samt *föreningen för sinnesslöa barns vård*.

Medicinalstyrelsen, i vars synpunkter *läkaresällskapet* i stort sett instämmer, tar avstånd från att uppdelningen göres skarpare än som är förenligt med vårdtekniska, socialmedicinska och humanitära lämplighetsskäl. Hittills gjorda erfarenheter uppmuntrar icke till en skärpning av den genom 1944 års lag införda demarkationen mellan undervisningsklientel och vårdklientel. En skarp gräns mellan så kallade bildbara och obildbara sinnesslöa låter sig icke dragas och, i den mån så göres, kommer detta enligt medicinalstyrelsens uppfattning alltid att ske på bekostnad av de sinnesslöa, som ur social och i åtskilliga fall även ur pedagogisk synpunkt kan betraktas som bildbara. — Den föreslagna uppdelningen av sinnesslövärderna på tvenne anstaltstyper under olika central ledning är konstlad och ur nästan alla synpunkter opraktisk. De eventuella fördelarna av ett sådant system uppväger icke tillnärmelsevis nackdelarna i form av bristande effektivitet och smidighet. — För underlättande av en sakkunnig diagnostik, behandling och övervakning, differentiering och omplacering inom vårdorganisationen samt för tillvaratagande av möjligheterna till friare vårdformers tillämpning i de enskilda fallen finner medicinalstyrelsen det vara synnerligen angeläget, att den framtida anstaltsmässiga sinnesslövärderna centraliseras länsvis. Anstalterna inom resp. län bör därvid förläggas till en enda ort eller i de större länen möjligen två orter med god tillgång till olika slag av medicinsk, pedagogisk och social sakkunskap. Centralanstalten bör innehålla upptagnings- och förskolehem, skolhem, yrkesskolehem, arbetshem, vårdhem för lågtstående sinnesslöa i alla åldrar samt ålderdomshem för de icke arbetsföra gamla, som ej är intagna på vårdhemmet. Genom en sådan centralanstalt undviks den dubbelorganisation, som inrättandet av ett upptagningshem för barn vid vårdanstalt och ett förskolehem vid undervisningsanstalt synes innebära. I stället tillkommer en i sinnesslövärderna länge efterlängtd särskild avdelning för äldre, ej längre arbetsföra intagna.

Socialvårdsförbundet och *föreningen för sinnesslöa barns vård* anser, att den strikta uppdelningen på skol- och vårdanstalter i praktiken icke är helt

genomförbar, men att *all* sinnesslövard i ett län ej bör centraliseras till en enda anstalt.

Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott framhåller bl. a., att de obildbara sinnesslöa över 12 år, vilka anses böra snarast omhändertagas av staten, knappast kan bliva föremål för annat än ett rent omhändertagande. De kan därför utan olägenhet sammanföras i ett relativt begränsat antal stora anstalter, vilkas upptagningsområde bör omfatta flera län. Det allmännas kostnader och personalbehovet skulle härigenom kunna begränsas betydligt och landstingen få möjlighet att med utnyttjande av de frigjorda anstaltsbyggnaderna snabbare utbygga sinnesslövarderna i övrigt. Detta är synnerligen angeläget, enär platsbristen icke minst för de skolpliktiga sinnesslöa bildbara barnen är ytterst allvarlig och pressande.

I vissa yttranden bl. a. från *skolöverstyrelsen* och *socialstyrelsen* har framhållits, att utredningen icke tillräckligt beaktat betydelsen av *externa skolorna*.

Skolöverstyrelsen upplyser, att externatskolorna fungerar som en lägre form av hjälpskola under närmaste ledning av de lokala skolmyndigheterna. I den mån andra skäl icke talar däremot, är det givetvis en fördel, att barnen under skoltiden får kvarstanna i sina hem. I städer och samhällen, där en utbyggd hjälpskola finnes, bör också en externatavdelning kunna inrättas, vilken samtidigt kan från hjälpskolan övertaga de minst kvalificerade eleverna. Externatbarnen har större möjligheter att anpassa sig till samhällslivet och åsamkar det allmänna en ojämförligt mindre kostnad. Externaten bör, där så lämpligen kan ske, utbyggas till att omfatta viss yrkesutbildning eller praktisk fortbildning såsom skett i Stockholm och Göteborg. I andra fall kan fortsatt praktisk utbildning erhållas vid internatens yrkesskolor.

Enligt *socialstyrelsens* mening torde mycket vara att vinna genom att undervisning av sinnesslöa skolbarn i ökad utsträckning sker i form av externatundervisning med barnen boende i föräldrahemmet eller annat enskilt hem. En sådan anordning är utan tvivel i många fall den lyckligaste lösningen av det barnavårdsproblem, som här föreligger. *Särskolornas lärarförening* framhåller vikten av att externatklasser inrättas på alla platser, där så är möjligt.

Från några håll har vidare understrukits, att systemet med hjälpklasser vid folkskolorna borde byggas ut. Sålunda framhåller *svenska provinsialläkarföreningen*, att hjälpundervisning för landsbygdens barn nu saknas så gott som helt och att dessa barn inlager en ogynnsammare ställning än städernas. Man kan inte komma ifrån, att frågorna om hjälpklassundervisning och om undervisning av s. k. bildbara sinnesslöa hänger intimt samman och att gränsdragningen många gånger är svår. Risk föreligger i varje

fall, att på landsbygden ett större antal barn än i städerna hamnar i anstaltsmässig sinnesslövard.

Beträffande den öppna vården framhåller *svenska landstingsförbundet*, att alla möjligheter att bereda vissa sinnesslöa vård utanför anstalt bör tillvaratagas för att i möjligaste mån minska platsbehovet. *Socialstyrelsen* anser det framförallt vara av största vikt, att en effektivare eftervård av från vårdanstalterna utskrivna äger rum.

Stadsfullmäktige i Göteborg framhåller, att familjevården i Danmark fått en betydande omfattning. En väsentligen på familjevård baserad vård av vuxna bildbara sinnesslöa skulle kunna avsevärt minska anstaltsbehovet och kostnaderna. Även med tämligen hög ersättning till vårdande familjer och med god kontroll torde familjevård i regel ställa sig avsevärt billigare än anstaltsvård och understundom i socialt och humanitärt avseende t. o. m. vara anstaltsvården överlägsen. Även *stadsfullmäktige i Malmö* anser, att utredningens förslag om intensifierad öppen vård av sinnesslöa f. n. bör ägnas det största intresset. De försök, som vid Värnhems vårdhem gjorts med utplacering av sinnessjuka och sinnesslöa, har följt utredningens linjer och givit mycket uppmuntrande resultat.

Enligt *svenska socialvårdsförbundet* torde vissa omständigheter tyvärr försvåra en mera avsevärt ökad utplacering i öppen vård. Först och främst torde sådan utplacering i enskilda familjer i städer och i synnerhet i de större städerna endast kunna förekomma i mera begränsad omfattning bl. a. på grund av den rådande trångboddheten, som i mycket hög grad försvårar en familjevård av ifrågavarande slag. Beträffande lanthemmen spelar — då det gäller de manliga sinnesslöa — jordbrukets mekanisering och industrialisering otvivelaktigt en försvårande roll. Man kan givetvis icke heller bortse från att icke alla familjer, som vill ta emot en sinnesslö, passar därför. Även *Stockholms stadskollegiums sinnesslöavårdskommitté* anser, att de sakkunniga varit alltför optimistiska i fråga om möjligheten att i större skala ordna s. k. tillsynsvård av sinnesslöa. Ehuru kommittén är fullt införstådd med tankegången, att den sinnesslöe ej längre än nödvändigt skall vistas på anstalt, anser den dock, att större delen av anstaltsklientelet blir bäst hjälpt genom att stanna kvar i den miljö, vari den en gång blivit rotfäst. Andra vägar för tillsynsvård av de högre stående sinnesslöa synes böra prövas. Kommittén har därvid tänkt sig anordnandet av några mindre inackorderingshem, där försöksutskrivna sinnesslöa kan få en fristad under övervakning i lämpliga former.

Förslaget om registrering av samtliga sinnesslöa har mött stark kritik i flera yttranden, bl. a. i dem som avgivits av *skolöverstyrelsen* och *medicinalstyrelsen*. Rättsäkerhetsfrågan har dock icke närmare berörts i samband härmed. Fastmera framhåller båda dessa myndigheter att in- och utskrivning av särskoleelever och sinnesslöa icke i första hand bör

ankomma på centralstyrelsen utan på rektorn för landstingets särskolor resp. anstaltsföreståndaren i samråd med läkaren. Skolöverstyrelsen anser dock att frågan bör hänskjutas till centralstyrelsen om dessa är av olika mening eller eljest särskilda skäl föreligger.

Vad slutligen angår utredningens förslag, att *sinnesslövärd*en bör vara *kostnadsfri* för alla grupper av sinnesslöa, har detta principiellt biträttts av alla remissinstanser, som gått in på denna fråga, utom stadsfullmäktige i Norrköping, som anser, att sinnesslö med egna medel bör betala för sig.

Yttrandena över utredningens förslag i *statsbidragsfrågan* torde icke böra redovisas här. Dock bör nämnas, att å ena sidan *statskontoret* anser att den kommunala andelen i driftskostnaderna icke är tillräckligt stor för att syftet med densamma skall vinnas, medan å andra sidan bl. a. både *svenska landstingsförbundet* och *svenska stadsförbundet* är av motsatt uppfattning och menar att den kommunala andelen satts för högt (*landstingsförbundet*) eller helt borde slopas utom för lärarlönerna (*stadsförbundet*). — *Statskontoret* anser, att landstingens bidrag icke bör understiga 25 procent. I flera yttranden har de föreslagna statsbidragsgrunderna kritiserats. Systemet med gradering efter skatteunderlaget har förklarats vara för invecklat och därjämte icke rättvist.

1951 års sinnesslövärdsutredning.

Vad först angår *sinnesslöbegreppet* och den därmed sammanhängande frågan om *lagens tillämpningsområde*, så anser utredningen att *sinnesslönamnet* icke bör bibehållas såsom beteckning i lagen för de psykiskt defekta personer, som bör falla under densamma och som nu innefattas under detta namn. I stället föreslås beteckningen »*psykiskt efterblivna*». I fråga om avgränsningen av detta klientel, så förordar utredningen i anknytning till vissa uttalanden i direktiven, att lagen i fråga om andra än barn skall avse vuxna, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet är ur stånd att taga vård om sig själva. Beträffande barn i skolåldern bör däremot avgränsningen ske liksom hittills och alltså under lagen föras barn, som på grund av sådan efterblivenhet icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpklassundervisning.

I sin motivering framhåller utredningen till en början, att beteckningen *sinnesslö* icke längre godtages inom psykiatrin. Anledningen härtill torde bl. a. vara, att namnet icke motsvarar hela den grupp, det här rör sig om, utan på sin höjd en del av densamma. Slöhet till sinnet utgör nämligen knappast något väsentligt karakteristiskt drag gemensamt för alla inom gruppen. Efter att ha redogjort för terminologin på området fortsätter utredningen.

De inom psykiatrin brukade termerna synas sålunda icke kunna användas som beteckning för dem, som f. n. benämnas »bildbara» och »obildbara» sinnesslöa. Ej heller bör enligt utredningens mening sinnesslönamnet kvarstå som beteckning för de »obildbara», vilket förordats i yttranden över 1949 års betänkande. Icke heller här är nämligen beteckningen adekvat. Inskränktes användningen av sinnesslönamnet till att avse de »obildbara» vuxna, skulle dessutom beteckningen här få en helt annan betydelse än i övrig lagstiftning (giftermålsbalken, steriliseringslagen etc.), vilket måste vara olämpligt. Härtill kommer, att svårigheterna vid gränsdragningen mellan så kallade »bildbara» och »obildbara» göra det olämpligt att i lagföreskrifter beteckna grupperna med olika namn. Olägenheterna med en dylik uppdelning skulle också framträda vid till exempel eftermognad och i samband med variationer i de individuella utvecklingskurvorna. Ingenting skulle sålunda kunna hindra, att en person vid ett tillfälle måste betraktas som sinnesslö och en tid efteråt kanske icke längre kunna rubriceras som sådan eller tvärtom.

I själva verket torde det icke vara möjligt att finna någon beteckning för hela det ifrågavarande klientelet, som i och för sig på ett i förevarande sammanhang tillfredsställande sätt avgränsar detta från andra psykiskt defekta och från normala. Denna avgränsning torde nämligen få ske efter olika principer för barn och vuxna, och benämningen på defekttillståndet måste i varje fall kompletteras så att det härpå grundade undervisnings- eller vårdbehovet preciseras på ett i görligaste mån objektivt sätt. Enbart intelligensdefekten — uttryckt t. ex. i en viss låg intelligenskvot — kan ju icke utgöra grund för omhändertagande.

I frågan om en adekvat och samtidigt avgränsande bestämning på det grundläggande defekttillståndet, det som f. n. betecknas som sinnesslöhet (oligofreni), fastslår utredningen i fortsättningen att man numera inom psykiatrin anlägger ett helt annat betraktelsesätt på dessa problem än för några år sedan. Då antog man allmänt att intelligensen var en konstant faktor. Nu hade man bl. a. genom de erfarenheter, som vunnits inom barnpsykiatrisk verksamhet, samt genom systematiska intelligensundersökningar allt oftare funnit, att intelligensfaktorerna förändras. Främst inträffade dylika förändringar i sådana situationer, då brister i barnets miljö icke medfört tillräckliga stimuli för den intellektuella utvecklingen. Tillkomsten av sådana stimuli kunde då förbättra situationen. Även i andra situationer kunde man räkna med möjligheten av förändringar. En snabb utveckling kunde sätta in efter tidpunkten för en intelligensundersökning och medföra en t. ex. högre intelligenskvot vid undersökning kort tid efteråt. — Härutöver måste man också ta hänsyn till sen- och eftermognadsprocesser av annat slag.

Med hänsyn till det anförda har utredningen ansett sig böra övergiva uppfattningen av sinnesslöheten som ett relativt väldefinierbart statiskt tillstånd hos ett klientel, som innefattar från varandra klart avskilda grupper. Utredningen fortsätter.

De intellektuella undermålighetsstillstånden eller utvecklingshämningarna utgöra en mycket heterogen och till sin etiologi (orsak) skild grupp, ur

vilken, allt efter som forskningen gör framsteg, mer eller mindre enhetliga delar utkristallisera sig. Man finner sålunda ärftliga och medfödda men också förvärvade sjukdomar i centrala nervsystemet, de senare ofta skador av olika slag, vilka direkt eller indirekt drabbat hjärnan under skilda åldrar och mognadsstadier. Det finnes också en hel del tillstånd, som gå under benämningen pseudodebilitet, där det alltså endast rör sig om en skenbar intellektuell utvecklingshämmning. Det kan vara barn, som på grund av en eller annan anledning ej fått tillfälle visa sina optimala intellektuella möjligheter. Hit hör t. ex. de svårt miljöskadade barn, som utvecklats ogynnsamt socialt på grund av upprepade skilsmässor från modern, institutionsvård etc. Vidare hör till utvecklingshämmningar även partiella sådana, t. ex. den grupp av barn, som lider av brister antingen inom den auditiva eller den visuella perceptionen (bristande ljud- resp. synuppfattning) och därigenom hämnats i sin utveckling, samt barn med t. ex. utpräglat motorisk falshämning, döva resp. blinda barn, där lytet avskärmat dem och omintetgjort ett rikare växelspel mellan dem själva och deras omgivning. Det kan vidare vara motoriskt sent utvecklade eller på annat sätt kroppsligt sjuka barn, som på grund av åtföljande psykiska hämmningar ej kunna göra sig gällande i intellektuellt avseende.

Utredningen har funnit uttrycket »allmän psykisk efterblivenhet» bäst angiva och avgränsa det klientel, som lagen bör omfatta. Med personer lidande av »allmän psykisk efterblivenhet» åsyftas *endast* de, som på grund av brister i centrala nervsystemet hämnats i sina intellektuella helhetsfunktioner. Lagen avses sålunda icke omfatta t. ex. sådana intellektuella utvecklingshämmningar, som utan att sammanhånga med brister inom det centrala nervsystemet bero på miljöförhållanden, uppväxtförhållanden o. dyl. Inte heller avses utvecklingshämmningar, som direkt kunna sättas i samband med kroppslig svaghet eller sådana kroppsliga sjukdomstillstånd, som icke beröra det centrala nervsystemet. Vidare avser lagen inte heller de partiellt utvecklingshämmande, hos vilka de intellektuella funktionerna i flera avseenden kunna vara normala, medan brister framträda på t. ex. enbart ljuduppfattningens och synuppfattningens område med åtföljande svårigheter för kunskapsstillägnande.

I frågan vilka sociala eller pedagogiska indikationer, som bör föreligga för att en psykiskt efterbliven skall falla under lagen, anför utredningen bl. a.

Vad angår *barnen under skolåldern*, så utgör vårdbehovet den primära grunden för omhändertagande. — — — En viss mindre grupp kommer att omfatta sådana barn, där psykisk efterblivenhet misstänkes och barnen därför böra bli föremål för observation.

I fråga om *barn i skolåldern*, synes det icke finnas anledning att frångå den i gällande lagstiftning använda pedagogiska indikationen. Lagen bör alltså avse barn i skolåldern, som icke kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. Även här gäller givetvis, att det måste röra sig om en allmän psykisk efterblivenhet med motsvarande brister inom det centrala nervsystemet. De barn skola sålunda ej hänföras hit, som förete endast partiella rubbningar, och sålunda ej barn med t. ex. endast läs- och skrivsvårigheter. Utredningen vill vidare understryka, att förmågan att tillgodogöra sig undervisning icke kan bedömas endast genom intelligensundersökningar. I många fall torde det vara nödvändigt, att bar-

net en längre tid prövas och observeras i särskolan, innan ett definitivt beslut kan meddelas. Beteckningen bildbar är icke någon lämplig beteckning på den grupp som kan gå i särskola lika litet som beteckningen »obildbar» bör användas för de övriga. Även efterblivna barn, som icke synas kunna tillgodogöra sig särskolans undervisning, äro ofta »bildbara» i den meningen, att de äro tillgängliga för viss undervisning och utbildning. I lämplig miljö och med sakkunnig behandling kunna de stundom utveckla sig till skolmognad. — — —

Vad slutligen angår *de vuxna* synes det vara ett faktum, att intelligenskvoten lika litet som förmågan att tillgodogöra sig viss undervisning icke alltid är avgörande för den sociala anpassningsförmågan. Det har visat sig, att även efterblivna med en förhållandevis låg intelligenskvot kunnat klara sig relativt bra i samhället, medan andra med samma kvot måst omhändertagas på anstalt.

Utredningen har stannat för att föreslå, att lagen skall omfatta sådana vuxna, som på grund av sin allmänna psykiska efterblivenhet äro ur stånd att taga vård om sig själva.

I fråga om *h u v u d m a n n a s k a p e t* framhåller utredningen att det redan i dess direktiv fastslagits, att landstingen borde ha det primära ansvaret för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna med det undantaget, att staten alltjämt borde svara för de asociala och svårskötta samt efterblivna med komplicerat lyte och vissa därmed jämförliga kategorier. Utredningen tillägger.

Man kan svårligen tänka sig att överföra hela denna vårdgren till staten. För de s. k. bildbaras del har detta ifrågasatts endast i ett par yttranden över 1949 års betänkande och då närmast som en principståndpunkt. I fråga om detta klientel har ju på grundval av 1944 års lag landstingen redan byggt upp en omfattande skol- och anstaltsorganisation och hos många landsting torde ha samlats värdefulla erfarenheter på detta undervisnings- och vårdområde. Det ansluter sig också naturligt till den psykiska barna- och ungdomsvården, där flera landsting med statligt stöd tagit på sig viktiga uppgifter och som avses skola ytterligare utbyggas i landstingens regi. Den centralisering, som måste följa av att sinnesslövrården förstatligades, skulle bryta denna anknytning och göra onyttigt mycket av det förtjänstfulla arbete, som landstingen nedlagt på centralanstalterna. Det torde för övrigt i nuvarande läge knappast kunna komma ifråga att låta staten övertaga ett nytt stort vårdområde. Såsom 1946 års sakkunniga uttalat skulle det då kunna befaras, att den nödvändiga utbyggnaden av anstaltsorganisationen icke skulle kunna åvägbringas inom rimlig tid. Mot ett förstatligande talar jämväl, att det här delvis rör sig om en skolorganisation, som i viss mån och särskilt då det gäller externaten kan betecknas som en utbyggnad av den vanliga folkskolan för ett speciellt klientel. Folkskoleväsendet är ju sedan gammalt i vårt land i första hand en kommunal angelägenhet.

Bortsett från sistnämnda synpunkt gäller det sagda delvis även vården av de högggradigt efterblivna, de s. k. obildbara. Också för detta klientel ha nämligen flera landsting gjort betydande insatser och upprättat vårdhem inom områden, där de enskilda anstalterna icke varit tillräckliga eller sådana alls icke funnits och något enskilt initiativ icke varit att förvänta.

I huvudsak på dessa skäl har även 1951 års utredning förordat, att svaret för att de psykiskt efterblivna får den undervisning och vård de behöver genom ett uttryckligt stadgande ålägges landstingen och städerna utanför landsting. Bestämmelse härom har upptagits i 2 § första stycket, utredningens lagförslag. Utredningen understryker emellertid, att härmed icke är sagt att landstingen skall svara för någon större del av kostnaderna eller att de ensamma skall vara huvudmän för skolor och anstalter.

I kostnadsfrågan anser utredningen, att staten måste lämna mycket väsentliga bidrag både till anläggning och drift av dessa skolor och anstalter, men går icke in på vare sig statsbidragens storlek eller deras konstruktion.

Beträffande det faktiska huvudmannaskapet och frågan om de enskilda anstalternas ställning anser utredningen, i motsats till 1946 års sakkunniga, icke att dessa anstalter efter en övergångstid skall avvecklas. Utredningen åberopar som skäl härför *dels* att den ekonomiska situationen och rådande byggnadsreglering icke torde medge, att nya anstalter inrättas i den utsträckning, som sannolikt skulle krävas enligt den andra linjen, *dels* att vården av vissa kategorier efterblivna i många fall lika bra eller bättre handhas på små eller specialiserade enskilda vårdhem och skolor än på stora landstingsanstalter. Särskilt åsyftades här anstalter, som drivs av organisationer eller sammanslutningar med speciellt intresse för och erfarenhet av denna vårdgren. Utredningen fortsätter.

Härmed är icke sagt, vare sig att alla enskilda anstalter skötas tillfredsställande och böra bestå i denna form eller att landstingens redan existerande vårdanstalter icke fylla en viktig uppgift. I själva verket torde, även om flertalet enskilda anstalter bibehålles, en utbyggnad vara nödvändig redan för att det mest trängande vårdbehovet skall fyllas och de enskilda hemmen och ålderdomshemmen befrias från efterblivna, som icke lämpligen kunna och böra vårdas där. — — —

Både i fråga om tillgången på skolor och anstalter och deras beskaffenhet äro förhållandena mycket olika i skilda delar av landet. För att klargöra läget i varje landstingsområde, särskilt beträffande behovet av nybyggnad eller nyinrättande av anstalter samt varje enskild anstalts fortsatta ställning, torde det vara nödvändigt, att en inventering av antalet psykiskt efterblivna av olika kategorier verkställes samt att på grundval härav planer göras upp, hur undervisningen och vården av dessa skall ordnas inom resp. områden. Utredningen förordar, att en sådan planläggning snarast möjligt kommer till stånd och att planerna få utgöra grunden för ordnandet av detta vårdområde. I planerna böra upptagas skol- och vårdplatser på kommunala och enskilda anstalter till det antal, som är erforderligt med hänsyn till områdets behov. Även organ för den öppna vården böra upptagas i planerna. Skyldigheten att upprätta dessa bör fastslås i lagen. Utredningen förordar, att bestämmelsen utformas efter mönster av 40 § barnvårdslagen, där det stadgas, att Konungen för varje landstingsområde efter förslag av landstinget skall fastställa plan för barnhemsvårdens ordnande inom området.

I enlighet med det sagda har i 2 § andra stycket utredningens lagförslag stadgats, att varje landsting skall för sitt landstingsområde låta upprätta en plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom området, i vilken plan bör upptagas specialskolor, benämnda särskolor, och vårdanstalter med erforderligt antal platser ävensom organ för den öppna vården. Planen skall underställas Konungen för prövning och fastställelse och ändring av planen skall fastställas av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer.

Utredningen framhåller, att även externaten bör upptagas i dessa planer, och anför vidare bl. a.

Vid upprättandet av planerna böra förhandlingar upptagas med de enskilda anstalter för psykiskt efterblivna, som finnas inom landstingsområdet eller som ta emot elever eller patienter från detta. I många fall torde härvid konstateras, att den enskilda anstalten bör fortsätta sin verksamhet i nuvarande regi stundom kanske med ändrat upptagningsområde eller med ett annat klientel. Den enskilda anstalten upptas då i planen. Anses det däremot mindre lämpligt, att en anstalt i fortsättningen drives av enskild, eller önskar innehavaren icke längre driva anstalten och finnes ingen annan lämpad person eller sammanslutning, som vill övertaga den, måste landstinget överväga, om landstinget bör förvärva anstalten eller om den bör läggas ned.

Det förhållandet, att en enskild anstalt icke ansetts böra upptagas i något landstings plan, behöver emellertid icke med nödvändighet föranleda, att verksamheten upphör. Statsbidrag bör självfallet icke längre utgå, men i vissa fall kan måhända likväl finnas möjligheter till fortsatt drift.

Icke endast inom landstingsområdet belägna anstalter böra komma ifråga för inordnande i planen för området. Redan de nuvarande centralanstalterna ligga ej sällan utanför det område, för vilket de äro avsedda, i vissa fall beroende på, att flera landsting förenat sig om en sådan anstalt. Då ett landstingsområde i många fall icke är tillräckligt för att bära upp en differentierad skol- och anstaltsorganisation med anstalter av lämplig storlek, bör denna ordning fortsätta. I vissa fall torde detta böra ske i den formen, att en gemensam plan göres upp för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom två eller flera landstingsområden. Kommunala anstalter drivas då gemensamt och de enskilda anstalterna i planen få ta emot elever eller patienter från de olika områdena.

Då de enskilda anstalterna f. n. i allmänhet ha elever eller patienter från flera landstingsområden, kräver deras eventuella inordnande i landstingens planer i detta sammanhang särskild uppmärksamhet och samråd mellan de landsting, från vars områden patienterna komma. Många gånger torde det vara önskvärt, att en sådan anstalts upptagningsområde begränsas. Det bör nämligen eftersträvas, att de efterblivna, särskilt barnen, icke placeras alltför långt från hemorten. I och för sig bör emellertid hinder icke möta, att en eller flera vårdanstalter för ett landstingsområde äro belägna utanför området. Då ett stort antal enskilda anstalter äro belägna i södra Sverige, särskilt i vissa län, medan andra län helt sakna vårdanstalter, är en sådan ordning också nödvändig, om icke en omfattande nybyggnad av anstalter skall behöva ske.

I fortsättningen behandlar utredningen frågan om konsekvenserna för vederbörande landsting, särskilt i ekonomiskt avseende, att en viss anstalt upptagits i planen för landstingsområdet. Bestämmelserna i lagförslaget härom har utformats efter mönster av motsvarande stadgande i 40 § andra stycket barnavårdslagen. Sålunda stadgas i fråga om huvudmannaskapet, att det, i den mån annan icke drager försorg därom, skall åligga landsting att anordna och driva de särskolor och vårdanstalter, som finns upptagna i planen. — Utredningen tillfogar.

Äläggandet är alltså i så måtto begränsat, att landstingen icke själva skola övertaga de anstalter, som redan på ett tillfredsställande sätt drivas av andra. I flertalet fall lär det här komma att röra sig om sammanslutningar eller privatpersoner, men även t. ex primärkommuner och kommunalförbund kunna tänkas som huvudmän. Äro planerna gemensamma för flera landsting, åvilas givetvis också huvudmannaskapet i princip dessa landsting gemensamt.

Även för de i planen upptagna skolorna och anstalterna, som sålunda drivas av andra, bör enligt utredningens mening ett subsidiärt ekonomiskt ansvar åvila landstingen.

Detta subsidiära ansvar har i lagförslaget utformats som ett åläggande att, i den mån erforderliga medel icke annorledes tillhandahålles, bestrida kostnaderna för anordnande och drift av ifrågavarande skolor och anstalter i den utsträckning deras platser är avsedda för landstingsområdets gemensamma behov. För vissa specialanstalter, som avses skola ta emot elever och patienter från ett större antal landstingsområden eller hela riket, borde dock ett subsidiärt ekonomiskt ansvar för de berörda landstingen icke komma i fråga. Platser vid dessa anstalter bör däremot enligt utredningens mening upptagas i planerna för samtliga berörda landsting, varefter dessa platser i första hand reserveras för elever eller patienter från vederbörande landstingsområde.

I fråga om anstaltsorganisationen innebär utredningens förslag icke några väsentliga nyheter i förhållande till 1949 års betänkande. Utredningen framför bl. a. följande allmänna synpunkter.

I likhet med 1946 års sakkunniga anser utredningen, att i själva lagen böra upptagas bestämmelser om de olika huvudtyper av anstalter, som skola finnas inom landstingens organisation för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna. Härvid bör en uppdelning göras mellan skolorna å ena och vårdanstalterna å andra sidan. En dylik uppdelning är enligt sakens natur motiverad av den olikartade karaktär de båda huvudtyperna ha. I skolanstalterna utgör givetvis undervisningen en mycket viktig del av verksamheten, utan att den, såvitt angår internaten, bör undanskymmas betydelsen av att barnen få en vård, lämpad efter deras utvecklingsgrad och de speciella förhållandena i internatet. I vårdanstalterna åter rör det sig ju till övervägande delen om vård och det pedagogiska momentet kommer endast in i form av sysselsättningsterapi. Att en sådan uppdelning sker i författningen innebär emellertid icke ett ställningstagande till frågan, hur anstalterna böra förläggas i förhållande till varandra, och utesluter alltså icke

i och för sig, att en vårdanstalt ordnas i anslutning till en skolanstalt och vice versa. Å andra sidan medför icke utredningens förut deklarerade grundsyn på undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna som en enhetlig vårdgren, att inom varje område i princip endast skall anordnas en centralanstalt med särskilda avdelningar för skolundervisning, yrkesutbildning och vård. En dylik centralisering, som förordats bl. a. av medicinalstyrelsen, är enligt utredningens mening icke påkallad av de krav på goda möjligheter till differentiering och omplacering inom organisationen i dess helhet, som utgöra en konsekvens av den nämnda grunduppfattningen. Dessa krav kunna tillgodoses genom en enhetlig ledning för hela vårdgrenen inom respektive områden.

Utredningen ser närmast spörsmålet, hur skolorna och vårdanstalterna skola förläggas i förhållande till varandra, som en praktisk byggnadsfråga, som får lösas efter de faktiska förhållandena inom varje område. Med hänsyn till de uppenbara olägenheterna av att en internatskola för efterblivna har sina lokaler i omedelbar anslutning till en anstalt för asylklientel bör dock en sådan ordning icke komma ifråga, då nya anstalter skola inrättas, och bestående anknytningar av denna typ böra om möjligt avvecklas. Om sådant av praktiska skäl — tillgängliga byggnader, möjligheter till vissa gemensamma anordningar etc. — är lämpligt, bör det däremot icke vara uteslutet, att en skola och ett vårdhem för efterblivna förläggas i närheten av varandra, under förutsättning att skolelever och patienter vid vårdhemmet kunna hållas skilda åt.

Med angivna modifikationer böra alltså landstingen få ordna anstaltsorganisationen på sätt som är lämpligast för varje område. Utredningen vill ytterligare betona, att, om nybyggnad av anstalter blir nödvändig, det i allmänhet bör undvikas att sammanföra en skolanstalt med andra anstalter för efterblivna, i varje fall då upptagningsområdet är så folkrikt, att anstalten ändock kan få en tillfredsställande storlek.

Externatundervisningen bör enligt utredningens mening utbyggas och på allt sätt uppmuntras och stödjas. I lagtexten markeras detta genom ett stadgande, att behovet av särskoleplatser, där så lämpligen kan ske, *skall* tillgodoses genom externatskola eller externatplatser vid skolhem.

I fråga om anstaltsformerna, så har utredningen i fråga om skolanstalterna accepterat ett förslag av skolöverstyrelsen om benämningen särskola såsom ett gemensamt namn för alla skolor för nu ifrågavarande efterblivna, alltså både internaten och externatskolorna. Särskolan bör enligt utredningens mening omfatta tre avdelningar, avsedda resp. för barnen under skolåldern, för barnen i denna ålder samt för barn och ungdom, som avslutat den egentliga skolundervisningen. I den förstnämnda avdelningen (småbarnshem) torde utom barn, som kan tillgodogöra sig viss förskoleundervisning, få mottagas även efterblivna mindre barn, som behöver anstaltsvård men vilkas efterblivenhet icke är så utpräglad och klarlagd, att de bör intagas på vårdhem. För dessa barns omhändertagande träder alltså enligt 1951 års förslag småbarnshemmen i stället för de upptagningshem, som f. n. skall finnas inom centralanstaltens ram och som i 1949 års förslag fanns inordnade bland vårdanstalterna. Såsom ersättning för dessa

upptagningshem skall enligt förslaget vidare i anslutning till särskolan finnas anordnad observationsavdelning för undersökning av barn, som ifrågasatts behöva undervisning eller vård enligt lagen. Sådana avdelningar bör enligt utredningens mening icke ordnas vid vårdanstalterna, då det icke kan anses lämpligt, att de tveksamma fall, som placeras på observationsavdelning, sammanföres med de klara vårdfallen.

I fråga om vårdanstalterna förordar utredningen, att en ny anstaltsform införes, nämligen särskilda ålderdomshem för sådana efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas på arbetshem men icke längre är i arbetsför ålder. Utredningen tillägger.

Dessa efterblivna finnas f. n. framförallt på vanliga ålderdomshem, på sinnessjukavdelningar vid sådana anstalter eller på kommunala och enskilda vårdhem för sinnessjuka. Särskilt på de kommunala ålderdomshemmen utgör detta klientel en stor belastning, som minskar trivseln för andra åldringar där. Det måste anses som ett viktigt led i den pågående upprustningen av dessa hem att befria dem från de efterblivna. Samtidigt torde det ur humanitär synpunkt vara angeläget, att efterblivna, som så länge de varit i arbetsför ålder kunnat reda sig själva hjälpligt ute i arbetslivet, icke på sin ålderdom placeras bland sinnessjuka och högggradigt efterblivna. För denna nya anstaltsform torde landstingen i en del fall kunna övertaga befintliga anstalter. I vissa fall kan ålderdomshemmet för efterblivna kombineras med arbetshemmet. Möjligheterna till ett samgående landstingen emellan bör utnyttjas. Självfallet bör statsbidrag utgå till anläggning och drift av ålderdomshem liksom till övriga vårdanstalter för efterblivna.

I fråga om den öppna vården innebär utredningens författningsförslag inga genomgripande nyheter i förhållande till 1944 års lagstiftning och den av 1946 års sakkunniga förordade ordningen. Utredningen har dock sökt komma fram till en enhetlig terminologi och klart preciserade vårdformer. Utredningen skiljer härvid mellan utackordering i familjevård och försöksutskrivning. De i familjevård utackorderade får anses vara intagna på anstalten — de avses skola vara placerade i dess närhet — och kan formlöst återföras dit, om så erfordras. En försöksutskrivnen däremot har en friare ställning i förhållande till anstalten. Han bör visserligen kunna ställas under övervakning och underkastas särskilda föreskrifter, men för hans återintagande på anstalten kräves ett formellt intagningsbeslut. Den något oklara vårdformen »väntetidsvård» i 1949 års förslag har icke upptagits av utredningen.

Utredningen understryker, att författningsbestämmelser är av mindre vikt i fråga om den öppna vården. Det väsentliga är, att hos alla dem, som hos tillsynsmyndigheter, huvudmän, särskolor och anstalter har med undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna att skaffa, finns ett verkligt intresse för denna vårdform och vilja att utnyttja alla möjligheter för att undvika anstaltsvård av de efterblivna.

Utredningen har ägnat särskild uppmärksamhet åt r ä t t s ä k e r h e t s-

frågan, synbarligen särskilt med hänsyn till att den i likhet med 1946 års sakkunniga förordar att även andra än skolpliktiga efterblivna t. o. m. mot sin egen eller förmyndarens vilja skall få intagas eller kvarhållas på anstalt. Kvarhållanderätten är dock i utredningens förslag begränsad till de vårdbehövande efterblivna, som fyllt 16 år. Vidare föreslås att, där ej särskilda skäl föranleder till annat, intagning och kvarhållande på vårdanstalt endast skall få ske av den som är i oundgängligt behov av vård där. För barn under 16 år anses barnavårdslagens bestämmelser om omhändertagande för skyddsuppfostran tillfyllest. — Utredningen anför i anslutning till förslaget om införande av vårdtvång bl. a. följande allmänna synpunkter på rättssäkerhetsfrågan.

Det frihetsberövande i administrativ ordning, som skulle lagfästas genom en sådan bestämmelse, måste kringgärdas med tillfredsställande garantier för att det icke tillgripes i andra fall än lagen uttryckligen tillåter. Det gäller att tillse, dels att icke andra än sådana psykiskt efterblivna, som avses med lagstiftningen, omhändertagas med stöd av denna, och dels att sådant omhändertagande i form av anstaltsvård icke tillgripes annat än då detta är oundgängligen nödvändigt. I den mån dessa krav tillgodoses i rättssäkerhetens intresse, uppfylles samtidigt det av praktiska och ekonomiska synpunkter betingade önskemålet att såvitt möjligt undvika anstaltsvård.

Det nu sagda gäller även, ehuru i mindre grad, skolanstalterna. Med hänsyn till att ett efterblivet barn, som är mottagligt för skolundervisning, anses böra vara skolpliktigt så länge barnet kan tillgodogöra sig undervisning, eventuellt ända till 21-årsåldern och i undantagsfall i ytterligare två år, är det ur de angivna synpunkterna av vikt, att efterblivna ungdomar, som slutat den vanliga särskolan, icke hållas kvar i skolhemmen längre än det påkallas av hänsyn till yrkesutbildningen. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det även betydelsefullt, att garantier skapas för att barn, som icke äro efterblivna, ej inskrivas i särskolan.

Efter att ha redogjort för den s. k. tillsynskommitténs förslag om en noggrann genomgång av elever och patienter vid sinnesslöskolor och anstalter framhåller utredningen att en sådan genomgång icke kunde ersätta en kvalificerad bedömning av intagningsfrågan och en kontinuerlig kontroll av klientelet. Om denna anför utredningen bl. a.

Till en början är det självfallet av största betydelse, att en sakkunnig och noggrann undersökning kommer till stånd av varje barn, vars intagning i särskola eller vårdanstalt ifrågasättes. Liksom f. n. bör för intagning krävas läkarutlåtande om barnets utveckling. Intelligensundersökning bör vidare verkställas innan framställning om intagning göres och protokoll över undersökningen bör ingå bland ansökningshandlingarna. Dessa böra granskas av person med pedagogisk sakkunskap (särskolans rektor) och dessutom av ytterligare minst en läkare, som bör vara psykiater, helst barnpsykiater. Därest det vid undersökningen befinnes tveksamt, antingen om barnet verkligen är så efterblivet, att det icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, eller om det hör hemma på särskola eller vårdanstalt, bör fortsatt observation ske, innan beslut om inskrivning fattas.

Sker undersökningen för inskrivning på ett riktigt sätt — detta får väl förutsättas — och äro de, som deltagit i undersökningen, ense om den åtgärd, som vidtages, synes beslutanderätten icke behöva läggas på någon särskilt kvalificerad myndighet, i varje fall ej då vårdnadshavaren medgivit åtgärden. Det kan icke vara påkallat att för dessa klara fall inrätta något särskilt organ. Lämpligen bör liksom f. n. rektor kunna besluta om inskrivning vid särskola. Då det gäller inskrivning vid vårdanstalt har utredningen stannat för att låta landstingets styrelse för vårdgrenen besluta. Härvid har beaktats, dels att hos styrelsen ändock torde få föras anteckningar över de inskrivna, dels ock att ärendena ha stor betydelse för landstinget ur ekonomisk synpunkt.

I fortsättningen understryker utredningen även betydelsen av att en regelbunden omprövning sker av frågan om de redan intagna kan skrivas ut definitivt eller på försök eller överföras från vårdanstalt till särskola etc., och hänvisar härvid till den eftermognad och utveckling, som torde ske hos elever och patienter. Utredningen fortsätter.

Varje intagen måste noggrant följas av personalen och så utförliga anteckningar som möjligt göras rörande iakttagelser och prov. Omtestningar böra regelbundet ske av särskoleeleverna och av tveksamma fall på vårdanstalterna. Vid lämpliga tidpunkter bör rektor resp. anstaltsföreståndare tillsammans med vederbörande läkare gå igenom testningsprotokoll och journaler och pröva, om ej utskrivning definitivt eller på försök resp. överförande från vårdanstalten till skolan kan ske. I fråga om särskolans elever i åldern 16—21 år bör enligt utredningens mening en sådan omprövning ske minst en gång vartannat år. Beslutande i dessa utskrivningsfrågor bör vid särskolan, liksom i fråga om intagningen, i normalfallen vara rektor. Annorlunda blir förhållandet om saken är tveksam, t. ex. därför att läkaren har en annan mening än rektor eller därför att vårdnadshavaren önskar, att utskrivningsfrågan prövas av annan än skolans egen personal. Utredningen anser även, att en sådan prövning bör ske ifråga om varje särskoleelev, som är kvar i skolan vid fyllda 18 år. Beträffande vårdanstalt synes läkare och vårdföreståndare i samråd kunna avgöra utskrivningsspörsmålen så länge de äro eniga.

Man kan sålunda — framhåller utredningen — särskilja två grupper av ärenden, där en mera kvalificerad prövning behövs. Den ena gruppen gäller de till inskrivning ifrågasatta och avser de fall, där de, som verkställer den för inskrivningen vid särskola eller vårdanstalt nödvändiga undersökningen, icke är ense om att inskrivning bör ske eller där vårdnadshavaren motsätter sig åtgärden. Den andra gruppen gäller de intagna och avser de fall, då på angivet sätt oenighet eller motstånd uppkommer vid det tillfälle, när utskrivning påkallas eller utskrivningsfråga eljest blir aktuell.

Utredningen diskuterar i anslutning härtill frågan, hur det organ bör vara beskaffat, som skall verkställa den kvalificerade prövningen av de tveksamma fallen, och finner att det krävdas både sakkunskap på de specialområden, som här är aktuella, och allmän social erfarenhet. Om åt-

gården icke medgivits vore det även viktigt, att prövningen verkställdes så att resultatet hade utsikt att i största möjliga utsträckning omfattas med förtroende. Ur nämnda synpunkt kunde en medverkan av lekmän vara värdefull. Att juridisk-administrativ sakkunskap vore företrädd vid prövningen måste vara av betydelse icke endast för att tillgodose de nu antydda syftena utan även och framförallt för att förstärka den allmänna garantin för att lagens bestämmelser följs.

Från dessa synpunkter har utredningen övervägt olika alternativ för prövningen av dessa tveksamma ärenden. Efter att ha avvisat tanken på en centraliserad prövning hos medicinalstyrelsen eller en särskild nämnd förordar utredningen att handläggningen skall ske av ett lokalt organ, varvid antingen landstingets styrelse för undervisningen och vården av de efterblivna — kallad centralstyrelse — eller en för ändamålet tillskapad lokal nämnd syntes kunna komma i fråga. Centralstyrelsen skulle då få förstärkas med den särskilda sakkunskap, som borde ingå i det prövande organet. Utredningen avvisar emellertid även detta alternativ med hänvisning särskilt till att det knappast kunde giva tillräckliga garantier för en självständig objektiv prövning. I stället förordas alltså att ifrågasvarande inskrivnings- och utskrivningsärenden skall handhas av särskilda lokala nämnder, förslagsvis kallade anstaltsnämnder. Såsom mönster åberopas de utskrivningsnämnder, som med stöd av lagen den 21 december 1949 med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus inrättats vid vissa sådana sjukhus. Utredningen anser, att det i princip bör finnas en anstaltsnämnd inom varje landstingsområde men om flera landsting förenar sig om gemensamma anstalter bör även nämnden vara gemensam. Anstaltsnämnderna bör enligt utredningens mening även ha hand om den lokala tillsynen över särskolor och vårdanstalter. Enligt förslaget består nämnden av en lagfaren ordförande och två ledamöter, varjämte i nämnden vid handläggning av in- och utskrivningsärenden ingår centralstyrelsens läkare samt antingen rektor för landstingets särskolor eller den vårdföreståndare, som styrelsen hade att utse för att handha vissa uppgifter i fråga om vårdanstalterna. Ordföranden och en ledamot utses av Konungen och den tredje ledamoten i regel av vederbörande landsting.

Vid sin behandling av rättssäkerhetsproblemet framhåller utredningen avslutningsvis, att den icke utan tvekan förordat inrättande av helt nya organ för handläggningen av tveksamma in- och utskrivningsfrågor. Där det gällde att tillgodose rättssäkerhetskravet, syntes emellertid organisatoriska och ekonomiska betänkligheter mot en sådan ordning få vika. Ur ekonomisk synpunkt vore det dessutom viktigt, att noggrann uppsikt hålles över att icke någon intages eller kvarhålls på anstalt, som icke hör hemma där.

Vad slutligen angår v å r d k o s t n a d e r n a anknäyer 1951 års utredning till vad 1946 års sakkunniga föreslagit. Sålunda förordas såsom huvud-

regel, att undervisning och vård av den, som är inskriven vid särskola eller vårdanstalt, skall vara kostnadsfri men att huvudmannen i stället skall uppbära barnbidrag och folkpension, som tillkommer den inskrivne. I fråga om »bildbara» efterblivna barn gäller ju redan nu att undervisningen är kostnadsfri, och samma regel bör då rättvisligen gälla även för de sämre lottade, höggradigt efterblivna barnens del. Däremot synes det icke vara lika självfallet, att även de vårdbehövande vuxna skall erhålla denna vård kostnadsfritt. När den fria sjukhusvården blivit genomförd, finns det emellertid ingen anledning att uttaga vårdavgifter av de psykiskt efterblivna på vårdanstalterna och därigenom sätta dessa vårdbehövande i särställning. Om de intoges på sinnessjukhus, skulle ju vården vara kostnadsfri. Intill dess denna ordning genomförts bör emellertid enligt utredningens mening vissa vårdavgifter utgå. — Till motivering av sistnämnda förslag anför utredningen.

Så länge de sakkunnigas för fria sjukhusvården förslag om avgiftsfri vård för patienter å bl. a. sinnessjukhusen icke förverkligats, synes det emellertid icke motiverat, att de vuxna efterblivna genom avgiftsfri vård å vårdanstalt erhålla en mera gynnad ställning än nämnda patienter. Bland dessa finnas åtskilliga sinnesslöa, för vilka vårdavgiften å allmän sal vid sinnessjukhus f. n. utgår med tre kronor per dag. Om kostnadsfri vård redan nu genomföres för de vuxna efterblivna, skulle anstalten, enligt förslaget uppbära folkpension såsom enda avgift. Denna skulle då bli väsentligt lägre för sådana vårdade, som på grund av att de ha egna tillgångar endast uppbära grundpensionen, 200 kronor, än för dem, som åtnjuta den behovsprövade tilläggspensionen jämte, i förekommande fall, bostadstillägg. Detta synes med nuvarande regler för folkpension åt anstaltsvårdade mindre tillfredsställande. Utredningen anser därför, att i övergångsbestämmelserna till lagen bör införas en föreskrift av innebörd, att nu ifrågasvarande paragraf icke såvitt angår vuxna efterblivna (alltså vid vårdanstalt inskrivna vuxna) skall äga tillämpning, förrän bestämmelserna om fri sjukhusvård trätt i kraft.

Yttranden över 1951 års sinnesslövårdsutrednings förslag.

Utredningens förslag att i den nya lagstiftningen ersätta sinnesslönamnet med beteckningen psykiskt efterbliven och göra »allmän psykisk efterblivenhet» till grundläggande förutsättning för att någon skall falla under lagen har godtagits i flertalet yttranden. *Medicinalstyrelsen*, *sinnesslöskolornas föreståndarförening* och *styrelsen för allmänna svenska föreningen för vård av sinnessjuka och fallandesjuka* uttalar sin tillfredsställelse över den föreslagna ändringen. De båda sistnämnda remissinstanserna anser emellertid icke benämningen psykiskt efterbliven fullt adekvat ur medicinsk synpunkt och medicinalstyrelsen säger sig hellre skola ha sett att termen »intellektuellt utvecklingshämmad» kommit till användning. Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *styrelsen för svenska landstingsförbundet* och *svenska socialvårdsförbundet* ifrågasätter om »psy-

kiskt efterbliven» är den bästa benämningen. *Skolöverstyrelsen* och *folkskoledirektionen i Stockholm* ifrågasätter om begreppet efterblivenhet genom förslaget blivit så preciserat, att missförstånd ej kan uppkomma.

Termen »intellektuellt utvecklingshämmad» föredras — förutom av medicinalstyrelsen — av *Jönköpings läns landstings förvaltningsutskott* och *folkskolestyrelsen i Göteborg* medan *Stockholms läns landstings förvaltningsutskott* anser uttrycket »oligofreni» vara den term, som bäst anger vilken grupp som avses och samtidigt icke verkar fränstötande. »Efterbliven» hade en dålig klang i den allmänna folkmeningen. Härtill kom att det även begagnas om den stora gruppen debila eller hjälpklassmässiga barn, för vilka lagen icke avses skola gälla. Sistnämnda synpunkter anföras även av *sinnesslöskolornas föreståndarförening*, som anser det vara av stor betydelse att samma benämning ej används för både elever och patienter. Risken för att uttrycket psykiskt efterbliven då snart skulle komma att få samma dåliga klang som ordet sinnesslö vore enligt föreningens mening mycket stor.

På liknande skäl anser *Västmanlands* och *Jämtlands läns landstings förvaltningsutskott*, att benämningen »psykiskt efterbliven» är olämplig för särskoleeleverna, och att det vore lyckligast om man helt kunde avstå från någon särbeteckning för dessa barn. I ett av sistnämnda utskott åberopad yttrande av *styrelsen för Jämtlands läns landstings skol- och vårdhem Furuhaugen* uttalas att beteckningen sinnesslö borde kunna få finnas kvar även i fortsättningen som benämning på vårdklientelet. Styrelsen framhåller, att en sådan ordning skulle överensstämma med den i Norge tillämpade. Där benämndes skoleleverna »evneveike» och frågan om deras undervisning och vård behandlas i en särskild skolstadga medan en lag om aandsvageforsorg reglerar vården om de aandsvage — vårdhemsklientelet och äldre bildbara elever, som icke kunna reda sig själva.

Den av utredningen motiveringsvis gjorda bestämningen av »allmänt psykiskt efterblivna» och lagstiftningens begränsning till att avse detta klientel har kritiserats i några remissvar. *Skolöverstyrelsen* anför

I de flesta fall torde svårigheter föreligga för såväl medicinsk som annan expertis att avgöra, om intellektuella utvecklingshämningar sammanhånga med brister i det centrala nervsystemet eller bero på andra faktorer. Detta kan ha till följd, att intellektuellt utvecklingshämmande barn icke erhålla en för dem tillrättalagd undervisning, vilket kan medföra försämring av deras möjligheter att framdeles försörja och socialt anpassa sig. På de pseudodebila kan den föreslagna lagen icke tillämpas med hänsyn till att utvecklingshämningen är skenbar. Inte heller på de motoriskt sent utvecklade barnen äger lagen tillämpning. Nyssnämnda kategorier komma, om utredningens förslag genomföres, icke att erhålla undervisning vare sig i normalskola, hjälpskola eller särskola. Överstyrelsen frågar sig med oro, hur dessa barn skola erhålla en för dem lämpad undervisning, om inte särskolorna ha möjlighet att taga hand om dem. Den mognad, som beträffande nyssnämnda barn kan förväntas, bör enligt överstyrelsens mening inte

hindra, att dessa följa undervisningen i särskola, tills de äro mogna för överflyttning till hjälpskola eller normalskola.

Även *Uppsala läns landstings förvaltningsutskott* ifrågasätter lämpligheten av att undanta de genom miljö och uppväxtförhållanden efterblivna barnen från lagens tillämpningsområde. *Svenska särskolornas lärarförening* anser att intill dess specialskolor inrättats för sådana barn och andra kategorier utvecklingshämmande som faller utanför lagen, t. ex. de vanföra, så bör alla de barn, som ej kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning kunna undervisas i särskolorna.

I fråga om *h u v u d m a n n a s k a p e t* så har *socialstyrelsen* understrukit angelägenheten av att landstingens huvudmannaskap för vården av de psykiskt efterblivna snarast lagfästes. Några principiella erinringar mot att landstingen och de landstingsfria städerna skola svara för denna vårdgren har icke gjorts annat än i yttranden från kommunalt håll. *Svenska landstingsförbundets styrelse* erinrar i detta sammanhang om, att den i sitt yttrande över 1949 års betänkande i första hand gjort gällande att staten borde påtaga sig huvudmannaskapet för all sinnesslövard. Även om landstingen av olika skäl skulle åläggas ansvaret för vård av de sinnesslöa, ville dock styrelsen med skärpa hävda, att staten i princip borde bestrida de därmed förenade kostnaderna. Styrelsen förklarar sig alltjämt vidhålla denna ståndpunkt.

Ett liknande uttalande göres av *svenska stadsförbundets styrelse*, som dock förklarar sig icke vilja motsätta sig utredningens förslag i fråga om huvudmannaskapet med hänsyn till att det är i hög grad angeläget att detta klarlägges jämväl för de s. k. obildbaras del. Oavsett om huvudmannaskap anförtröddes landstingen borde emellertid staten svara för alla eller i vart fall huvuddelen av kostnaderna för sinnesslövarden.

I flera av yttrandena från landstingens förvaltningsutskott utvecklas samma eller liknande synpunkter som i de kommunala förbundens remissvar. Sålunda återoppar *Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott* ett tidigare yttrande, där utskottet framhållit, att det måste anses mest rationellt och ändamålsenligt att staten snarast omhändertar de obildbara sinnesslöa över 12 år. *Västmanlands läns landstings förvaltningsutskott* understryker bestämt att kostnaderna principiellt sett böra anses åvila staten, varför landstingen, om de åläggas legalt huvudmannaskap, bör få statsbidrag, som i huvudsak täcker kostnaderna. Utskottet erinrar om, att landstingens primära uppgifter ligger på kroppssjukvårdens område. Ett överslag av de byggnadsprogram, som landstingen planerat inom denna vårdgren visar, att landstingens ekonomiska resurser icke bör bindas för nytillkommande uppgifter på andra områden, därest icke den planerade utvecklingen av kroppssjukvården skall äventyras. Med liknande motivering samt med hänvisning till byggnadsregleringen samt det byggnadsbehov, som uppkommit genom att landstingen pålagts ansvaret för kronikervården,

framhåller *Södermanlands läns landstings förvaltningsutskotts sjukvårdsavdelning*, att de ekonomiska förutsättningarna för landstingen att inom den närmaste tiden verkställa en önskvärd utbyggnad av sinnesslövärderna torde vara starkt begränsade. *Stadsfullmäktige* (drätselkammaren) i *Hälsingborg* anser att kostnaderna för anstaltsbyggnaderna och samtliga utgifter för driften helt bör täckas av statsbidrag.

I flertalet yttranden från landstingens förvaltningsutskott och från städerna utanför landsting har emellertid förslaget om landstingens och dessa städers huvudmannaskap lämnats utan erinran eller uttryckligen tillstyrkts. I ett av *Östergötlands läns landstings förvaltningsutskott* åberopat yttrande tillstyrkes detta förslag »helt och fullt» under förutsättning att statsbidragen blir så stora, att icke kostnaderna blir alltför betungande för landstingen. Det framhålles att landstingen har erfarenhet inom området och att sinnesslövärdfrågan torde av dessa kunna lösas på ett såväl lyckligare som raskare sätt än vad fallet vore, om staten pålades denna uppgift.

Utredningens förslag, att de enskilda anstalterna alltjämt skulle bestå i den mån de inordnades i den plan för undervisningen och vården av de efterblivna, som skulle upprättas för varje landstingsområde, har godtagits i flertalet yttranden. *Socialstyrelsen* uppger, att systemet med en sådan planering på barnhemsområdet varit till stort gagn från såväl praktiska som ekonomiska synpunkter och tillstyrker förslaget. Styrelsen hade från barnhemsorganisationen goda erfarenheter av andra anstaltshuvudmän än landstingen.

Svenska stadsförbundets styrelse anser förslaget att de enskilda anstalterna skall kunna inlemmas i anstaltsorganisationen tillfredsställande. En förutsättning för ett bibehållande av sådana anstalter måste dock vara, att statsbidragsfrågan även för deras del löses på ett sådant sätt, att landstingskommunernas subsidiära ekonomiska ansvar icke i själva verket blir ett primärt ansvar. Sistnämnda synpunkt understrykes i flera kommunala yttranden.

Svenska landstingsförbundets styrelse finner den anvisade vägen i och för sig framkomlig, även om betydande svårigheter i praktiken sannolikt kommer att uppstå vid inordnande av de enskilda anstalterna i planerna. Särskilt gällde detta sådana fall, där en enskild anstalt är belägen utom landstingsområdet. Styrelsen framhåller vidare, att vissa enskilda anstalter i lokalt hänseende knappast befinner sig i sådant skick, att de utan vidare kan inordnas i planerna. Man bör enligt styrelsens mening icke kunna påfordra, att landstingen skall lägga ned stora kostnader för att iståndsätta dylika anstalter. Den nybyggnadsverksamhet som erfordras bör i stället i första hand avse landstingens egna anstalter.

Från de enskilda anstalternas egen sida synes man i allmänhet vara positivt inställd till förslaget. *De enskilda anstalternas förening* anser sålunda detsamma vara praktiskt tilltalande. Föreningen tillbakavisar emel-

lertid tanken på att enskilda anstalter skulle kunna ha möjlighet att utan statsbidrag fortsätta sin verksamhet. *Föreningen Sävstaholmsskolorna*, som driver sex enskilda anstalter med delvis speciellt klientel, anser att vissa enskilda anstalter bör få stå utanför landstingsplanen men likväl åtnjuta statsbidrag. Uttalandet motiveras med de speciella förhållandena vid några av föreningens anstalter.

Kritik mot förslaget om en formbunden planering och de enskilda anstalternas inordnande i planerna med subsidiärt ansvar för landstingen har särskilt kommit från några landsting och ett par större städer. Härvid synes man icke ha något att invända mot de enskilda anstalterna i och för sig. *Göteborgs och Bohus läns landstings sjukvårdsberedning* anser dock, att en successiv avveckling av de enskilda — som förvärvskälla drivna — anstalterna bör eftersträvas.

Med hänvisning till att det här gällde en statlig uppgift riktar *stadsfullmäktige i Malmö* en bestämd gensaga mot »överförandet» av det subsidiära ansvaret för de enskilda anstalterna på landstingen. Driften vid de enskilda hemmen borde kunna tryggas genom fastställande av väl avvägda bidrag (från staten) och genom statliga lån. Om det är nödvändigt att någon står ansvarigt för dessa hems verksamhet, bör det ankomma på staten att göra detta. Även *styrelsen för föreningen Sävstaholmsskolorna* anser det i flera avseenden betänkligt att landstinget i huvudsak skulle stå för de enskilda anstalternas kostnader. Dessa skulle ju i själva verket härigenom bli ett slags landstingsanstalter med ägaren som landstingets föreståndare, vilket säkerligen skulle medföra, att landstingen måste utöva en ganska ingående kontroll och ekonomiskt följa verksamheten även i detaljer. Självständigheten blir härigenom för ägaren avsevärt inskränkt och anstalternas egenart kan helt försvinna. En del enskilda kanske inte kan finna sig i ett sådant beroende, varav följderna blir att anstalten nedlägges.

I yttranden från kommunala organ inom Stockholms stad har förslaget om en formbunden plan för ifrågavarande vårdgren avstyrkts, medan man däremot icke synes avvisa tanken på landstingens och de landstingsfria städernas ansvar även för de efterblivna, som vårdas på enskilda anstalter. Stadens synpunkter på hithörande frågor har utförligt angivits i ett av stadsfullmäktige överlämnat yttrande av *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna*. Såsom skäl mot den av utredningen föreslagna ordningen åberopas dels praktiska svårigheter sammanhängande bl. a. med klienteletts splittring på ett mycket stort antal anstalter dels de administrativa besvär, som denna ordning skulle medföra. I förstnämnda del påpekas till en början, att privatanstalternas klientel ofta är heterogent sammansatt ur hemortssynpunkt. Vårdhemmet Betesda i Flisby (Jönköpings län), med vilket staden samarbetade, hade 80 patienter från 15 skilda län. Att »renodla» en sådan anstalt så att den lämpligen kan hän-

föras till ett eller eventuellt flera varandra närbelägna landsting torde medföra mycket stora praktiska svårigheter. I fortsättningen framhåller styrelsen även de invändningar, som ur rent humanitär synpunkt kan riktas mot tanken på en mera allmän förflyttning av de efterblivna, som ofta är känslobundna vid den personal som tar sig an dem och den miljö de funnit sig tillrätta i. Styrelsen fortsätter.

Mot bakgrunden av dessa omständigheter är det icke troligt, att privatanstalterna i den omfattning utredningen tänkt sig komma att kunna intagas i landstingens planer. Många privatanstalter — säkerligen även sådana av god kvalitet — måste sannolikt lämnas utanför, varav följer, att man icke rimligen med nuvarande stora platsbrist kan begränsa statsbidraget till endast i planerna ingående anstalter. I motsatt fall skulle ett landsting kunna bli tvingat enbart för att undgå att ha klienter på icke statsbidragsberättigade platser att i planen inta anstalter, som landstinget ur andra synpunkter anser direkt olämpliga för att tillgodose dess behov. En »planering» efter sådana linjer kan icke vara riktig. — — —

Med hänsyn till berörda förhållanden torde frågan om de privata anstalternas ställning i vårdorganisationen knappast kunna lösas enligt utredningens förslag. Och det synes heller inte nödvändigt att gå vägen med att låta privatanstalterna ingå i en bestämd fixerad plan för varje landstingsområde. Privatanstalterna böra liksom för närvarande kunna fungera fristående. I många fall torde landsting komma att finna det lämpligt och ändamålsenligt att lösa vårdfrågorna på detta område antingen genom övertagande av privatanstalter eller genom att träffa avtal med sådana anstalter om fortsatt drift för landstingets räkning. En sådan utveckling ger sig själv i dagens läge. De privatanstalter, som av olika skäl inte på detta sätt knyts mera fast till något eller några speciella landsting, böra efter tillsynsmyndighetens godkännande liksom nu ha möjligheter att driva sin verksamhet och mot avgift vårda klienter från skilda landsting.

I ett av *stadsfullmäktige i Stockholm* åberopat yttrande av borgarrådsberedningen understryker denna de erinringar som sålunda riktats mot förslaget om en formbunden plan för ordnandet av denna vårdgren inom varje landstingsområde. Även *Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott* ifrågasätter lämpligheten av föreskrifter i lag om upprättande av planer, avsedda att fastställas av Kungl. Maj:t eller central statlig myndighet. Att verksamheten och utbyggnaden inom ett vårdområde bundits vid en dylik ofta detaljerad plan kan enligt utskottets mening ofta snarare befinnas vara en olägenhet och en broms för en snabb anpassning.

Utredningens förslag till anstaltsorganisation har i allmänhet icke föranlett några principiella erinringar. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* ansluter sig uttryckligen till förslaget i fråga om organisationens uppdelning på olika anstaltstyper. *Styrelsen för allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka* finner den föreslagna anstaltsorganisationen utmärkt och hälsar med särskild tillfredsställelse förslagen om småbarnshem i stället för de befintliga upptagningshemmen och om ålderdoms-

hem. *Svenska landstingsförbundets styrelse* lämnar helt sin anslutning till vad utredningen yttrat om förläggningen av skolor och vårdanstalter i förhållande till varandra.

Betydelsen av en förbättrad och utbyggd externatundervisning understrykes i flera yttranden, bl. a. av *skolöverstyrelsen, länsstyrelsen i Kopparbergs län* och *styrelsen för svenska stadsförbundet*. Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser att bestämmelserna om externatundervisning bör utformas så att denna blir en med andra former av undervisning och vård av efterblivna fullt jämställd vårdform. *Svenska provinsialläkarföreningen* framhåller sambandet med frågan om hjälpklassundervisning, vilken fortfarande är olöst för större delen av svenska landsbygden. *Sveriges läkarförbund* betonar redan inledningsvis att hjälpklassorganisationens bristande utbyggnad och därmed sammanhängande svårigheter hindrar en genomförd planering av hela sinnesslöundervisningen. Förbundet anser dock, att åtminstone inom större orter hjälpklassundervisningen väl skulle kunna suppleras med en utbyggd externatundervisning.

Svenska särskolornas lärarförening anser, att externat, som enligt utredningens förslag lagts under folkskolestyrelsens ledning, helt bör ställas under primärkommunalt huvudmannaskap.

Vad härefter angår de nya anstaltstyperna, så har förslaget om en särskild observationsavdelning i anslutning till särskolan icke mött några gensagor. Även förslaget om särskilda ålderdomshem för vissa psykiskt efterblivna åldringar har i allmänhet hälsats med tillfredsställelse. *Svenska stadsförbundets styrelse* uttalar, att förslaget skulle lösa åtskilliga av de avsevärda olägenheter, som f. n. är förenade med förekomsten av vårdfall på ålderdomshemmen. *Svenska landstingsförbundets styrelse* anför, att även om det rent principiellt kan ifrågasättas, om åldersförsörjningen av denna grupp bör åläggas landstingen, så talar å andra sidan vissa skäl för en sådan ordning. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser särskilda ålderdomshem för efterblivna nödvändiga om man vill befria de kommunala hemmen från denna kategori. Av humanitära skäl borde dock de nya ålderdomshemmen ej göras för stora. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* framhåller att de föreslagna anstalterna kommer att bli av stor betydelse för att sanera det klientel, som vistas på de vanliga ålderdomshemmen. Inrättandet av särskilda sådana hem för efterblivna torde — vid sidan av utbyggandet av sinnessjukvården — vara en grundförutsättning för att de vanliga ålderdomshemmen skall få den karaktär av hem för normalt åldrande, som nu allmänt eftersträvas. I anslutning till ett yttrande av fattigvårdskonsulenten i länet understryker emellertid länsstyrelsen angelägenheten av att anstaltsvård kan beredas det yngre efterblivna klientelet, som enligt konsulenten många gånger utgör en betydligt svårare belastning för ålderdomshemmen än äldre efterblivna.

Med delvis olika motiveringar ställer sig *svenska socialvårdsförbundet* och

Sveriges läkarförbund avvisande till förslaget om särskilda ålderdomshem för vissa icke arbetsföra efterblivna. Socialvårdsförbundet ifrågasätter, om det ur humanitär synpunkt är lämpligt, att dessa efterblivna, som kanske levat hela sitt liv inom samma kommun och där utfört sin gärning, skall på ålderdomen intagas på ett sådant hem, kanske beläget i en annan ända av länet, fjärran från anhöriga och vänner. Förbundet fortsätter.

Om efterblivna kunnat reda sig själva i många år ute i förvärvslivet, kan man nog ur dessa efterblivnas synpunkt undra, om det är riktigt, att de på sin ålderdom åsättes en särskild etikett och hänvisas till särskilda ålderdomshem. Generaliseringar måste enligt förbundets uppfattning här undvikas. En hel del efterblivna, som mera på papperet ha denna beteckning och som på ålderdomen kanske icke mycket skilja sig exempelvis från dem, som i sin ungdom genomgått hjälpklass, bör — då de på grund av åldersskräpighet kräva vård på anstalt — gott kunna intagas på vanliga ålderdomshem, medan andra efterblivna icke ha sin plats på dessa hem utan lika säkert böra intagas på särskilda anstalter för efterblivna.

Liknande synpunkter har anförts av *Södermanlands läns landstings förvaltningsutskotts sjukvårdsavdelning*. Även *stadsfullmäktige i Gävle* ifrågasätter om det skall vara nödvändigt eller ens lämpligt med särskilda ålderdomshem.

Sveriges läkarförbund hävdar, att man då det gäller vård av sinnesslöa på ålderdomshem bör skilja mellan djupt sinnesslöa och störande patienter, å ena, samt lätt sinnesslöa, å andra sidan. Om olämpligheten av att låta de svåra fallen vistas på ålderdomshem torde endast en mening råda. I socialstyrelsens undersökning av klientelblandningen på ålderdomshemmen hade emellertid begreppet sinnesslö blivit mycket vidsträckt; bl. a. hade det säkert varit omöjligt att skilja lätta former av sinnesslöhet från normalt ålderdomsdefekta och senilt eller presenilt arteriosclerotiska personer med därav följande psykiska egenheter. Anstaltsvård borde emellertid endast komma ifråga för de självklara och nödtvungna asylfallen. Läkarförbundet fortsätter.

Liksom det vuxna sinnesslöklientelet i övrigt bör även åldringarna i görigaste mån tillåtas kvarbliva i en naturlig samhällsmiljö. Det förhållandet att många debila alls icke äro i sitt känsloliv avtrubbade och endast motvilligt ge avkall på sin ambition att göra skäl för sig, vara till nytta och vistas bland vanligt folk gör en sådan planläggning motbjudande, som förutser att de skola skiljas från sin hemmiljö och sammanföras till ett kollektiv, som även för många av dem själva kommer att uppfattas som förnedrande. Läkarförbundet anser, att en psykisk rubbning med speciella särdrag, en viss velighet och larvighet eller lätt allmän förkommenhet hos dessa ofta godlynta åldringar icke behöver verka nämnvärt störande på omgivningen. Sådana personer verka för övrigt ofta avreagerande på det övriga klientelet's disparata stämningar och äro därmed till bestämd nytta.

I läkarförbundets yttrande har *svenska psykiatriska föreningen* instämt.

Utredningens synpunkter på den öppna vården har icke mött några
5 — *Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 26.*

principiella invändningar. I fråga om det i betänkandet understrukna önskemålet att öppen vård alltid anlitas i första hand framhåller *justitiekanslersämbetet*, att detta måhända skulle i någon mån främjas, om tydligare än som nu syntes vara fallet i lagtexten kom till uttryck, att öppen vård förekommer som en fristående vårdform och en reglering av denna skedde mer eller mindre skild från eftervården.

Rättssäkerhetsfrågan har uppmärksamrats i ett stort antal remissvar. Man har däremot endast i ett par yttranden haft några erinringar mot förslaget att införa vårdtvång för efterblivna, som fyllt 16 år och är i oundgängligt behov av vård på vårdanstalt. *Styrelsen för skol- och vårdhemmet Stretered* ifrågasätter sålunda, om dessa efterblivna mot sina och de anhörigas önskan bör få inskrivas vid vårdanstalt. Å andra sidan anser *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, att även barn under 16 år mot föräldrarnas vilja skall kunna omhändertagas på sådan anstalt. Länsstyrelsen säger sig nämligen icke kunna dela utredningens uppfattning, att barnavårdslagens bestämmelser om skyddsuppfostran är tillräckliga.

Vikten av att det frihetsberövande i administrativ ordning det här gäller kringgärdas med tillfredsställande garantier för att det ej tillgripes i andra fall än lagen tillåter understrykes i flera yttranden och man synes icke ha något i princip att invända emot att vissa ärenden underkastas en kvalificerad prövning. *Justitiekanslersämbetet* framhåller uttryckligen att granskningen av förslagets bestämmelser i dessa hänseenden icke givit anledning till någon huvudsaklig erinran. I ett av Stockholms stadsfullmäktige överlämnat yttrande av *stadens styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* uttalas, att det i princip måste vara riktigt att som utredningen tänkt sig frångå systemet med enmansansvar och i stället inkoppla lekmanneelementet för bedömning av dessa ur skilda synpunkter så ömtåliga frågor.

I fråga om den av utredningen förordade lösningen av rättssäkerhetsproblemet att inrätta särskilda anstaltsnämnder för prövning av vissa inskrivnings- och utskrivningsfrågor och för lokal tillsyn är däremot meningarna delade. Förslaget tillstyrkes i huvudsak eller lämnas i princip utan erinran endast av en minoritet av de hörda myndigheterna och organisationerna. Till denna grupp hör *medicinalstyrelsen*, *länsstyrelsen i Kopparbergs län*, *Sveriges läkarförbund*, *svenska psykiatriska föreningen*, *svenska läkaresällskapet*, *svenska särskolornas lärarförening*, *de enskilda anstalternas förening* samt *förvaltningsutskottet vid fem landsting*, bland dem *Värmlands län*. *Styrelsen för allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka* tillstyrker förslaget om anstaltsnämnder för handhavande av vissa in- och utskrivningsfrågor men avstyrker, att nämnderna skall fungera som tillsynsorgan. I allmänhet har i dessa yttranden icke lämnats någon motive-ring för ställningstagandet. Ett undantag utgör ett av *Värmlands läns landstings förvaltningsutskott* åberopat yttrande av styrelsen för Ullebergs skol-

och vårdhem, i vilket förslaget tillstyrkes i princip med hänvisning till erfarenheter från en liknande nämnd inom landstingsområdet. Styrelsen uppger att landstinget genom styrelsen sedan ett år tillbaka inrättat en statsnämnd till sammansättning och arbetsuppgifter liknande den föreslagna. Om nämndens verksamhet anför styrelsen bl. a.

Förutom att besluta i in- och utskrivningsärenden och följa utackordering och familjevård har nämnden inlett en fullständigare genomgång av anstaltens hela klientel och kommer således efter hand att få ett värdefullt material för ett sakligt och så långt möjligt objektivt bedömande av rätts-säkerheten och elevernas allmänna individuella behov. Nämnden utgör samtidigt lokalt tillsynsorgan för övervakning av de sociala omvårdnadsbe-hoven. Nämndens protokoll och viktigare beslut, vidtagna åtgärder och öv-riga framställningar föredragas, prövas och avgöres i centralanstaltens styrelse. — — — — —

Det kan framhållas, att de vunna erfarenheterna styrkt intrycket av, att rättssäkerhetskänslan stärkts. Att inga in- och utskrivningar sker med mindre varje ansökan blivit föremål för erforderlig prövning från de hand-lingar och läkarutlåtanden, som äro möjliga att införskaffa, att inga elever vare sig från särskola eller vårdhem kvarhållas med mindre fullgoda skäl härför föreligga, och den mer ingående och personliga kännedom en sådan nämnd måste erhålla såväl om de enskilda klienterna som om anstaltens arbete och vårdnadsbehov bör åstadkomma en trygghetskänsla för huvud-mannen och för den centrala tillsynsmyndigheten och till sist ett ökat för-troende från den allmänna folkmeningen.

I det nu delvis refererade och andra yttranden föreslås vissa jämkningar i utredningens förslag om anstaltsnämndens sammansättning och kom-petens.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser, att något ovillkorligt krav att en lagfaren ledamot skall ingå i nämnden icke bör uppställas. Man torde kunna inskränka sig till att stadga, att ordföranden *bör* vara lagfaren.

Skolöverstyrelsen uttalar tveksamhet i fråga om anstaltsnämnderna och ifrågasätter, om icke de kvalificerade in- och utskrivningsfrågorna kan handläggas av centralstyrelserna sedan dessa förstärkts med sådan sak-kunskap, att de kan anses fullt kompetenta. Överstyrelsen anser sig emel-lertid icke böra ta ställning på denna punkt men kan tänka sig, att dessa frågor prövas av centralstyrelse eller anstaltsnämnd eller centralt organ.

Mera bestämt ifrågasättes behovet och lämpligheten av anstaltsnäm-nerna och kritiseras eller avstyrkes förslaget i denna del av bl. a. *justitie-kanslersämbetet, socialstyrelsen, statskontoret, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, styrelserna för svenska landstingsförbundet, svenska stadsför-bundet och svenska provinsialläkarföreningen, svenska socialvårdsförbun-det, sinnesslöskolornas föreståndarförening, landstingens förvaltningsut-skott i 14 län* (delvis genom instämmande i landstingsförbundets yttrande) samt *fullmäktige eller drätselkammaren i samtliga städer utanför landsting utom Malmö.*

Såsom skäl åberopas härvid i allmänhet, att en ordning med särskilda nämnder vid sidan av centralstyrelserna skulle innebära överorganisation och att man kunde få samma eller bättre garantier för rättssäkerheten genom en enklare ordning. *Justitiekanslersämbetet* anför.

Det bästa medlet att undvika inskrivning vid särskola eller vårdanstalt samt kvarhållande å sådan institution utan fog torde vara att förvärva personer, som äro väl skickade för uppgiften att verkställa den första prövningen av in- och utskrivningsfrågor. — — — Självfallet kan det också med utmärkta krafter på dessa poster vara nyttigt att, särskilt i tveksamma fall, kunna anlita den sakkunskap och erfarenhet som finnes företrädd hos en domare eller annan jurist samt hos lekmän. Och nämnden skulle väl även kunna vara till gagn såsom organ för den lokala tillsynen av anstalter, ehuru möjligen risk här kan föreligga för konflikter och för anstaltsledningarnas självständighet. Fråga är emellertid, om riktig proportion råder mellan behovet och den föreslagna organisationen. — — —

Tvekan om dessa nämnders inrättande synes särskilt framträda i fråga om inskrivning av efterblivna på vårdanstalt.

I ett par yttranden från *styrelser för centralanstalter* uttalas å andra sidan, att den kvalificerade prövningen erfordras för vårdanstalternas del men däremot icke då det gäller in- och utskrivning vid särskolan. *Styrelsen för Norrbottens läns landstings centralanstalt* anför att förslaget har för stor likhet med sinnessjuknämnden för att vara tilltalande och påpekar att det här dock är fråga om skolbarn. Liknande synpunkter har framförts även i andra yttranden.

Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna finner den föreslagna ordningen strida mot den kommunala självstyrelsens princip. Anordningen begränsar dessutom centralstyrelsernas funktioner i fråga om klientelet. Styrelsen liksom det övervägande flertalet av de mot anstaltsnämnderna kritiska remissinstanserna förordar, att centralstyrelsen eller en delegation inom denna anförtros de uppgifter som utredningen velat lägga på anstaltsnämnden. *Svenska landstingsförbundets styrelse* anser detta vara en närmare till hands liggande utväg, varvid centralstyrelsen eventuellt kunde kompletteras med en lagfaren ledamot. Styrelsen har svårt att inse, att detta skulle medföra bristande objektivitet och förordar, att denna alternativa lösning tages upp till omprövning. Något lokalt tillsynsorgan vid sidan av centralstyrelserna behövdes knappast.

Svenska stadsförbundets styrelse förordar ytterligare överväganden i dessa frågor. Enligt styrelsens mening borde in- och utskrivningsärendena kunna anförtros vederbörande centralstyrelse, över vars beslut klagan borde vara tillåten hos en för hela landet gemensam besvärinstans, lämpligen utformad efter mönster av statens sinnessjuknämnd men med ökat utrymme för lekmannainflytande. Den tillsyn, som skulle ankomma på anstaltsnämnderna att utlöva, syntes närmast vara en rent statlig uppgift. Även *styrelsen*

för svenska provinsialläkarföreningen anser prövningen av tveksamma in- och utskrivningsfrågor böra ankomma på en central nämnd under medicinalstyrelsen medan den lokala tillsynen utan större svårighet och utan våda för driften borde kunna omhänderhas av centralstyrelsen. Sistnämnda ståndpunkt förfäktas även av *socialstyrelsen*, som emellertid anser att länsstyrelserna bör få inspektionsrätt över anstalterna. Länsstyrelserna borde ha tillsyn över alla vårdanstalter av social karaktär i länet.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att länsstyrelserna bör handha såväl den lokala tillsynen över anstalterna för psykiskt efterblivna som tveksamma ärenden om in- och utskrivning vid dessa anstalter. I sin motivering anför länsstyrelsen bl. a.

Då det gäller prövningen av tveksamma in- och utskrivningsärenden torde länsstyrelserna med sin ingående erfarenhet av ärenden angående administrativt frihetsberövande och sin verksamhet med en rad olika sociala frågor vara mera lämpade än de föreslagna anstaltsnämnderna. Detta kommer att ännu mera bliva fallet när den beslutade sektionsindelningen å landskanslierna träder i kraft den 1 januari 1953. I detta sammanhang vill länsstyrelsen fästa uppmärksamheten på att genom bestämmelserna i 41 a § 3 mom. barnvårdslagen länsstyrelserna ålagts tillse att barn med hänsyn till barnets bästa ej onödigtvis vårdas å barnhem och att länsstyrelserna i dessa ärenden ofta har att utreda och bedöma huruvida ett efterblivet barn eller barn med andra lyten eller miljöskador lämpligen kunna vårdas i enskilt hem. Utskrivningsfrågorna beträffande patienter på anstalterna för psykiskt efterblivna inrymma likartade problem. Länsstyrelsen betvivlar vidare att anstaltsnämndernas ledamöter i allmänhet komma att besitta den ingående sociala erfarenhet och inblick samt den tid och det intresse som erfordras för att anstaltsnämndernas verksamhet skall få någon verklig betydelse ur rättssäkerhetssynpunkt. Det kan ej heller vara välbetänkt att inrätta ännu ett socialt länsorgan och därmed ytterligare splittra de sociala ärendena på länsstadiet.

Även *Göteborgs och Bohus läns landstings sjukvårdsberedning* förordar, att uppgiften att handlägga tveksamma in- och utskrivningsfrågor anförtros åt länsstyrelserna. *Styrelsen för landstingets skol- och vårdhem Stretered* ifrågasätter däremot att samtliga sådana frågor — alltså icke endast tveksamma — handläggas av en särskild nämnd med skyldighet för denna att vid bristande enighet underställa ärendet centralstyrelsen för avgörande.

Förslaget att undervisning och vård av den, som är inskriven vid särskola eller vårdanstalt, i princip skall vara kostnadsfri har föranlett erinringar endast i några få yttranden. *Föreningen Sävstaholmskolorna* stillstyrker endast att undervisningen och vården av barnen skall vara kostnadsfri. I övrigt vill föreningen bibehålla det system med avgifter som nu tillämpas men förutsätter härvid att svagheter i detta system botas. Förutom höjning av statsbidragen och en rättvisare ordning för avgifternas fastställande föreslår föreningen härutinnan en re-

formering av lagstiftningen om lindring i mindre bemedlades kostnader för vård av sinnesslöa. Denna tillämpades nämligen f. n. icke tillräckligt effektivt. Gränsdragning uppåt mot bättre ekonomisk situation fick ej dras alltför snävt. *Stadsfullmäktige i Norrköping* anser visserligen principen om kostnadsfri undervisning och vård riktig men gör den reservationen att detta icke bör innebära att inskriven, som har egna medel eller genom arv, gåva eller annorledes tillföres ett kapital, skall ha rätt till fri vård.

Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna anser å andra sidan, att icke ens förslaget att under en övergångstid behålla vårdavgifterna för vuxna efterblivna bör förverkligas utan att alla efterblivna omedelbart bör få kostnadsfri vård, bortsett från de avvikelser, som eventuellt kan anses nödvändiga med hänsyn till förhållandena vid de statliga sinnessjukhusen. *Styrelsen för allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka* är inne på samma linje och framhåller att elevernas anhöriga och förmyndare i regel har svårt att förstå att den fria vården vid 21 års ålder plötsligt upphör.

Yttranden i frågan om barnbidrag och folkpensioner till de efterblivna torde få redovisas i specialmotiveringen.

Departementschefen.

Då jag i föregående avsnitt förordade, att i en lag sammanfördes alla de bestämmelser om sinnesslövård i kommunalt eller enskilt huvudmannaskap, som bör lagfästas, utgick jag ifrån det hittills bl. a. i 1944 års lagstiftning använda *sinnesslöbegreppet* utan att närmare beröra dess innebörd och därmed frågan om lagens tillämpningsområde. Samma ståndpunkt intogs också 1946 års sinnesslövårdsutredning. Sedan denna linje från olika håll kritiserats i remissyttrandena, har 1951 års utredning omprövat frågan och föreslagit att »sinnesslö» slopas som beteckning i lagen för de psykiskt defekta personer, som bör falla under densamma, och ersättes med beteckningen »psykiskt efterbliven». I överensstämmelse härmed skulle i stället för sinnesslöhet användas termen »allmän psykisk efterblivenhet». Den närmare preciseringen av vad utredningen avser härmed har lämnats i motiven. Då en sådan benämning även kommer att innefatta personer, som icke bör omhändertagas för undervisning och vård enligt lagen, har utredningen måst komplettera densamma genom att i lagen ange vissa särskilda förutsättningar, som dessutom måste vara uppfyllda för att lagen skall vara tillämplig.

Jag kan oreserverat ansluta mig till utredningens mening såtillvida att beteckningen sinnesslö icke längre bör användas i fråga om de »bildbara». Det är tydligt, att denna sedan gammalt i lagstiftningen nyttjade benämning icke är användbar för skolbarn bland klientelet. Dessa skiljer sig från andra skolbarn genom att de ej kan följa folkskolans undervisning men de går dock

i skola och kan sedan i många fall hjälpligt klara sig själva i livet. Det har beräknats att närmare 50 % av skolfallen blir helt eller delvis självförsörjande. Att kalla sådana barn sinnesslöa kan icke vara riktigt och försvarar säkerligen den önskvärda sociala anpassningen. På denna punkt råder också enighet bland remissorganen. Däremot har i ett par yttranden ifrågasatts att behålla sinnesslöbeteckningen för vårdfallen, d. v. s. de »obildbara», och ersätta det med en mera neutral beteckning beträffande de »bildbara». En sådan ordning torde emellertid icke vara möjlig framför allt på det av utredningen åberopade skälet att beteckningen sinnesslö då skulle få en väsentligt annan innebörd i den lagstiftning, som just behandlar dessa personers förhållanden, än i civil- och kriminallagstiftningen t. ex. i giftermålsbalken, föräldrabalken och strafflagen. Att å andra sidan ändra terminologin i dessa författningar torde icke låta sig göra utan en omfattande utredning, som skulle fördröja avgörandet för sinnesslövärdens egen del. — Med hänsyn till den eftermognad, som kan ske i fråga om vissa som »obildbara» betraktade sinnesslöa och som stundom kan göra dem väl mottagliga för undervisning, vore det vidare i varje fall för barnens del olyckligt att ge de »obildbara» en beteckning, vilken i så hög grad som »sinnesslö» stämplar dem för framtiden. De kanske efter några år icke alls skall betraktas som »sinnesslöa» i denna mening. Jag tillstyrker därför utredningens förslag, att sinnesslöbeteckningen helt slopas i den lagstiftning, varom nu är fråga.

Att finna en lämplig sammanfattande beteckning för både skol- och vårdfallen inom »sinnesslövärdens» är emellertid svårt. Varken den senaste utredningens förslag »(allmänt) psykiskt efterbliven» eller någon av de vid remissbehandlingen framkomna synes mig helt tillfredsställande. Efter övervägande av skälen för och emot de olika förslagen har jag dock stannat för utredningens linje, som rent språkligt synes mig bäst täcka vad man avser utan att därför ha en mera uttalad diskrediterande karaktär. Även ifråga om innebörden av uttrycket »allmän psykisk efterblivenhet», som får betydelse för avgränsningen av dem som bör falla under lagen, kan jag ansluta mig till utredningen, då denna fastslår att härunder *endast* faller den, som på grund av brister i det centrala nervsystemet hämmats i sina intellektuella helhetsfunktioner. Detta innebär visserligen, att lagen icke blir tillämplig på de icke sällsynta fall, där utvecklingshämningen beror på t. ex. miljö eller uppväxtförhållanden eller på kroppsliga sjukdomar, som ej berör det centrala nervsystemet, eller där hämningen endast är partiell, något som också kritiserats i en del remissyttranden. Men en sådan gränsdragning torde vara nödvändig, om icke en ganska obestämd och till sin storlek oberäknelig krets av personer skall träffas av lagens skolpliktsbestämmelser och få förmånen av fri undervisning och vård. Att under lagen föra in alla barn, som av någon anledning icke kan följa undervisningen i den vanliga skolan eller hjälpskolan, kan icke komma i fråga. Ingenting synes f. ö. böra hindra att utvecklingshämmande barn, beträffande vilka

det är tveksamt om de lida av »allmän psykisk efterblivenhet», för observation tas in i den för sådana barn avsedda särskolan och även med vårdnadshavarens samtycke stannar där åtminstone tills deras fall är fullt klarlagda.

Med den gjorda bestämningen av »allmän psykisk efterblivenhet» faller därunder även barn med en lägre grad av utvecklingshämning, som icke behöver särskild undervisning eller vård, närmast de s. k. debila. En ytterligare avgränsning måste alltså ske för att bestämma lagens tillämpningsområde. I fråga om barn i skolåldern synes härvid i enlighet med utredningens utan erinran lämnade förslag de i 1944 års lag fastslagna grunderna alltjämt böra gälla. Detta innebär alltså att under lagen bör falla barn i skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. Att inom denna grupp i lagen skilja på »bildbara» och »obildbara» synes icke påkallat. I den särskilda skolan för dessa barn, vilken efter sinnesslönamnets avskaffande bör benämnas särskola i stället för sinnesslöskola, kommer självfallet att gå alla sådana efterblivna barn, som kan tillgodogöra sig undervisningen där, medan övriga i den mån anstaltsvård är nödvändig får vårdas på vårdhem. Någon uppdelning i »bildbara» och »obildbara» bör emellertid icke heller förekomma i fråga om vuxna efterblivna. Detta skulle nämligen innebära, att förmågan att tillgodogöra sig undervisning, i allmänhet fastslagen genom intelligensprövningar, blev avgörande även efter skolpliktens slut. Såsom uttalats redan i direktiven för 1951 års sinnesslövsutredning bör avgränsningen av de vuxna, som skall falla under lagen, i stället ske efter vederbörandes förmåga att reda sig på egen hand i livet. Endast om oförmåga härutinnan föreligger, finns ju något behov av ingripande från samhällets sida. Utredningen har i enlighet härmed föreslagit att under lagen skall falla vuxna, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet är ur stånd att taga vård om sig själva, och jag kan ansluta mig till detta förslag. Frågan om den närmare innebörden av rekvisitet »ur stånd att taga vård om sig själv» kommer liksom vissa andra spørsmål om lagens tillämpningsområde att behandlas i specialmotiveringen.

Jag övergår härefter till frågan om *huvudmannaskap*et för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna, som enligt vad nu sagts bör falla under lagen. I denna del har 1951 års utredning icke gjort några mera ingående överväganden. I dess direktiv uttalade nämligen min företrädare, att frågan om huvudmannaskapet torde kunna lösas enligt de riktlinjer, som föreslagits av 1946 års sakkunniga, d. v. s. genom att lägga ansvaret för all sinnesslövsvård — utom vården av asociala och svårskötta — på landstingen. Redan härigenom skedde alltså ett visst ställningstagande i frågan och avvisades den remisskritik, som bl. a. från landstingsförbundets sida riktats mot sistnämnda förslag med yrkande att staten borde åtaga sig huvudmannaskapet för all sinnesslövsvård. Enligt min mening vore det också föga lämpligt, om staten nu skulle taga på sig en

uppgift, som statsmakterna redan 1944 beslutat skulle till en väsentlig del åvila landstingen och beträffande vilken dessa även i övrigt gjort betydande insatser. Som jag tidigare framhållit finns ju över 90 procent av skolplatserna och närmare 50 procent av vårdplatserna för de här avsedda efterblivna på landstingens anstalter. Skulle staten övertaga dessa, måste detta innebära en centralisering och kanske även en byråkratisering av en vårdgren, där just en lokal anknytning och lokala initiativ bör ha ett särskilt värde. Av olika skäl torde man vidare knappast kunna räkna med att den nödvändiga upprustningen av sinnesslövråden skulle ske lika snabbt i statens som i landstingens regi. Landstingen har ju sina viktigaste uppgifter på sjukvårdens och andra sinnesslövråden i viss mån närstående vårdområden. Fördelad på de olika landstingen torde denna reform kunna genomföras i snabbare takt och med en bättre lokal anpassning än om statsmakterna centralt skulle ta på sig denna uppgift. I den mån som kraven på ett statligt huvudmannaskap för vårdfallen bygger på uppfattningen att endast staten kan driva de stora anstalter med vidsträckta upptagningsområden, som man menar bör finnas för deras vård, kan dessa krav visserligen synas ha ett visst berättigande. Men det är å ena sidan icke givet att anstalterna lämpligen bör göras så stora, och å andra sidan tänkbart med ett samarbete mellan flera landsting för anläggande och drift av dessa vårdhem. I princip har man icke heller vid remissbehandlingen av den senaste utredningens betänkande haft något att erinra mot att landstingens huvudmannaskap fastslås i lag. De erinringar som gjorts har kommit från landstingskommunalt håll och mera hänfört sig till kostnadsfördelningen mellan stat och landsting vid ett kommunalt huvudmannaskap än till principfrågan. Även för min del vill jag därför tillstyrka förslaget. Jag förordar alltså att landstingen genom ett uttryckligt stadgande ålägges att svara för att de efterblivna, som skall falla under lagen, får undervisning och vård enligt vad där stadgas. Undantag bör dock göras för den sinnesslövråd, som redan ligger i statens händer, d. v. s. råden av vissa asociala och svårskötta efterblivna. Frågan om den närmare avgränsningen av denna grupp torde få behandlas i specialmotiveringen.

Med detta ställningstagande är emellertid, såsom 1951 års utredning understrukit, icke fastslaget vare sig att landstingen ensamma skall svara för kostnaderna eller att de själva skall driva alla de skolor och anstalter för efterblivna, som måste finnas. Vad den förstnämnda frågan angår, så har utredningen förutsatt, att staten skall lämna väsentliga bidrag både till anläggnings- och driftkostnader. Som redan nämnts har emellertid något förslag om statsbidragens storlek eller utformning icke framlagts av 1951 års utredning utan dessa spörsmål prövas alltjämt av denna kommitté. Enligt vad jag tidigare uttalat synes statsmakterna under sådana förhållanden knappast böra taga ställning till statsbidragsfrågorna förrän utredningens förslag och yttrandena däröver föreligger.

Jag framhöll nyss, att det förhållandet att landstingen ålägges huvudmannskapet för ifrågavarande vårdområde icke innebär att de själva skall driva de skolor och anstalter, som kan behövas. Med hänsyn till den omfattande enskilda verksamhet, som bedrivs på detta område, vore en sådan ordning knappast tänkbar; i varje fall skulle den icke kunna genomföras under de närmaste åren utan mycket betydande ekonomiska insatser från det allmännas sida. Även ur andra synpunkter torde det emellertid vara olämpligt att aveckla samtliga enskilda anstalter. Visserligen är, som förut antytts, dessa anstalter ibland icke i godtagbart skick, där upprätthålles icke alltid en tillfredsställande vårdstandard och det kan dessutom synas vara mindre lämpligt att privata ekonomiska intressen är berörda på ett sjukvården så närstående vårdområde som detta. Men det sagda gäller icke generellt. I fråga om vissa grupper efterblivna torde de enskilda anstalterna ge tillfälle till en mera differentierad personlig vård än landstingens arbets- och vårdhem. Jag vill här särskilt peka på de anstalter, som drivs av sammanslutningar av i verksamheten ideellt intresserade personer. I viss motsättning till 1946 års utredning anser jag därför att de enskilda anstalter, som kan godtagas, bör bibehållas inom den av det allmänna understödda sinnesslövdården vid sidan av landstingens anstalter.

1951 års sinnesslövdårdsutredning har tänkt sig, att anknytningen av de enskilda anstalterna till denna vård skall ske på det sättet att de inordnas i särskilda planer, som skulle upprättas av varje landsting (ev. flera landsting tillsammans) och därefter fastställas av Kungl. Maj:t. Planeringen skulle innefatta en inventering av antalet undervisnings- och vårdbehövande efterblivna inom landstingsområdet och mynna ut i en plan, som upptar kommunala och enskilda anstalter med tillräckligt antal platser för att täcka det vid inventeringen framräknade behovet. Även organ för den öppna vården borde upptagas i planerna. Efter mönster av liknande bestämmelser i barnavårdslagen för barnhemmens del föreslog utredningen vidare, att landstingen skulle ha ekonomiskt ansvar icke endast för de egna anstalterna i planen utan även för de anstalter, som tillhörde annan huvudman; det sistnämnda dock endast i den mån erforderliga medel icke tillhandahölls på annat sätt.

Dessa förslag synes mig vara uttryck för en riktig tanke, och de torde i princip böra förverkligas. Landstingen lär knappast kunna fullgöra sina uppgifter med avseende på sinnesslövdården utan en planläggning i enlighet med vad utredningen förordat. Innan de kan ta ställning till frågan om en utbyggnad behövs, måste de — så exakt som detta är möjligt — undersöka hur många undervisnings- och vårdbehövande av olika kategorier som finns inom området, och i vilken mån detta vårdbehov kan tillgodoses genom befintliga kommunala eller enskilda anstalter. I remissyttrandena har man i allmänhet icke heller haft något att erinra mot en sådan planläggning i och för sig. Däremot har man uttalat farhågor för att en formbunden, centralt

fastställd plan skulle medföra praktiska svårigheter och administrativa besvär samt hindra en smidig utbyggnad av vårdgrenen. Med hänsyn till de av socialstyrelsen vitsordade goda erfarenheterna från motsvarande planering av barnhemsvården torde dock dessa farhågor vara överdrivna. Bestämmelser om viss planering under statlig kontroll av en vårdgren med landstingen som huvudmän finns f. ö. även inom andra områden t. ex. kronikervården utan att det synes ha vållat några olägenheter. För att undvika allt för stor splittring av efterblivna på olika anstalter och främja en rationell anordning av vården är det emellertid angeläget att landstingen samarbetar med varandra då planerna förberedes och att härvid även samråd sker med tillsynsmyndigheterna och deras inspektörer. Med hänsyn till betydelsen av en utbyggnad av externatskolorna bör landstingen även kontakta skolstyrelserna i tätorterna inom området. Jag vill i detta sammanhang understryka, att nya anstaltsplatser bör upptagas i planerna endast i den mån det av väntelistor och en inventering av efterblivna på primärkommunala anstalter sammanställda med beläggningen på de befintliga platserna tydligt framgår att ett oundgängligt platsbehov föreligger, som icke kan täckas genom nya externat. Resultaten av de i 1949 års betänkande refererade undersökningarna av sinnesslöfrekvensen i vissa län torde vara alltför osäkra för att läggas till grund för en planering och nya liknande undersökningar bör provas med största försiktighet.

Självfallet kan icke varje enskild anstalt omedelbart »renodlas» så att den endast har patienter från ett eller ett par vårdområden — en sådan ordning skulle föra med sig stora omflyttningar och kanske ibland även vara inhuman mot de intagna. Landstingen och anstaltsägaren bör i stället söka avtala om att även patienter från andra landstingsområden än dem, i vars plan anstalten är upptagen, åtminstone under en övergångstid skall få stanna kvar. Upptagandet av en enskild anstalt i en plan torde f. ö. alltid förutsätta ett avtal mellan ägaren och vederbörande landsting. Kan parterna icke komma överens, får landstinget överväga om det ensamt eller tillsammans med andra landsting bör förvärva anstalten för att driva den i egen regi. Stundom kan kanske en överlåtelse till annan lämpligare och mera förhållingsvillig huvudman komma i fråga.

Det lär likväl komma att kvarstå några enskilda anstalter, som icke bör tagas upp i planerna. Byggnaderna kan t. ex. vara så dåliga att en upprustning för att nå önskad standard icke lönar sig. Det kan även förhålla sig så att anstalten drivs efter normer, som icke kan godtagas, och ägaren icke vill göra några förbättringar eller överlåta anstalten. Utredningen hade tänkt sig att sådana anstalter utanför planerna icke skulle få statsbidrag. Under nuvarande förhållanden skulle detta i allmänhet innebära att anstalten omedelbart måste läggas ned och de intagna beredas plats på andra håll, vilket med nuvarande platsbrist torde vara mycket svårt. Intill dess nybyggnad hinner ske, bör därför även sådana anstalter kunna inordnas i den er-

kända vården och få statsbidrag. Enklast synes detta kunna ske genom att tillsynsmyndigheten godkänner anstalterna för en kortare eller längre övergångstid.

En annan typ av anstalter, som icke lämpligen synes böra upptagas i landstingens planer, är sådana med ett speciellt klientel, som mottager elever eller patienter från hela riket, t. ex. Charlottendals skolhem för efterblivna barn med svåra talrubbningsar. Utredningen har för dessa anstalters del tänkt sig den ordningen, att platser där skulle upptagas i planerna för samtliga berörda landsting. Den nyss rekommenderade metoden, att anstalten lämnas utanför landstingsplanerna men i stället godkännes av tillsynsmyndigheten såsom ett hem för patienter från hela riket, synes emellertid lämpligare. Ett sådant godkännande bör även kunna få lämnas i fråga om andra välskötta enskilda anstalter med intagna från ett stort antal landstingsområden, då en omflyttning och »renodling» i enlighet med vad tidigare förordats kan väntas medföra stora svårigheter.

Vidtages nu antydda modifikationer i utredningens förslag i denna del torde de mest vägande invändningarna mot detta falla bort. Jag tillstyrker därför förslaget med dessa jämkningar. Även i fråga om konsekvenserna för landstingen av att en anstalt upptages i planen kan jag ansluta mig till utredningen. I några yttranden från kommunalt håll har man hävdadt att landstingen borde befrias från varje ekonomiskt ansvar för de enskilda anstalterna och att detta i stället borde läggas på staten. Att landstinget får skyldighet att gripa in om en i dess plan redovisad anstalt råkar i svårigheter eller behöver ekonomiskt bistånd för en ombyggnad synes emellertid utgöra en naturlig följd av dess ansvar för vården av de efterblivna inom landstingsområdet. Landstingen torde f. ö. ofta ha möjlighet att vid avtalen i samband med planeringen skaffa sig garantier för att de enskilda anstalterna skötes rationellt och få den kontroll häröver, som landstinget finner erforderlig. Det är dock önskvärt att landstingen härvid lämna de enskilda anstalterna största möjliga frihet; insnöres de i alltför många föreskrifter riskerar man att ägaren hellre lägger ned anstalten än underkastar sig dessa. För de enskilda anstalterna utanför landstingsplanerna, bör landstingen självfallet icke stå i något ansvar. Behöver en sådan anstalt t. ex. ett lån för en nödvändig upprustning, torde staten få träda in på samma sätt som skett i fråga om t. ex. vissa enskilda alkohol- och epileptikeranstalter.

Vad härefter angår *anstaltsorganisationen*, så synes lagen icke böra upptaga annat än de grundläggande bestämmelserna. Landstingen bör kunna lämnas ganska stor frihet att organisera undervisningen och vården på det för varje landstingsområde lämpligaste sättet. Frågan om vilka olika anstaltstyper som skall finnas och det klientel, som de var för sig är avsedda för, bör dock regleras i lag. Såsom f. n. sker i praktiken bör härvid skiljas mellan de för undervisning avsedda anstalterna och de anstalter, där det endast eller huvudsakligen meddelas vård. Den första gruppen bör om-

fatta de anstalter, som i 1944 års lag innefattas i benämningen centralanstalt. I enlighet med 1951 års sinnesslövärdsutrednings förslag, som härutinnan i stort sett lämnats utan erinran, synes dock vissa jämkningar böra göras i den nuvarande terminologin. Sålunda bör som gemensamt namn för alla skolanstalter vare sig de är inrättade i form av internat eller för externatundervisning införas den redan nyttjade beteckningen »särskola». Såsom huvudelement i den som internat inrättade särskolan bibehålles skolhemmen med skola för efterblivna barn i skolåldern. För de barn, som ej börjat skolan men som på förhand kan antagas vara lämpade för särskoleundervisning och av sina föräldrar eller vårdnadshavare anmäles till sådan undervisning, bör särskilda småbarnshem finnas. Dessa ersätter i viss mån de nuvarande upptagningshemmen, där barnen enligt gällande lag kan få stanna ända till tolv års ålder. Upptagningshemmen tjänstgör alltså även som ett slags observationshem, men på dessa hem torde f. n. också finnas många klart »obildbara» intagna. I denna del borde upptagningshemmen enligt 1951 års utrednings förslag ersättas av observationsavdelningar för undersökning av barn, som ifrågasättes behöva undervisning eller vård enligt den nya lagen. Observationsavdelningarna skulle endast ordnas i anslutning till särskolan. Detta synes också vara en lämplig anordning, då, som utredningen framhåller, de tveksamma fallen icke bör sammanföras med de höggradigt efterblivna på vårdhemmen. — Slutligen torde särskolan böra innefatta en avdelning för fortsatt utbildning av dem, som avslutat den egentliga skolundervisningen. Denna avdelning motsvarar i viss mån arbetshemmen inom de nuvarande centralanstalternas ram.

De olika avdelningarna inom särskolan bör självfallet kunna ordnas som externat. Fördelarna med externatundervisning är — särskilt ur sociala och ekonomiska synpunkter — uppenbara. Barnen i externatskola får stanna i en naturlig hemmiljö, vara tillsammans med »vanliga» barn på fritiden och över huvud taget redan under skolåren vänja sig vid alla de speciella svårigheter och faror, som möter den efterblivne i det moderna samhället. De måste därigenom vara avsevärt bättre rustade än internateleverna, då de efter skolans slut skall försöka reda sig på egen hand i livet. Utsikterna för att fortsatt anstaltsvård skall kunna undvikas, bör vara betydligt större för barn, som fått gå i externat. Externatskolan kräver dessutom i allmänhet inga större anläggningskostnader och driftkostnaderna är små i jämförelse med den personalkrävande skolanstalten. Det är därför angeläget att externatundervisningen bygges ut i så stor utsträckning som möjligt. På varje ort, där tillräckligt underlag finns för en externatavdelning, bör landstinget söka få en sådan avdelning till stånd, så att alla på platsen och i dess närmaste omgivning bosatta barn, vilkas utveckling och hemförhållanden gör dem lämpade för externatundervisning, kan erhålla dylik undervisning. Även för utanför tätorterna boende sådana barn bör möjligheterna att ordna inackordering i enskilt hem i ort med

externatskola undersökas; statsbidrag utgår redan nu försöksvis till kostnaderna för dylik inackordering. Finns ett skolinternat i orten, bör externatplatser ordnas där. I enlighet med vad utredningen förordat torde i lagen böra inskrivas, att behovet av särskoleplatser skall tillgodoses genom externatskola eller externatplatser enligt vad nu sagts. Då i större städer alltid torde finnas underlag för en externatskola, bör emellertid denna bestämelse kompletteras med en föreskrift, att i städer av viss storlek externatundervisning alltid skall vara ordnad i viss utsträckning. Jag föreslår, att ett sådant åläggande ges för städer med minst 25 000 invånare. Endast fem sådana städer torde f. n. icke ha särskild externatundervisning.

Anstalterna för vård av höggradigt efterblivna (»obildbara») och av vuxna efterblivna, som genomgått särskola men är ur stånd att taga vård om sig själva och med dem i förståndsutveckling likställda, bör benämnas vårdanstalter och i första hand omfatta de anstalts typer, som f. n. inrättats för detta klientel, d. v. s. vårdhem och arbetshem. Utredningen har föreslagit att härutöver skall som en ny anstaltsform finnas ålderdomshem för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas på arbetshem men icke längre är i arbetsför ålder. Detta förslag har i många remissvar hälsats med största tillfredsställelse men på några håll mött en bestämd gensaga. Socialvårdsförbundet och läkarförbundet har åberopat sociala och humanitära synpunkter mot att efterblivna åldringar sammanföres på särskilda anstalter. I den mån det här rör sig om mera svårartade fall inom denna grupp, som uppenbarligen behöver anstaltsvård och f. n. är intagna på ålderdomshemmen, torde det dock icke råda några meningsskiljaktigheter om att de i stället liksom de klart »obildbara» bör få vård på ett hem inom den nu föreslagna organisationen. Då det synes vara inhumant att taga in dessa åldringar, som tidigare kunnat uträtta ett visst arbete på arbetshemmen eller, under tillsyn, ute i samhället, på ett vårdhem för höggradigt efterblivna patienter, som hela livet vårdats på anstalt, torde utredningens förslag om särskilda ålderdomshem fylla ett verkligt behov. Däremot är det enligt min mening icke lämpligt att mindre efterblivna åldringar endast därför att de en gång icke kunnat tillgodogöra sig undervisningen eller hjälpundervisningen i folkskolan skall vid behov av anstaltsvård hänvisas till sådana ålderdomshem. Med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet får avgöras, var dessa åldringar lämpligen bör vårdas. Under inga förhållanden bör det emellertid komma i fråga att taga in en åldring på ett sådant hem eller hålla kvar honom där mot hans egen eller, om han är omyndig, hans förmyndares vilja. Då på grund av det anförda behovet av särskilda ålderdomshem för efterblivna måhända icke är så stort, att det motiverar att dessa hem upptages som en obligatorisk anstaltsform vid sidan av vård- och arbetshemmen, bör detta icke ske. I lagen bör sålunda som ett alternativ stadgas, att speciella avdelningar för efterblivna, som icke längre är i arbetsför ålder, må anordnas vid arbetshemmen.

Frågan om hur särskolorna och de olika vårdanstalterna skall förläggas i förhållande till varandra samt de mera speciella spörsmålen om anstalternas organisation och utformning bör icke regleras i lagen. Jag har emellertid intet att erinra mot de synpunkter 1951 års utredning anfört i denna del. Det torde få överlämnas åt varje landsting att med ledning av dessa uttalanden pröva och avgöra hithörande spörsmål med hänsyn till förhållandena inom landstingsområdena.

Beträffande den öppna vården och vad därmed äger samband, så har jag förut understrukt betydelsen av en differentierad sådan vård. Både de kommunala och statliga myndigheter, som svarar för vårdgrenens planering, och den anstaltspersonal samt de läkare, pedagoger och andra, som har hand om placeringen av de efterblivna, bör beakta de fördelar ur sociala och ekonomiska synpunkter, som ofta är förknippade med undervisning och vård utanför anstalt. För de efterblivna skolbarnens del bör som nämnts externatundervisning ordnas i största möjliga utsträckning, vilket bör kunna ganska avsevärt minska behovet av internatplatser. I det sammanhanget får också en utbyggnad av hjälpklasserna betydelse, då härigenom åtskilliga barn, som f. n. icke kan få undervisning på annat sätt, sannolikt aldrig skulle behöva placeras i särskola. I fråga om de ungdomar, som gått igenom externatskola eller varit intagna på skolhem och eventuellt även kunnat tillgodogöra sig fortsatt utbildning vid särskola men likväl icke anses kunna taga vård om sig själva, bör öppen vård alltid övervägas i första hand. Sådan vård torde kunna användas i fråga om ett stort antal efterblivna inom denna grupp. I princip bör samma sak gälla för de högggradigt efterblivnas del. Det ligger emellertid i sakens natur, att öppen vård av dessa efterblivna icke kan användas i tillnärmelsevis samma omfattning som i fråga om de något mindre efterblivna. Genom inrättande av daghem för barn och sysselsättningshem för ungdomar och vuxna torde dock åtskilligt kunna göras för att minska behovet av anstaltsvård även för denna kategori. Dessa frågor liksom spörsmålet om de olika formerna av öppen vård kommer att något beröras i specialmotiveringen.

Genom vissa omdisponeringar och jämkningar i utredningens lagförslag har jag sökt författningsmässigt tillgodose de nu angivna synpunkterna på den öppna vården av de efterblivna. Även i denna del hänvisas till redovisningen i specialmotiveringen.

För att önskemålen om en förbättrad och utökad öppen vård skall kunna tillgodoses även i praktiken är det angeläget att sakkunnig personal svarar för omhändertagande och kontinuerlig kontroll av de efterblivna samt att dessa frågor handhas i en med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet tillfredsställande ordning. Detta gäller i ännu högre grad ur synpunkten av att få bästa möjliga garantier mot att obefogade omhändertaganden för undervisning eller vård icke sker (r ä t t s ä k e r h e t s f r å g a n). Kravet på att stärka dessa garantier inom alla områden, där s. k. administrativa

frihetsberövanden äger rum, har länge varit aktuellt. För sinnesslövärdens del har emellertid detta tidigare knappast gällt i samma grad som på andra håll bl. a. därför att f. n. ingen utan medgivande får kvarhållas på centralanstalt längre än till 21 års ålder och, bortsett från omhändertagande enligt sinnessjuklagen, någon annan form av tvångsmässigt frihetsberövande icke förekommer inom denna vårdgren.

I ett par fall har det likväl befunnits, att personer, som ej varit sinnesslöa, intagits på centralanstalt och vid utredningen av dessa fall har även de garantier mot sådana misstag som 1944 års lagstiftning erbjuder ansetts otillräckliga. Behovet av en bättre ordning på denna punkt skulle ytterligare skärpas, om 1946 och 1951 års sinnesslövärdsutredningars förslag genomfördes, att även vårdbehövande över 16 år skall kunna tvångsvis intagas och kvarhållas på vårdanstalt. Jag har emellertid redan framhållit, att jag icke kan ansluta mig till detta förslag i vad det avser äldre efterblivnas intagning på de för dem avsedda ålderdomshemmen. Icke heller för arbetshemsklientelet behövs enligt min mening något sådant vårdtvång. Några olägenheter har såvitt känt icke varit förenade med den nuvarande fria ordningen och tvångsbestämmelser kan lätt komma att missbrukas i fråga om dessa arbetsföra patienter och föranleda onödig anstaltsvård. Där emot har jag intet att erinra mot att de höggradigt efterblivna vuxna patienterna på vårdhemmen skall få hållas kvar där mot förmyndarens vilja — de torde regelmässigt vara omyndiga och förmyndaren kan i vissa fall ha ett ekonomiskt intresse av att få hem även patienter i klart behov av anstaltsvård. Det sagda gäller endast efterblivna över 16 år; för de icke skolpliktiga barnens del anser jag i likhet med 1951 års utredning och så gott som samtliga remissinstanser att ett eventuellt omhändertagande mot föräldrarnas vilja bör ske med stöd av barnavårdslagens bestämmelser om skyddsunderstötan.

Alltjämt kvarstår emellertid för vissa kategorier efterblivna behovet av tillfredsställande garantier mot att anstaltsvård icke tillgripes i onödan eller i andra fall än där lagen tillåter detta. Som delvis redan antytts måste det särskilt tillses, att barn, som ej faller under lagen, icke inskrives i särskolan, att skolpliktiga barn ej hålles kvar på internat längre än nödvändigt och att vuxna efterblivna icke ens efter medgivande får stanna på anstalt, då de kan ta vård om sig själva eller i varje fall ej nödvändigt behöver anstaltsvård.

Såsom utredningen framhållit och jag för den öppna vårdens del nyss antytt, är den primära förutsättningen för en tillfredsställande ordning i dessa hänseenden, att intagning föregås av noggrann prövning och observation genom psykiatrisk och för skolfallens del pedagogisk sakkunskap och att sådan kvalificerad personal också regelbundet prövar om ej utskrivning eller omplacering kan ske samt över huvud medverkar vid handläggningen av utskrivningsfrågor. Sådan sakkunskap bör därför finnas till-

gänglig inom varje landstingsområdes organisation för undervisningen och vården av de efterblivna. Detta förordas också av 1951 års utredning, vars lagförslag innehåller bestämmelser om dels särskilda anstaltsläkare och en till varje landstings styrelse (centralstyrelsen) anknuten läkare, dels en rektor för den närmaste ledningen av landstingets särskolor och den därtill anknutna öppna vården. Jag kan i princip tillstyrka dessa förslag. Jämväl till de utredningens uttalanden och förslag om dessa befattningshavares uppgifter, som refererats i det föregående, kan jag i huvudsak ansluta mig. Jag återkommer i specialmotiveringen till frågan hur hithörande bestämmelser bör närmare utformas och till vissa mera speciella spørsmål.

För de klara fall, där de olika sakkunniga är ense om den åtgärd som skall vidtagas, och den efterblivne eller, om han är omyndig, hans förmyndare eller vårdnadshavare medger denna, torde den nu antydda ordningen ge tillräckliga garantier mot ofefogade omhändertaganden. Det kan icke ur denna synpunkt vara erforderligt att belasta något mera kvalificerat organ med dessa ärenden. Annorlunda blir förhållandet, om saken kan anses tveksam på grund av meningsskiljaktigheter mellan de sakkunniga eller om den intagne eller hans förmyndare motsätter sig åtgärden. I förstnämnda fall synes frågan behöva prövas av en opartisk sakkunnig instans, som kan objektivt väga de olika skälen mot varandra; i senare fallet påkallas en sådan prövning framför allt med hänsyn till den enskildes rätts-säkerhet och vikten av att avgöranden om frihetsberövanden omfattas av förtroende från de berörda parternas sida.

På i huvudsak de skäl, som nu angivits, har också 1951 års sinnesslö-vårdsutredning föreslagit, att en kvalificerad prövning skall ske av tveksamma eller kontroversiella in- och utskrivningsfrågor. Utredningen förordar efter diskussion av olika alternativ, att uppgiften anförtros åt särskilda nämnder, kallade anstaltsnämnder, som i princip skulle inrättas i varje landstingsområde. Nämnden skulle ha en jurist som ordförande och två lekmän som ledamöter, varjämte centralstyrelsens läkare samt rektor eller föreståndaren för landstingets vårdanstalter skulle ingå i nämnden vid handläggningen av dessa ärenden. Enligt förslaget skulle anstaltsnämnden även svara för den lokala tillsynen över särskolor och vårdanstalter. Om lämpligheten av dessa förslag är meningarna delade bland remissinstanserna. Man har visserligen ingenting i princip att invända mot att tveksamma fall underkastas en kvalificerad prövning men åsikterna skär sig i frågan om vem som skall handha denna. Endast en minoritet följer här kommittén medan flertalet anser dess förslag innebära en onödig överorganisation.

Såsom torde ha framgått av vad jag nyss anförde, anser jag även för egen del rätts-säkerheten påkalla, att ett särskilt, allsidigt sammansatt organ prövar de omstridda fallen. Jag delar emellertid utredningens och remissinstansernas tveksamhet beträffande spørsmålet på vilket organ denna upp-

gift skall läggas. När man skall taga ställning till denna fråga bör man vara uppmärksam på att den får betydligt mindre räckvidd om, såsom jag nyss förordat, rätten att tvångsvis intaga och kvarhålla efterblivna på särskolor och vårdanstalter inskränkes till de skolpliktiga och de höggradigt efterblivna vuxna. Visserligen bör även andra tveksamma fall prövas av ett kvalificerat organ, men då är det icke så mycket rätts säkerhetskravet som allmänt sociala och ekonomiska synpunkter som gör sig gällande. Huvuduppgiften avser särskolan och i fråga om denna de fall, där vederbörande är eller kan tänkas bli placerad i internat. För externatskolornas del skulle i och för sig någon kvalificerad prövning icke behövas — elevernas ställning där skiljer sig i varje fall upp till 14—15 årsåldern icke från vanliga skolbarns — men det torde vara svårt att formellt skilja externateleverna från övriga särskolepliktiga.

Det är sålunda ett ganska begränsat område, för vilket på grund av vad förut sagts en kvalificerad prövning får anses erforderlig. Att under sådana förhållanden inrätta ett särskilt organ härför kan enligt min mening icke komma i fråga. Det skulle dessutom föregripa den utredning om förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden, som 1952 års riksdag begärt och som eventuellt kan leda till en mera enhetlig reglering av dessa åtgärder. I stället torde uppgiften få anförtros antingen åt något redan befintligt organ eller åt landstingets centralstyrelse, eventuellt förstärkt med erforderlig sakkunskap. För valet av lämpligt organ får den sammansättning man vill ge detsamma betydelse. I denna del delar jag utredningens mening att lekmän bör ingå i detsamma. Medverkan av lekmän för en i viss mån liknande uppgift nämligen som ledamöter i de lokala utskrivningsnämnderna vid sinnessjukhusen har visat sig värdefull. Nämnderna har tillförts allmän social erfarenhet och närvaron av opartiska lekmän har stärkt förtroendet för avgörandena. Detsamma torde gälla även här. Särskilt för att tillgodose rättssäkerhetssynpunkten bör — jämväl i likhet med de lokala utskrivningsnämnderna — dessutom en erfaren jurist, om möjligt en domare, ingå i det kvalificerade organet.

Jag syftar här endast på lokala organ. Att centralisera prövningen t. ex. till sinnessjuknämnden, vilket ifrågasatts från läkarhåll, är knappast tänkbart samtidigt som vissa ärenden om utskrivning från så gott som samtliga sinnessjukhus överflyttats från denna till lokala nämnder vid sjukhusen. Olägenheterna av en centraliserad skriftlig handläggning av ärenden av denna typ torde icke behöva utvecklas. Det vore dessutom ur olika synpunkter olyckligt att hänföra de skolbarn, som det här framför allt kommer att röra sig om, till samma nämnd som bl. a. prövar ärenden om utskrivning av kriminalpatienter. Med hänsyn härtill bör sinnessjuknämnden ej få bli besvärinstans i dessa ärenden; förslag härom avvisades f. ö. av riksdagen 1944. Av samma skäl bör det icke heller komma i fråga att anförtro upp-

giften åt sinnessjukhusens lokala utskrivningsnämnder, vilket eljest i och för sig kunde anses ligga nära till hands.

Även länsstyrelserna har förts fram som lämpliga organ för handläggningen av dessa ärenden. Med hänsyn till vad förut sagts om organets sammansättning skulle emellertid en sådan ordning innebära att lekmän och vissa sakkunniga skulle ingå i länsstyrelsen, något som uppenbarligen icke bör genomföras för en förhållandevis så begränsad uppgift som denna. Jag kan därför icke tillstyrka detta förslag.

Den närmast till hands liggande lösningen torde i stället vara den som förordats i ett stort antal yttranden över det senaste betänkandet i ämnet, nämligen att anförtro uppgiften åt landstingets styrelse för undervisningen och vården av de efterblivna (centralstyrelsen). Utredningen har avvisat tanken härför med hänvisning till att en sådan ordning knappast skulle ge tillräckliga garantier för en självständig, objektiv prövning, varvid den syftar på att styrelsen även skulle handha ledningen och förvaltningen av anstalterna och primärt besluta i vissa intagningsfrågor. I sistnämnda del kommer jag emellertid icke att följa utredningens förslag och vad konflikten med styrelsens övriga åligganden angår, så kan olägenheterna härmed elimineras om nu ifrågavarande uppgifter, såsom bl. a. landstingsförbundet förordat, lägges på en särskild delegation inom styrelsen.

Genom en sådan ordning behöfde någon ny myndighet icke tillskapas, men organet skulle likväl utan omfattande ingrepp i landstingets bestämmanderätt kunna ges en för uppgiften lämplig storlek. I övrigt skulle denna ordning ha de fördelar, som onekligen är förenade med att landstingets egen styrelse beslutar också i dessa ärenden. Jag vill särskilt peka på den erfarenhet av olika sociala frågor i allmänhet och sinnesslövdärens i synnerhet, som bör ha samlats i de nuvarande styrelserna och väl kommer att överföras till de nya, samt vidare på det ökade intresse för en god anstaltsorganisation och vårdstandard, som bör följa av att ledamöterna i in- och utskrivningsärenden får kontakt med de efterblivnas konkreta, personliga problem.

På anförda skäl vill jag förorda, att dessa ärenden skall handläggas av en delegation inom landstingets centralstyrelse. I enlighet med vad förut sagts bör i delegationen ingå — förutom lämpligt antal av centralstyrelsen inom sig utsedda ledamöter — en lagfaren person, om möjligt en domare. Erforderlig medicinsk och pedagogisk sakkunskap torde få tillföras delegationen i samma ordning som utredningen föreslagit för anstaltsnämndens del. Frågorna om dessa sakkunnigas ställning, om delegationens storlek och om vem som bör vara ordförande kommer att behandlas i specialmotiveeringen.

Jag övergår härefter till frågan om och i vilken utsträckning undervisningen och vården av de efterblivna skall vara kostnadsfri

för den enskilde. I denna del har jag redan förut framhållit den orättvisa som ligger i den nuvarande ordningen, enligt vilken vårderna av de »bildbara» barnen är kostnadsfri medan de föräldrar, som har ett »obildbart» barn med allt vad detta innebär, dessutom måste betala vårdavgifter för barnet, som f. n. vid de enskilda hemmen uppgår till mellan 1 900 och 3 000 kronor om året. Det råder också så gott som fullständig enighet om att denna orättvisa nu bör undanröjas, så att icke endast de särskolepliktiga utan även övriga efterblivna under 21 år får kostnadsfri undervisning och vård. Jag vill förorda att en uttrycklig bestämmelse härom införes i lagen.

Däremot torde det icke finnas anledning att nu införa fri vård för de vuxna efterblivna. Behöver dessa vård på sinnessjukhus, måste en viss vårdavgift erläggas. Härtill kommer att med nuvarande regler om folkpension åt anstaltsvårdade en ordning med kostnadsfri vård förknippad med rätt för anstalten att uppbära folkpensionen kan medföra vissa icke önskvärda konsekvenser. Vårdavgifter bör därför utgå för de vuxna efterblivna å vårdanstalt på samma sätt som gäller för de sinnesslöa på sinnessjukhus. En erinran härom bör upptagas i lagen.

De ekonomiska konsekvenserna för huvudmännen av att kostnadsfri vård införes i enlighet med vad nu förordats blir i viss mån beroende av hur frågan om barnbidrag och folkpensioner till de efterblivna regleras. Detta spörsmål kommer att behandlas i det följande vid motiveringen av 22 § i lagförslaget.

VI. Den centrala tillsynen.

Gällande bestämmelser.

Enligt 4 § i 1944 års lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa skall överinseendet över centralanstalterna utövas av skolöverstyrelsen. Under skolöverstyrelsen utövas tillsynen över anstalterna av inspektören för sinnesslöundervisningen. Anstalterna skall därjämte i medicinskt-psykiatriskt hänseende vara underkastade den inspektion, som Konungen bestämmer. Föreskrifter om denna inspektion liksom om den centrala tillsynen i allmänhet över sinnesslöanstalterna finns numera i kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 552) med bestämmelser om den centrala tillsynen över vissa anstalter. Förutom på lagen och dess tillämpningsföreskrifter grundar sig denna kungörelses föreskrifter på att det i statsbidragsförfattningarna (SFS 1933: 556 och 1945: 532) som villkor för bidrag stadgas, att anstalterna skall vara underkastade ställig inspektion och att de bestämmelser om tillsyn skall gälla som Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts förordnande, chefen för inrikesdepartementet föreskriver.

Enligt nyssnämnda kungörelse av den 30 juni 1952 skall för varje anstalt, som där avses, finnas en huvudtillsynsmyndighet. Denna myndig-

het har, i den mån ej annat är stadgat, tillsyn över anstalten i dess helhet och vården i allmänhet där. Uppgiften att vara huvudtillsynsmyndighet för de kommunala och enskilda sinnesslöanstalterna är i kungörelsen uppdelad mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. Härvid svarar skolöverstyrelsen för 1) anstalt och avdelning av externatkaraktär, 2) upptagningshem och skolhem, vare sig hemmet är fristående eller anordnat i samband med annan avdelning, samt 3) arbetshem, avsett för sådana sinnesslöa, som omfattas av 1944 års lag. Dessa anstalter och avdelningar skall emellertid i medicinskt-psykiatriskt hänseende stå under tillsyn av medicinalstyrelsen, som själv skall vara huvudtillsynsmyndighet för övriga kommunala och enskilda sinnesslöanstalter. Chefen för inrikesdepartementet äger förordna, att arbetshem, som sålunda hör under medicinalstyrelsen, i pedagogiskt hänseende skall stå under tillsyn av skolöverstyrelsen.

1952 års kungörelse grundar sig på beslut av 1952 års riksdag om godkännande av i proposition nr 133 framlagda förslag härutinnan. Propositionen bygger i sin tur på förslag av den inledningsvis omförmälda tillsynskommittén och yttrandena däröver. Dessa yttranden skall i korthet redovisas i det följande.

1946 års sinnesslövärdsutredning och yttrandena däröver.

1946 års sinnesslövärdsutrednings förslag om den centrala tillsynen överensstämmer i huvudsak med den nu tillämpade ordningen. Beträffande innehållet hänvisas till lagtexten, som finnes intagen under 9 § i den i det följande lämnade specialmotiveringen.

I yttrandena tillstyrkes i allmänhet den av utredningen förordade lösningen. Avvikande meningar har dock anmälts av flera remissinstanser. *Medicinalstyrelsen* förordar, att hela sinnesslövärderna skall stå under styrelsens tillsyn med undantag av externatskolorna, som helt bör ställas under skolöverstyrelsens ledning utan inspektionsskyldighet från medicinalstyrelsens sida. *Socialstyrelsen* föreslår, att tillsynen anförtros i första hand socialstyrelsen och alternativt medicinalstyrelsen. För medicinalstyrelsen som tillsynsorgan uttalar sig också *stadsfullmäktige i Göteborg, svenska läkaresällskapet* och *socialvårdsförbundet*.

Stadsfullmäktige i Stockholm förordar i första hand, att tillsynen uppdrages åt länsstyrelserna och alternativt att den uppdrages åt medicinalstyrelsen. *Stadsfullmäktige i Hälsingborg*, som anser, att en uppdelning på skilda myndigheter är olycklig, ifrågasätter, om inte tillsynen bör inordnas under medicinalstyrelsen med undantag för de rent pedagogiska anordningarna, beträffande vilka tillsynsskyldigheten bör åvila skolöverstyrelsen.

Göteborgs och Bohus läns landstings förvaltningsutskott förordar, att utbildningsanstalterna ställas under skolöverstyrelsens tillsyn och att medi-

cinalstyrelsens tillsyn begränsas till upptagningshemmen och vårdhemmen för obildbara jämte den medicinskt-psykiatriska inspektionen av de pedagogiska anstalterna och därmed eventuellt samorganiserade arbetshem. Särskilt olämpligt anser utskottet det vara, att vården av äldre bildbara ställes under tillsyn av annan myndighet än vården av bildbara i yngre åldersklasser.

Tillsynskommitténs förslag och yttrandena däröver.

Tillsynskommitténs förslag innebär icke någon mera genomgripande förändring av gällande ordning. Då förslaget i stort sett genomförts i och med att den förut redovisade kungörelsen den 30 juni 1952 om den centrala tillsynen över vissa anstalter utfärdats, synes någon närmare redogörelse icke böra lämnas här. I fråga om yttrandena över förslaget torde endast några huvudsynpunkter böra redovisas. I övrigt hänvisas till propositionen nr 133/1952.

Medicinalstyrelsen framhåller, att av principiella och praktiska skäl såväl den centrala som den lokala tillsynen och administrationen måste regleras efter enhetliga linjer. Styrelsen kan därför icke biträda kommitténs uppfattning, att den centrala tillsynen bör fördelas mellan medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen. Vilken av dessa myndigheter, som bör komma i fråga, anses vara en ren lämplighetsfråga. Vägande skäl talar emellertid för att tillsynen bör ske genom medicinalstyrelsens försorg. Styrelsen vill icke helt motsätta sig, att externaten kvarstår under skolöverstyrelsens överinseende. Liknande synpunkter anföres av *fyra reserveranter i skolöverstyrelsen*, av *svenska landstingsförbundet*, *Uppsala läns landstings förvaltningsutskott*, *svenska läkaresällskapet*, *svenska socialvårdsförbundet* samt *länsstyrelserna i Jämtlands och Västerbottens län*.

Skolöverstyrelsen (med undantag för de fyra, vilka anmält skiljaktig mening) biträder med vissa jämkningar i princip kommitténs förslag. För den enhetliga planläggningen av det pedagogisk-psykologiska arbetet med det likartade elevklientelet inom externatskolorna och internatskolorna är det av grundläggande betydelse, att dessa ur tillsynssynpunkt sorterar under skolöverstyrelsen. Överstyrelsen yrkar emellertid bestämt på att jämväl den medicinskt-psykiatriska tillsynen av sinnesslöskolorna skall handhavas av styrelsen. Överstyrelsen bör därför erhålla tillgång till en heltidsanställd läkare med huvuduppgift att utöva denna tillsyn.

Socialstyrelsen anser, att vad som f. n. brister inom denna anstaltsverksamhet är vården i allmänhet av de intagna. Den sociala tillsynen, d. v. s. tillsynen över vården, måste anses vara det primära och specialtillsynen det sekundära. Förstnämnda tillsyn bör ligga hos länsstyrelserna, vilka alltså bör ha det länslokala ansvaret för anstalterna. Den centrala tillsynen bör anförtros åt socialstyrelsen såsom huvudtillsynsmyndighet. Den medi-

cinska och den pedagogiska tillsynen bör liksom f. n. utövas av medicinalstyrelsen resp. skolöverstyrelsen. I socialstyrelsens synpunkter instämmer länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Ett fjärde alternativ framlägges av bl. a. *svenska stadsförbundet* och *stadsfullmäktige i Stockholm*, vilka föreslår, att en permanent samarbetsdelegation mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen inrättas närmast för huvudtillsynen över de blandade anstalterna och externaten för bildbara sinnesslöa.

1951 års sinnesslövärdsutredning.

Utredningen framhåller att den enligt sina direktiv icke skall taga upp den centrala tillsynen till omprövning och därför ej anser sig böra taga ställning till frågan om denna tillsyn bör åvila både medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen eller endast en av dessa myndigheter. Däremot avstyrker utredningen, att uppgiften anförtros socialstyrelsen eller att ett helt nytt organ tillskapas för ändamålet samt anför härutinnan.

Det är visserligen viktigt, att vid inspektion och annan tillsyn över anstalter och internat den största uppmärksamhet ägnas åt vården i allmänhet av intagna och elever. Detta bör emellertid framförallt ankomma på de lokala tillsynsorganen. Utredningen har i samband med förslaget att inrätta särskilda anstaltsnämnder bl. a. för den lokala tillsynen understrukit det allmänt sociala momentets betydelse. De centrala inspektionsorganen böra givetvis icke heller förbise den sociala tillsynen, men denna tillsyn torde kunna verkställas på ett tillfredsställande sätt vid den medicinskt-psykiatriska och i vissa fall pedagogiska inspektion, som ändå alltid är nödvändig. Även sjukhus och internatskolor bjuda på sådana allmänna vårdproblem, utan att det därför ifrågasatts att ställa dem under socialstyrelsens inspektion. Då härtill kommer, att en sådan inspektionsrätt icke kan avse den mera speciella medicinska och pedagogiska tillsynen, skulle ett inkopplande av socialstyrelsen på detta område leda till att anstalterna finge ytterligare en myndighet att rätta sig efter, med allt vad därmed följer i form av motstridiga direktiv och risker för kompetenskonflikter. Då socialstyrelsen icke f. n. har att taga direkt befattning med de psykiskt efterblivna, måste vidare en sådan lösning föra med sig större organisatoriska förändringar med utökning av personalen m. m. än om samma uppgifter läggas på de nuvarande tillsynsmyndigheterna eller en av dem. Det torde i nuvarande situation vara angeläget att undvika sådana konsekvenser.

Av nu sist antytt skäl anser utredningen icke heller, att det bör komma i fråga att inrätta ett särskilt samarbetsorgan för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna. Även om ett sådant bildades av nu bestående inspektionsmyndigheter och representanter för berörda verk, skulle det sannolikt behöva förstärkas med administrativ personal för att kunna fungera effektivt och så småningom lätteligen växa ut till ett särskilt ämbetsverk.

På angivna skäl förordar utredningen, att i lagen endast stadgas, att överinseendet över undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna

skall ankomma på skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Kungl. Maj:t bestämmer. Härvid kan antingen en koncentration av tillsynen ske hos en av dessa myndigheter eller frågan lösas i huvudsak som tillsynskommittén föreslagit. Utredningen framhåller emellertid, att hur dessa problem än löses, så bör för varje särskola och vårdanstalt finnas en huvudtillsynsmyndighet. I nuvarande läge synes för särskolornas del denna myndighet böra vara skolöverstyrelsen. Självfallet är det önskvärt, att samma myndighet har huvudtillsynen över så stor del av vårdområdet som möjligt.

Yttranden över 1951 års sinnesslövsutrednings förslag.

De remissinstanser, som tidigare utlätit sig i denna fråga, har i allmänhet vidhållit vad de anfört i detta sammanhang och hänvisat till de då avgivna yttrandena. *Medicinalstyrelsen* förordar sålunda att styrelsen göres till tillsynsmyndighet över hela vårdgrenen, *socialstyrelsen* anser att tillsynen bör anförtros åt socialstyrelsen medan slutligen *styrelsen för svenska stadsförbundet* föreslår att ett särskilt samarbetsorgan inrättas för detta ändamål.

Medicinalstyrelsen framhåller, att departementschefen i prop. nr 133/1952 om förstärkning av sinnesslövsinspektionen uttalat, att en bedömning och prövning av de efterblivna syntes böra ske efter i möjligaste mån enhetliga normer. Enligt styrelsens mening kan detta bäst ske genom en arbetsgrupp, vari ingår barnpsykiatriskt skolade läkare, företrädare för psykologi och pedagogik ävensom social, juridiskt administrativ och kameral sakkunskap. Denna arbetsgrupp borde placeras hos medicinalstyrelsen.

Bland de remissinstanser, som uttryckligen ansluter sig till medicinalstyrelsens linje må nämnas *svenska landstingsförbundets styrelse*, *svenska läkaresällskapet* och *de enskilda anstalternas förening*. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* föreslår, att medicinalstyrelsen göres till huvudtillsynsmyndighet för hela vårdgrenen med undantag för externatskolorna och anför härutinnan.

I de fall, då det är fråga om slutna vård av ett klientel som företer betydande medicinska avvikelser från det normala, torde emellertid det medicinskt betonade inslaget i vården vara så pass framträdande att det bör fastslås att medicinalstyrelsen är huvudtillsynsmyndighet med uppgift att öva tillsyn och kontroll över hela den verksamhet som bedrivs vid anstalten och därvid beakta alla de frågor, som sammanhånga med det andliga och fysiska välbefinnandet hos de intagna. Den centrala kontroll, som i fråga om dessa anstalter utövas av skolöverstyrelsen, bör följaktligen ha karaktären av en rent pedagogisk tillsyn beträffande skolundervisningen och vad därmed direkt äger samband. Genom föreskrifter av detta innehåll skulle en klar gränsdragning erhållas mellan de två centrala myndigheternas kompetensområden, vilket otvivelaktigt skulle underlätta en effektivisering av kontrollen.

Till skolöverstyrelsens mening att styrelsen bör vara ensam tillsynsmyndighet för särskola ansluter sig *svenska särskolornas lärarförening*, som understryker att där inte bara den pedagogiska utan även den medicinsk-psykiatriska inspektionen bör åvila skolöverstyrelsen. Även *Sveriges läkarförbund* och *svenska psykiatriska föreningen* synes ha samma uppfattning. I förbundets yttrande framhålles, att även om det vore önskvärt att få fram en argumentation till förmån för endera av medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen som huvudtillsynsmyndighet, så synes en saklig analys av förhållandena inom sinnesslövärderna göra detta omöjligt. Däremot torde det vara genomförbart att förlägga huvudansvaret i fråga om tillsynen på endera av dessa myndigheter för skilda områden och stadier av sinnesslövärd och sinnesslöundervisning.

Socialstyrelsen framhåller, utöver vad som sagts i styrelsens tidigare yttrande, till stöd för att tillsynen bör ligga hos *en* myndighet, att det skulle vara högst oändamålsenligt, om flera centrala myndigheter skulle förhandla med landstingen om anstaltsplanen. Styrelsen hade stärkts i sin uppfattning, att socialstyrelsen i första hand bör komma i fråga som huvudtillsynsmyndighet. Särskilt efter det att den nuvarande, starkt markerade skiljelinjen mellan bildbara och obildbara sinnesslöa utsuddats, torde ingen anledning föreligga att uppdraga åt skolöverstyrelsen att vara tillsynsmyndighet. Alternativt synes därför endast medicinalstyrelsen kunna komma i fråga. Om medicinalstyrelsen skulle bli huvudtillsynsmyndighet, bör emellertid de anstalter, å vilka psykiskt efterblivna barn är intagna, vara underkastade socialstyrelsens inspektion.

Departementschefen.

Frågan om vilken myndighet som bör svara för den centrala tillsynen över skolor och anstalter för psykiskt efterblivna har länge varit omtvistad och är — som framgår av den nyss lämnade redogörelsen för de olika förslagen på området — alltså aktuell. Visserligen har statsmakterna så sent som föregående år tagit ställning till frågan, i det att riksdagen då biföll en på tillsynskommitténs förslag grundad proposition med vissa förslag om den centrala tillsynen. I enlighet med riksdagens beslut har därefter i administrativ väg bestämts, att varje skola och anstalt inom ifrågavarande vårdgren skall ha en huvudtillsynsmyndighet och uppgiften uppdelats mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. Jag uttalade emellertid vid framläggandet av nämnda proposition, att jag i princip delade vissa vid remissbehandlingen framförda synpunkter om fördelarna av en i möjligaste mån enhetlig organisation inom sinnesslövärderna. Anledningen till att jag likväl icke föreslog en koncentration av ansvaret hos en myndighet var att jag ville avvakta ett ställningstagande till 1951 års sinnesslövärdsutrednings förslag. Ej heller denna utredning har emellertid tagit ställning till frågan i vidare mån än att den

avvisar väckta förslag om att anförtro den centrala tillsynen åt socialstyrelsen eller åt ett särskilt samarbetsorgan. Utredningen vill överlämna åt Kungl. Maj:t att fördela uppgifterna i fråga om den centrala tillsynen mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. I yttrandena framför myndigheter och organisationer i stort sett samma synpunkter som i den tidigare diskussionen.

För egen del anser jag fortfarande, att ansvaret för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna helst bör i så stor utsträckning som möjligt ligga på en myndighet. Med hänsyn till de förhållanden, tillsynen avser, synes härvid endast skolöverstyrelsen eller medicinalstyrelsen kunna komma i fråga; varje annan myndighet skulle behöva förstärkas med pedagogisk och medicinsk sakkunskap med en viss utbyggnad av den centrala organisationen som följd. Sannolikt skulle man för övrigt knappast kunna undvika att låta vissa områden ligga kvar hos någon av de nuvarande huvudtillsynsmyndigheterna. Jag syftar särskilt på tillsynen över externatskolorna, vilken med hänsyn till sambandet med folkskolan och speciellt dess hjälpklassorganisation rimligen bör förbli hos skolöverstyrelsen. I sistnämnda förhållande ligger i själva verket även ett skäl mot att över huvud taget *nu* binda sig för en huvudtillsynsmyndighet för hela vårdgrenen. Externatskolorna skall upptagas i landstingens planer och jag har förut i olika sammanhang understrukit vikten av att denna del av särskolan förstärkes. Vid planeringen måste inom de olika landstingsområdena ske en avvägning mellan externat- och internatundervisningens krav och dessa kommer i sin tur att få vägas mot behoven för vårdgrenen i övrigt. Det är knappast lämpligt att låta detta ske utan medverkan av den högsta skolmyndigheten. Och att i detta sammanhang lämna medicinalstyrelsen utanför med dess stora erfarenhet på detta och närstående vårdområden vore uppenbart orimligt. Jag delar alltså icke socialstyrelsens mening att det vore högst oändamålsenligt att flera centrala myndigheter skulle förhandla med landstingen om planerna utan anser en sådan ordning nödvändig.

Frågan kommer i ett annat läge då den grundläggande planeringen avslutats. Då har också erfarenhet vunnits av den ännu endast en kort tid prövade ordningen med en huvudtillsynsmyndighet för varje anstalt. Om dessa erfarenheter är goda, kan det finnas anledning att frångå den principiella ståndpunkten, att en myndighet bör centralt svara för hela vårdgrenen. I varje fall synes de otillräckliga erfarenheterna på denna punkt utgöra ett skäl för att t. v. lämna frågan öppen.

På i huvudsak dessa skäl vill jag tillstyrka den av 1951 års sinnesslö-vårdsutredning förordade lösningen att lämna frågan öppen eller med andra ord att den sedan ett halvår prövade ordningen kan få gälla tills vidare. I lagen hör sålunda stadgas, att överinseendet över undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna skall ankomma på skolöverstyrelsen

och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. Härvid torde den nuvarande fördelningen sådan den fastslagits i kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 552) t. v. i stort sett böra bibehållas. Då mera genomgripande ändringar i denna ordning torde kräva en annan personalorganisation, torde sådana icke kunna genomföras utan riksdagens medverkan.

VII. Departementsförslaget

till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

På grundval av utredningsförslagen har inom inrikesdepartementet upprättats ett förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. Lagförslaget torde få fogas som en bilaga till protokollet i detta ärende. Vissa huvudpunkter i detta förslag har redan behandlats. Jag övergår nu till att genomgå departementsförslaget paragrafvis för att lämna en specialmotivering till de särskilda bestämmelserna.

För att underlätta en jämförelse intages härvid i början av varje paragraf texterna till 1946 och 1951 års sinnesslövärdsutredningars lagförslag — med hänsyn till tidpunkten för deras avlämnande jämväl benämnda 1949 och 1952 års förslag.

Gällande lag den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa benämnes i det följande jämväl 1944 års lag.

Remissyttranden över det äldre lagförslaget redovisas i allmänhet icke i den mån de beaktats av 1951 års sinnesslövärdsutredning eller innehåller synpunkter, som återkommer i senare remissvar. Överhuvud återges yttranden vid de olika paragraferna i huvudsak endast i de fall då uttalanden rörande desamma uttryckligen gjorts i yttrandena.

Lagens rubricering.

1949 års förslag har rubriken »lag om undervisning och vård av sinnesslöa (sinnesslölag)». I enlighet med sitt förslag att beteckningen sinnesslö icke längre skall användas i lagen utan ersättas med termen »(allmänt) psykiskt efterbliven» har 1951 års utredning rubricerat sitt förslag »lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna». I det föregående har jag anslutit mig till denna terminologi. Jag tillstyrker därför även 1951 års utrednings förslag till rubrik på lagen.

De båda utredningsförslagen är genom särskilda underrubriker uppdelade i olika avsnitt. De av 1951 års utredning föreslagna underrubrikerna har med några formella jämkningar bibehållits i departementsförslaget. Dock har 17—19 §§ i detta förslag, vars motsvarighet hos utredningen är

uppdelat i två avsnitt, rubricerade resp. »Intagning m. m.» och »Öppen vård», sammanförts under en gemensam underrubrik. I det följande anges endast departementsförslagets underrubriker.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

(1949 års förslag)

1 §.

Med sinnesslö förstås i denna lag den, som på grund av bristande förståndsutveckling icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. Med bildbar sinnesslö avses den, som är mottaglig för sådan teoretisk och praktisk undervisning, som meddelas i sinnesslöskola.

Från lagens tillämpning undantages sinnesslö, som är intagen på sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för sinnesslöa, dock skall jämväl sådan sinnesslö vara registrerad efter vad i 11 § sägs.

(1952 års förslag)

1 §.

Denna lag avser *dels* barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kunna vårdas i enskilt hem, *dels* andra barn, som på grund av sådan efterblivenhet icke kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, *dels ock* vuxna, som av orsak, som nu sagts, äro ur stånd att taga vård om sig själva.

Från lagens tillämpning undantages den, som är intagen på eller försöksutskrivnen från sinnessjukhus eller — därest Konungen ej annat förordnat — staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

1 § i 1949 års förslag överensstämmer med samma paragraf i gällande lag. Bestämmelsen i andra stycket om registrering är dock ny.

1951 års sinnesslovårdsutredning. I det föregående har den motivering utredningen lämnat till bestämmelserna i 1 § om lagens tillämpningsområde i huvudsak redovisats. Förslaget innehåller nya avgränsande bestämmelser på *dels* barn, som ännu ej kommit upp i skolåldern, *dels* vuxna efterblivna. I fråga om förstnämnda grupp bör enligt utredningens mening lagstiftningen avse dem, som endast med mycket stora svårigheter kunna vårdas i sina hem på grund av sin allmänna psykiska efterblivenhet. Man måste här förutsätta, att det i denna ålder kommer att röra sig om ganska höggradig efterblivenhet, som utan större svårighet kan diagnostiseras såsom sådan. Ofta kommer komplicerade missbildningar, som t. ex. vissa former av hydrocephalus (vattenhuvud), att på detta stadium underlätta diagnosen och även accentuera vårdbehovet. — Beträffande vuxna föreslår utredningen att lagen skall omfatta sådana, som på grund av sin allmänna psykiska efterblivenhet är ur stånd att taga vård om sig själva, och anför härom.

Då under lagen icke endast skola falla efterblivna, som måste omhändertagas på anstalt, utan även sådana, som behöva tillsyn inom ramen för den öppna vården, får bestämningen icke tolkas alltför restriktivt. Under lagen bör falla var och en, som på grund av sin efterblivenhet icke på egen hand kan uppnå en tillfredsställande social anpassning och saknar förmåga att själv sköta sin ekonomi och sina personliga förhållanden. Äga de emellertid denna förmåga, är lagen däremot icke tillämplig, även om de under skoltiden icke kunnat tillgodogöra sig den vanliga undervisningen.

Utredningen anser att lagstiftningen icke bör avse den, som är intagen på statens sinnessjukhus, varmed i likhet med vad som skett i 1944 års lag jämställes andra staten tillhöriga anstalter för psykiskt efterblivna (skolhemmen på Salbohed och i Vänersborg m. fl.). För att kunna bereda de på sistnämnda anstalter intagna samma garantier för en riktig prövning av utskrivningsfrågan m. m., som tillkommer de sinnesslöa på sinnessjukhus eller som enligt utredningens förslag avses skola tillkomma de efterblivna som faller under lagen, föreslås, att i förevarande paragraf införes en fullmakt för Konungen att förordna om lagens tillämpning på interner vid andra statliga anstalter för efterblivna än sinnessjukhus.

Yttranden över 1952 års förslag. Beträffande lagens tillämpning på barn under skolåldern förklarar sig *socialstyrelsen* förutsätta, att paragrafen skall ge möjlighet till anstaltsvård även i sådana fall då barnet väl utan svårighet kan få vård i hemmet men väsentliga problem uppstår då det gäller dess förhållande till syskonen. *Svenska socialvårdsförbundet* anser, att utredningen på denna punkt uttryckt sig alltför kategoriskt. Om ett barn är underbegåvat och visar beteenderubbningar, kan det väl ifrågasättas om det icke är lämpligt, att barnet — även om det med viss svårighet kan vårdas i det egna hemmet — bör kunna för längre eller kortare tids vård intas på anstalt.

I fråga om begreppet »ur stånd att taga vård om sig själv» och det uttalande utredningen gjort i anslutning härtill framhåller *socialstyrelsen*, att detta begrepp krävde en ingående motivering för att kunna tillämpas på ett tillfredsställande sätt. *Svenska socialvårdsförbundet* finner det nödvändigt att som utredningen tänkt sig personer, som på grund av sin efterblivenhet icke på egen hand kan uppnå en tillfredsställande social anpassning och saknar förmåga att själva sköta sin ekonomi och sina personliga förhållanden, omfattas av lagen, men ifrågasätter om det är möjligt att inrymma detta under uttrycket »vara ur stånd att taga vård om sig själv». *Sveriges läkarförbund* framhåller vikten av att lagen icke kan få gälla vissa efterblivna endast av den anledningen, att de saknar förmåga att själva sköta sin ekonomi och sina personliga förhållanden eller ettdera.

Beträffande 1 § andra stycket framhåller *Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott* (finansavdelningen), att staten bör svara för kostnaden för vården av efterbliven, som icke intagits på (resp. är försöksutskrivnen

från) sinnessjukhus eller annan statsanstalt men är berättigad till vård på sådan anstalt.

Departementschefen. I denna paragraf angives lagens tillämpningsområde genom en grundläggande bestämmelse om vilka personer, som bör avses med dess stadganden. Härutinnan har jag i det föregående anslutit mig till 1951 års utrednings förslag, att grunden för att någon skall falla under lagen skall vara, att han lider av »allmän psykisk efterblivenhet», samt till vad utredningen anfört om innebörden härav. Jag har jämväl förordat, att lagen skall avse barn, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, samt vuxna, som av orsak, som nu sagts, är ur stånd att taga vård om sig själva. Det torde vara nödvändigt att i lagen uppdraga en klar skiljelinje mellan barn och vuxna. Jag föreslår, att gränsen sättes vid 18 års ålder.

Även beträffande barn, som ännu ej kommit upp i skolåldern, kan jag tillstyrka utredningens förslag, att lagen skall avse dylika barn, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan vårdas i enskilt hem. Bestämningen torde icke böra tolkas alltför restriktivt. Att märka är, att dessa barn endast på vårdnadshavarens begäran kan intagas på anstalt. — Det sagda gäller i viss mån även avgränsningen av de vuxna, som bör falla under lagen. Den härvid förordade bestämmelsen »ur stånd att taga vård om sig själv» återfinnes i samma eller i liknande utformning även i annan lagstiftning såsom i föräldrabalken och alkoholistlagen. Tillämpningen av dessa lagar på denna punkt torde kunna ge viss ledning för tolkningen av uttrycket även här, varvid dock självfallet bestämmelsernas olika syfte måste beaktas. I 10 kap. 1 § föräldrabalken upptages som förutsättning för omyndigförklaring bl. a. att vederbörande på grund av sinnesslöhet är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Under denna regel faller tydligen åtskilliga, på vilka den nu ifrågavarande lagen ej bör vara tillämplig t. ex. efterblivna som icke kan sköta sin ekonomi men i övrigt kan reda sig hjälpligt i samhället. Är detta däremot icke förhållandet, kan vederbörande över huvud icke klara sig på egen hand ute i livet, bör han falla under lagen. En alltför snäv tillämpning av bestämmelsen på denna punkt är icke påkallad, då den, på grund av vad tidigare sagts om möjligheten till tvångsintagning, i varje fall icke kan utnyttjas för intagning på arbetshem eller ålderdomshem utan vederbörandes medgivande.

Lagen bör icke gälla efterblivna, som är intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller annan statsanstalt för detta klientel. Dessa efterblivnas förhållanden regleras i annan ordning, framför allt i sinnessjuklagen eller i administrativa föreskrifter. Det torde ej finnas anledning att, som 1951 års utredning förordat, införa en fullmakt att göra lagen tillämplig på intagna på den sistnämnda gruppen statsanstalter. Syftet med detta förslag synes framför allt ha varit att kunna ge dessa efterblivna förmånen av

att få bl. a. sina utskrivningsfrågor prövade av en särskild anstaltsnämnd. Jag har emellertid avstyrkt förslaget att inrätta sådana nämnder och härmed torde även ifrågavarande förslag förfalla.

Jag vill understryka, att det först är då vederbörande tages in på sinnessjukhus, som han faller utanför lagen. Att förutsättningar för intagning föreligger är i detta sammanhang irrelevant men kan däremot få betydelse för tillämpningen av 2 § om landstingets ansvar för hans vård. Att staten skulle svara för kostnaderna, om sådan efterbliven vårdas på en landstingsanstalt, bör dock icke komma i fråga.

Handhavandet av de psykiskt efterblivnas undervisning och vård.

2—4 §§.

(1949 års förslag)

2 §.

Det åligger landsting att med i 3 § angivna undantag draga försorg om att sinnesslöa inom landstingsområdet erhålla vård och undervisning enligt denna lag eller med stöd därav meddelade föreskrifter. För sådant ändamål skola för varje landstingsområde finnas vård- och undervisningsanstalter med erforderligt antal platser ävensom organ för den öppna vården. Två eller flera landsting må förena sig om gemensamma anstalter.

(1952 års förslag)

2 §.

Det åligger landsting att med i 4 § angivna undantag svara för att i 1 § första stycket omförmälda barn och vuxna inom landstingsområdet erhålla undervisning och vård enligt denna lag och med stöd härav meddelade föreskrifter.

För varje landstingsområde skall landstinget låta upprätta en plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom området, i vilken plan skola upptagas specialskolor, benämnda särskolor, och vårdanstalter med erforderligt antal platser ävensom organ för den öppna vården. Planen skall underställas Konungen för prövning och fastställelse. Ändring av planen fastställs av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer.

Plan, som i andra stycket sägs, må avse mer än ett landstingsområde. Jämväl eljest må två eller flera landsting förena sig om gemensamma särskolor och vårdanstalter samt därmed förenad öppen vård.

I plan för landstingsområde må upptagas plats vid särskola eller

(1949 års förslag)

Vad sålunda och i övrigt i denna lag stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning å stad, som icke deltagar i landsting.

(1952 års förslag)

vårdanstalt, avsedd för viss speciell kategori efterblivna från flera landstingsområden eller hela riket.

Vad sålunda och i övrigt i denna lag stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning å stad, som icke deltagar i landsting.

3 §.

I den mån annan icke drager försorg därom skall det åligga landsting att anordna och driva de särskolor och vårdanstalter, som finnas upptagna i den i 2 § omförmälda planen. Det åligger ock landsting att, i den mån erforderliga medel icke annorledes tillhandahållas, bestrida kostnaderna för anordnande och drift av annan tillhöriga dylika skolor och anstalter, som upptagits i nämnda plan, dock endast i den utsträckning deras skol- och vårdplatser äro avsedda för landstingsområdets gemensamma behov.

Vad i första stycket stadgas skall icke gälla sådana skolor och vårdanstalter, som avses i 2 § fjärde stycket.

3 §.

Skyldighet för landsting att draga försorg om vård och undervisning samt anordna anstalter enligt 2 § föreligger ej i fråga om

a) bildbara sinnesslöa, som äro blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller epileptiska eller som på grund av asocialitet, disciplinärt uppträdande eller dylikt svårigen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra sinnesslöa; samt

4 §.

Skyldighet för landsting att ansvara för viss undervisning och vård enligt 2 § föreligger ej i fråga om

a) psykiskt efterblivna, som äro blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller epileptiska eller som på grund av asocialitet, disciplinärt uppträdande eller dylikt svårigen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna; samt

(1949 års förslag)

b) obildbara sinnesslöa, som äro svårskötta eller lida av komplicerat lyte eller av tuberkulos i smittsamt stadium.

(1952 års förslag)

b) höggradigt efterblivna, som äro svårskötta, eller lida av tuberkulos i smittsamt stadium.

Dessa paragrafer behandlar frågorna om huvudmannskapet och dess innebörd.

Gällande bestämmelser. Bestämmelser om huvudmannskapet för undervisningen och vården av bildbara sinnesslöa finns i 2 § 1944 års lag, vilken i denna del i sak överensstämmer med samma paragraf i 1949 års förslag.

Departementsförslagets 3 § saknar däremot direkt motsvarighet i 1944 års lag, vilket är fallet även med 4 §. I kungörelsen nr 821/1944 angående tillämpningen av 1944 års lag finns emellertid i 12 § vissa bestämmelser av liknande innebörd som förslagets 4 §. Där föreskrives sålunda, att sinnesslö, som lider av sinnessjukdom, icke må intagas å centralanstalt. Sinnesslö, som är blind eller lider av fallandesot eller som uppenbarligen är så vanartad eller så själsligt abnorm, att han skulle bliva skadlig för samlivet å anstalten, må icke heller intagas där.

Beträffande 1946 års sinnesslövärdsutrednings motivering till här förut intagna 2 och 3 §§ i dess lagförslag hänvisas till det föregående under V.

1951 års utredning. Av utredningens motivering till 2—4 §§ i dess lagförslag återstår i huvudsak att redovisa vad utredningen anfört om avgränsningen av de asociala och svårskötta efterblivna, som bör undantagas från landstingets ansvar. Utredningen framhåller, att vissa speciella kategorier liksom hittills lämpligen bör omhändertagas på statliga anstalter eller eljest utanför landstingsorganisationen, samt fortsätter.

Utredningen har icke funnit anledning att förorda någon saklig jämkning i vad som i denna del föreslogs i 1949 års lagförslag (3 §). De ändringar, som gjorts i den häromt svarande 4 §, äro påkallade av att sinnesslöbegreppet liksom kategorierna »bildbara» och »obildbara» föreslås skola avskaffas. Då i punkten b), som avser de höggradigt efterblivna, d. v. s. de obildbara, utslutits sådana efterblivna, som lida av komplicerat lyte, har härmed icke avsetts någon saklig ändring. De få nämligen anses falla under den i punkt a) gjorda uppräknningen (»blinda, dövstumma och höggradigt vanföra»).

Särskilda avgränsningssvårigheter torde endast behöva befaras i fråga om gruppen psykiskt efterblivna, som »på grund av asocialitet, indisciplinärt uppträdande eller dylikt svårigen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna». En viktig del av denna grupp har behandlats av 1948 års sinnesslövärdssakkunniga i dessas förut omnämnda betänkande SOU 1951: 48, vilket i första hand avser de statliga skol- och yrkeshemmen på Salbohed och i Vänersborg. De sakkunniga ha givit detta klientel den sammanfattande benämningen barn med komplicerad utvecklingshämning, varvid komplikationen enligt de sakkunnigas stadgeförslag består i att de lida av »utpräglade kontaktsvårigheter, hyper-

sexualitet, svår motorisk oro eller andra svårartade beteenderubbningar». Om innebörden härav och avgränsningen av detta klientel hänvisas till nyssnämnda betänkande s. 38 ff. Enligt utredningens mening faller klientelet helt under den nyss angivna kategori, som icke omfattas av landstingens åliggande att svara för viss undervisning och vård. Till denna kategori torde även höra flertalet av de sinnesslöa, som äro intagna på sinnessjukhus. Med anledning av vad som anförts i några yttranden över 1949 års betänkande, att införandet av huvudmannaskap för landstingen icke bör få medföra, att staten omedelbart gör anspråk på att landstingen skulle ta hand om de sinnesslöa på sinnessjukhusen, må jämväl framhållas, att undantagen i 4 § icke böra tolkas restriktivt. I allmänhet torde det vara asocialitet eller svårskötthet, som föranlett att vederbörande intagits på sinnessjukhus. F. ö. lär ett stort antal höggradigt efterblivna, vilka såsom svårskötta rätteligen höra hemma på Vipeholms sinnessjukhus, f. n. vårdas på landstingsanstalter eller enskilda vårdanstalter. Utredningen vill i detta sammanhang understryka vikten av att antalet vårdplatser för detta svårskötta klientel snarast ökas.

Yttranden över 1952 års förslag. I fråga om det i 2 § första stycket upptagna åläggandet för landstingen att svara för att vissa efterblivna inom landstingsområdet får undervisning och vård enligt lagen uttalar Gävleborgs läns landstings förvaltningsutskott att det tydligt bör framgå, att huvudmannen endast svarar för dem, som är mantalsskrivna inom upptagningsområdet. *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* gör samma påpekande och tillägger, att mantalsskrivningen bör avse den efterblivne själv och icke någon av föräldrarna eller annan vårdnadshavare.

Beträffande landstingens planer för vårdgrenens ordnande anser medicinalstyrelsen det knappast nödvändigt att de underställas Konungen för prövning och fastställelse. Uppgiften bör ankomma på medicinalstyrelsen.

Medicinalstyrelsen ifrågasätter vidare, om icke ur uppräknningen i 4 § a) av efterblivna, för vilka landstingen icke skulle svara, borde utgå orden »höggradigt vanföra» d. v. s. spastikerna, då vägande skäl talar för att landstingen åtminstone i viss omfattning omhändertar vården av dessa sjuka och staten ej har några för denna vårdform tillgängliga anstalter. Frågan borde snarast närmare utredas. Vidare bör enligt styrelsens mening satsen »som på grund av asocialitet, disciplinärt uppträdande eller dylikt» ersättas med »som jämlikt särskilda bestämmelser skola emottagas å skol- och yrkeshem för barn med komplicerad psykisk efterblivenhet», emedan den av de sakkunniga föreslagna uppräknningen icke synes fullt uttömmande. Enligt medicinalstyrelsens mening bör 4 § b) förslagsvis lyda: »allmänt psykiskt efterblivna, som äro så svårskötta, att de fordra vård å specialanstalt eller ock lida av tuberkulos i smittsamt stadium.»

Departementschefen. Den centrala bestämmelsen om landstingens och städernas utanför landsting huvudmannaskap är upptagen i 2 § 1 mom. första stycket, som i sak helt överensstämmer med motsvarande stadgande

i 1952 års förslag. Bestämmelsen har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen.

Då i 2 § stadgas att landstingen svarar för att i 1 § första stycket nämnda barn och vuxna inom landstingsområdet får undervisning och vård enligt lagen, avses härmed endast att helt allmänt ange omfattningen av landstingens ansvar. Att uttryckligen stadga att ansvaret endast avser den som är *mantalsskriven* inom området anser jag icke påkallat, särskilt som någon sådan precisering icke finns i 1944 års lag, som på denna punkt är likalydande med förslaget. Stadgandet bör icke i och för sig kunna tagas till intäkt för krav från ett landsting på ett annat att erlægga vårdavgifter för alla på förstnämnda landstings anstalter intagna, som är mantalsskrivna inom det senare landstingets område. Hithörande frågor torde liksom motsvarande inom sjukvården få ordnas genom överenskommelser mellan landstingen, varvid mantalsskrivningen synes vara en lämplig norm. Av samma skäl bör staten icke kunna kräva att landstingen omedelbart tar emot alla på sinnessjukhus intagna efterblivna, som icke faller under undantagsbestämmelsen i 4 §.

I 2 mom. av 2 § fastslås en gång för alla att vad i lagen stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning på stad som icke deltagar i landsting.

I fråga om den närmare innebörden av bestämmelserna i 1 mom. andra och tredje styckena om landstingens planering av vårdgrenen hänvisas till den allmänna motiveringen. Då i lagen stadgas, att även organ för den öppna vården skall upptagas i planerna, avses härmed, att där bör redovisas t. ex. de kuratorstjänster, som landstinget ämnar inrätta för denna uppgift. Det bör vara möjligt för Kungl. Maj:t att överlåta prövningen och fastställelsen av planerna på lämplig myndighet t. ex. medicinalstyrelsen eller skolöverstyrelsen eller båda dessa myndigheter gemensamt. På denna punkt har därför 1952 års förslag kompletterats. — Avgörandet huruvida en gemensam plan bör upprättas för flera landstingsområden enligt tredje stycket bör tillkomma landstingen själva. I samband med fastställelseprövningen kan även prövas om anordningen är lämplig.

Bestämmelsen i 3 § torde icke kräva särskild motivering. Det andra stycke, som upptagits i motsvarande paragraf i 1952 års förslag, har icke överförts till departementsförslaget. De där åsyftade enskilda anstalterna för viss speciell kategori efterblivna från flera landstingsområden eller hela riket bör nämligen på skäl som angivits i den allmänna motiveringen icke upptagas i planerna för alla berörda landsting. Under förutsättning att en dylik anstalt godkännts av den myndighet, som prövar planerna, bör en plan för visst landstingsområde kunna fastställas, även om den icke upptager platser för de efterblivna inom området, som kan antagas få vård på anstalten. Bestämmelse härom har införts i 2 § 1 mom. fjärde stycket. En enskild anstalt bör kunna godkännas enligt detta stadgande icke endast då

den är avsedd för en viss speciell kategori efterblivna utan överhuvud då särskild anledning föreligger för att den skall få taga emot elever eller patienter från flera landstingsområden eller hela riket. Exempel härpå har lämnats i det föregående.

I 4 § uppräknas de kategorier efterblivna, för vilkas undervisning och vård landstingen icke bör svara. Bestämmelsen är i huvudsak hämtad från 4 § i 1952 års förslag, vilken i sin tur bygger på motsvarande regel i äldre förslag, och jag kan därför ifråga om den närmare motiveringen hänvisa till dessa¹ och till vad nyss återgivits ur det sista betänkandet. Delvis i enlighet med vad medicinalstyrelsen förordat har lagtexten kompletterats på ett par punkter för att tydligt markera att under lagen icke faller vare sig efterblivna, som enligt särskilda bestämmelser skall intagas på skol- och yrkeshemmen i Salbohed och Vänersborg eller andra anstalter för samma klientel, eller sådana höggradigt efterblivna, som är så svårskötta att de fordrar vård på specialanstalt (Vipeholmsklientelet).

Däremot kan jag icke biträda vad medicinalstyrelsen anfört om att de höggradigt vanföra efterblivna d. v. s. spastikerna skall uteslutas ur paragrafens uppräknings, så att de faller under landstingens huvudmannaskap. Den komplicerade frågan om spastikervården torde få ytterligare utredas och jag vill icke föregripa denna utredning genom att redan nu slå fast var ansvaret för vården skall läggas.

5 §.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

5 §.

4 §.

Landstings anstalter för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn (*skolanstalter*) skola omfatta

- a) *småbarnshem med förskola* för barn, som ej börjat skolan men kunna antagas vara mottagliga för teoretisk eller praktisk undervisning;
- b) *skolhem* för undervisning av barn i skolåldern;
- c) *yrkesskola* för ytterligare ut-

1 mom. Med särskola och vårdanstalt förstås i denna lag sådan skola och anstalt, som är upptagen i den i 2 § omnämnda planen.

Konungen äger föreskriva, att vad i denna lag stadgas om särskola eller vårdanstalt, helt eller delvis skall äga tillämpning å skola eller anstalt för sådana efterblivna, som avses i 4 §.

2 mom. *Särskola* skall omfatta

- a) *småbarnshem med förskola* för barn, som ej börjat skolan men som kunna antagas vara lämpade för särskoleundervisning;
- b) *skolhem med skola* för undervisning av barn i skolåldern; samt

¹ Jmf bl. a. SOU 1943:29, s. 95—96.

(1949 års förslag)

bildning i praktiskt hänseende av dem, som avslutat den egentliga skolundervisningen.

Där genom överenskommelse med enskild anstalt vården och undervisningen av de bildbara sinnesslöa barnen ordnats på tillfredsställande sätt, äger skolöverstyrelsen medgiva befrielse från anordnande av anstalt av motsvarande slag.

I den mån så lämpligen kan ske, må behovet av skolplatser tillgodoses genom inrättande av externatskola eller externatplatser vid skolhem.

5 §.

Landstings anstalter för vård av vuxna bildbara samt obildbara sinnesslöa (*vårdanstalter*) skola omfatta

a) *arbetshem* för bildbara sinnesslöa,

b) *upptagningshem* och *vårdhem* för sinnesslöa barn, samt

c) *vårdhem* för äldre obildbara sinnesslöa.

Där genom överenskommelse med enskild anstalt omhändertagandet av ett visst antal obildbara barn eller äldre sinnesslöa ordnats på tillfredsställande sätt, äger medicinalstyrelsen medgiva befrielse från anordnande av vårdanstalt med motsvarande antal platser.

(1952 års förslag)

c) *skolhem med yrkesundervisning* för dem, som avslutat den egentliga skolundervisningen.

I den mån så lämpligen kan ske, skall dock behovet av särskoleplatser enligt första stycket tillgodoses genom *externatskola* eller *externatplatser* vid skolhem.

I anslutning till särskola skall finnas anordnad observationsavdelning för undersökning av barn, som ifrågasatts behöva undervisning eller vård enligt denna lag.

3 mom. *Vårdanstalt* skall omfatta

a) *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som genomgått särskola men äro ur stånd att taga vård om sig själva och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda;

b) *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas på arbetshem men icke längre äro i arbetsför ålder; samt

c) *vårdhem* för i denna lag avsedda barn, som kunna antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kunna tillgodogöra sig sådan undervisning, samt för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kunna vårdas på arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna. Där så finnes lämpligt bör vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

I denna paragraf behandlas anstaltsorganisationen. Motsvarande bestämmelser är i 1944 års lag upptagna i 3 §. Redogörelse för nuvarande organisation samt för 1946 års sinnesslövårdsutrednings förslag och yttrandena däröver har lämnats i det föregående under II och V. Till sistnämnda avsnitt kan även hänvisas i fråga om innebörden av 5 § i 1951 års utrednings förslag. I fråga om småbarnshemmen inom särskolan uttalar utredningen,

att de bör vara utrustade med förskola för de barn, som är så utvecklade, att de kan ha nytta av den speciella undervisning, som meddelas där. Vidare må återgivas vad utredningen anför till motivering av stadgandet i sista punkten av paragrafens 3 mom., att där så finnes lämpligt vid vårdhem bör anordnas sysselsättningsavdelning.

Sysselsättningsfrågan får emellertid icke försummas vid vårdhemmen. För de högre stående bland vårdklientelet, och dessa torde utgöra flertalet av dem, som bör höra hemma på landstingsanstalter, är det av stort värde att de givas möjligheter till lämplig sysselsättning. De högst stående torde ej sällan kunna tränas upp till viss färdighet i enklare sysslor och så småningom placeras i familjevård eller till och med skrivas ut till lämpliga enskilda hem. Överhuvudtaget torde det vara olyckligt och inhumant, om dessa patienter lämnas utan varje sysselsättningsmöjlighet.

Utredningen tillägger, att sysselsättningsavdelningar även kan ordnas som fristående hem, eventuellt i anslutning till arbetshem.

Yttranden över 1952 års förslag. Utöver vad som förut redovisats har anstaltsorganisationen berörts endast i några få yttranden. *Svenska socialvårdsförbundet, Sveriges läkarförbund* samt *Södermanlands läns landstings förvaltningsutskotts sjukvårdsavdelning* ifrågasätter lämpligheten och behovet av förskola med särskild undervisning vid småbarnshemmen. Socialvårdsförbundet framhåller, att uppgiften väl här icke är undervisning utan att ge barnen tillfällen till sinnesövningar och motoriska övningar samt att ge dem de rätta sociala vanorna och kontakterna.

Beträffande terminologien ifrågasätter *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* om det icke vore lämpligare att i stället för »skolhem med yrkesundervisning» använda termen yrkeshem. Denna benämning användes inom det statliga anstaltssystemet för barn med komplicerad utvecklingshämning i fråga om hem av likartad karaktär. *Stockholms stads folkskolestyrelse* påpekar skillnaden mellan en skola, som står under folkskolestyrelsens ledning — vilket torde bli fallet med de flesta externat — och ett internat, som står under ledning av en centralstyrelse, samt förordar, att externaten benämnas särskolor och internaten särskolehem. *Malmö stads folkskolestyrelse* och *barnvårdsnämnd* föreslår införande av möjlighet att ordna observationsavdelning i anslutning till hjälpskolan.

Medicinalstyrelsen anser att en tydligare uppdelning mellan vårdhem för barn och vårdhem för vuxna bör göras i 3 mom. c).

I anslutning till förslaget om sysselsättningsavdelningar i sistnämnda moment har *Svenska särskolornas lärarförening* framhållit betydelsen av att externa arbets- och sysselsättningsavdelningar ordnas för elever, som genomgått externatskola men saknar förutsättningar att erhålla anställning och icke kan tillgodogöra sig yrkesutbildning. Dessa externa arbets-

platser bör enligt föreningens mening förläggas skilda från externatskolan samt stå öppna för elever även över 21 år. Också i mindre städer torde sådana avdelningar kunna komma till stånd. *Svenska socialvårdsförbundet* har ifrågasatt upprättande av externa sysselsättnings- eller daghem i anslutning till externat.

Departementschefen. Jag har i det föregående i huvudsak tagit ställning till de frågor rörande anstaltsorganisationen, som icke bör överlämnas till huvudmännen att själva bedöma. Bestämmelserna har i departementsförslaget upptagits i 5 §, fördelade på två moment.

I mom. 1, som avser särskolor, har några delvis förut berörda jämförelser och tillägg gjorts i den av 1951 års utredning förordade lagtexten för att ytterligare markera externatundervisningens betydelse samt tillgodose vissa önskemål i remissyttrandena. Beteckningen särskola bör användas såsom en lämplig sammanfattande benämning på alla skolor för de enligt lagen skolpliktiga efterblivna, vare sig skolan anordnats som externat eller som internat. Vid småbarnshemmen inom särskolan bör finnas en avdelning för sysselsättning och övning under sakkunnig ledning av de härför lämpade barnen. Avdelningen synes kunna benämnas förskola.

Inom internatet torde särskolans olika avdelningar i allmänhet komma att hållas samlade i en anstalt. Hinder bör emellertid ej möta att ordnas en yrkeshemsavdelning i anslutning till arbetshem för praktisk utbildning av sådana elever, som bäst passar för t. ex. jordbruksarbete eller enklare tempoarbete. — Observationsplatser bör även kunna ordnas vid externat. Härigenom torde ett förslag om observationsavdelningar i anslutning till hjälpskolan kunna i viss mån tillgodoses, då externatklasser och hjälpklasser kan förläggas till samma lokaler.

Även andra momentet har jämkats på några punkter i enlighet med yrkanden i remissyttrandena. Självfallet är det, som där jämväl påpekats, värdefullt att externa arbets- och sysselsättningsplatser anordnas även för de vuxna efterblivna. Någon bestämmelse härom synes dock icke böra upptagas i lagen. Huvudmännen torde likväl komma att vidtaga alla anordningar, som kan minska behovet av anstaltsvård.

6 §.

(1949 års förslag)

6 §.

I varje landstingsområde skall finnas en av landstinget utsedd styrelse för vård och undervisning av sinnes-

(1952 års förslag)

6 §.

I varje landstingsområde skall finnas en av landstinget utsedd *centralstyrelse* för undervisning och vård

(1949 års förslag)

slöa (*centralstyrelse för sinnesslö-vården*). Centralstyrelsen skall inom sitt verksamhetsområde

a) ombesörja registrering av de sinnesslöa,

b) planlägga och samordna den anstaltsvård och undervisning, som enligt denna lag åvilar landstinget,

c) utöva ledningen av de för sådant ändamål av landstinget drivna anstalterna, samt

d) ombesörja att de i styrelsens register inskrivna sinnesslöa, som ej stå under tillsyn efter utskrivning från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för sinnesslöa, jämväl i övrigt erhålla erforderlig vård och tillsyn.

För en var av verksamhetsgrenarna undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn och ungdomar samt vård och tillsyn av övriga sinnesslöa må centralstyrelsen tillsätta en särskild delegation (*skoldelegation; vårddelegation*) att i den utsträckning styrelsen bestämmer å dess vägnar handlägga ärenden, som kunna hänföras till de i första stycket under c) och d) omförmälda uppgifterna och beröra verksamhetsgrenen.

I den mån två eller flera landsting förena sig om gemensamma anstalter, må för sådant ändamål centralstyrelsens uppgifter helt eller delvis kunna överlätas på en särskild styrelse, som tillsättes för den gemensamma uppgiften. Undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn må i stad, som ej deltagar i landsting, kunna överlätas på stadens folkskolestyrelse.

(1952 års förslag)

av psykiskt efterblivna. Centralstyrelsen skall inom sitt verksamhetsområde planlägga och samordna den undervisning, anstaltsvård och öppna vård, som enligt denna lag åvilar landstinget, samt utöva ledningen av de för sådant ändamål av landstinget drivna skolorna, anstalterna och organen för den öppna vården.

Förena sig landsting om gemensamma särskolor eller vårdanstalter, må sådana centralstyrelsens uppgifter, som hänföra sig till denna verksamhet, överlätas på en särskild styrelse. Ledningen av särskola i stad må överlätas på stadens folkskolestyrelse.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

9 §.

För lokal tillsyn över särskolor och vårdanstalter samt för handläggning av vissa ärenden om inskrivning och utskrivning m. m. enligt vad nedan stadgas skall i varje landstingsområde finnas en *anstaltsnämnd*. Konungen må förordna, att flera landstingsområden eller delar därav skola förena sig om en anstaltsnämnd ävensom att inom ett landstingsområde skall finnas mer än en sådan nämnd.

Anstaltsnämnd skall bestå av en lagfaren ordförande och två ledamöter, varjämte i nämnden vid dess handläggning av ärenden om inskrivning och utskrivning skola ingå centralstyrelsens läkare samt rektor eller vårdföreståndare. Ordföranden och en av ledamöterna utses av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer. Den tredje ledamoten utses av landstinget eller, om nämnden är gemensam för flera landstingsområden, av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, efter förslag av landstinget. För ordföranden och särskilt utsedda ledamöter utses på enahanda sätt erforderligt antal suppleanter.

Närmare bestämmelser om anstaltsnämnds verksamhet, om ärendenas handläggning inför nämnden samt om ersättning till nämndens ledamöter meddelas av Konungen.

Paragrafen behandlar landstingets styrelse för vårdgrenen och dess uppgifter.

Gällande föreskrifter saknar en direkt motsvarighet till denna paragraf. Vissa bestämmelser i ämnet finns dock upptagna i 4 § tredje stycket av 1944 års lag. Där föreskrivs sålunda i första punkten, att centralanstalt

skall stå under ledning av en av landstinget eller stadsfullmäktige i stad, som ej deltagar i landsting, utsedd styrelse. Enligt 16 § tillämpningskungörelsen åligger det denna styrelse bl. a. att öva tillsyn över anstalten och svara för dess ändamålsenliga skötsel samt att vidtaga de åtgärder beträffande undervisning och vård, som påfordras av skolöverstyrelsen.

I fråga om 1949 års förslag hänvisas till lagtexten. I åtskilliga yttranden över detta förslag har frågan om inrättande av en särskild styrelse för sinnesslövarlden berörts. Skolöverstyrelsen ansluter sig sålunda till förslaget härom men föreslår, att i styrelsen skall ingå minst en sakkunnig i undervisningsfrågor och minst en läkare med erfarenhet beträffande anstaltens klientel. Även kvinnliga ledamöter bör ingå i styrelsen. En uppdelning på två delegationer bör vara obligatorisk, då styrelsen härigenom torde komma att fungera smidigare och effektivare. Medicinalstyrelsen kan däremot icke biträda förslaget om en uppdelning på delegationer, emedan det skulle främja en olycklig splittring av ett i sak enhetligt socialmedicinskt vårdproblem.

Svenska landstingsförbundet anser förslaget vara rationellt och ägnat att åstadkomma en samordning av och enhetlig överblick över hithörande vårdproblem. Naturligt synes vara, att, i likhet med vad som skett på andra områden, landstingets förvaltningsutskott eller någon dess beredning får möjlighet att fungera såsom styrelse för sinnesslövarlden. Sinnesslöskolornas lärarförening anser däremot att det icke finns skäl att tillsätta en centralstyrelse för sinnesslövarlden inom varje län. Föreningen förordar, att det i stället inrättas skilda styrelser inom varje landstingsområde, en för undervisningen och vården av bildbara sinnesslöa och en för vården av obildbara och äldre bildbara sinnesslöa.

I detta sammanhang må vidare nämnas, att den inledningsvis omfördälda tillsynskommittén i sitt den 19 april 1951 avgivna betänkande bl. a. föreslagit att den lokala tillsynen över anstalter med särskild styrelse skulle utövas av denna. Kommittén syftar härvid särskilt på en tillsyn över den sociala omvårdnaden i allmänhet på anstalterna. I fråga om anstalter utan särskild styrelse föreslog kommittén, att för denna tillsyn särskilda s. k. tillsynsnämnder skulle inrättas gemensamma för olika grupper av anstalter. Sistnämnda förslag avstyrktes emellertid i flertalet yttranden över betänkandet. Socialstyrelsen avstyrkte även förslaget om att de speciella anstaltens styrelser skulle svara för lokal tillsyn såsom helt otillfredsställande och icke grundat på tillräcklig praktisk erfarenhet av anstaltsstyrelser i allmänhet. Då barnavårdsnämndernas erfarenhet av anstaltsvård numera vore så stor, att de kunde ha förståelse för vuxna personers vård och skötsel, föreslog socialstyrelsen, att dessa nämnder finge uppdraget att handha den lokala tillsynen över här ifrågavarande anstalter. Även fattigvårdsstyrelsen kunde komma i fråga. I varje fall borde dessa anstalter stå under en lokal kommunal tillsyn. Denna tillsyn skulle naturligtvis

icke omfatta annat än den allmänna vården. Den speciellt medicinska och pedagogiska tillsynen måste ske på annat sätt. Det länslokala ansvaret för här ifrågakarande anstalter borde ligga hos länsstyrelserna. Deras tillsyn skulle avse den sociala omvårdnaden, som utgjorde det primära i anstaltsväsendet. Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ansåg att länsstyrelsen borde utöva den lokala tillsynen. Även andra uppslag till lösningen av frågan om den lokala tillsynen framkom i yttrandena över tillsynskommitténs betänkande.

1951 års *sinnesslövärdsutredning* anför till motivering av 6 § i sitt lagförslag bl. a. följande.

I enlighet med utredningens förslag till anstaltsorganisation komma de nuvarande centralanstalterna icke längre att fungera såsom centralanstalter för sinnesslövärderna inom resp. landstingsområden. Anstalterna föreslås sålunda uppdelade med hänsyn till klientelet på särskolor och vårdanstalter, varjämte särskilda organ för handhavandet av den öppna vården av psykiskt efterblivna avses skola tillkomma. Ett nära samarbete mellan dessa olika anstaltskategorier m. m. är synnerligen angeläget. För att åstadkomma en sådan samordning av och för att erhålla en enhetlig överblick över samtliga hithörande problem inom landstingsområdet bör ett nytt särskilt organ tillskapas. Utredningen föreslår därför att inom varje landstingsområde skall finnas en särskild centralstyrelse för undervisning och vård av de psykiskt efterblivna inom området. — — — — — Den av utredningen förordade benämningen torde vara nödvändig för att kunna skilja centralstyrelsen från andra av landstinget utsedda styrelser och från eventuella styrelser för de särskilda anstalterna för vård av psykiskt efterblivna. — — — Centralstyrelsen torde vara oförhindrad att delegera vissa uppgifter till underordnad instans eller till särskild styrelse. Undantag från denna landstingets självklara möjlighet bör dock gälla för sådana befogenheter eller skyldigheter, som i lagen uttryckligen tillagts centralstyrelsen.

Centralstyrelsen bör utses av landstinget. Intet hindrar naturligtvis, att landstingets förvaltningsutskott eller någon av dess beredningar utses att fungera såsom centralstyrelse. Utredningen anser det vare sig önskvärt eller erforderligt, att närmare bestämmelser om centralstyrelsens sammansättning eller om antalet ledamöter i styrelsen regleras i lagen. — — — Med hänsyn till de uppgifter beträffande inskrivning och intagning m. m., som centralstyrelsen föreslås skola erhålla, förutsätter utredningen, att till styrelsens sammanträden kallas såväl rektor som vårdföreståndare och (skol- eller anstalts-) läkare, allt dock endast i den mån frågor, som beröra deras verksamhetsområde, behandlas.

I fortsättningen framhåller utredningen, att den sökt begränsa centralstyrelsens uppgifter i förhållande till 1949 års förslag. Centralstyrelsen skall fungera såsom den ledande och samordnande instansen för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom resp. landstingsområde. Beslutanderätten i fråga om inskrivning och intagning vid samt utskrivning från särskola föreslås överflyttad till befattningshavare vid

särskolan, medan motsvarande befogenheter i fråga om vårdanstalternas klientel som regel borde åvila centralstyrelsen. Såsom förut nämnts föreslår emellertid utredningen, att tveksamma fall alltid skall prövas och avgöras av en ny institution — anstaltsnämnden. Denna nämnd borde också svara för den lokala tillsyn, som enligt tillsynskommitténs förslag skulle åvila styrelsen eller särskilda tillsynsnämnder.

I övrigt hänvisas i fråga om utredningens förslag om inrättande av centralstyrelser och anstaltsnämnder till lagtexten (6 och 9 §§) samt till den redovisning, som lämnats under V i det föregående.

Yttranden över 1952 års förslag. De önskemål om en utökning av centralstyrelsens uppgifter, som framkommit vid behandlingen av förslaget om anstaltsnämnder, har förut redovisats. Bortsett härifrån synes man i allmänhet anse det riktigt, att det lämnas åt vederbörande landsting att själva avgöra frågor om centralstyrelsens sammansättning och funktion. Förvaltningsutskotten vid flera landsting framhåller sålunda, att landstingen själva bör få ordna administrationen på lämpligaste sätt. En motsatt mening uttalas av *Gävleborgs läns landstings förvaltningsutskott*, som anser att i lagen borde ha skapats garanti för att centralstyrelsen får en sådan sammansättning att den med insikt och sakkunskap kan fungera som samordnande organ. *Sveriges läkarförbund* anser det olämpligt, att förvaltningsutskotten själva skulle få rätt och möjlighet att konstituera sig som centralstyrelser.

Uttalanden i remissvaren om anstaltsnämnderna har delvis redovisats tidigare. Härutöver må nämnas, att *länsstyrelsen i Kopparbergs län* föreslår, att nämndens ordförande skall utses av länsstyrelsen. *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* avstyrker förslaget att centralstyrelsens läkare, rektor och vårdföreståndare skall ingå i nämnden vid handläggning av vissa ärenden. En sådan bestämmelse vore ägnad att rubba tilltron till en objektiv handläggning, eftersom det i regel är deras avgöranden, som skall prövas av nämnden. Däremot bör ifrågavarande befattningshavare ha rätt att närvara vid sammanträden och även få sina meningar antecknade till protokollet.

Om landsting förenar sig om gemensamma särskolor eller vårdanstalter, kan enligt 6 § andra stycket sådana centralstyrelsens uppgifter, som hänför sig till denna verksamhet, överlåtas på en särskild styrelse. *Stadsfullmäktige i Gävle* framhåller, att detta syntes förutsätta, att en centralstyrelse skall finnas inom varje område även om flera landsting slagit sig ihop om vården av de efterblivna. Detta vore otympligt. I händelse av ett samgående mellan olika landsting borde det vara tillräckligt med en gemensam centralstyrelse, då man ju ändå måste förutsätta, att det kommer att finnas en styrelse för varje anstalt, som har att direkt svara för den lokala skötseln och tillsynen. I anslutning till sistnämnda uttalande

må nämnas, att *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* ifrågasätter om det icke är tillräckligt, att den centrala styrelsen benämnes »styrelse», då »centralstyrelse» leder tanken till att det även måste finnas lokala styrelser.

Bestämmelsen i 6 § andra stycket att ledningen av särskola i stad må överlätas på stadens folkskolestyrelse avstyrkes av *styrelsen för Malmö stads skolhem Håkanstorp. Gävleborgs läns landstings förvaltningsutskott* anser densamma utgöra ett avsteg från principen att hela verksamheten för undervisning och vård av de efterblivna skall vara samlad hos centralstyrelsen. *Stadsfullmäktige i Norrköping* framhåller att ett sådant system torde bli otympligt i städer utom landsting.

Skolöverstyrelsen föreslår lydelsen »ledningen av extern särskola i skoldistrikt bör överlätas på distriktets skolstyrelse». Även *styrelsen för allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka* anser, att en sådan delegation skall kunna ske i annat skoldistrikt än stad. Ett utbyte av ordet »må» i stadgandet mot »bör» förordas av *sinnesslöskolornas föreståndareförening* och *folkskoledirektionen i Stockholm*.

Departementschefen. I likhet med 1946 och 1951 års sinnesslövårdsutredningar anser jag, att inom varje landstingsområde bör finnas en av landstinget utsedd styrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. För att skilja denna styrelse från de lokala styrelser, som kan finnas t. ex. för enskilda anstalter och kanske även i något fall för en landstingsanstalt, bör den benämnas centralstyrelse. Dess första uppgift bör vara att planlägga och samordna den anstaltsvård och öppna vård, som enligt lagen åvilar landstinget, samt leda de för sådant ändamål av landstinget drivna skolorna, anstalterna och organen för den öppna vården. Härei innefattas självfallet även en allmän tillsyn över förhållandena och den sociala omvårdnaden på anstalterna. Att såsom ifrågasatts koppla in länsstyrelserna eller någon annan lokal myndighet för denna tillsyn skulle enligt min mening innebära en överorganisation. Visserligen har de kommunala barnavårdsnämnderna och länsstyrelserna liknande uppgifter i fråga om landstingens barnavårdsanstalter, men där rör det sig dock om en verksamhet, som står i ett mera intimt samband med dessa myndigheters övriga uppgifter i fråga om barnavården. Spörsmålet torde dock få övervägas ånyo då barnavårdskommitténs förslag föreligger.

Centralstyrelsen bör även ha tillsyn över vissa enskilda anstalter. I allmänhet bör detta gälla anstalter, som finns upptagna i landstingets plan. Med hänsyn till landstingets subsidiära ekonomiska ansvar för dessa anstalter kommer centralstyrelsen sannolikt, oavsett någon föreskrift om tillsyn, att få mycket att göra med anstalternas förhållanden. Det finnes då ingen anledning att, som bl. a. tillsynskommittén och 1951 års sinnesslövårdsutredning tänkt sig, anförtro denna tillsyn åt särskilda nämnder.

Närmare bestämmelser om densamma torde få meddelas i administrativ väg.

Några bestämmelser om centralstyrelsens sammansättning bör icke upptagas i lagen. Det torde med förtroende kunna överlämnas åt huvudmännen att utse lämpliga män och kvinnor för de svåra och grannliga uppgifter, som åvilar dessa styrelser. I och för sig bör hinder icke möta att landstingens förvaltningsutskott görs till centralstyrelse. Med hänsyn till den arbetsbörda, styrelsen och särskilt de ledamöter, som ingår i dess delegation för handläggning av utskrivningsfrågor, sannolikt kommer att få, torde det dock vara olämpligt att lägga uppgifterna på förvaltningsutskottet.

I ett tidigare avsnitt har jag förordat, att en delegation inom centralstyrelsen skall handlägga de tveksamma frågor om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt m. m., vilka enligt 1951 års sinnesslövardsutredning skulle prövas av särskilda s. k. anstaltsnämnder. Den jurist, som, efter vad jag härvid uttalade, borde ingå i delegationen, bör i likhet med vad utredningen tänkt sig för anstaltsnämndens del vara dess ordförande. Han bör lämpligen förordnas av länsstyrelsen medan övriga ledamöter bör utses av centralstyrelsen inom sig. Med hänsyn till uppgifternas växlande omfång inom olika landstingsområden, torde antalet ledamöter icke böra fixeras i lagen utan det bör överlämnas åt landstinget att bestämma detsamma. Antalet bör dock icke sättas högre än fyra, då eljest delegationens storlek skulle försvåra en önskvärd snabb och smidig handläggning. I denna bör nämligen, enligt vad jag förut framhållit, även deltaga vissa befattningshavare hos centralstyrelsen, nämligen dess läkare samt rektorn för landstingets särskolor eller vårdföreståndaren. Då dessa personer enligt förslaget tidigare i allmänhet handlagt de ärenden, som prövas av nämnden, torde de dock icke som utredningen tänkt sig böra ingå som ledamöter i delegationen utan endast vara skyldiga att närvara och anmäla eventuell reservation till beslutet. Bestämmelser härom torde få meddelas i administrativ ordning liksom vissa frågor om delegationens verksamhet i övrigt, om suppleanter m. m. Kostnaderna för delegationens verksamhet bör självfallet bestridas av vederbörande landsting.

Ett särskilt problem uppstår om flera landsting förenat sig om gemensamma särskolor och vårdanstalter. I sådant fall bör även en gemensam centralstyrelse kunna utses eller vissa av centralstyrelsens uppgifter överlåtas på en särskild styrelse. Att i själva lagen reglera hur delegationsärendena då skall handläggas torde bli för omständligt. Även denna fråga bör därför regleras i administrativ väg, varvid dock de förut fastslagna principerna bör följas.

I övrigt torde paragrafen icke kräva någon motivering. Förut ej redovisade jämkningar i utredningsförslagen har föranletts av uttalanden i remissvaren.

7—8 §§.

(1949 års förslag)

7 §.

För den närmaste ledningen av centralstyrelsens verksamhet för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn och ungdomar skall hos styrelsen finnas anställd en *skolföreståndare* och för den närmaste ledningen av centralstyrelsens övriga verksamhet en *vårdföreståndare*.

Där så av särskilda skäl finnes lämpligt må flera vårdföreståndare tillsättas.

Vårdföreståndare skall utöva den närmaste ledningen av den öppna tillsynsvården av sinnesslöa, som ej äro intagna på anstalt eller åtnjuta skolundervisning och skall, där så erfordras, bistå dem med råd och hjälp. För det omedelbara handhavandet av denna tillsyn kunna, där så befinnes lämpligt, särskilda kuratorer anställas.

8 §.

Vid skolanstalt och vårdanstalt skall finnas en för vården därstädes ansvarig läkare (*anstaltsläkaren*). Centralstyrelsen skall utse anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående anstalt att vara styrelsens läkare.

Ändå att anstaltsläkare icke är ledamot av centralstyrelsen, skall han ingå i styrelsen, då fråga är om intagning i eller utskrivning från anstalt, vid vilken han är läkare. Styrelsens läkare skall ingå i styrelsen vid prövning av fråga om inskrivning i eller avförande ur styrelsens register över sinnesslöa.

(1952 års förslag)

7 §.

För den närmaste ledningen av landstings särskolor och den härtill anknutna öppna vården skall en *rektor* vara anställd och för den närmaste ledningen av centralstyrelsens övriga verksamhet en *vårdföreståndare*.

Efter tillsynsmyndighetens bestämmande må vad i denna lag stadgas om rektor, såvitt angår viss särskola, helt eller delvis gälla dess föreståndare.

8 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall finnas en för den medicinskt-psykiatriska undersökningen, behandlingen och vården därstädes ansvarig läkare, som om möjligt bör ha psykiatrisk specialutbildning (*skolläkare, anstaltsläkare*). Centralstyrelsen skall utse skolläkaren eller anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående skola eller anstalt eller ock annan läkare med psykiatrisk specialutbildning att vara *centralstyrelsens läkare*.

Dessa paragrafer innehåller vissa föreskrifter om den personal, som skall finnas inom ifrågavarande organisation. De motsvaras i 1944 års lag av en bestämmelse i 4 § tredje stycket, att vid centralanstalt skall finnas anställda läkare och föreståndare.

I fråga om 1946 års *sinnesslövärdsutrednings* förslag i denna del kan i huvudsak hänvisas till lagtexten och betänkandet (s. 122—125 och 194—195). Som en speciell uppgift för vårdföreståndaren pekar utredningen på att han bör i samråd med vederbörande läkare organisera och leda den öppna tillsynsvården samt råda och hjälpa de sinnesslöa, som icke är intagna på anstalt eller åtnjuta skolundervisning.

1951 års *sinnesslövärdsutrednings* förslag skiljer sig endast på mindre väsentliga punkter från det av den tidigare utredningen framlagda. Den särskilda skolföreståndaren föreslås i enlighet med ett yrkande från skolöverstyrelsen få benämningen rektor. I fråga om den i 7 § andra stycket stadgade möjligheten att jämställa viss föreståndare för särskola med rektor framhålles, att detta t. ex. kan komma ifråga särskilt inom områden, där externatskola finnes inrättad. Beslutanderätten i fråga om in- och utskrivning, intagning m. m. bör då kunna tillkomma dess föreståndare. Inkomna anmälningar bör dock granskas gemensamt med rektor och beslut i inskrivningsfrågan fattas i samråd med denne. — Rektor bör kunna utses till vårdföreståndare, och även anstaltsläkare bör kunna komma i fråga härtill. Hinder bör icke möta att tillsätta flera vårdföreståndare.

I fråga om den medicinskt-psykiatriska sakkunskapen föreslår utredningen att en särskild centralstyrelsens läkare alltid utses av styrelsen efter förslag av medicinalstyrelsen. Dessutom bör en läkare finnas vid varje särskola och vårdanstalt, benämnda skolläkare resp. anstaltsläkare, och dessa uppgifter skall få förenas med varandra och med tjänsten som centralstyrelsens läkare.

Yttranden över 1952 års förslag. Större frihet för landstingen att besluta om organisationen förordas av bl. a. *förvaltningsutskotten vid landstingen i Malmöhus och Skaraborgs län.* *Värmlands läns landstings förvaltningsutskott* anser däremot ytterligare bestämmelser erforderliga närmast om hur centralstyrelsen skall rationellt ordna den viktiga ekonomiska förvaltningen vid anstalter av mellanstorlek och vid ännu mindre anstalter, som saknar arbetsuppgifter och ekonomisk bärighet för heltidsanställd syssloman. *Svenska provinsialläkarföreningen* anser att det bör finnas en styresman vid varje anstalt. Även *stadsfullmäktige i Norrköping* finner uppdelningen av ansvaret på två befattningshavare leda till olägenheter. I mindre förvaltningsområden borde rektors- och vårdföreståndartjänsterna kunna sammanslås till en befattning. Detta förslag avvisas av *svenska särskolornas lärarförening*, som anser att utbildning och vård noga bör skiljas åt.

Justitiekanslersämbetet påpekar, att 7 § första stycket kunde giva lä-

saren den uppfattningen, att rektor är en person som har sin egentliga verksamhet hos centralstyrelsen och tveksamhet uppkommer, om med rektor avses föreståndare för sarskolorna. Beträffande 8 § anser *svenska provinsialläkarföreningen*, att även sarskolans läkare bör benämnas anstaltsläkare, då termen skolläkare vunnit hävd i annat sammanhang.

Departementschefen. I och för sig skulle knappast en lagstiftning av denna art behöva innehålla någon bestämmelse om vilken personal som bör finnas inom organisationen. Det borde kunna överlämnas åt vederbörande huvudman att själv bestämma vilka befattningshavare som skall finnas anställda och hur uppgifterna skall fördelas mellan dem. I rättssäkerhetens intresse måste emellertid i lagen tämligen ingående regleras t. ex. hur frågor om intagning vid och utskrivning från anstalterna skall handläggas. Anses härvid att bestämda befattningshavare bör fylla vissa funktioner, måste också i lagstiftningen fastslås att huvudmannen skall anställa dessa befattningshavare. Regleringen i lag bör emellertid i princip begränsas till detta. Jag vill därför avvisa även från kommunalt håll väckta förslag om ytterligare föreskrifter t. ex. om den ekonomiska förvaltningen. Det förhållandet att lagen stadgar att en vårdföreståndare skall finnas anställd, hindrar icke att huvudmannen anställer flera befattningshavare med denna benämning. Men vid varje tillfälle måste det finnas *en* tjänsteman, som skall fylla de funktioner, lagen lagt på vårdföreståndaren. Ej heller bör hinder i allmänhet möta att samma person uppehåller flera befattningar, även om detta naturligtvis ofta är olämpligt och någon gång med hänsyn till uppgifternas art otänkbart. Jag har intet att erinra mot vad 1951 års utredning anfört om tillämpningen härav i förevarande fall.

Det sagda utgör bakgrunden till de nu behandlade bestämmelserna. Då dessa i huvudsak bygger på utredningsförslagets motsvarande stadganden, torde någon motivering utöver den som där och här förut lämnats icke erfordras.

9 §.

(1949 års förslag)

9 §.

Överinseendet över sinnesslövardden utövas vad beträffar verksamheten för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa, barn och ungdomar av skolöverstyrelsen och vad beträffar den övriga sinnesslövården av medicinalstyrelsen.

Under skolöverstyrelsen utövas tillsynen över de under dess över-

(1952 års förslag)

10 §.

Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt denna lag, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. För varje sarskola och vårdanstalt skall finnas en huvudtillsynsmyndighet.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

inseende stående anstalterna av inspektören för sinnesslöundervisningen. Dessa anstalter skola därjämte i medicinskt-psykiatriskt hänseende vara underkastade den inspektion, som Konungen bestämmer.

Under medicinalstyrelsen utövas tillsynen över de under dess överinseende stående anstalterna av inspektören för sinnesslövärdn.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som anförts i det föregående under avdelning VI.

Särskoleplikt samt skyldighet att underkasta sig vård.

10—11 §§.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

10 §.

11 §.

Bildbar sinnesslö är skolpliktig vid skolanstalt från och med det kalenderår, under vilket han fyller sju år, och under så lång tid som han kan tillgodogöra sig undervisning vid skolhem och ordnad yrkesutbildning, dock ej längre än till han fyllt 21 år.

I denna lag avsett barn, som är mottagligt för sådan teoretisk eller praktisk undervisning, som meddelas i särskola, är skoipraktiskt vid sådan skola från och med det kalenderår, under vilket barnet fyller sju år, under så lång tid, som han kan tillgodogöra sig undervisning vid skolan, dock ej längre än till och med det kalenderår, under vilket han fyller 21 år.

Där skäl därtill äro, må med skolgången för enligt denna lag skolpliktigt barn anstå, dock högst två år.

Föreligga synnerliga skäl, må skolplikten efter beslut av anstaltsnämnden förlängas att avse tid efter 21 års ålder, dock längst till och med det kalenderår, under vilket eleven fyller 23 år.

(1949 års förslag)

Obildbar sinnesslö samt bildbar sinnesslö, som icke är intagen å skolhem eller yrkesskola eller åtnjuter undervisning i externatskola, skall efter fyllda sju år vara underkastad den vård å vårdanstalt samt vara underkastad den tillsyn, som vederbörande centralstyrelse finner nödvändig och lämplig, dock må endast den, som är i oundgängligt behov av anstaltsvård, utan medgivande intagas å vårdanstalt för varaktig vård och kvarhållas i sådan vård.

Den som är intagen å vårdanstalt må underkastas det tvång, vilket finnes vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller till skydd för honom själv eller omgivningen. Intagen, som fyllt aderton år, vare dock städse oförhindrad att insända framställningar till centralstyrelsen och de myndigheter, som ha överinseende över hans vård.

Paragraferna, vars huvudinnehåll framgår av rubriken, saknar motsvarighet i 1944 års lag. Indirekt framgår emellertid skolplikten av lagen, då den stadgar (5 och 11 §§) att bildbar sinnesslö skall vara inskriven vid centralanstalt och åtnjuta undervisning där från det han uppnått skolåldern (i särskilda fall högst två år senare) och längst till dess han fyllt 21 år.

1951 års sinnesslövärdutsredning anser i överensstämmelse med önskemål i yttranden över 1949 års betänkande, att en möjlighet till uppskov med skolgångens början under högst två år efter sjuårsåldern bör införas i lagen. Fall kan nämligen tänkas, då dylikt uppskov är motiverat med hänsyn till att tvekan råder, om sent inträdande skolmognad beror på försenad utveckling, orsakad t. ex. av kroppssjukdom, dåliga uppväxtförhållanden eller eljest ogynnsam miljö, eller på psykisk undermålighet. Pröv-

(1952 års förslag)

12 §.

1 mom. I denna lag avsedd efterbliven, som icke enligt 11 § är skolpliktig vid särskola, skall efter fyllda 16 år vara underkastad den öppna vård eller den vård å vårdanstalt, som vederbörande myndighet med stöd av denna lag finner nödvändig. Där ej särskilda skäl till annat föranleda, må dock endast den, som är i oundgängligt behov av anstaltsvård, intagas å vårdanstalt för varaktig vård och kvarhållas i sådan vård.

Angående omhändertagande av barn under 16 år stadgas i barnavårdslagen.

2 mom. Den, som är intagen på vårdanstalt, må underkastas det tvång, vilket finnes vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller till skydd för honom själv eller omgivningen. Intagen, som fyllt aderton år, vare städse oförhindrad att insända framställningar till centralstyrelsen, anstaltsnämnden och de myndigheter, som ha överinseende över hans vård.

ningstiden torde endast i undantagsfall böra utsträckas till nämnda maximi-gräns. — Beträffande utredningens förslag i övrigt hänvisas till lagtexten.

Yttranden över 1951 års utrednings förslag. Stockholms läns landstings förvaltningsutskott föreslår att skolplikten skall kunna förlängas till 25 års ålder eller två år längre än utredningen förordat. Som skäl framhålles, att eftermognaden hos de efterblivna är ett väsentligt faktum. Erfarenheterna visa bl. a., att hos straffriförklarade, vilka varit omhändertagna för vård på grund av imbecillitet och som senare efterundersökes i 25—30-årsåldern, endast debilitet föreligger.

Barnavårdsnämnden i Stockholm påpekar, att om omhändertagande av barn under 16 år på vårdhem skulle grunda sig på barnavårdsnämnds beslut om skyddsuppföstran, skulle det enligt barnavårdslagen ankomma på nämnden att besluta om vårdformen, om villkorlig och slutlig utskrivning samt om förordnande om övervakning. Då sådana beslut enligt lagförslaget skulle fattas av vissa specialorgan, skulle det uppstå en oklarhet om kompetensområdena. — I anslutning till barnavårdsnämndens yttrande betonas *överståthållarämbetet* angelägenheten av att nämndens skyldigheter och befogenheter med avseende å vården av de psykiskt sjuka närmare klarlägges.

Departementschefen. I fråga om dessa paragrafer kan i huvudsak hänvisas till den allmänna motiveringen. På där anförda skäl har i departementsförslaget icke upptagits några bestämmelser, som medger tvångsintagning av efterbliven på arbetshem eller ålderdomshem. Beträffande barn under 16 år, som behöver vård på vårdhem, synes barnavårdslagens regler vara tillräckliga. De synpunkter mot sistnämnda ordning, som anförts av barnavårdsnämnden i Stockholm, anser jag icke bärande. Dessa barns efterblivenhet är i allmänhet så uttalad, att någon öppen vård efter försöksutskrivning icke kommer i fråga. Alternativet torde regelmässigt bli vård i det egna hemmet (motsvarande) eller vård på vårdhem. Kompetens tvister mellan barnavårdsnämnden och den nu ifrågavarande vårdgrenens organ torde därför icke behöva riskeras för dessa barns del. Annorlunda kan möjligen bli fallet i fråga om de särskolepliktiga barnen, men här bibehålles i sak endast nuvarande ordning.

Endast med tvekan har jag i departementsförslaget efter yrkande från skolhåll upptagit en bestämmelse om att skolplikten i undantagsfall och efter beslut av den särskilda delegationen inom centralstyrelsen kan få utsträckas till 23 års ålder. Att ytterligare förlänga denna tid bör därför icke komma i fråga. Bestämmelsen lär få betydelse framför allt genom att den medger att de ungdomar, som behöver fortsatt tillsyn, kan få denna genom särskolan. Härigenom torde man i vissa fall slippa skriva in vederbörande vid vårdanstalt.

Bortfaller kvarhållanderätten i fråga om alla icke skolpliktiga utom de höggradigt efterblivna, torde de bestämmelser om befogenhet att använda tvång och rätt för intagen att insända framställningar till myndigheter, som upptagits i båda utredningarnas förslag, icke vara erforderliga. Självfallet bör, oavsett någon sådan bestämmelse, anstaltsledningen icke hindra t. ex. ungdomar på yrkeshem att göra sådana framställningar.

Anmälan och inskrivning m. m.

12—13 §§.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

11 §.

För varje landstingsområde skall föras ett register över samtliga inom landstingsområdet mantalsskrivna sinnesslöa (*sinnesslöregister*).

Om inskrivning i och avförande ur sinnesslöregistret beslutar centralstyrelsen.

12 §.

Barn, som är sinnesslött, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning i sinnesslöregister. Har sådan anmälan icke skett senast i juni månad det år, barnet fyller sju år, skall skolstyrelsen i det skoldistrikt, där barnet är skolpliktigt, föranstalta om att anmälan göres. Skolstyrelsen göre ock anmälan om förhållandet till barnavårdsnämnden.

Det åligger barnavårdsnämnden att vidtaga de åtgärder, som äro påkallade för att alla sinnesslöa barn i skolåldern erhålla sådan undervis-

13 §.

Barn, som är i behov av undervisning eller vård enligt denna lag, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Har anmälan till särskola icke skett senast i juni månad det år, barnet fyller sju år, och är ej uppenbart, att barnet ej kan tillgodogöra sig undervisning vid sådan skola, skall skolstyrelsen i det skoldistrikt, där barnet är skolpliktigt, föranstalta om att anmälan göres. Skolstyrelsen skall därom underrätta barnavårdsnämnden.

Det åligger barnavårdsnämnden att, där förhållandena så påkalla, vidtaga de åtgärder, som erfordras för att psykiskt efterblivet barn er-

(1949 års förslag)

ning och vård, som avses i denna lag, och har nämnden, där vederbörande vårdnadshavare underlåter att anmäla barn för inskrivning i sinnesslöregister, att själv göra dylik anmälan. Nämnden skall ock tillse, att särskild läkarundersökning verkställles å barn, som misstänkes vara sinnesslött.

Beträffande sinnesslö, som överskridit skolåldern, äger vad i andra stycket sägs motsvarande tillämpning, dock skola där omförmälda åligganden i förekommande fall åvila fattigvårdsstyrelsen.

13 §.

Anmälan för inskrivning i sinnesslöregister skall insändas till centralstyrelsen och vara åtföljd av

- 1) åldersbetyg;
- 2) av läkare utfärdat utlåtande angående den sinnesslöes förståndsutveckling;
- 3) uppgifter rörande den sinnesslöes levnadsförhållanden;
- 4) där den sinnesslöe undervisats i folkskola, redogörelse av vederbörande lärare för dennes iakttagelser rörande barnet.

I anmälan bör uppgivas, huruvida anmälaren samt, därest denne är an-

(1952 års förslag)

håller sådan vård, som avses i denna lag, och äger nämnden, där vederbörande vårdnadshavare underlåter att anmäla sådant barn till inskrivning vid vårdanstalt, att själv göra dylik anmälan.

Skolstyrelsen eller barnavårdsnämnden skall tillse, att särskild läkarundersökning verkställles å barn, som misstänkes behöva särskoleundervisning eller vård å vårdanstalt.

Beträffande psykiskt efterblivna, som fyllt 18 år, äger vad i tredje och fjärde styckena sägs motsvarande tillämpning, dock skall vad där finnes stadgat om barnavårdsnämnden i stället gälla fattigvårdsstyrelsen. Anmälan för inskrivning vid vårdanstalt må beträffande person, som nu sagts, jämväl göras av vederbörande förmyndare, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den, som är eller varit intagen vid särskola, skolans rektor.

14 §.

Anmälan, som i 13 § sägs, skall insändas till centralstyrelsen i det län, där vederbörande är mantalskriven, samt skall innehålla de uppgifter och vara åtföljd av de handlingar, Konungen föreskriver.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

nan än vårdnadshavaren, den sistnämnde önskar, att barnet skall intagas å anstalt.

Paragraferna behandlar anmälan för inskrivning vid särskola och vårdanstalt.

Gällande bestämmelser återfinnes i 5 och 6 §§ av 1944 års lag. I 5 § föreskrives att, om barn, som intagits eller anmälts till intagande i folkskola, befinnes vara sinnesslott, och det icke kan anses uteslutet, att barnet är bildbart, skolstyrelsen skall föranstalta om att ansökan genom vårdnadshavarens försorg göres om barnets inskrivning vid vederbörande centralanstalt. Skolstyrelsen skall även anmäla förhållandet till barnavårdsnämnden. — Det åligger barnavårdsnämnden att vidtaga de åtgärder, som är påkallade för att alla bildbara sinnesslöa barn i skolåldern erhåller undervisning och vård enligt förenämnda lag. Där vederbörande vårdnadshavare underlåter att ingiva ansökan till centralanstalt, äger nämnden själv göra dylik ansökan. — Där skäl därtill är, må med ingivande av ansökan anstå, dock högst till dess barnet fyllt nio år.

6 § innehåller föreskrifter om de handlingar som skall åtfölja ansökan om inskrivning m. m.

Beträffande motiveringen till *1949 års förslag* hänvisas till betänkandet s. 131 ff. I *yttrandena* över detsamma har som redan nämnts förslaget om registrering av de sinnesslöa starkt kritiserats i flera remissvar. Denna kritik torde liksom yttrandena i denna del i övrigt ej behöva återges här.

1951 års utredning avstyrker bestämt förslaget att samtliga sinnesslöa skall registreras i länsregister och anför om sitt alternativ till detta förslag.

Utredningen föreslår, att, sedan ansökningshandlingarna granskats och den anmälda därvid befunnits på grund av psykisk efterblivenhet vara underkastad lagens tillämpning, beslut fattas om vederbörandes inskrivning vid landstingets särskolor eller vårdanstalter. Beslutet innebär alltså icke något ställningstagande till de åtgärder, som i anledning härav kunna anses erforderliga, men inskrivningen kommer att utgöra en förutsättning för att sådana åtgärder skola kunna vidtagas. Inskrivningsbeslutet kommer sålunda att bli av grundläggande betydelse för den efterblivnes omhändertagande enligt lagen.

Utredningen redogör i sitt betänkande härefter för anmälningsproceduren för olika kategorier efterblivna. Här må endast några avsnitt återgivas.

Det direkta ansvaret för att psykiskt efterblivna barn, som börjat folkskolan men icke kunna tillgodogöra sig den vanliga undervisningen eller hjälpklassundervisningen där, verkligen anmälas till särskola, torde i första hand komma att åvila vederbörande lärare och skolläkare. Dessa böra sålunda till skolstyrelsen anmäla sådana barn, som ha svårigheter att följa den vanliga skolundervisningen. Innan anmälan till särskola göres, bör emellertid barnet hänvisas till särskild läkarundersökning. Sådan under-

sökning kan — om skolläkaren ej tagit ställning till fallet — verkställas av vederbörande tjänsteläkare men bör i första hand verkställas vid rådgivningsbyrå för psykisk barnavård eller av psykiatriskt särskilt skolad läkare. Ett åläggande för skolstyrelsen att föranstalta om sådan särskild läkarundersökning har intagits i fjärde stycket av 13 §. I samband med läkarundersökningen bör även en intelligensprövning av barnet göras. Även om graden av barnets efterblivenhet icke kan på så sätt direkt avläsas, är en sådan undersökning ett nödvändigt komplement för att bedöma barnets utveckling.

Därest vederbörande vårdnadshavare underlåter att anmäla efterblivet barn för inskrivning vid vårdanstalt, bör barnavårdsnämnden själv kunna göra sådan anmälan. Beträffande denna kategori efterblivna vill emellertid utredningen erinra om att någon skyldighet för vårdnadshavaren att överlämna barnet till anstaltsvård enligt lagen icke föreligger, förrän barnet fyllt 16 år. En förutsättning för att ett sådant barn skall kunna omhändertagas är sålunda antingen att den, som har vårdnaden om barnet, medgivit en sådan åtgärd samt att vederbörande myndighet funnit åtgärden nödvändig eller att förhållandena äro sådana, att bestämmelserna om skyddsufföstran äro tillämpliga.

Yttranden över 1952 års förslag. I fråga om tiden och formen för anmälan till särskola och vårdanstalt har *Sveriges läkarförbund* anfört vissa allmänna synpunkter. Förbundet anser att föräldrars och vårdnadshavares anmälan om skolgång för *alla* barn, oavsett om de befaras debila eller ej, bör ske vid 7 års ålder i ett sammanhang och inför samma forum. Ortens skolmyndigheter torde enligt förbundet ha de bästa möjligheterna att kunna bedöma barnens utvecklingsgrad i en första gallring och för de debilas räkning fullgöra den anmälningsplikt, som formellt kan komma i fråga med hänsyn till de speciella anordningar, som kräves för dem. Detta förfarande skulle på ett verksamt sätt bidra till att i görligaste mån eliminera den psykologiska påfrestning, som speciella, endast för de psykiskt efterblivna avsedda, anmälningsförfaranden skulle medföra.

Förvaltningsutskottet vid landstingen i Stockholms och Värmlands län pekar på svårigheterna att redan då barnet är i sjuårsåldern fastslå om det hör hemma på särskola. Antingen kommer bestämmelsen ej att följas eller också forceras ställningstaganden fram på ett sätt, som sällan är lyckligt för barnen själva, deras familjer eller för myndigheterna.

Beträffande barnavårdsnämndens medverkan i anmälningsproceduren förmenar *barnavårdsnämnderna i Malmö och Hälsingborg*, att ansvaret för att undervisning och vård beredes de efterblivna och att åtgärder vidtages för avgörandet av vårdformen odelat bör ligga hos centralstyrelsen och skolmyndigheterna. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* anser att nämnden bör ha rätt att göra anmälan för inskrivning både vid särskola och vid vårdanstalt. I övrigt torde barnavårdslagens föreskrifter om nämndens skyldigheter gentemot barn och ungdom vara tillräckliga för den medverkan, som kan länkas ankomma på nämnden i fråga om psykiskt efterblivna barn.

Skyldighet för skolstyrelsen att underrätta barnavårdsnämnden om gjord anmälan till särskola borde utgå såsom obehöfvig.

Skolöverstyrelsen förordar införande av rätt för rektor att med vårdnadshavarens medgivande till vårdanstalt anmäla barn, som icke uppnått 16 års ålder. För äldre barn bör rektor kunna göra sådan anmälan utan detta medgivande. — Enligt överstyrelsen bör vidare centralstyrelsens läkare ej få utfärda läkarintyg för anmälan, som skall granskas av bl. a. denna läkare.

I anledning av förslaget att anmälan alltid skall ske till centralstyrelsen, föreslår *de enskilda anstaltarnas förening* att den även skall få göras till den anstalt sökanden själv anser önskvärd. I sistnämnda fall bör anmälan dock remitteras till centralstyrelsen för yttrande. Man skulle då behålla rätten för de anhöriga att direkt vända sig till den anstalt de själva önskar.

Departementschefen. Bestämmelserna i dessa paragrafer om proceduren vid anmälan till särskola och vårdanstalt ansluter sig i det väsentliga till den senaste utredningens förslag. Detta innebär bl. a. att den tidigare föreslagna registreringen av alla sinnesslöa inom landstingsområdet i ett enda register ersättes av anteckningar om inskrivning separat för särskola resp. vårdanstalt. Inskrivningsbeslutet skulle bli avgörande och intagningen på anstalt av den en gång inskrivne kunna ske mera formlöst. Detta synes i och för sig lämpligt. Myndigheterna bör emellertid uppmärksamma dessa konsekvenser och i det konkreta fallet klargöra dem för vederbörande, då eljest rättsförluster kan uppstå.

Bl. a. från läkarhåll har yrkats att alla barn, även de efterblivna, skall anmälas till den vanliga folkskolan och sålunda icke direkt till särskolan. För de klart efterblivna barnens del torde det emellertid vara meningslöst att göra en sådan anmälan, medan i fråga om de tveksamma fallen barnen i praktiken regelmässigt likväl kommer att passera folkskolan. För att något ställningstagande för dessa barns del icke skall tvingas fram i förtid har emellertid utredningarnas förslag om anmälan senast i juni månad det år barnet fyller sju år fått utgå ur lagen. I stället har skolstyrelsens skyldighet att ta upp fallet anknutits till särskoleplikten, som inträder tidigast fr. o. m. det år då barnet fyller sju år, men först då det är klart, att barnet ej kan tillgodogöra sig undervisningen i den vanliga skolan. Det sagda innebär självfallet ej att skolstyrelsen skall ta upp sådan fråga redan vid årets början utan tidigast då den vanliga anmälnings-tiden gått ut.

Med hänsyn till barnavårdslagens regler om barnavårdsnämndens allmänna åligganden i fråga om barnen i kommunen synes det värdefullt att den får del av skolstyrelsens initiativ till anmälan till särskola. Då dessa regler ju gäller även efterblivna barn, skulle i och för sig bestämmelser om nämndens åligganden i fråga om sådana barn knappast behöva upptagas

även i denna lag. En allmän erinran om nämndens skyldigheter i fråga om de efterblivna barnen synes dock vara av värde. Denna torde dock böra avse sådana barn i allmänhet och icke endast de klara vårdfallen. I likhet med vad som gäller f. n. bör dock ej stadgas skyldighet men väl en befogenhet för nämnden att anmäla barn till särskola eller vårdanstalt.

I fråga om barn under 16 år bör enligt vad tidigare sagts intagning på vårdanstalt ej få ske utan vårdnadshavarens medgivande, där ej barnet omhändertagits för skyddsuppföstran. Med hänsyn härtill bör någon befogenhet för rektor att anmäla sådana barn till vårdanstalt icke stadgas i lagen. Behöver en särskoleelev överflyttas till sådan anstalt får rektor vid motstånd från föräldrarnas sida vända sig till barnavårdsnämnden. Detsamma bör gälla även barn i 16—18 års ålder. Med hänsyn till att barnavårdsnämndens befogenheter i fråga om ungdomar över 18 år är begränsade till ett speciellt, här i allmänhet ej aktuellt klientel, bör barnavårdsnämnden som initiativtagande organ för sådana äldre vårdbehövande efterblivna ersättas av fattigvårdsstyrelsen.

Då centralstyrelsens läkare i vissa fall torde vara den enda barnpsykiatern inom landstingsområdet, måste läkarintyg för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt få utfärdas av honom. I stället bör i sådant fall granskningen av inskrivningshandlingarna göras av en annan läkare. Bestämmelse härom har införts i 14 § sista stycket departementsförslaget.

Hinder bör ej möta att insända anmälan om inskrivning till en enskild anstalt. Denna bör dock omedelbart vidarebefordra anmälan till centralstyrelsen, vars befattningshavare i första hand bör pröva anmälan.

14—15 §§.

(1949 års förslag)

14 §.

Finner centralstyrelsens läkare vid granskning av anmälan för inskrivning i sinnesslöregister den anmälde vara sinnesslö och bildbar, skall läkaren låta inhämta yttrande av skolföreståndaren och därefter underställa ärendet centralstyrelsen, som har att besluta, huruvida barnet skall inskrivas i registret. Finner läkaren, att barnet är obildbart, skall läkaren omedelbart underställa ärendet centralstyrelsen för beslut som nyss sagts.

(1952 års förslag)

15 §.

Finner rektor efter samråd med centralstyrelsens läkare och skolläkaren vid granskning av anmälan, som i 13 § sägs, att barnet är psykiskt efterblivet men mottagligt för undervisning vid särskola, skall rektor besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. Frågan om sådan inskrivning skall dock prövas av anstaltsnämnden, därest rektor, centralstyrelsens läkare och skolläkaren icke äro ense om att inskrivning bör ske eller någon av dem yrkar, att frågan skall hänskjutas till nämnden, ävensom då vård-

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

nadshavaren icke medgivit åtgärden.

Finnes det uppenbart, att barn icke kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, har centralstyrelsen att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av anstaltsnämnden, därest centralstyrelsens läkare, rektor eller vårdföreståndare yrkar, att frågan skall hänskjutas till nämnden ävensom då vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden.

Vad i andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning då den, som fyllt 18 år, anmäles för inskrivning vid vårdanstalt. I sådant fall skall frågan om inskrivning hänskjutas till anstaltsnämnden jämväl på yrkande av den, vars inskrivning begäres, ävensom då denne, därest han ej är omyndig, eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.

16 §.

Innan beslut meddelas om barns inskrivning i sinnesslöregister må, där läkaren, skolföreståndaren eller centralstyrelsen finner att barnet bör ytterligare prövas i fråga om bildbarhet, barnet för observation intagas å upptagningshem, småbarnshem eller skolhem. Senast tre månader efter det barn sålunda intagits å anstalt bör frågan om barnets registrering prövas av centralstyrelsen och må barn ej utan medgivande kvarhållas för observation längre tid än tre månader.

Innan beslut meddelas om barns inskrivning vid särskola eller vårdanstalt, må, där centralstyrelsen, rektor eller centralstyrelsens läkare finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas, barnet intagas å observationsavdelning. Senast sex månader efter det barn sålunda intagits å avdelningen bör frågan om barnets inskrivning vid skolan eller vid vårdanstalt prövas enligt vad i 15 § sägs. Anses härvid ytterligare observation nödvändig, må barnet efter medgivande av anstaltsnämnden stanna å avdelningen under tid, som nämnden bestämmer.

(1949 års förslag)

Efter prövning av anstaltsläkare eller skolföreståndare må barn, som misstänkes vara sinnesslött, intagas å anstalt för observation efter vad i andra stycket stadgas, ändå att anmälan om inskrivning i sinnesslöregister ej skett. Det åligger i sådant fall läkaren eller föreståndaren att tillse att anmälan i förekommande fall göres.

Paragraferna avser proceduren vid inskrivning av de efterblivna vid särskola eller vårdanstalt samt intagning för observation.

Gällande bestämmelser. Enligt 7 § i 1944 års lag skall centralanstaltens föreståndare, om denne efter samråd med läkaren vid granskning av ansökan om inskrivning vid anstalten finner barnet vara sinnesslött och bildbart eller med hänsyn till sin förståndsutveckling böra prövas i fråga om bildbarhet, meddela beslut om barnets inskrivning. — Om barnet på grund av vanart, lyte eller annan dylik omständighet finnes böra intagas på sinnessjukhus eller statlig sinnesslöanstalt, må ansökningen i stället vidarebefordras till sådan anstalt.

Centralanstalt må vidare draga försorg om att där inskrivet barn får vård på annan lämplig sinnesslöanstalt. Barnet skall dock alltjämt anses vara inskrivet vid centralanstalten och stå under dess tillsyn.

I fråga om *utredningsförslagens* innebörd i denna del hänvisas till lagtexten och redogörelsen under V i det föregående.

Yttranden över 1952 års förslag. Skolöverstyrelsen föreslår, att intagning för observation under högst sex månader skall föregå varje beslut om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt utom då det gäller att överföra elev från särskolan till vårdanstalten. Vid överflyttning av barn från hjälpklass till externat bör vidare enligt överstyrelsens mening intagningsförfarandet förenklas, då här huvudsakligen är fråga om vilken undervisningsform som bäst lämpar sig för barnet. *Svenska särskolornas lärarförening* anser att det omständliga intagningsförfarandet vid externat bör ersättas med det system som användes vid intagning i hjälpklass.

I fråga om beslutanderätten i in- och utskrivningsärenden anför *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av efterblivna* bl. a.

Det bör finnas garantier för *dels* att besluten aldrig fattas av endast *en* person, *dels* att — med hänsyn till värdet av att frågorna alltid prövas

(1952 års förslag)

Sådant medgivande erfordras dock icke beträffande barn under skolåldern.

Efter prövning av rektor, centralstyrelsens läkare eller skolläkare må barn, som misstänkes vara psykiskt efterblivet, intagas å observationsavdelning för observation efter vad i första stycket stadgas, ändå att anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ej skett. Det åligger i sådant fall rektor och läkaren att tillse, att anmälan i förekommande fall göres.

även ur medicinsk-psykiatrisk synpunkt — läkaren delar ansvaret för beslutet även vid skolanstalter. Dessa krav bli tillgodosedda, om lagen ges den utformningen, att beslut om in- och utskrivningar vid skolanstalt skola fattas av rektor »i samråd» med centralstyrelsens läkare och skol-läkaren och inte som det uttryckes i lagtexten »efter samråd» med dessa läkare.

Allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka och sinnesslöskolornas föreståndarförening föreslår att vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i första hand skall få besluta om inskrivning vid vårdanstalt.

I fråga om bestämmelserna om observation i 16 § uttalar *skolöverstyrelsen*, att det icke finns tillräckliga skäl att formellt skilja barnen på en observationsavdelning från övriga i särskolan intagna, samt föreslår att uttrycket »intagas på observationsavdelning» ändras till »intagas för observation».

Departementschefen. Jag har tidigare i stora drag redogjort för hur förfarandet vid inskrivning vid särskola eller vårdanstalt bör utformas. Bestämmelser härom har upptagits i 14 §, och torde endast på några punkter behöva ytterligare kommenteras. Med hänsyn till att enighet fordras mellan rektor och läkare för att inskrivning skall kunna ske — eljest skall ärendet prövas av centralstyrelsen — behöver ej stadgas, att de skall besluta i samråd. Den formella beslutanderätten bör i första hand ligga hos *en* person, rektor, som emellertid innan beslut fattas alltid bör samråda med läkaren.

I fråga om inskrivning vid vårdanstalt bör beslutanderätten i klara fall utan olägenhet kunna läggas på centralstyrelsens läkare och vårdföreståndare. Med hänsyn till centralstyrelsens uppgifter i fråga om de tveksamma fallen kan det f. ö. icke komma i fråga att, som 1951 års utredning tänkt sig, anförtro åt styrelsen att primärt besluta i alla dessa ärenden.

Såsom framgår av stadgandet i 6 § andra stycket avses i 14 § med centralstyrelse den i förstnämnda stadgande omförmälda delegationen.

Då det synes vara onödigt att belasta observationsavdelningarna med fullkomligt klara fall, kan jag icke biträda skolöverstyrelsens förslag att varje beslut om inskrivning skall föregås av observation på sådan avdelning. Där- emot biträder jag styrelsens förslag till jämkning av bestämmelserna i 15 § om intagning för observation. I praktiken torde nämligen de för observation intagna barnen i allmänhet undervisas och vårdas tillsammans med övriga intagna. Däremot bör de självfallet »formellt» skiljas åt. Genom att observationsplatser ordnas även på externaten torde önskemålen om en enkel och smidig form för överförande av barn från hjälpklass till särskola kunna ernås. Barnet hänvisas endast till en externatklass och intages vid särskolan för observation. Något vidlyftigt anmälnings- och inskrivningsförfarande fordras ej. Genom ett tillägg i paragrafens första stycke har det gjorts möjligt att med vårdnadshavarens medgivande låta barnet stanna kvar i externatet för observation utan att centralstyrelsen behöver inkopplas

på fallet. Detsamma bör gälla barn under sju år. I övrigt bör ingen få hållas kvar för observation längre än angiven tid utan beslut av centralstyrelsen. Prövningen bör verkställas av den i 6 § andra stycket omnämnda delegationen.

Har anmälan för inskrivning icke skett, bör intagning för observation icke få ske utan vårdnadshavarens medgivande. 16 § andra stycket utredningens förslag har därför ändrats på denna punkt.

16 §.

(1949 års förslag)

18 §.

I sinnesslöregister inskriven sinnesslö må överflyttas till sinnesslöregistret för annat landstingsområde i den mån ändring av den inskrivnes mantalsskrivningsort därtill föranleder.

(1952 års förslag)

17 §.

Den, som är inskriven vid särskola eller vårdanstalt, må överflyttas till sådan skola eller anstalt inom annat landstingsområde, i den mån ändring av den inskrivnes mantalsskrivningsort föranleder därtill.

Paragrafen motsvaras i 1944 års lag av ett stadgande i 8 §, som i sak överensstämmer med det av utredningarna föreslagna.

Bestämmelsen har berörts i ett par yttranden över den senaste utredningens förslag. *Stadsfullmäktige i Norrköping* anser att bestämmelsen är oklar och att den kan föranleda besvärliga kompetenstvister mellan olika centralstyrelser. *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* framhåller, att bestämmelsen bör utbyggas så att av densamma framgår, vem som skall lösa tvister mellan huvudmännen i överflyttningsfrågor, samt efter vilka grunder och i vilken ordning kostnaderna skall ersättas för undervisning och vård, lämnad av annan huvudman än den, som enligt 2 § har att svara därför.

Departementschefen. Denna paragraf, som avser överflyttning från en särskola eller vårdanstalt i ett landstingsområde till motsvarande skola eller anstalt i ett annat, är överförd från gällande lag. Någon anledning att ge föreskrifter i lag om slitande av tvister mellan huvudmännen i kompetensfrågor finns enligt min mening icke; dylika ting kan överlämnas till huvudmännen att avtala om sinsemellan liksom sker på sjukvårdens område. Skulle bestämmelser i något hänseende erfordras, torde de få meddelas i administrativ väg.

Intagning, öppen vård m. m.

17—19 §§.

(1949 års förslag)

15 §.

I samband med att den sinnesslöe inskrives i sinnesslöregister har cen-

(1952 års förslag)

18 §.

Barn, som inskrivits vid särskola, skall, därest ej uppskov med skol-

(1949 års förslag)

tralstyrelsen att pröva, om han bör intagas å anstalt eller i stället underkastas väntetidsvård eller annan tillsyn enligt denna lag. Härvid skall tillses, att den, som icke är skolpliktig, ej intages å anstalt, om hans behov av vård och tillsyn kan tillgodoses genom öppen vård.

I övrigt skall följande gälla

1. Barn, som ej fyllt eller under året fyller sju år och kan antagas vara mottagligt för teoretisk och praktisk undervisning, må, därest vårdnadshavaren så önskar, intagas å småbarnshem. Kan barnet ej antagas vara mottagligt för sådan undervisning, må det på ansökan av vårdnadshavaren intagas å upptagningshem eller vårdhem.

2. Bildbar sinnesslö, som fyllt eller under året fyller sju år, skall intagas å skolhem eller inskrivas för undervisning i externatskola. Den som fyllt fjorton år må dock allenast då särskilda skäl föranleda därtill intagas å skolhem eller yrkesskola utan skall med honom förfaras enligt vad som stadgas i punkt 3.

3. Obildbar sinnesslö, som fyllt sju år och finnes vara i oundgängligt behov av vård å anstalt må allt efter åldern och vårdbehovets art intagas å lämplig vårdanstalt.

Vad i andra stycket stadgas skall icke gälla, då fråga är om sinnesslö, som avses i 3 § eller som är i behov av vård å sinnessjukhus. I sådant fall bör centralstyrelsen eller styrelsens läkare föranstalta om att ansökan sker om den sinnesslöes intagande å specialanstalt för sådana sinnesslöa eller å sinnessjukhus.

(1952 års förslag)

gången finnes böra ske enligt 11 § andra stycket, efter rektors bestämmande allt efter ålder, bosättningsort och övriga förhållanden intagas i småbarnshem, skolhem eller externatskola. För intagning i enskild särskola skall härvid gälla av tillsynsmyndigheten fastställda bestämmelser.

Vid vårdanstalt inskriven må allt efter åldern och vårdbehovets art placeras i öppen vård eller intagas i lämplig vårdanstalt. Beslut om intagning meddelas av centralstyrelsen eller efter styrelsens anvisningar av vårdföreståndare eller föreståndare för vårdanstalt, i båda fallen efter samråd med anstaltsläkaren.

(1949 års förslag)

Centralstyrelsen må föranstalta om att i sinnesslöregistret inskriven beredes vård å lämplig enskild sinnesslöanstalt.

I avbidan på beslut om intagande av sinnesslö å anstalt må den sinnesslöe efter prövning av anstaltsläkaren eller vårdföreståndaren provisoriskt omhändertagas där och skall för sådant fall vad i 14 § tredje stycket stadgas äga motsvarande tillämpning. Kan plats ej omedelbart beredas sinnesslö å den anstalt, som avses med beslut om intagning, må centralstyrelsen eller styrelsens läkare föranstalta om hans provisoriska intagande å annan lämplig anstalt eller ställa honom under väntetidsvård.

17 §.

Vad i 12 och 15 §§ stadgas om intagning å anstalt i samband med registrering skall i tillämpliga delar gälla då efter inskrivning i sinnesslöregister fråga uppstår om anstaltsvård av sinnesslö, som ej åtnjuter sådan vård eller undervisning enligt denna lag eller som definitivt utskrivits från skolanstalt eller vårdanstalt.

19 §.

I skolhem intagen elev skall kvarbliva därstädes, så länge hans förmåga att tillgodogöra sig skolundervisningen därtill föranleder.

Bildbar sinnesslö, som avslutat undervisningen i skolhem, skall där-

(1952 års förslag)

I avbidan på beslut om inskrivning eller intagning av i denna lag avsedd psykiskt efterbliven vid särskola eller vårdanstalt må den efterblivne efter prövning av rektor, vårdföreståndare eller anstaltsläkaren provisoriskt omhändertagas vid sådan skola eller anstalt, och skall i sådant fall vad i 16 § stadgas äga motsvarande tillämpning. Centralstyrelsen må medgiva föreståndaren vid enskild skola eller anstalt rätt att besluta om sådan provisorisk intagning.

Intagning i vårdanstalt av barn, som ej fyllt 16 år, må ske endast efter medgivande av vårdnadshavaren.

19 §.

I särskola intagen skall kvarbliva därstädes, så länge hans förmåga att tillgodogöra sig skolundervisningen och yrkesutbildningen föranleder därtill, dock ej i något fall efter det särskoleplikten upphört.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

efter så länge han är skolpliktig i yrkesskola fortsätta utbildningen i praktiskt hänseende, där ej åtgärd, som i 21 § sägs, finnes omedelbart kunna vidtagas.

Om överflyttning av sinnesslö från småbarnshem till skolhem och från sådant hem till yrkesskola beslutar skolföreståndaren efter samråd med vederbörande anstaltsläkare.

Uppkommer i annat fall än ovan sägs fråga om överflyttning av sinnesslö från en anstalt till en annan skall vad i 15 § stadgas äga motsvarande tillämpning, dock må beslut om intagning å skolhem eller yrkesskola samt om överflyttning från en vårdanstalt till annan under samma centralstyrelse meddelas i förra fallet av skolföreståndaren efter samråd med anstaltsläkaren och i senare fallet av anstaltsläkaren.

22 §.

Sinnesslö, som är intagen å skolhem, yrkesskola eller arbetshem, må under ferier eller semester i den utsträckning, som efter prövning av vederbörande föreståndare finnes lämplig, vistas i enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas.

Där så kan ske, skall elev vid särskola under ferierna vistas i föräldrahemmet eller annat enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas.

Särskoleelev, som antagas kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpklassundervisning, må för prövning härav försöksutskrivnas från skolan.

16 §.

Sinnesslö, som ställes under väntetidsvård, skall stå under tillsyn av vårdföreståndaren och må underkastas övervakning enligt 20 § och utackorderas i familjevård.

(1949 års förslag)

20 §.

I sinnesslöregister införd, som icke åtnjuter anstaltsvård enligt denna lag, må efter prövning av centralstyrelsen eller vårdföreståndaren vara underkastad tillsyn genom särskilt utsedd övervakare. Sådan övervakare skall i samråd med vårdföreståndaren eller särskilt utsedd befattningshavare vid vårdanstalten lämna den sinnesslöe råd och hjälp samt tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhällslivet.

21 §.

Sinnesslö, som ej behöver vårdas å anstalt och ej skall åtnjuta fortsatt undervisning eller utbildning enligt denna lag, skall, där ej definitiv utskrivning finnes böra ske, utackorderas i familjevård eller försöksutskrivnas till enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas. Den som utackorderats eller försöksutskrivits må, där så finnes erforderligt och nödvändigt, återintagas å anstalten.

Beslut om åtgärder, som avses i denna paragraf, fattas av anstaltsläkaren efter samråd med vederbörande föreståndare. Fråga om sådan åtgärd skall dock alltid hänskjutas till centralstyrelsen för avgörande, då den sinnesslöe, där han fyllt aderton år, hans förmyndare eller vårdnadshavare eller vederbörande bar-

(1952 års förslag)

20 §.

Psykiskt efterbliven, som är intagen i särskola men avslutat undervisningen och eventuellt erforderlig praktisk utbildning vid skolhem eller externatskola, skall, där ej definitiv utskrivning finnes böra ske, utackorderas i familjevård eller för viss tid eller tills vidare försöksutskrivnas till inackorderingshem, lämpligt enskilt hem eller eljest till öppen vård. Försöksutskrivnen må efter prövning av rektor vara underkastad tillsyn genom särskilt utsedd övervakare. Försöksutskrivning må jämväl förbindas med åläggande att iakttaga de föreskrifter, som meddelas i anledning av utskrivningen. Åsidosättas sålunda givna föreskrifter eller finnes eljest fortsatt utbildning vid särskola erforderlig, må den efterblivne återintagas i skolan.

Vad i föregående stycke stadgas skall i tillämpliga delar gälla psykiskt efterbliven som inskrivits vid vårdanstalt men ej är i oundgängligt behov av anstaltsvård eller ej kan beredas plats å sådan anstalt, dock skall övervakare i förekommande fall utses av den centralstyrelsen därtill förordnar.

Jmf. 22 § 2 st.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

navårdsnämnd eller fattigvårdsstyrelse så påfordrar. Anstaltsläkaren och föreståndaren må jämväl eljest underställa ärendet centralstyrelsens prövning.

Dessa paragrafer behandlar frågor om intagning och placering av vid särskola eller vårdanstalt inskrivna på externat eller anstalt eller i öppen vård och vissa därmed sammanhängande spörsmål. Som strax skall beröras har i departementsförslaget bestämmelserna omdisponerats i förhållande till 1952 års förslag.

I 1944 års lag saknar dessa bestämmelser annan motsvarighet än 9 §. Enligt denna paragraf får sinnesslö stanna kvar i upptagningshem högst intill dess han fyllt tolv år och i skolhem, så länge hans förmåga att tillgodogöra sig skolundervisningen föranleder därtill, dock högst åtta år. — Bildbar sinnesslö, som avslutat undervisningen i skolhem, skall därefter i arbetshem fortsätta utbildningen i praktiskt hänseende, där ej familjevård eller försöksutskrivning kan komma i fråga. — Under ferierna må skolelev — efter beslut av anstaltens styrelse eller föreståndare — i den utsträckning, som finnes lämplig, vistas i enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kan beredas.

Dessa föreskrifter motsvaras i 1952 års förslag av 19 § första och andra styckena och vissa stadganden i 20 § (i departementsförslaget 17 § andra och tredje styckena samt vissa stadganden i 18 §).

1951 års sinnesslövardsutredning. Utredningens förslag innebär väsentliga förenklingar i de detaljerade bestämmelser om placering på anstalt eller i öppen vård samt överflyttning från en vårdform till en annan, som den tidigare utredningen förordat. Till motivering av intagningsbestämmelserna i 18 § (17 § första stycket och 19 § andra—fjärde styckena departementsförslaget) anför utredningen bl. a.

I samband med att beslut fattas om att den efterblivne skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt, bör emellertid frågan om vilka åtgärder, som i det särskilda fallet skola vidtagas, upptagas till prövning. Efter den ingående och omsorgsfulla prövning av ansökningshandlingarna, som skett i samband med beslutet om inskrivning, torde beslut om intagning i särskola eller vårdanstalt kunna ske mera formlost. Innebär förstnämnda beslut inskrivning vid särskola, bör samtidigt beslut meddelas om barnets intagning vid viss sådan skola. Är vederbörande skolpliktig enligt lagen, är detta självfallet och barnet intages då i skolhem eller i externatskola. Har barnet däremot icke uppnått skolåldern, torde vederbörandes psykiska status vara sådan, att anstaltsvård och då närmast i småbarnshem erfordras. Beslut bör i samtliga dessa fall i första hand fattas av särskolans rektor. I allmänhet är väl denne föreståndare för skolanstalten, medan externatskolan har en särskild föreståndare. Såvida icke den sistnämnde med-

givits särskild intagningsrätt, beslutar rektor även om intagning i externatet. Motsvarande gäller i fråga om enskild särskola och dess föreståndare. Speciella normer för intagningen torde här ofta bli nödvändiga, särskilt i fråga om sådana skolor med elever från flera landstingsområden eller från hela riket, som avses i 2 § fjärde stycket. Med hänsyn härtill torde tillsynsmyndigheten få fastställa bestämmelser för intagningen i enskilda skolor.

I fråga om psykiskt efterbliven, som enligt beslut av centralstyrelsen skall inskrivas vid vårdanstalt, bör samtidigt beslut meddelas om placering i öppen vård eller om intagning i lämplig vårdanstalt. Då beslut i dessa frågor som regel torde komma att meddelas samtidigt, synes beslutanderätten även i fråga om intagning av praktiska skäl i första hand böra åvila centralstyrelsen.

Fall kunna emellertid förekomma, då på grund av platsbrist eller andra orsaker beslut om intagning icke kan meddelas i direkt samband med inskrivningen. Är orsaken platsbrist, uppföres den efterblivne därvid på väntelista. I sådana fall bör vårdföreståndare eller annan föreståndare för vårdanstalt efter centralstyrelsens anvisningar och i samråd med anstaltsläkaren kunna meddela beslut om intagning. Frågan huruvida denna beslutanderätt skall överlåtas på föreståndare för enskild anstalt torde dock komma att bli avhängig av den överenskommelse, som i varje särskilt fall kan komma att träffas mellan landstinget och anstaltens ägare. Den sistnämnde kan tänkas ha intresse av att endast ett visst klientel kommer i fråga för intagning å anstalten, medan landstinget å sin sida kan vilja ha vissa garantier för att prövningen sker efter andra och mera generella grunder.

Då det i vissa fall kan komma att förflyta en längre tid från det anmälan för inskrivning inkommit till centralstyrelsen och till dess beslut härom samt om intagning kan meddelas, föreslår utredningen i likhet med 1946 års sakkunniga, att i avbidan på sådant beslut den efterblivne må kunna provisoriskt omhändertagas vid särskola eller vårdanstalt.

Vad utredningen anfört om den öppna vården har i huvudsak redovisats under V i det föregående. I övrigt hänvisas till lagtexten (20 §).

Yttranden över 1951 års utrednings förslag. I fråga om bestämmelserna om intagning har förut nämnts att flera remissinstanser yrkar på ett enklare intagningsförfarande vid externatsskolorna. *Skolöverstyrelsen* anser, att centralstyrelsen bör kunna överlåta på externatföreståndare med erforderlig kompetens att besluta om inskrivning, intagning och utskrivning under samma förutsättningar som centralstyrelsens rektor. — Överstyrelsen förordar vidare att, innan överenskommelse träffas mellan landstinget och en enskild anstalt om sättet för intagning vid anstalten, förslag till överenskommelse skall godkännas av huvudtillsynsmyndigheten.

Föreningen Sävstaholmsskolorna framhåller, att psykiater numera finns anställd vid föreningens samtliga anstalter och att intagning verkställs av anstaltens föreståndare och psykiater i samråd. Då huvuddelen av dessa anstalter är avsedd för speciellt klientel, är det för föreningen av avgörande betydelse, att den även framdeles genom dessa sina befattningshavare får möjlighet bestämma, huruvida en elev eller patient är lämplig för intagning eller icke.

Skolöverstyrelsen anser det icke motiverat att i lagtexten skilja på för observation intagen (16 §) och provisoriskt omhändertagen (18 § tredje stycket). Den, som enligt utredningen skall kunna provisoriskt omhändertagas, bör sålunda enligt överstyrelsens uppfattning kunna intagas för observation vid särskola och vårdanstalt. *Justitiekanslersämbetet* ifrågasätter om bestämmelserna om provisorisk intagning står i god överensstämmelse med de garantier som uppställts för att trygga en riktig prövning av inskrivningsfrågor. Det syntes tveksamt, om prövning från en enda persons sida är tillfyllest för ett frihetsberövande, som kan vara ända till sex månader.

Beträffande den öppna vården, så har redan nämnts, att *socialstyrelsen* anser medverkan från socialvårdens organ nödvändig då det gäller sådan verksamhet. *Sveriges läkarförbund* ifrågasätter, om kontrollen av till familjevård, i inackorderingshem eller eljest fritt i samhället utplacerade icke bildbara sinnesslöa skall ligga hos anstaltsstyrelsen. Möjligheter borde kunna finnas eller skapas att med hjälp av övervakare, kurator, barnavårdsnämnd, fattigvårdsstyrelse etc. ersätta eller supplera anstaltsövervakningen. I fortsättningen borde övervägas att öppna en möjlighet för dem, som vid observationsavdelning eller särskola fått sin intellektuella obildbarhet definitivt fastställd men visar hygglig social anpassning, att direkt placeras i hem och familjevård och i arbetslivet utan att härför inskrivning vid anstalt behöver ske. — Läkarförbundet påpekar vidare, att beteckningen »öppen vård» kunde missuppfattas i det att inom kroppssjukvården samma beteckning användes för all ambulatorisk sjukvård, såväl i vad gäller sjukhusens mottagningar och polikliniker som läkarnas öppna verksamhet. Förbundet vill därför ifrågasätta, huruvida icke uttrycken »hemvård», »familjevård» och »inackorderingsvård» lämpligen bör användas för det omhändertagande, som kan komma sinnesslöklientelet till del, oavsett undervisningsfrågorna och »externatundervisning» i de fall, där samtidigt undervisning i särskild form kommer i fråga.

Medicinalstyrelsen föreslår, att i paragrafen intages en föreskrift om ersättning till övervakare.

Departementschefen. I den allmänna motiveringen uttalade jag, att vissa omdisponeringar och jämkningar gjorts i 1952 års förslag för att markera vikten av externatundervisningen och den öppna vården. På varje punkt har sålunda dessa undervisnings- och vårdformer satts i första hand. Författningsmässigt innebär omdisponeringen, att i 17 § resp. 18 § första stycket i departementsförslaget upptagits bestämmelser om intagning vid särskola m. m., som motsvarar 18 § första stycket och 19 § första och andra styckena resp. 19 § tredje stycket 1952 års förslag, medan de av 1951 års utredning förordade föreskrifterna om den öppna vården i 20 § av dess förslag fördelats på 18 och 19 §§ i departementsförslaget. Av dessa båda paragrafer

behandlar 18 § särskoleeleverna och 19 § vårdfallen så, att sistnämnda paragraf även motsvarar 18 § andra och tredje styckena i 1952 års förslag.

I sak torde bestämmelserna endast fordra några kommentarer i anledning av remissuttalanden. På de punkter, där lagtexten följer vad 1951 års utredning förordat, kan jag i huvudsak ansluta mig till dess motivering.

Önskemålen om ett enklare intagningsförfarande vid externaten kan tillgodoses genom att externatets föreståndare jämlikt 7 § andra stycket i denna del får rektors befogenheter. Med stöd av samma stadgande kan motsvarande befogenhet ges åt föreståndare för enskild särskola eller vårdanstalt, varigenom en för huvudmannen godtagbar ordning torde kunna ernås t. ex. vid de anstalter med kvalificerad personal, som drives av föreningen Sävstaholmsskolorna. Genom att för alla enskilda skolor och anstalter kräves att huvudtillsynsmyndigheten skall godkänna intagningsbestämmelserna, torde denna myndighet få tillräckligt inflytande på principerna för placeringen av de efterblivna på olika anstalter.

I motsats till 1951 års utredning anser jag, att bestämmelser om provisorisk intagning endast erfordras för vårdanstalternas del. I fråga om särskolan torde, som skolöverstyrelsen påpekat, möjligheten till intagning för observation vara tillfyllest. Vid vårdanstalterna bör i stället någon sådan intagning icke ske, då de tveksamma fall, som kräver särskild granskning, är gränsfall till särskolan, vilka lämpligen bör intagas på sådan skola och icke, innan deras utvecklingsgrad är klarlagd, sammanföras med vårdfallen. Då jag delar justitiekanslersämbetets uppfattning, att utredningsförslagets bestämmelser om provisorisk intagning icke är tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt, bör sådan intagning endast få ske efter medgivande av vederbörande förmyndare eller vårdnadshavare.

Vad angår den öppna vården har jag intet att erinra mot vad 1951 års utredning föreslagit om dess olika former och deras benämning. Termen »öppen vård» torde vara vedertagen som beteckning för vård utanför anstalt inom olika grenar av socialvården; det förhållandet att den har en annan innebörd inom kroppssjukvården behöver knappast medföra att dess innebörd här missuppfattas. I övrigt ansluter sig terminologien till den inom sinnessjukvården använda.

För att ge de olika öppna vårdformerna erforderlig styrka, torde det vara nödvändigt att, innan någon placeras i sådan vård, inskrivning sker vid särskola eller vårdanstalt, så att han lätt kan (åter)intagas där, om placeringen misslyckas. Ett undantag utgör öppen vård efter genomgången externatskola, som ju i och för sig är en form av undervisning och vård utanför anstalt; genom de förut förordade bestämmelserna om intagning för observation vid sådan skola torde man emellertid kunna undvika inskrivning vid särskola för många externatelever.

Om befogenheten att besluta om åtgärder inom ramen för den öppna vården finns endast knapphändiga bestämmelser i 1952 års förslag. Dessa

bör kompletteras. Beslutanderätten bör för särskolans del utan olägenhet kunna anförtros den föreståndare, som skall finnas vid varje skola. Det kan synas tveksamt om detta även bör gälla de enskilda skolorna; det fåtal sådana skolor som finns torde dock ha en så kvalificerad personal, att även föreståndaren där bör kunna ges denna befogenhet. I fråga om vårdanstalterna är en sådan ordning knappast tänkbar; beträffande föreståndare för vårdanstalt bör i varje särskilt fall få prövas, om vårdföreståndarens befogenheter med stöd av 7 § andra stycket kan få överlätas på denne. Även i övrigt torde för vårdanstalternas del mera detaljerade föreskrifter erfordras på denna punkt än som bör meddelas i lag. Sådana föreskrifter bör sedermera utfärdas av Kungl. Maj:t.

Självfallet bör vid all placering i öppen vård intimt samarbete ske med de lokala socialvårdande myndigheterna, särskilt barnavårdsnämnderna, samt med arbetsmarknadens organ. Särskilt stadgande härom torde ej erfordras. Det torde kunna förväntas, att barnavårdsnämnderna, ett sådant stadgande förutan, kommer att bistå skol- och anstaltsledningar då det gäller att, definitivt eller under ferierna, placera barn i öppen vård.

Eventuellt behövlige föreskrifter om ersättning till övervakare bör meddelas i administrativ ordning.

Utskrivning.

20—21 §§.

(1949 års förslag)

23 § (första och andra stycket).

Den som efter inskrivning i sinnesslöregister befinnes icke vara sinnesslö skall omedelbart avföras ur registret och, därest han är intagen å anstalt, definitivt utskrivs från denna anstalt.

Befinnes någon, som är intagen å vårdanstalt, ej längre vara i oundgängligt behov av anstaltsvård och behöver han ej heller stå under tillsyn enligt 21 §, skall han definitivt utskrivs från anstalten.

24 §.

Utskrivning må påkallas av den i sinnesslöregistret inskrivne själv, om

(1952 års förslag)

21 §.

Vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinnes icke längre kunna hänföras till någon av de i 1 § omförmälda kategorierna psykiskt efterblivna, skall omedelbart definitivt utskrivs från skolan eller anstalten.

Vid särskola inskriven, som överflyttas till vårdanstalt och inskrives där, skall definitivt utskrivs från skolan.

Definitiv utskrivning från särskola skall alltid ske senast då särskoleplikten upphör.

22 §.

Definitiv utskrivning och utskrivning på försök från särskola eller

(1949 års förslag)

han fyllt aderton år, ävensom av hans förmyndare och vårdnadshavare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning.

(1952 års förslag)

vårdanstalt må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt 18 år. Ävensom av hans förmyndare eller vårdnadshavare så ock av centralstyrelsens läkare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning. Det åligger härutinnan rektor eller annan skolföreståndare med utskrivningsrätt att vid lämpliga tidpunkter eller, beträffande elev, som fyllt 16 men ej 21 år, minst en gång vartannat år ompröva, huruvida utskrivning av särskoleelev bör ske. Vårdföreståndare eller annan anstaltsföreståndare med utskrivningsrätt har att verkställa motsvarande prövning beträffande å vårdanstalt intagen, därest ej anstaltsnämnden medgivit, att sådan prövning ej behöves ske. Anstaltsnämnden har att utan framställning pröva utskrivningsfrågan beträffande å skolhem intagen, då han uppnått 18 års ålder.

23 § (tredje stycket).

Beträffande beslut om utskrivning enligt andra stycket skall vad i 21 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

Där ej annat följer av vad nedan stadgas, meddelas beslut om utskrivning från särskola av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om utskrivning från vårdanstalt av centralstyrelsen eller av vårdföreståndare och anstaltsläkaren i samråd. Tillsynsmyndigheten må medgiva föreståndare för enskild särskola samt föreståndare för vårdanstalt rätt att i samråd med vederbörande läkare besluta om utskrivning från skolan eller anstalten. Definitiv utskrivning från enskild särskola i fall, som i 21 § andra och tredje styckena sägs, må städse beslutas av skolans föreståndare.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

Fråga om utskrivning skall, förutom i fall, som i första stycket sista punkten sägs, prövas och avgöras av anstaltsnämnden, därest detta yrkas av

a) inskriven, som fyllt 18 år, eller vederbörande förmyndare eller vårdnadshavare; eller

b) rektor, vårdföreståndare, vederbörande skol- eller anstaltsläkare eller centralstyrelsens läkare.

Ändå att yrkande som nu sagts icke gjorts, må anstaltsnämnden upptaga utskrivningsfråga till prövning, därest nämnden beträffande viss inskriven förbehållit sig detta eller nämnden eljest finner särskilda skäl påkalla omprövning av sådan fråga.

Inspektören för vården av de psykiskt efterblivna äger förordna om utskrivning av efterbliven, som är inskriven vid vårdanstalt.

I 1944 års lag är motsvarande bestämmelser upptagna i 11 och 12 §§. Där föreskrives, att den, som befinnes icke vara sinnesslö, samt sinnesslö, som befinnes vara obildbar, ej får utan medgivande kvarhållas på centralanstalt. Bildbar sinnesslö, som är inskriven vid sådan anstalt, får ej definitivt utskrivnas därifrån före tjuguettt års ålder, där ej fråga är om överflyttning till annan anstalt, eller det visas att den sinnesslöe beredes tillfredsställande vård och uppfostran på annat sätt. Bildbar sinnesslö får ej utan medgivande kvarhållas på centralanstalt efter fyllda tjuguettt år. — Utskrivning må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt aderton år, ävensom av hans förmyndare och vårdnadshavare. Utskrivning kan också beslutas utan särskild framställning. — Beslut om definitiv utskrivning fattas av centralanstaltens föreståndare efter samråd med läkaren.

1951 års utredning har i sin motivering till utskrivningsbestämmelserna i 22 § bl. a. behandlat den fortlöpande omprövning av de intagnas förhållanden, som enligt dess förslag bör ske både genom personalen och anstaltsnämnden. Synpunkterna har delvis refererats under V. Utredningen framhåller, att varje gång omprövning verkstälts bör särskild anteckning göras härom. Därest resultatet av omprövningen blir, att beslut fattas om att

den inskrivne alltjämt skall kvarhållas i särskola eller vårdanstalt, bör i journal eller dylikt skriftligen angivas skälen för kvarhållandet. Utredningen anför vidare.

Anstaltsnämnden bör utan särskilt yrkande kunna upptaga utskrivningsfråga till prövning, om den finner särskilda skäl påkalla ett sådant förfaringssätt. Nämnden kan t. ex. vid besök på skola eller anstalt träffa på en intagen, som att döma av tillgängliga journaler och uppträdande bör kunna komma i fråga för utskrivning, utan att ledningen funnit det lämpligt att taga upp saken. Nämnden bör också, t. ex. i samband med den obligatoriska prövningen av 18-åriga särskoleelever, kunna förbehålla sig att vid viss senare tidpunkt taga upp utskrivningsfrågan för viss intagen till prövning.

Yttranden över 1952 års förslag. Med hänvisning till att inskrivning vid vårdanstalt kan komma till stånd utan att efterföljas av någon intagning där ifrågasätter *justitiekanslersämbetet*, om icke den skillnad som föreligger mellan inskrivning vid vårdanstalt och intagning där bör ha någon motsvarighet vid regleringen av frågan om inskrivningens upphörande.

Beträffande de i 22 § upptagna bestämmelserna om regelbunden omprövning av utskrivningsfrågorna anser *medicinalstyrelsen* och *svenska läkaresällskapet* att dessa bör omformuleras så att de som handhar dessa frågor åläggas att alltid ge akt på om utskrivning av intagen kan ske. Enligt *medicinalstyrelsens* mening är det ej tillräckligt att en gång vartannat år göra en genomgång av klientelet. *Styrelsen för svenska provinsialläkarföreningen* föreslår en årlig prövning.

Föreningen Sävstaholmsskolorna anser på skäl som redovisats under 19—20 §§ att utskrivning från föreningens anstalter bör ske genom anstalternas egen personal.

Skolöverstyrelsen föreslår, att bestämmelsen i 22 § sista stycket om utskrivningsrätt för inspektören för vården av de psykiskt efterblivna kompletteras med en motsvarande befogenhet för inspektören för undervisningen av de psykiskt efterblivna, då det gäller särskoleklientelet.

Departementschefen. Bestämmelserna i 20 § om när definitiv utskrivning kan ske är hämtade från 21 § i 1951 års utrednings förslag och kräver ingen särskild motivering. Jag vill dock erinra om att elev eller patient vid särskola eller vårdanstalt, som intages på sinnessjukhus eller annan i 1 § andra stycket avsedd statsanstalt, självfallet skall omedelbart definitivt utskrivas.

Justitiekanslersämbetet har ifrågasatt ett särskilt utskrivningsförfarande för dem, som är inskrivna vid vårdanstalt utan att någon gång ha varit intagna på sådan anstalt. En sådan anordning torde knappast vara erforderlig. I praktiken har dessa personer samma ställning som andra försöksutskrivna, då det gäller att bedöma om definitiv utskrivning bör ske.

Även i övrigt kan jag i huvudsak ansluta mig till de utskrivningsbestämmelser, som förordats av 1951 års utredning, med undantag dock för för-

slaget om befogenheter härutinnan för de särskilda anstaltsnämnderna. På skäl som angivits i den allmänna motiveringen bör deras uppgifter övertagas av centralstyrelsen genom den särskilda delegation inom styrelsen, om vilken stadgas i 6 § andra stycket. Vad utredningen anfört om anstaltsnämndens prövning av utskrivningsfrågor utan att framställning därom gjorts synes i och för sig riktigt och bör gälla berörda delegation.

I 21 § 1 mom. första stycket (22 § första stycket i 1952 års förslag) har gjorts vissa jämkningar på förslag från läkarhåll för att få en bättre kontinuerlig prövning av utskrivningsfrågorna. Jag vill understryka vad 1951 års utredning anfört om personalens befattning med denna prövning, journalanteckningar m. m.

Beträffande sådana godkända enskilda sarskolor och vårdanstalter utanför landstingsplanerna, som har styrelse med lagfaren ledamot, bör det vara möjligt att överflytta centralstyrelsens uppgifter enligt 21 § på denna styrelse. Förordnande härom bör meddelas av huvudtillsynsmyndigheten. Inom styrelsen får i sådant fall utses en delegation, motsvarande den i 6 § andra stycket omförmälda, med den lagfarne ledamoten som ordförande.

Att såsom 1951 års utredning föreslagit giva inspektören för sinnesslövrården inom medicinalstyrelsen befogenhet att förordna om utskrivning från vårdanstalt synes knappast påkallat, därest bestämmelserna om rätt att tvångsvis intaga och kvarhålla efterbliven på arbetshem eller ålderdomshem utgår ur förslaget. I departementsförslaget har därför icke upptagits någon bestämmelse om sådan befogenhet.

Undervisnings- och vårdkostnader.

22 §.

(1949 års förslag)

25 §.

Vård av den, som är inskriven i sinnesslöregister, skall vara kostnadsfri, dock att landstinget äger att såsom ersättning för vårdkostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag, så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den inskrivne.

Utan hinder av vad i första stycket sägs skall i familjevård utackorde-

(1952 års förslag)

23 §.

Undervisning och vård av den, som är inskriven vid sarskola eller vårdanstalt, skall vara kostnadsfri, dock att landstinget eller efter Konungens bestämmande annan huvudman för sarskola eller vårdanstalt äger att såsom ersättning för kostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag, så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den inskrivne.

Utan hinder av vad i första stycket sägs skall försöksutskrivnen och i fa-

(1949 års förslag)

rad sinnesslö vara skyldig gälda kostnaderna för vården i den utsträckning centralstyrelsen bestämmer. Sådan sinnesslö må själv uppbära och behålla honom tillkommande folkpension men skall i fråga om medlens användning vara underkastad de föreskrifter, centralstyrelsen meddelar.

(1952 års förslag)

miljevård utackorderad efterbliven vara skyldig gälda kostnaderna för vården i den utsträckning centralstyrelsen bestämmer. Sådan efterbliven må själv uppbära och behålla honom tillkommande folkpension, men skall i fråga om medlens användning vara underkastad de föreskrifter, centralstyrelsen meddelar.

Paragrafen motsvarar 14 § i 1944 års lag.

För det huvudsakliga innehållet i utredningsförslagen har förut redogjorts. Jag erinrar om att 1951 års utredning förordat, att vården i princip skulle vara kostnadsfri för alla men att vårdavgifter under en övergångstid skulle utgå för vuxna efterblivna. I frågan om barnbidrag och folkpensioner till de efterblivna redogör utredningen för det förslag, som framlagts av de sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension (SOU 1951:47) och anför.

De sakkunnigas förslag innebär, att folkpension och barnbidrag helt skola innehållas i sådana fall, då folkpensionsberättigad resp. barn under 16 år på statens bekostnad eller med bidrag av statsmedel utan avgift vårdas på annan anstalt än sjukhus eller genom anstaltens försorg utom densamma. I stället skall vederbörande anstalt — i förekommande fall mot kompensation i form av höjda statsbidrag — förse de intagna med lämpliga fick- eller flitpengar ävensom, vid bl. a. läroanstalterna, med feriepengar. Under dessa bestämmelser skulle sålunda, när 23 § i 1951 års utredningslagförslag i sin helhet trätt i kraft, falla samtliga vid särskola eller vårdanstalt inskrivna. Under den övergångstid, då vårdavgifter enligt vad nyss förordats skulle få uttagas av vuxna efterblivna, skulle enligt det förenämnda sakkunnigförslaget särskilda regler komma att gälla. I första hand borde därvid enligt samma förslag beträffande vuxna efterblivna folkpensionen helt innehållas och eventuella behov av fickpengar tillgodoses av vederbörande anstalt. Då statsmakterna ännu ej tagit ställning till nämnda sakkunnigas förslag och då utredningen icke heller i alla delar kan ansluta sig till desamma, har utredningen f. n. ansett sig böra utgå från gällande bestämmelser. Utredningen föreslår därför, att vederbörande landsting skall såsom ersättning för sina kostnader äga uppbära den inskrivne tillkommande folkpension och barnbidrag. Med landsting bör härvid efter Kungl. Maj:ts bestämmande kunna jämföras även annan huvudman för särskola eller vårdanstalt. Utredningen, som ännu icke tagit ställning till frågorna om statsbidragssystemets utformning och ordningen för bidragens utbetalning, vill nämligen icke genom att binda rätten att uppbära folkpension till landstingen föregripa en viss lösning av dessa frågor.

I den mån vårdavgift under en övergångstid kommer att utgå för vuxna efterblivna, bör avräkning liksom f. n. ske mot folkpensionen. Vare sig vårdavgift utgår eller icke, bör vederbörande huvudman vara skyldig till-

handahålla den pensionsberättigade i 18 § 2 mom. lagen om folkpensionering angiven del av pensionen (200 kronor för år) eller, där den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd ej kan begagna sig av kontanta medel, använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta.

Yttranden över 1952 års förslag. I flera remissvar bl. a. från *Stockholms stads styrelse för vård och undervisning av psykiskt efterblivna* anföres, att vård och undervisning av den, som är intagen för observation, bör vara kostnadsfri.

Beträffande barnbidrag och folkpensioner till de efterblivna hänvisar *socialstyrelsen* och *pensionsstyrelsen* till sina tillstyrkande yttranden över det förslag, som framlagts av de sakkunniga angående anstaltsvårdades rätt till folkpension. Socialstyrelsen tillägger.

Utredningen har icke anfört några skäl, som ge socialstyrelsen anledning att frångå sin uppfattning i denna fråga. Styrelsen vill särskilt understryka vad som i nämnda betänkande anförts om vikten av att invalidpension ej beviljas elever vid bland annat de sekundärkommunala sinnesslöskolorna förrän utskrivning från skolan ägt rum. Då kan man nämligen bättre bedöma den efterblivnes möjligheter att genom eget arbete försörja sig. Med en sådan ordning skulle man även undvika den hämmande inverkan på den efterblivnes inträde i förvärvslivet, som utsikten att mista pensionen nu i många fall kan utöva.

Pensionsstyrelsen ställer sig tills vidare avvaktande i fråga om disponeringen av folkpension och barnbidrag. Styrelsen anser att huvudmannens skyldighet att utbetala vissa angivna fickpenningbelopp bör fastslås i lagen.

Kristianstads läns landstings förvaltningsutskott finner det nödvändigt att folkpension, som tillkommer försöksutskrivnen eller i familjevård utackorderad efterbliven, efter pensionsstyrelsens bestämmande får uppbäras av centralstyrelsen, vårdnadshavaren eller förmyndaren.

Departementschefen. Jag har tidigare tillstyrkt utredningarnas förslag om kostnadsfri vård *dels* för alla vid särskola inskrivna, *dels* för sådana vid vårdanstalt inskrivna, som ej fyllt 21 år, samt förordat, att vårdavgifter skulle utgå för vuxna, som är intagna på vårdanstalt. Bestämmelser härom har upptagits i denna paragraf. Då även observationsfall vid särskola självfallet bör få kostnadsfri undervisning och vård, har den kompletterats med en föreskrift härom.

Beträffande folkpension och barnbidrag för dem, som sålunda skulle få kostnadsfri vård, så har ifrågasatts att dessa förmåner i enlighet med ett förslag av de sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m. skall innehållas och huvudmannen få kompensation i annan form. Då det f. n. icke torde vara aktuellt att införa generella bestämmelser på grundval av sistnämnda förslag, kan jag icke tillstyrka att detsamma tillämpas på detta begränsade område. I stället kan jag ansluta mig till 1951 års sinnesslövsutrednings förslag, att förmånerna skall utgå till lands-

tinget, eventuellt annan huvudman. Såsom pensionsstyrelsen anmärkt bör det tillfogas att huvudman, som uppbär folkpension, är skyldig tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller motsvarande.

Ej heller i fråga om de vuxna efterblivna, som skall erlægga vårdavgifter, torde på nyss antytt skäl införas speciella regler om folkpension enligt de särskilda sakkunnigas förslag. För dessa efterblivna bör folkpension utgå i vanlig ordning. Om så erfordras för att hindra att oskäligt stora överskott uppstår av pensionen, kan vårdavgifterna höjas.

Med den nu förordade ordningen erfordras icke längre någon regel om rätt för försöksutskrivnen efterbliven att själv få uppbära folkpensionen. Så gott som undantagslöst torde nämligen de efterblivna, som får fri vård och mister sin pension, vara omyndiga. För de ungdomar med förlängd sarskoleplikt, där detta icke är fallet, kan saken regleras genom en höjning av fickpengarna.

Besvär och handräckning.

23 §.

(1949 års förslag)

26 §.

Klagan över beslut rörande inskrivning i sinnesslöregister, avförande ur sådant register, intagning, utskrivning eller överflyttning till annan anstalt må föras hos skolöverstyrelsen i vad gäller bildbara sinnesslöa, som intagits eller anmälts för intagning å anstalt, som står under skolöverstyrelsens inseende, och i vad gäller övriga sinnesslöa hos medicinalstyrelsen. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas förutom av den, som saken rör, av vederbörande skolstyrelse, barnavårdsnämnd och fattigvårdsstyrelse.

27 §.

Har skolöverstyrelsen eller medicinalstyrelsen förklarat, att någon skall inskrivas i centralregister eller lämnat framställning om avförande

(1952 års förslag)

24 §.

Klagan över beslut rörande inskrivning vid särskola eller vårdanstalt eller rörande intagning vid eller utskrivning från sådan skola eller anstalt må föras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas förutom av den, som saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller fattigvårdsstyrelsen.

25 §.

Har tillsynsmyndighet i anledning av förd klagan förklarat, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt, eller lämnat framställ-

(1949 års förslag)

ur sådant register eller utskrivning från anstalt utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen inom tid, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd.

Övriga av skolöverstyrelsen eller medicinalstyrelsen jämlikt 26 § meddelade beslut må icke överklagas.

Skolöverstyrelsens och medicinalstyrelsens beslut träda i verkställighet utan hinder därav att klagan förts.

(1952 års förslag)

ning om definitiv utskrivning utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen genom besvär, som skola hava inkommit till inrikesdepartementet inom en månad från det klaganden erhållit kännedom om beslutet.

Övriga av tillsynsmyndigheten jämlikt 24 § meddelade beslut må icke överklagas.

Tillsynsmyndighetens beslut träder i verkställighet utan hinder av att klagan förts.

I denna paragraf har sammanförts samtliga bestämmelser om besvär. Den överensstämmer i tillämpliga delar i huvudsak med motsvarande stadganden i 1944 års lag (15—16 §§) och i utredningsförslagen. De jämkningar som gjorts har föranletts av påpekanden vid remissbehandlingen av det senaste betänkandet. Sålunda har införts klagorätt även över beslut rörande överflyttning från en skola eller anstalt till en annan samt över beslut rörande den öppna vården.

Medicinalstyrelsen har föreslagit att samtliga besvärssärenden skulle överföras till sinnessjuknämnden, som för dessa ärenden borde få en något ändrad sammansättning. Redan i det föregående har jag emellertid i annat sammanhang avvisat tanken på en sådan ordning och jag vidhåller denna ståndpunkt, som överensstämmer med den riksdagen intog vid prövning av motsvarande fråga 1944.

I fråga om besvärsrätten till Kungl. Maj:t har *justitiekanslersämbetet* ansett, att även tillsynsmyndighetens beslut om *intagning* i särskola eller vårdanstalt bör få överklagas till högsta instans. Jag kan ansluta mig härtill, såvitt angår beslut om intagning på vårdhem. Med hänsyn till att tvångsintagning på arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna enligt vad förut sagts icke bör få ske, erfordras däremot icke någon klagorätt till Kungl. Maj:t i frågor om sådan intagning. Beslut om intagning vid särskola torde i varje fall första gången regelmässigt meddelas samtidigt med beslut om inskrivning vid skolan och kan då i sista hand föras under Kungl. Maj:ts prövning i samband med besvär över inskrivningsbeslutet. I övriga fall av intagning vid särskola torde det vara tillräckligt om beslutet får överklagas hos tillsynsmyndigheten. Det grundar sig dock på ett beslut om inskrivning, som vunnit laga kraft.

Besvär hos Kungl. Maj:t bör prövas av regeringsrätten. Frågan om härför erforderlig ändring i regeringsrättslagen torde få anmälas särskilt.

24 §.

(1949 års förslag)

28 §.

Underlåter någon att efterkomma beslut om intagning å sinnesslöanstalt eller att efter föreläggande av barnvårdsnämnd inställa barn, som misstänkes vara sinnesslött, för läkarundersökning, är vederbörande polismyndighet skyldig, att på begäran av centralstyrelsen eller den kommunala myndighet, som närmast svarar för den sinnesslöes omhändertagande, lämna nödig handräckning för verkställande av beslutet eller föreläggandet. Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas, med mindre tjugu dagar förflutit från det beslutet delgivits vederbörande vårdnadshavare och det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må den myndighet, till vilken klagan skall föras, i ärende, som dragits under dess prövning, förordna att beslutet skall verkställas i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

29 §.

Polismyndighet vare ock skyldig att på begäran av skolföreståndare eller vårdföreståndare lämna nödig handräckning för återförande till anstalten av där intagen, som olovligen undanhåller sig från anstalten.

(1952 års förslag)

26 §.

Underlåter någon att efterkomma beslut om intagning i sarskola eller vårdanstalt eller att efter föreläggande av skolstyrelse eller barnvårdsnämnd inställa barn, som misstänkes vara psykiskt efterblivet enligt vad i 1 § sägs, för läkarundersökning, är vederbörande polismyndighet skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare, föreståndare för skola eller anstalt eller den kommunala myndighet, som närmast svarar för den efterblivnes omhändertagande, lämna nödig handräckning för verkställande av beslutet eller föreläggandet.

Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas med mindre tjugu dagar förflutit från det beslutet om inskrivning vid sarskola eller vårdanstalten samt det intagningsbeslut, varom fråga är, delgivits vederbörande vårdnadshavare eller förmyndare eller den, som avses med beslutet, därest denne icke är omyndig, och det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må den myndighet, till vilken klagan skall föras, i ärende, som dragits under dess prövning, förordna, att beslutet skall verkställas i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Polismyndighet vare ock skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare eller föreståndare för sarskola eller vårdanstalt lämna nödig handräckning för återförande till anstalten av där intagen, som olovligen undanhåller sig från anstalten.

Utredningsförslagets bestämmelser om handräckning överensstämmer i huvudsak med motsvarande stadganden i 1944 års lag (17—18 §§). De av 1951 års utredning föreslagna bestämmelserna torde kunna överföras till den nya lagen med de jämkningar, som betingas av att någon befogenhet att tvångsvis taga in efterblivna på arbetshem eller ålderdomshem eller att kvarhålla någon på en sådan anstalt enligt vad förut sagts icke upptagits i departementsförslaget. Dessutom bör paragrafens andra stycke som i gällande lag behandlar det hinder för handräckning, som föreligger under 20 dagar från delgivningen av beslut om intagning, jämkas. Det torde nämligen vara tillfyllest att fristen anknyter till delgivningen av det beslut om inskrivning, på vilket intagningsbeslutet i fråga grundas.

Särskilda föreskrifter.

25 §.

(1949 års förslag)

(1952 års förslag)

30 §.

Denna lag skall icke lända till inskränkning eller ändring i vad i sinnessjuklagen stadgas om sinnesslöa och sinnesslövärd.

31 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Paragrafen kräver ingen motivering. I likhet med 1951 års sinnesslövärdsutredning anser jag det icke erforderligt med en sådan erinran om giltigheten av sinnessjuklagens regler, som upptagits i 30 § i 1949 års förslag.

27 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser.

1951 års utredning föreslår, att lagen skall träda i kraft den 1 juli 1954, samt anför om ikraftträdandet bl. a.

Det är angeläget, att de planer för ordnandet av särskoleundervisningen och vården av de psykiskt efterblivna, som landstingen enligt 2 § skola upprätta, kunna upprättas och fastställas snarast möjligt. Förarbetena böra därför upptagas omedelbart efter riksdagsbehandlingen, eventuellt redan efter det att förslaget av Kungl. Maj:t remitterats till lagrådet. Planerna kunna icke slutgiltigt behandlas av landstingen förrän under hösten 1953. Utredningen föreslår därför, att den tidpunkt, då planerna senast skola ha inkommit till Kungl. Maj:t, fastställs till den 1 november 1953. Efter vederbörlig remissbehandling torde beslut om fastställelse av desamma kunna meddelas av Kungl. Maj:t inom sådan tid, att dagen för den nya lagens ikraftträdande kan fastställas till den 1 juli 1954.

Frågan om ikraftträdandet har berörts i några remissyttranden. *Svenska landstingsförbundet* förordar med hänsyn till att kalenderåret är räkenskapsår för landsting och kommuner att lagen träder i kraft vid ett årsskifte, förslagsvis den 1 januari 1955. *Södermanlands läns landstings förvaltningsutskotts sjukvårdsavdelning* anser, då det med säkerhet kan förutsägas att det icke kan bli möjligt att till den 1 juli 1954 bygga ut anstalter för en utökad sinnesslovård, att i varje fall för vården av de obildbara bör stadgas en tillräcklig övergångstid, minst 5 år, för landstingens övertagande av vården.

I flera yttranden från kommunalt håll förordas sådan ändring av övergångsbestämmelserna, att huvudmännens förpliktelser och åligganden beträffande antalet platser m. m. (2 och 3 §§) icke träder i kraft förrän statsbidragsfrågan fått sin slutliga lösning. *Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott* (finansavdelningen) anser sålunda, att dagen för ingivande av den i 2 § föreskrivna planen icke bör fastställas förrän lagstiftningsarbetet i ärendet till fullo färdigställts.

Departementschefen. Enligt vad jag anfört under IV i det föregående bör lagförslaget underställas 1954 års riksdag. Då ikraftträdandet bör ske vid årsskifte, vill jag förorda att tiden härför sättes till den 1 januari 1955. Beslut om de i 2 § omförmälda planerna kan då fattas av 1954 års lagtima landsting. Dagen för deras överlämnande till vederbörande myndighet föreslås bestämd i anslutning härtill eller till den 1 november 1954 dock med möjlighet för Kungl. Maj:t att fastställa senare dag.

I och med den nya lagens ikraftträdande bör lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa upphöra att gälla. En erinran om barnvårdsnämndens skyldigheter enligt denna lag göres i 2 § 3 mom. barnvårdslagen den 6 juni 1924 (nr 361). Då sistnämnda lag f. n. överses av särskilda sakkunniga (barnvårdskommittén), synes det dock icke vara nödvändigt att på grund härav redan nu ändra barnvårdslagen på denna punkt.

Föredragande departementschefens hemställan.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förut omnämnda, inom inrikesdepartementet upprättade förslag till *lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Ulf Thorselius.

Förslag

Bilaga.

till

Lag

om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Härigenom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag avser *dels* barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kunna vårdas i enskilt hem, *dels* andra personer under 18 år, som av samma skäl icke kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, *dels ock* personer över 18 år, som av orsak, som nu sagts, äro ur stånd att taga vård om sig själva.

Från lagens tillämpning undantages den, som är intagen på eller försöksutskrivnen från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

Handhavandet av de psykiskt efterblivnas undervisning och vård.

2 §.

1 mom. Det åligger landsting att med i 4 § angivna undantag svara för att sådana psykiskt efterblivna inom landstingsområdet som avses i denna lag erhålla undervisning och vård enligt lagen och med stöd av densamma meddelade föreskrifter.

För varje landstingsområde skall landstinget låta upprätta en plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom området. I planen skola upptagas specialskolor, benämnda särskolor, och vårdanstalter med erforderligt antal platser enligt vad i 5 § stadgas ävensom organ för den öppna vården. Planen skall för prövning och fastställelse underställas Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer. Ändring av planen fastställas av Konungen eller myndigheten.

Två eller flera landsting må upprätta gemensam plan och jämväl eljest förena sig om gemensamma särskolor och vårdanstalter samt därtill anknuten öppen vård.

I den mån det kan antagas, att vissa efterblivna inom ett landstingsområde kan beredas plats vid enskild särskola eller vårdanstalt, som i den ordning Konungen bestämmer godkänts för mottagande av efterblivna elever eller patienter från hela riket, må planen fastställas ändå att den icke upptager platser för dessa efterblivna.

Med särskola och vårdanstalt förstås nedan i denna lag sådan skola och anstalt, som är upptagen i plan enligt andra eller tredje stycket eller som godkänts enligt vad i fjärde stycket sägs.

2 mom. Vad i denna lag stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning å stad, som icke deltagar i landsting.

3 §.

I den mån icke annan drager försorg därom, åligger det landsting att anordna och driva de särskolor och vårdanstalter, som finnas upptagna i den i 2 § omförmälda planen. Det åligger ock landsting att, i den mån erforderliga medel icke annorledes tillhandahållas, bestrida kostnaderna för anordnande och drift av annan tillhöriga skolor och anstalter, som upptagits i planen, dock endast i den utsträckning dessas skol- eller vårdplatser äro avsedda för landstingsområdets behov.

4 §.

Skyldighet för landsting att ansvara för undervisning och vård enligt 2 § föreligger ej i fråga om

a) psykiskt efterblivna, som äro blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller ock epileptiska eller som på grund av asocialitet, indisciplinärt uppträdande, hypersexualitet eller annat liknande skäl svårligen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna, samt

b) höggradigt psykiskt efterblivna, som äro så svårskötta, att de fordra vård å specialanstalt, eller ock lida av tuberkulos i smittsamt stadium.

5 §.

1 mom. Särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat och skall i senare fallet omfatta

a) *småbarnshem* med förskola för barn, som ej börjat skolan men som kunna antagas vara lämpade för särskoleundervisning;

b) *skolhem* med skola för undervisning av barn i särskoleåldern; samt

c) *yrkeshem* med yrkesundervisning för dem, som avslutat den egentliga särskoleundervisningen.

I den mån så lämpligen kan ske, skall behovet av särskoleplatser för de i första stycket nämnda grupperna efterblivna tillgodoses genom externatskola eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem. För stad med minst 25 000 invånare skall externatundervisning alltid vara anordnad i erforderlig utsträckning.

I anslutning till särskola skall för varje landstingsområde finnas anordnad observationsavdelning eller observationsplatser för undersökning av barn, som ifrågasättas behöva undervisning eller vård enligt denna lag.

2 mom. Vårdanstalterna skola omfatta

a) *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som genomgått särskola men äro ur stånd att taga vård om sig själva, och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda;

b) *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas på arbetshem men icke längre äro arbetsföra;

c) *vårdhem* för efterblivna barn, som kunna antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kunna tillgodogöra sig sådan undervisning; samt

d) *vårdhem* för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kunna vårdas på arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna.

I stället för ålderdomshem för efterblivna må anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Där så finnes lämpligt bör inrättas daghem för efterblivna barn och vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

6 §.

I varje landstingsområde skall finnas en av landstinget utsedd *centralstyrelse* för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. Centralstyrelsen skall inom sitt verksamhetsområde planlägga och samordna den undervisning, anstaltsvård och öppna vård, som enligt denna lag åvilar landstinget, samt utöva ledningen av de för sådant ändamål av landstinget drivna särskolorna, anstalterna och organen för den öppna vården. Centralstyrelsen skall jämväl enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar hava lokal tillsyn över enskilda särskolor och vårdanstalter.

Centralstyrelsens befattning enligt denna lag med ärenden om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, om förlängning av skolplikten, om kvarhållande för observation samt om provisorisk intagning å vårdanstalt skall utövas av en delegation, bestående av en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete, samt, efter centralstyrelsens bestämmande, minst två högst fyra av styrelsen inom sig utsedda ledamöter. Närmare bestämmelser om delegationens verksamhet, om ärendenas handläggning inför delegationen samt om suppleanter för delegationens ledamöter meddelas av Konungen.

Före ena sig landsting om gemensamma särskolor och vårdanstalter, må en gemensam centralstyrelse utses eller vissa centralstyrelsens uppgifter överlåtas på en särskild styrelse. Om handläggningen i fall som nu sagts av de i andra stycket avsedda ärendena förordnar Konungen.

Ledningen av externatskola må överlåtas på skolstyrelsen i vederbörande skoldistrikt.

7 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall föreståndare finnas anställd. Centralstyrelsen skall utse föreståndaren för någon av landstingets särskolor att såsom *rektor* utöva den närmaste ledningen av dessa skolor och den därtill anknutna öppna vården samt föreståndaren för någon av landstingets vårdanstalter eller annan lämplig person att vara styrelsens *vårdföreståndare*.

Den i 9 § nämnda huvudtillsynsmyndigheten eller efter dess bemyndigande vederbörande centralstyrelse äger i fråga om viss särskola eller vårdanstalt föreskriva att vad i denna lag stadgas om rektor eller vårdföreståndare helt eller delvis skall gälla skolans eller anstaltens föreståndare.

8 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall finnas en för den medicinskt-psykiatriska undersökningen, behandlingen och vården därstädes ansvarig läkare (*skolläkare, anstaltsläkare*). Centralstyrelsen skall utse skolläkaren eller anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående skola eller anstalt eller ock annan läkare med psykiatrisk specialutbildning att vara *centralstyrelsens läkare*.

9 §.

Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt denna lag, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. För särskoleväsendet och vårdanstalterna liksom för varje särskola och vårdanstalt skall en av dessa myndigheter vara huvudtillsynsmyndighet.

Särskoleplikt samt skyldighet att underkasta sig vård.

10 §.

Psykiskt efterbliven, som kan tillgodogöra sig teoretisk eller praktisk undervisning vid särskola, är skolpliktig vid sådan skola från och med det kalenderår, under vilket han fyller sju år, under så lång tid, som han kan tillgodogöra sig undervisning vid skolan, dock ej längre än till och med det kalenderår, under vilket han fyller 21 år.

Där skäl därtill äro, må med skolgången för särskolepliktig anstå, dock högst två år.

Föreligga synnerliga skäl, må särskoleplikten efter beslut av centralstyrelsen förlängas att avse tid efter 21 års ålder, dock längst till och med det kalenderår, under vilket den efterblivne fyller 23 år.

11 §.

Psykiskt efterbliven, som icke är särskolepliktig, skall efter fyllda 16 år vara underkastad öppen vård eller vård å vårdanstalt enligt denna lag. Intagning å arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna och kvarhållande å sådant hem för vård får dock endast ske efter medgivande av den efterblivne eller, därest han är underårig, av hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, av hans förmyndare.

Angående omhändertagande av barn under 16 år stadgas i barnavårdslagen.

Anmälan och inskrivning m. m.

12 §.

Barn, som är i behov av undervisning eller vård enligt denna lag, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Har vårdnadshavaren icke anmält särskolepliktigt barn för inskrivning vid särskola, skall vederbörande skolstyrelse föranstalta om att anmälan göres. Skolstyrelsen skall därom underrätta barnavårdsnämnden.

Det åligger barnavårdsnämnden att, där förhållandena så påkalla, vidtaga de åtgärder, som erfordras för att alla i första stycket avsedda barn erhålla lämplig vård. Där vederbörande vårdnadshavare underlåter att anmäla sådant barn, vilket uppnått skolåldern, till inskrivning vid särskola eller vårdanstalt, äger nämnden själv göra dylik anmälan.

Skolstyrelsen eller barnavårdsnämnden skall tillse, att särskild läkarundersökning verkställles å barn, som kan antagas behöva särskoleundervisning eller vård å vårdanstalt.

Beträffande psykiskt efterbliven, som fyllt 18 år, äger vad i tredje och fjärde styckena sägs motsvarande tillämpning, dock skall vad där finnes stadgat om barnavårdsnämnden i stället gälla fattigvårdsstyrelsen. Anmälan för inskrivning vid vårdanstalt må beträffande person, som nu sagts, jämväl göras av förmyndaren eller vårdnadshavaren, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den, som är eller varit intagen vid särskola, skolans föreståndare.

13 §.

Anmälan, som i 12 § sägs, skall insändas till centralstyrelsen för det landstingsområde, där vederbörande är mantalsskriven, samt skall innehålla de uppgifter och vara åtföljd av läkarintyg och de övriga handlingar, Konungen föreskriver.

14 §.

Finner rektor vid granskning av anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt av barn, att barnet är hänförligt under denna lag och kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, skall rektor, efter samråd med centralstyrelsens läkare, besluta om barnets inskrivning vid särskola. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av centralstyrelsen, därest rektor och centralstyrelsens läkare icke äro ense om att inskrivning bör ske eller någon av dem yrkar, att frågan skall hänskjutas till centralstyrelsen, ävensom då vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden.

Finnes det uppenbart, att för inskrivning anmält barn icke kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, har centralstyrelsens läkare och vårdföreståndaren att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av centralstyrelsen,

därest läkaren, rektor eller vårdföreståndaren yrkar, att frågan skall hänskjutas till styrelsen, ävensom då vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden.

Vad i andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning, då den, som fyllt 18 år, anmäles för inskrivning vid vårdanstalt. I sådant fall skall frågan om inskrivning hänskjutas till centralstyrelsen jämväl på yrkande av den, vars inskrivning begäres, ävensom, beträffande den som är över 21 år, därest han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.

Är det i 13 § avsedda läkarintyget utfärdat av centralstyrelsens läkare, skall vad ovan i denna paragraf stadgas om sådan läkare i stället gälla annan läkare, som centralstyrelsen bestämmer.

15 §.

Innan beslut meddelas om barns inskrivning vid särskola eller vårdanstalt, skall, där centralstyrelsen, rektor eller centralstyrelsens läkare finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas, barnet intagas å särskola för observation. Senast sex månader härefter skall frågan om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt prövas enligt vad i 14 § sägs. Anses härvid ytterligare observation nödvändig, må barnet efter medgivande av centralstyrelsen kvarstanna för observation under tid, som styrelsen bestämmer. Sådant medgivande erfordras dock icke beträffande barn under skolåldern eller i fråga om kvarhållande vid externatskola med vårdnadshavarens tillstånd.

På framställning av vårdnadshavaren eller med hans medgivande må rektor efter samråd med centralstyrelsens läkare eller skolläkaren besluta, att barn, som kan antagas vara psykiskt efterblivet, får intagas å särskola för observation efter vad i första stycket stadgas, ändå att anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ej skett. Det åligger härvid rektor och läkaren att tillse att anmälan i förekommande fall göres.

16 §.

Den, som är inskriven vid särskola eller vårdanstalt, må överflyttas till sådan skola eller anstalt inom annat landstingsområde, i den mån ändring av den inskrivnes mantalsskrivningsort föranleder därtill.

Intagning, öppen vård m. m.

17 §.

Barn, som inskrivits vid särskola, skall, såvida ej uppskov med skolgången finnes böra ske enligt 10 § andra stycket, efter centralstyrelsens eller rektors bestämmande intagas å externatskola eller, därest detta med hänsyn till barnets bosättningsort och övriga förhållanden icke är lämpligt, i småbarnshem, skolhem eller yrkeshem. För intagning i enskild särskola skola härvid gälla av huvudtillsynsmyndigheten fastställda bestämmelser.

I särskola intagen skall kvarbliva därstädes, så länge hans förmåga att tillgodogöra sig skolundervisningen och yrkesutbildningen föranleder därtill, dock ej i något fall efter det särskoleplikten upphört.

Där så kan ske, skall elev vid såsom internat inrättad särskola under ferierna vistas i föräldrahemmet eller annat enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas.

18 §.

Särskoleelev, som antages kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, må för prövning härav försöksutskrivnas från särskolan.

Psykiskt efterbliven, vilken är intagen i särskola men avslutat undervisningen och den praktiska utbildning vid sådan skola som må vara erforderlig, skall, där ej definitiv utskrivning finnes böra ske, utackorderas i familjevård eller ock för viss tid eller tills vidare försöksutskrivnas till inackorderingshem, lämpligt enskilt hem eller eljest till öppen vård. Försöksutskrivnen må vara underkastad tillsyn genom särskilt utsedd övervakare. Försöksutskrivning må jämväl förbindas med åläggande att iaktta de föreskrifter, som meddelas i anledning av utskrivningen. Åsidosättas sålunda givna föreskrifter eller finnes eljest fortsatt utbildning vid särskola erforderlig, må den efterblivne återintagas i skolan.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av särskolans föreståndare.

19 §.

Vid vårdanstalt inskriven skall, där han ej är i oundgängligt behov av anstaltsvård, placeras i öppen vård och skall med avseende å sådan vård i tillämpliga delar gälla vad i 18 § andra stycket stadgas om familjevård och försöksutskrivning.

Kan öppen vård ej komma i fråga och har, där så erfordras, medgivande till intagning lämnats, skall den efterblivne intagas å en med hänsyn till åldern och vårdbehovets art lämplig vårdanstalt. För intagning å enskild vårdanstalt skola härvid gälla av huvudtillsynsmyndigheten fastställda bestämmelser.

På framställning av vårdnadshavare för underårig och förmyndare för omyndigförklarad eller med hans medgivande eller, i fråga om barn som är omhändertaget enligt barnavårdslagen, på begäran av vederbörande barnavårdsnämnd må psykiskt efterbliven provisoriskt intagas å vårdanstalt i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt och skall i sådant fall vad i 15 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av centralstyrelsen eller av vårdföreståndaren i samråd med centralstyrelsens läkare eller anstaltsläkaren eller, beträffande åtgärder som avse den öppna vården, av

någon av dem eller föreståndare för vårdanstalt, allt enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

Utskrivning.

20 §.

Vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinnes icke längre kunna hänföras till någon av de i 1 § omförmälda grupperna psykiskt efterblivna, skall omedelbart definitivt utskrivas.

Vid särskola inskriven, som överflyttas till vårdanstalt och inskrives där, skall definitivt utskrivas från skolan.

Definitiv utskrivning från särskola skall alltid ske senast då särskoleplikten upphör.

21 §.

Definitiv utskrivning eller utskrivning på försök från särskola eller vårdanstalt må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt 16 år, ävensom av hans förmyndare eller vårdnadshavare så ock av centralstyrelsens läkare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning, och åligger det härutinnan föreståndare och läkare vid särskolor och vårdanstalter att städse giva akt på de intagnas psykiska utveckling och vid lämpliga tidpunkter pröva, huruvida utskrivning kan ske. Beträffande i särskola intagen, som fyllt 16 år, skall sådan prövning ske minst en gång årligen. Centralstyrelsen har att utan framställning pröva utskrivningsfrågan beträffande å skolhem eller yrkeshem intagen, då han uppnått 18 års ålder.

Där ej annat följer av vad nedan stadgas, meddelas beslut om utskrivning från särskola av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om definitiv utskrivning från vårdanstalt av vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i samråd. Om definitiv utskrivning från särskola i fall, som i 20 § andra och tredje styckena sägs, samt om utskrivning på försök äger dock varje föreståndare för särskola besluta.

Fråga om utskrivning skall, förutom i fall, som i första stycket sista punkten sägs, prövas och avgöras av centralstyrelsen, därest detta yrkas av

a) inskriven, som fyllt 16 år, eller vederbörande förmyndare eller vårdnadshavare; eller

b) rektor, föreståndare eller läkare vid särskolan eller vårdanstalten, vårdföreståndaren eller centralstyrelsens läkare.

Ändå att yrkande som nu sagts icke gjorts, må centralstyrelsen upptaga utskrivningsfråga till prövning, därest styrelsen beträffande viss inskriven förbehållit sig detta eller den eljest finner särskilda skäl påkalla omprövning av sådan fråga.

Står särskola eller vårdanstalt, som avses i 2 § 1 mom. fjärde stycket, under ledning av en styrelse med lagfaren ledamot, äger huvudtillsyns-

myndigheten förordna att vad i denna paragraf stadgas om centralstyrelsen i stället skall avse denna styrelse.

Undervisnings- och vårdkostnader.

22 §.

Undervisning och vård enligt denna lag av psykiskt efterbliven, som är inskriven eller för observation intagen vid särskola eller som är inskriven vid vårdanstalt och ej fyllt 21 år, skall vara kostnadsfri, dock att lands-tinget eller efter Konungens bestämmande annan huvudman för särskola eller vårdanstalt äger att såsom ersättning för kostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag, så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den efterblivne. Huvudman, som sålunda uppbär folkpension, skall vara skyldig att enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta.

För vård på vårdanstalt av psykiskt efterbliven, som fyllt 21 år, skall erläggas avgifter, som fastställas av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer.

Utan hinder av vad i första stycket sägs skall försöksutskriften och i familjevård utackorderad psykiskt efterbliven, som där avses, vara skyldig gälda kostnaderna för vården i den utsträckning centralstyrelsen bestämmer.

Besvär och handräckning.

23 §.

1 mom. Klagan över beslut rörande inskrivning eller intagning vid särskola eller vårdanstalt, utskrivning från sådan skola eller anstalt eller rörande överflyttning från en skola eller anstalt till annan ävensom över beslut rörande den öppna vården må föras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas förutom av den, som saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller fattigvårdsstyrelsen.

2 mom. Har huvudtillsynsmyndigheten i anledning av förd klagan förklarat, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller intagas å vårdhem, eller lämnat framställning om definitiv utskrivning utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen genom besvär, som skola hava inkommit till inrikesdepartementet inom en månad från det klaganden erhållit kännedom om beslutet.

Övriga av huvudtillsynsmyndigheten jämlikt 1 mom. meddelade beslut må icke överklagas.

Tillsynsmyndighetens beslut träder i verkställighet utan hinder av att klagan förts.

24 §.

Efterkommes icke beslut om intagning i särskola eller vårdhem eller föreläggande av skolstyrelse eller barnavårdsnämnd om inställande av barn, som misstänkes vara psykiskt efterblivet enligt vad i 1 § sägs, för läkarundersökning, är vederbörande polismyndighet skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare, föreståndare för skola eller vårdhem eller den kommunala myndighet, som närmast svarar för den efterblivnes omhändertagande, lämna nödig handräckning för verkställande av beslutet eller föreläggandet.

Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas med mindre tjugu dagar förflutit från det beslutet om inskrivning vid särskolan eller vårdanstalten delgivits den, som avses med beslutet, eller, därest han är underårig hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, hans förmyndare samt det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må den myndighet, till vilken klagan skall föras, i ärende, som dragits under dess prövning, förordna, att beslutet skall verkställas i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Polismyndighet vare ock skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare eller föreståndare för särskola eller vårdhem lämna nödig handräckning för återförande till sådan skola eller hem av där intagen, som olovligen undanhåller sig från anstalten.

Särskilda föreskrifter.

25 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1955, från och med vilken dag lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa upphör att gälla.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till stadgande i lagen den 30 juni 1944 skall i stället motsvarande bestämmelse i nya lagen tillämpas.

Det åligger landsting att senast den 1 november 1954 eller den senare dag, Konungen fastställer, till Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer inkomma med sådan plan för ordnandet av särskoleundervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet, varom förmäles i 2 §.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 17 juni 1953.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden NISSEN,
HELLQUIST,
KARLGREN,
regeringsrådet ECKERBERG.

Enligt lagrådet den 28 maj 1953 tillhandakommet utdrag av protokoll över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 17 april 1953, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i inrikesdepartementet, e. o. hovrättsassessorn A. Brunnberg.

Lagrådet yttrade:

1 §.

Enligt 1 § avser lagen bl. a. barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kunna vårdas i enskilt hem. För vård och undervisning av sådana barn skola enligt 5 § finnas s. k. småbarnshem med förskola av internattyp. Emellertid framgår det av sistnämnda paragraf, att behovet av vård och undervisning för denna grupp av barn skall tillgodoses jämväl genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem. Det förutsättes alltså att en del av ifrågavarande barn allenast vissa timmar på dagen besöka förskola men erhålla sin huvudsakliga vård i enskilt hem. Vid sådant förhållande synes en viss motsägelse föreligga mellan 5 § och 1 § i dess föreslagna avfattning, även om, såsom i remissprotokollet förordas, åt bestämmelsen i 1 § gives en icke alltför restriktiv tolkning. Lagrådet förordar därför någon jämkning av uttryckssättet i 1 §, exempelvis så att i det förevarande stadgandet ordet »vårdas» ersättes med uttrycket »erhålla tillfredsställande vård».

2 §.

Lagrådet hemställer att 2 mom. utbrytes till en särskild paragraf, vilken efter mönster av vad som i liknande fall skett i tidigare lagar (se exempelvis 80 a § barnavårdslagen och 59 § alkoholistlagen) synes böra placeras — lämpligen först — i den underavdelning av lagen, som bär rubriken »Sär-

skilda föreskrifter». Härav skulle föranledas en redaktionell jämkning i 21 § sista stycket.

5 §.

Förevarande paragraf synes i flera hänseenden böra formellt förbättras.

När det i 1 mom. uttalas, att särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat och i senare fallet skall omfatta småbarnshem, skolhem och yrkeshem, ger detta intryck av att i varje internat måste återfinnas samtliga dessa tre skolformer. Emellertid läreren allenast vara avsett att redovisa de olika typer av såsom internat inrättade särskolor som kunna förekomma. Ifrågasvarande stadgande kunde med hänsyn härtill lämpligen avfattas så, att sedan först utsagts, att särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat, det i fortsättningen får heta, att särskilda former av internatskolor äro småbarnshem, skolhem och yrkeshem.

Uttryckssättet, att småbarnshem har förskola för barn, som ej börjat skolan — d. v. s. äro under skolåldern — men som kunna antagas vara lämpade för särskoleundervisning, är ej fullt klart. Med särskoleundervisning kan nämligen här förstås antingen framtida undervisning i skolhem eller ock just den undervisning i förskola, som nu är aktuell och skall meddelas vid småbarnshem. Då det förra läreren vara åsyftat, synas orden »vara lämpade för särskoleundervisning» böra utbytas mot »framdeles vara lämpade för undervisning i skolhem».

Bestämningen av begreppet skolhem är enligt förslaget så vidsträckt, att enligt densamma även yrkeshem skulle vara att anse som skolhem, varjämte de i detta sammanhang förekommande uttrycken »särskoleåldern» och »avslutat den egentliga särskoleundervisningen» äro i behov av förtydligande. Gränsen mellan skolhem och yrkeshem kan med fördel, i överensstämmelse med vad som får anses vara förslaget mening, uppdragas så, att vid skolhem finnes skola för allmän teoretisk och praktisk undervisning för dem som enligt 10 § äro skolpliktiga vid särskola, under det att yrkeshem är avsett för särskolepliktiga, som efter undervisning i skolhem anses böra erhålla yrkesundervisning. Av denna begreppsbestämning torde framgå, att avgörandet av huruvida och vid vilken tidpunkt yrkesundervisning bör följa å den allmänna undervisningen i skolhemmet är beroende av en lämplighetsprövning, under beaktande av samtliga föreliggande omständigheter, och alltså icke är strikt avhängig av att sagda allmänna undervisning kan sägas vara avslutad.

Den åsyftade innebörden av första punkten i andra stycket synes komma till klarare uttryck, om det får heta, att i första hand skall, när förutsättningar härför föreligga, behovet av särskoleundervisning tillgodoses genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem. Då det skall avgöras om förutsättningarna i fråga äro för handen, är främst att taga hänsyn till huruvida det kan anses att å vederbörande ort

tillräckligt underlag finnes för en externatavdelning. Gäller det stad med minst 25 000 invånare, skall dock enligt andra punkten i samma stycke icke vara utrymme för något dylikt bedömande. Behov av externatundervisning skall i detta fall städse anses föreligga.

I 2 mom. torde under a) uttrycket »genomgått särskola» böra utbytas mot »erhållet undervisning i särskola».

Beskrivningen under c) i samma moment av de barn, som skola omhändertagas å vårdhem, synes onödigt vidlyftig. Det torde vara tillfyllest att utsäga, att det rör sig om efterblivna barn, som icke kunna tillgodogöra sig särskoleundervisning.

7 §.

Som den närmaste ledningen av landstingets särskolor torde ankomma på föreståndarna för dessa skolor och icke på rektor i denna hans egenskap, bör paragrafens ordalydelse något jämkas. Det torde vara tillräckligt om det i denna del stadgas, att centralstyrelsen skall utse föreståndaren för någon av ifrågavarande skolor att vara rektor vid skolorna med den därtill anknutna öppna vården. Rektors åligganden framgå av andra stadganden i lagen och lära komma att ytterligare specificeras i tillämpningsföreskrifter.

9 §.

Enligt 1951 års sinnesslövärdsutrednings lagförslag skulle sista punkten i den mot 9 § svarande paragrafen innehålla en föreskrift att för varje särskola och vårdanstalt skall finnas en huvudtillsynsmyndighet. Ett liknande stadgande upptogs också i kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 552) med bestämmelser om den centrala tillsynen över vissa anstalter, och uppgiften att vara huvudtillsynsmyndighet för de olika slagen av nu befintliga sinnesslövanstalter uppdelades enligt kungörelsen mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. Den sålunda gällande ordningen — en huvudtillsynsmyndighet för varje anstalt — bör enligt vad departementschefen nu anfört till statsrådsprotokollet efter omorganisationen ytterligare prövas och således tills vidare bibehållas. Häremot synes i sak intet vara att erinra. Bestämelsen har emellertid i det remitterade förslaget erhållit den avfattningen, att för särskoleväsendet och vårdanstalterna liksom för varje särskola och vårdanstalt en av dessa myndigheter, d. v. s. skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen, skall vara huvudtillsynsmyndighet. Genom de i förslaget tillagda orden »för särskoleväsendet och vårdanstalterna liksom» har stadgandet blivit till sin innebörd oklart och i viss mån stridande mot departementschefens uttalanden i motiveringen. De svårigheter som i samband med besvär förfarande eller eljest kunna uppstå genom att särskolorna liksom vårdanstalterna kunna ha skilda huvudtillsynsmyndigheter torde få lösas i de administrativa föreskrifter som skola utfärdas enligt denna paragraf. Lagrådet förordar, att stadgandet avfattas i närmare överensstämmelse med utred-

ningens förslag och 1952 års kungörelse samt att således de citerade orden uteslutas.

10 §.

Enligt första stycket i denna paragraf är psykiskt efterbliven, som kan tillgodogöra sig teoretisk eller praktisk undervisning vid särskola, skolpliktig vid sådan skola fr. o. m. det kalenderår, under vilket han fyller 7 år, under så lång tid, som han kan tillgodogöra sig undervisning vid skolan, dock ej längre än t. o. m. det kalenderår, under vilket han fyller 21 år.

Att den efterblivne kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola innebär uppenbarligen första gången uttrycket förekommer — i likhet med ett motsvarande uttryck i 1 § första stycket — ett mått på den efterblivnes intellektuella kapacitet. Man väntar sig helt naturligt att uttrycket, då det i nu förevarande stycke så gott som ordagrant upprepas, skall ha oförändrad innebörd. Så lärer dock icke vara förhållandet, utan torde med uttrycket på det senare stället tillika — kanske huvudsakligen — avses, att den efterblivne ej inhämtat ett sådant mått av kunskaper och färdigheter att fortsatt undervisning kan anses vara onödig eller bliva utan nämnvärd verkan. Med undervisning bör för övrigt tydligen i detta sammanhang förstås även den väl huvudsakligen praktiska yrkesvägledning, som kan komma i fråga vid den till särskolorna anknutna öppna vården (jfr 7 och 18 §§). Den åsyftade förutsättningen för särskolepliktens fortvaro synes böra klart framgå av lagtexten. Erinras må att av uttryckets innebörd i ingressen till första stycket följer, att om den efterblivnes intellektuella kapacitet, angiven i exempelvis intelligenskvot, av någon anledning skulle sjunka, detta kan medföra att den efterblivne upphör att vara skolpliktig.

När det i första stycket utsäges att psykiskt efterbliven, som kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, är skolpliktig vid sådan skola, lärer med orden »sådan skola» avses icke en viss särskola utan särskoleväsendet över huvud taget. Det senare i stycket förekommande uttrycket »undervisning vid skolan» kan därför icke anses vara fullt korrekt.

På grund av det anförda hemställes, att orden »kan tillgodogöra sig undervisning vid skolan» måtte utbytas mot »är i behov av dylik undervisning» eller något liknande uttryck.

Bestämmelsen i andra stycket om möjlighet att låta anstå med skolgången för särskolepliktig synes knappast ha sin rätta plats i denna paragraf, vilken är avsedd att ange vem som är särskolepliktig och hur länge särskoleplikten varar men däremot icke skolpliktens närmare innehåll. Förevarande bestämmelse torde lämpligen kunna överflyttas till 17 §, som handlar om särskolepliktiga barns intagning i särskola.

11 §.

Enligt rubriken till 10 och 11 §§ innehålla dessa paragrafer bestämmelser om särskoleplikt samt skyldighet att underkasta sig vård. Då 10 § reglerar

särskoleplikten, har avsikten alltså varit att i 11 § reglera skyldigheten att underkasta sig vård och därmed befogenheten för myndighet att tvångsvis omhändertaga någon för vård. 11 § första stycket innefattar också en sådan reglering beträffande dem som fyllt 16 år, medan det i andra stycket vad angår omhändertagande av barn under 16 år allenast hänvisas till stadgandena i barnavårdslagen. Då ett omhändertagande enligt sistnämnda lag kan ske tvångsvis endast i form av skyddsuppfostran och alltså icke i form av samhällsvård, hemställer lagrådet att hänvisningen inskränkes till att avse stadgandena angående omhändertagande för skyddsuppfostran av barn under 16 år.

12 §.

Av 12—14 §§ framgår, att inskrivning av psykiskt efterbliven vid särskola eller vårdanstalt endast kan ske efter anmälan av någon därtill behörig. Bestämmelser om sådan behörighet upptagas i 12 §. Sålunda innehåller första stycket i denna paragraf det redan i och för sig självklara stadgandet att barn, som är i behov av undervisning eller vård enligt lagen, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt. Vidare skall det enligt andra stycket åligga vederbörande skolstyrelse att, om vårdnadshavaren icke anmält särskolepliktigt barn för inskrivning vid särskola, föranstalta om att anmälan göres. En ytterligare bestämmelse om anmälningsbehörighet beträffande barn återfinnes slutligen i tredje stycket andra punkten. Här tilldelas nämligen barnavårdsnämnden behörighet att, om vårdnadshavaren underlåter att till inskrivning vid särskola eller vårdanstalt anmäla barn, som avses i första stycket och uppnått skolåldern, själv göra dylik anmälan.

Den skillnaden föreligger mellan ett fall enligt första eller andra stycket, å ena sidan, och ett fall enligt tredje stycket, å den andra, att i förre fallet inskrivning alltid kan ske, om saklig grund därtill föreligger, medan av 11 § följer att i senare fallet inskrivning må ske blott om vårdnadshavaren — ehuru han uttryckligen förutsättes hava underlåtit att själv anmäla barnet — medgiver inskrivning eller barnet antingen är omhändertaget för skyddsuppfostran eller fyllt 16 år. Denna skillnad framgår dock ej så klart av lagtexten att icke misstolkning kan befaras. Då därtill kommer att en vårdnadshavare, som är villig medgiva inskrivning, väl i allmänhet bör kunna förmås att själv göra anmälan om inskrivning enligt första stycket, synes barnavårdsnämndens anmälningsbehörighet böra så begränsas, att den kommer att avse allenast barn som omhändertagits för skyddsuppfostran eller fyllt 16 år.

I ett annat hänseende åter torde sagda behörighet böra utvidgas. Enligt förslaget skall behörigheten gälla endast beträffande barn som uppnått skolåldern. Detta innebär att barnavårdsnämnden, vilken eljest äger meddela för skyddsuppfostran omhändertaget barn den vård som nämnden finner

11 — *Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 26.*

lämpligast, icke mot vårdnadshavarens bestridande skulle kunna ge ett psykiskt efterblivet, för skyddsuffostran omhändertaget barn under skolåldern sådan vård som är särskilt avsedd för psykiskt efterblivna barn. Något bärande skäl härför har icke åberopats och torde ej heller föreligga.

Första punkten i tredje stycket synes böra undergå en huvudsakligen formell jämkning.

På grund av det anförda hemställer lagrådet om sådana ändringar av tredje stycket, att det i första punkten stadgas skyldighet för barnavårdsnämnden att, där förhållandena så påkalla, verka för att psykiskt efterblivna barn erhålla vård enligt lagen, samt att det i andra punkten får heta, att är sådant barn omhändertaget för skyddsuffostran eller har det fyllt 16 år, äger nämnden anmäla det för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Om tredje stycket får den sålunda föreslagna lydelsen, bör avfattningen av femte stycket jämkas. Sålunda kan lämpligen i första punkten stadgas, att det beträffande psykiskt efterblivna, som fyllt aderton år, åligger fattigvårdsstyrelsen att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att de efterblivna erhålla vård enligt lagen, därvid vad i fjärde stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning, samt i andra punkten upptagas en föreskrift att styrelsen skall äga anmäla sådan efterbliven för inskrivning vid vårdanstalt, varefter åt tredje punkten kunde givas den lydelsen, att anmälan, varom nu är fråga, jämväl må göras av förmyndaren eller vårdnadshavaren, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den som är eller varit intagen i särskola, skolans föreståndare.

Lagrådet hemställer slutligen, att andra och tredje styckena i 12 § få byta plats och att i samband därmed såsom förutsättning för tillämpning av nuvarande andra stycket angives, att varken vårdnadshavaren eller barnavårdsnämnden anmält särskolepliktigt barn för inskrivning vid särskola.

14 och 15 §§.

Innebörden i det remitterade förslagets regler om inskrivning av psykiskt efterblivet barn vid särskola eller vårdanstalt läser vara följande. Sedan anmälan om inskrivning inkommit till centralstyrelsen, överlämnar denna handlingarna till rektor, som efter samråd med styrelsens läkare prövar ärendet. Innan rektor fattar sitt beslut skall dock, om rektor eller läkaren finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas, barnet intagas å särskola för observation; sker så, skall rektor inom sex månader därefter återupptaga ärendet. Finner rektor förutsättningar för inskrivning vid särskola föreligga, meddelar han beslut härom, dock att därest rektor och läkaren ej äro ense om att inskrivning bör ske eller någon av dem yrkar, att frågan skall hänskjutas till styrelsen, eller barnets vårdnadshavare icke medgivit åtgärden, sådant hänskjutande skall ske. Styrelsen kan — eventuellt sedan barnet på föranstaltande av styrelsen varit intaget å särskola för observation — fatta beslut om barnets inskrivning vid särskola. Rektors

eller styrelsens beslut av denna innebörd är, såvitt det ej överklagas, definitivt. Detsamma gäller där rektor eller styrelsen finner barnet ej vara hänförligt under lagen. Fattas ej beslut i någondera riktningen, går ärendet till läkaren och vårdföreståndaren. Finna dessa, vilka ha att fatta sina beslut i samråd, det uppenbart att barnet icke kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, ha de att pröva, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av styrelsen, därest vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden. Finna läkaren och vårdföreståndaren det däremot icke uppenbart att barnet ej kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, skall — därest läkaren, rektor eller vårdföreståndaren det yrkar ävensom då vårdnadshavaren icke medgivit inskrivning vid vårdanstalt — frågan härom hänskjutas till centralstyrelsen. I annan händelse skall barnet intagas å särskola för observation. Även styrelsen kan föranstalta om sådan åtgärd. Senast sex månader efter intagningen för observation skall frågan om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt återupptagas i den här förut beskrivna ordningen d. v. s. i första hand av rektor. Anser vid denna fortsatta prövning rektor, läkaren eller styrelsen ytterligare observation nödvändig, må barnet — i vissa fall dock endast efter styrelsens medgivande — kvarhållas å särskolan viss tid, varefter ärendet återgår till rektor och proceduren fortgår som förut sagts, likväl utan att ytterligare observation må ske.

Förfarandet synes understundom vara mer omständligt än hänsynen till rättssäkerheten föranleder, och de föreslagna lagreglerna torde jämväl i övrigt kunna göras till föremål för vissa erinringar.

Vad först angår det skede av förfarandet, som omhandlas i 14 § första stycket, lärer anledning saknas varför rektor skulle äga hänskjuta frågan om inskrivning vid särskola till styrelsen. Rektor är i första hand ensam beslutande och bör ej kunna undandraga sig att fatta beslut; finner han saken tveksam, kan han jämlikt 15 § låta intaga barnet å särskola för observation. Läkaren åter bör ha möjlighet att hänskjuta ärendet till styrelsen. Är han ej ense med rektor, är det tydligt att han bör begagna denna rätt; det torde därför ej behöva stadgas, att vid oenighet mellan rektor och läkaren styrelsen har att pröva ärendet. Har ärendet kommit till styrelsen, kan en till synes onödig omgång föranledas av att styrelsens handlingsfrihet på detta stadium är inskränkt till att besluta huruvida inskrivning vid särskola skall ske eller ej. En naturligare ordning synes vara, att styrelsen, eventuellt efter barnets intagande å särskola för observation, prövar ärendet i hela dess vidd, d. v. s. beslutar om barnet skall inskrivas vid särskola, inskrivas vid vårdanstalt eller alls icke inskrivas. Att styrelsen kan fatta beslut om inskrivning vid vårdanstalt utan att frågan härom först prövats av vårdföreståndaren synes så mycket mindre innefatta någon olägenhet, som styrelsen tydligen, om den så finner nödigt, äger höra denne i ärendet. Av den föreslagna lagtexten framgår icke med erforderlig klarhet att, på

sätt ovan antagits, beslut av rektor eller styrelsen kan innebära att barnet ej anses hänförligt under lagen.

Vad därefter beträffar det i 14 § andra stycket beskrivna förfarandet synes det till en början innebära en oformlighet, att sedan rektor eller styrelsen funnit barnet oförmöget att tillgodogöra sig undervisning vid särskola, läkaren och vårdföreståndaren skola pröva huruvida denna oförmåga är uppenbar och om så ej anses vara fallet kunna föranstalta om observation å särskola, vilken sistnämnda åtgärd enligt förslaget i realiteten innebär ett undanröjande av rektors eller styrelsens beslut att ej inskriva barnet vid särskola. Det synes vidare ur rättssäkerhetssynpunkt icke erforderligt att — på sätt i förslaget avses ehuru uttryckligt stadgande härom saknas — observation å särskola skall äga rum så snart det i fall varom nu är fråga ej är uppenbart, att barnet icke kan tillgodogöra sig särskoleundervisning och frågan ej hänskjutes till centralstyrelsen. Det torde vara tillfyllest att möjlighet härtill föreligger för vederbörande myndighet; att denna möjlighet icke skulle komma att i behöfvig utsträckning användas lär icke behöva befaras, helst som i alla tveksamma fall frågan om inskrivning torde komma att prövas av centralstyrelsen. Det bör i detta sammanhang anmärkas, att därest observation enligt 15 § kommer till stånd, detta ej torde böra föranleda, att ärendet återgår till rektor, en anordning som ofta skulle medföra onödig tidsutdräkt. Ärendet synes utan olägenhet kunna omedelbart återupptagas av den myndighet som föranstaltat om observation. Vad angår den i 14 § andra stycket andra punkten innehållna regeln om att, även när det finnes uppenbart att barnet icke kan tillgodogöra sig särskoleundervisning, frågan om inskrivning vid vårdanstalt skall hänskjutas till centralstyrelsen, då vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden, kan denna anordning i vissa fall vara onödig. Är det nämligen centralstyrelsen, som enligt första stycket funnit, att barnet är hänförligt under lagen och ej kan tillgodogöra sig undervisning vid särskola, kan inskrivning vid vårdanstalt vara den enda återstående möjligheten. Vidkommande andra stycket andra punkten kan tilläggas att för de fall som där avses anledning saknas att jämväl då vårdnadshavaren medgivit åtgärden låta enbart ett yrkande av rektor leda till att frågan om inskrivning å vårdanstalt hänskjutes till styrelsen, ty har rektor själv prövat ärendet enligt första stycket, måste barnets inskrivning vid vårdanstalt motsvara rektors intentioner, och har centralstyrelsen verkställt prövningen, är sådan inskrivning given. Vidare må, beträffande frågan om vårdnadshavarens medgivande till åtgärden, erinras, att barn under sexton år icke kan utan vårdnadshavarens medgivande inskrivas vid vårdanstalt med mindre det enligt barnavårdslagen omhändertagits för skydds-
uppfostran. I fråga om ej omhändertaget barn under sexton år kan följaktligen, om medgivande saknas, styrelsens beslut endast bliva ett, och ett stadgande om hänskjutande till styrelsen av frågan om inskrivning kunde lätteligen giva anledning till den missuppfattningen, att styrelsen skulle ha

fria händer i detta hänseende. Regeln i 14 § andra stycket andra punkten borde för övrigt under alla omständigheter innefatta rätt för centralstyrelsen att omedelbart besluta om barnets inskrivning vid särskola; förslaget utformning ger ingen anvisning om förfarandet, därest styrelsen skulle anse sådan inskrivning vara den rätta åtgärden.

Lagrådet vill med åberopande av det ovan anförda förorda, att 14 § första och andra styckena ändras i nedannämnda hänseenden. I första stycket — som lämpligen kunde inledas med en bestämmelse att centralstyrelsen skall till rektor överlämna jämlikt 12 § inkommen anmälan beträffande barn — stadgas därjämte i första punkten, att rektor har att, efter samråd med styrelsens läkare, pröva huruvida barnet är hänförligt under lagen samt, därest så befinnes vara fallet, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. I en andra punkt upptages, att på begäran av läkaren ävensom då rektor finner sådan inskrivning böra ske men vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden, ärendet dock skall hänskjutas till centralstyrelsen, vilken jämväl äger pröva om barnet i stället bör inskrivas vid vårdanstalt. I andra stycket regleras det fall att rektor vid prövning enligt första stycket funnit barn vara hänförligt under lagen men icke kunna tillgodogöra sig undervisning vid särskola. I första punkten utsäges, att det i detta fall ankommer på centralstyrelsens läkare och vårdföreståndaren att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. I en andra punkt upptagas regler om hänskjutande av frågan till centralstyrelsen. I detta hänseende föreskrives, att fråga om sådan inskrivning dock skall prövas av styrelsen, då läkaren och vårdföreståndaren icke äro ense om att inskrivning bör ske eller då inskrivning må äga rum utan vårdnadshavarens medgivande och sådant ej lämnats. Slutligen stadgas i en tredje punkt, att vid denna prövning styrelsen jämväl äger förklara barnet ej vara hänförligt under lagen eller besluta om dess inskrivning vid särskola.

Skulle 14 § första och andra styckena omarbetas på sätt här förordats, torde tredje stycket böra förses med en inledning motsvarande den lagrådet ovan ifrågasatt i första stycket, varav även vissa redaktionella jämkningar skulle föranledas.

Vidare hemställas på skäl som förut angivits, att i 15 § första stycket orden »enligt vad i 14 § sägs» få utgå.

Om ett barn intagits i särskola för observation, skall på sätt ovan berörts frågan om dess inskrivning vid särskola eller vårdanstalt enligt 15 § andra punkten prövas senast sex månader efter intagningen. Anses härvid ytterligare observation nödvändig, kan efter medgivande av centralstyrelsen barnet kvarhållas under ännu någon tid, vars längd styrelsen skall bestämma. Då det uppenbarligen är av vikt att ett avgörande beträffande barnet träffas utan längre tidsutdräkt än som i varje fall är oundgänglig, ifrågasätter lagrådet huruvida icke till erinran härom en maximitid för den fortsatta observationen, förslagsvis fyra månader, bör stadgas.

Enligt sista punkten i första stycket av denna paragraf erfordras icke något medgivande av centralstyrelsen för fortsatt observation av barn under skolåldern och ej heller av barn i externatskola, om vårdnadshavaren lämnat sitt tillstånd till fortsatt observation. Någon tidsbegränsning är här över huvud icke föreskriven. Det synes emellertid även beträffande dessa barn böra fordras att det slutliga avgörandet icke uppskjutes längre än som är nödvändigt. För att ett opåkallat dröjsmål under alla förhållanden skall kunna förebyggas torde centralstyrelsen också i de nu avsedda fallen böra pröva behovet av fortsatt observation samt bestämma maximitid för denna. Om såsom lagrådet ovan ifrågasatt i andra punkten införes stadgande om den längsta tid styrelsens medgivande till fortsatt observation får avse, bör samma tid gälla även här. Lagrådet hemställer alltså att sista punkten i första stycket av 15 § får utgå.

17 §.

Bestämmelsen i andra stycket av denna paragraf läser, sammanställd med innehållet i första stycket, avse att reglera hur länge en särskoleelev skall kvarbliva i var och en av de olika särskolor — skolhem och yrkeshem eller motsvarande skolor med externatundervisning — vilka han såsom särskolepliktig har att genomgå. Så tolkad torde bestämmelsen endast utsäga något som kan anses ligga i sakens natur. Särskilt när bestämmelsen skall tillämpas på en i yrkeshem intagen kan den vidare knappast sägas ha någon självständig betydelse vid sidan av stadgandena i 18 § andra stycket. Lagrådet förordar därför att bestämmelsen får utgå.

Som ett andra stycke i 17 § torde i stället införas andra stycket i 10 §, om vilket lagrådet tidigare uttalat att det lämpligen kan överflyttas till 17 §. Sådan jämkning av lagtexten bör därvid vidtagas, att det anstånd, varom i stycket talas, kommer att avse intagning av särskolepliktig i särskola, varjämte en redaktionell följdändring i 17 § första stycket blir erforderlig.

18 §.

När en särskoleelev inhämtat så mycket av kunskaper och färdigheter som i hans förmåga står eller han anses vara i behov av, skall principiellt sett hans särskoleplikt upphöra och slutlig utskrivning ske. Emellertid kan det säkerligen ofta vara önskvärt att eleven, ehuru han då får lämna skolan, ännu någon tid står under skolans uppsikt till dess det visar sig att han nått sådan mognad och stadga samt även i övrigt har sådana förutsättningar att han kan reda sig ute i livet. Bestämmelser om dylik öppen vård i prövnings-syfte ha upptagits i andra stycket av denna paragraf, och mot dessa bestämmelsers sakliga innehåll har lagrådet intet att erinra. Då emellertid en — måhända skenbar — motsägelse kan sägas råda mellan ingressen till bestämmelserna och vad man ur 10 § kan utläsa rörande tidpunkten för särskolepliktens upphörande, synes denna ingress, vilken inledes med orden »psykiskt efterbliven» och avslutas med orden »böra ske», lämpligen böra

erhålla en annan formulering, förslagsvis »såsom förberedelse till slutlig utskrivning av särskoleelev må denne, när med hänsyn till hans ålder och mognad samt de kunskaper och färdigheter han inhämtat så finnes lämpligt».

De i senare hälften av andra stycket upptagna bestämmelserna om tillsyn m. m. lära vara avsedda att gälla även vid försöksutskrivning enligt första stycket. För att detta skall klart framgå av lagtexten torde en uppdelning av andra stycket böra ske, så att förevarande bestämmelser få bilda ett särskilt stycke.

Enligt 21 § tredje, fjärde och femte styckena skall eller må fråga om bl. a. försöksutskrivning från särskola i vissa fall prövas av centralstyrelsen eller styrelse för särskola, som avses i 2 § 1 mom. fjärde stycket. Till följd härav synes till förevarande paragrafs sista stycke böra fogas en erinran om att det därstädes sagda gäller allenast där ej annat följer av vad i nämnda stycken av 21 § stadgas.

19 §.

Med första stycket i denna paragraf torde avses att göra de former av öppen vård, som omnämnas i 18 § andra stycket, tillämpliga i fråga om sådan vid vårdanstalt inskriven efterbliven som ej är i oundgängligt behov av anstaltsvård. Denna innebörd i stadgandet skulle komma till bättre uttryck om det beträffande en dylik inskriven finge heta, att han skall utackorderas i familjevård eller försöksutskrivnas till öppen vård, därvid det bör tilläggas, att med avseende å sådan försöksutskrivning vad i — enligt lagrådets ändringsförslag — 18 § tredje stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning.

I 19 § tredje stycket har föreslagits att barn, som är omhändertaget enligt barnavårdslagen, på begäran av vederbörande barnavårdsnämnd må provisoriskt intagas å vårdanstalt i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt. Av vad lagrådet anfört vid behandlingen av 11 och 12 §§ synes emellertid följa, att den föreslagna bestämmelsen bör göras tillämplig endast å barn som är omhändertaget för skyddsuppfostran. Ett psykiskt efterblivet barn, vilket är omhändertaget för samhällsvård, kan nämligen icke mot vårdnadshavarens önskan inskrivas vid vårdanstalt som avses i den nu föreslagna lagen, och en av barnavårdsnämnden föranledd provisorisk intagning av barnet å sådan anstalt skulle följaktligen ofta vara meningslös.

I överensstämmelse med vad lagrådet under 18 § förordat synes i förevarande paragrafs sista stycke böra erinras därom, att angående prövning i vissa fall av fråga om försöksutskrivning stadgas i 21 § tredje, fjärde och femte styckena.

20 §.

Angående det visserligen mera sällan förekommande fall, att vid vårdanstalt inskriven efterbliven bör överflyttas till särskola och där inskrivas,

meddelas ingen regel i förevarande paragraf. Förslagets mening lär emellertid vara, att sådan överflyttning och inskrivning skola föranleda, att den efterblivne slutligen utskrivs från vårdanstalt. Ett tillägg härom bör lämpligen göras i andra stycket.

Enligt tredje stycket i paragrafen skall slutlig utskrivning från särskola alltid ske senast då särskoleplikten upphör. Denna avfattning synes antyda, att sådan slutlig utskrivning skulle kunna företagas tidigare än särskolepliktens upphörande. Detta kan emellertid icke vara åsyftat. Så länge en psykiskt efterbliven är särskolepliktig, bör inskrivningen för hans del bestå. Sannolikt avser stadgandet allenast det fall, att särskoleplikten upphör på den grund att vederbörande uppnått den i 10 § angivna åldern av 21 eller eventuellt 23 år. Med denna tolkning, som vinner stöd av den i 21 § andra stycket andra punkten meddelade undantagsregeln om behörighet att besluta rörande slutlig utskrivning från särskola, saknas emellertid i lagrummet en allmän regel om att särskolepliktens upphörande skall ha slutlig utskrivning från dylik skola till följd, låt vara att genom ordet »senast» en antydan gives i den riktningen. Det synes lämpligt att grundsatsen i fråga klart uttalas i tredje stycket av paragrafen. Då även de bägge föregående styckena inbegripa fall, där särskoleplikten upphör, torde åt ifrågavarande stadgande kunna förlänas den avfattningen, att slutlig utskrivning från särskola skall jämväl eljest ske, då särskoleplikten upphör.

21 §.

De bestämmelser, som i andra stycket av förevarande paragraf meddelas rörande behörighet att besluta om utskrivning från *särskola*, avse såväl slutlig utskrivning som försöksutskrivning. Beslut om den förra skall enligt dessa bestämmelser, bortsett från de fall som i 20 § andra och tredje styckena avses, ankomma på rektor efter skolläkarens hörande, medan beslut om den senare enligt undantagsregeln i slutet av ifrågavarande stycke kan — och, enligt vad som lärer vara avsett, skall — fattas av varje föreståndare för särskola. Denna undantagsregel återgiver för övrigt allenast vad som redan, i ett tidigare avsnitt av lagen, stadgats i 18 § sista stycket. Vad vidare angår utskrivning från *vårdanstalt* bestämmes i 21 § andra stycket att, då det gäller slutlig utskrivning, beslut skall meddelas av vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i samråd. Beträffande åter behörigheten att besluta om försöksutskrivning säges här intet. Ämnet regleras i stället i anmärkta tidigare avsnitt av lagen, nämligen i sista stycket, jämfört med första stycket, av 19 §; behörigheten i fråga tillerkännes där centralstyrelsen eller vissa befattningshavare, enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

Det kan ej anses lämpligt att i det avsnitt av lagen som enligt rubriken handlar om »utskrivning», alltså även om försöksutskrivning, det icke ens i form av en hänvisning till bestämmelser annorstädes i lagen gives fullständiga regler om vem som äger besluta rörande sistnämnda slags utskriv-

ning. En mera tillfredsställande avfattning torde erhållas, därest huvudregeln i andra stycket första punkten begränsas till att avse beslut om slutlig utskrivning från särskola och, liksom enligt den föreslagna lagtexten, om slutlig utskrivning från vårdanstalt, samt i samma stycke upptages en erinran att angående beslut om försöksutskrivning är stadgat i 18 och 19 §§.

I andra stycket göras undantag från huvudregeln om behörighet att meddela beslut rörande utskrivning från särskola jämväl när fråga är om fall, som i 20 § andra och tredje styckena sägs; även i detta avseende skall beslutanderätt tillkomma varje föreståndare för särskola. Regeln torde, vad hänvisningen till tredje stycket i 20 § beträffar, grundas på att, såsom lagrådet under sistnämnda paragraf framhållit, några andra fall där sannolikt icke åsyftas än de där särskoleplikten upphör på grund av att den efterblivne uppnått den i 10 § angivna åldern av 21 eller eventuellt 23 år.

Lagrådet ifrågasätter, om dessa undantag äro behövlige. Någon nämnvärd vinning ur praktisk synpunkt ernås näppeligen genom att i hithörande båda grupper av fall behörighet att besluta om utskrivning tillerkännes varje föreståndare för särskola. Skulle likväl berörda undantag anses böra bibehållas, är det önskvärt att klart utsäges, att föreståndarens ifrågavarande behörighet icke hänför sig till alla fall där särskoleplikten upphör utan allenast till dem där grunden till upphörandet är den nyss anmärkta. Under samma förutsättning får beaktas, att lagrådets ändringsförslag beträffande 20 § andra stycket bör föranleda en jämkning i förevarande bestämmelse.

Den i 21 § första stycket sista punkten meddelade regeln, att det är centralstyrelsen som äger behörighet att för där avsedda fall pröva utskrivningsfrågan, synes lämpligen böra sammanföras med övriga regler i paragrafen rörande denna myndighets kompetens att pröva dylika spörsmål. Sker så, skulle sagda sista punkt kunna erhålla den lydelsen, att utan särskild framställning skall ock frågan om utskrivning beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen prövas, då han uppnått aderton års ålder, medan i tredje stycket kunde föreskrivas, att fråga om utskrivning skall prövas av centralstyrelsen dels i fall som i första stycket sista punkten sägs, dels ock därest detta yrkas av någon av de i förslaget text under a) och b) upptagna.

Ur protokollet:

Harriet Stangenberg.

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18 december 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NOR-DENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hedlund, lagrådets den 17 juni 1953 avgivna utlåtande över det den 17 april 1953 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna*.

Föredraganden anför härvid följande.

Lagrådets vid 1, 2 och 7 §§ gjorda anmärkningar, vilka väsentligen är av formell natur, har föranlett ändringar i enlighet med vad lagrådet förordat.

Beträffande 4 §, genom vilken från landstingens huvudmannaskap undantagits bl. a. de höggradigt vanföra, vill jag till komplettering av vad jag anförde vid remissen till lagrådet nämna, att medicinalstyrelsen den 3 september 1953 framlagt förslag till riktlinjer för omhändertagande och vård av spastiska barn, d. v. s. barn med centralmotoriska rubbningar. Förslaget, som även behandlar de efterblivna spastikerna, synes väl förenligt med nyssnämnda stadgande i 4 §. Det förutsätter sålunda, att dessa spastiker i den mån de icke är svårskötta skall omhändertagas på landstingsanstalter eller enskilda skol- och vårdhem, som kan ordnas inom ramen för den nu föreslagna lagstiftningen. Vården av de höggradigt vanföra och övriga svårskötta bör däremot enligt förslaget omhänders av staten. — Med avseende på 4 § vill jag ytterligare framhålla, att då de där uppräknade kategorierna psykiskt efterblivna undantages från landstingens huvudmannaskap, detta icke innebär att de i och för sig är undantagna från lagens tillämpningsområde. En enskild anstalt med i paragrafen avsett klientel bör följaktligen kunna godkännas enligt 2 § fjärde stycket såsom särskola eller vårdanstalt. I den mån de intagna är att hänföra till någon i 4 § avsedd kategori har landstinget emellertid intet ansvar för vården. Dessa anstalters förhållanden torde få regleras i särskilda avtal mellan staten och de enskilda huvudmännen. Sådana avtal har också för-

utsatts av 1948 års sinnesslövärdssakkunniga i deras betänkande angående skol- och yrkeshem för barn med komplicerad utvecklingshämning (SOU 1951: 48). Jag vill understryka, att jag här icke avser enskilda »riksanstalter» (godkända enligt 2 § fjärde stycket) med elever eller patienter, som ej är undantagna från landstingens huvudmannaskap. I den mån dessa äger rätt till kostnadsfri undervisning och vård, följer av landstingens allmänna åliggande i 2 § första stycket, att landstingen har att erlægga de avgifter för intagna från landstingsområdet, som utöver barnbidrag och folkpensioner kan erfordras för att bestrida de löpande driftkostnaderna. Däremot har, som jag framhållit i remissprotokollet, landstingen intet allmänt subsidiärt ekonomiskt ansvar för dessa anstalter.

Vad lagrådet erinrat mot avfattningen av 5 § har medfört omarbetning av detta lagrum. Beträffande den i paragrafen lämnade beskrivningen av småbarnshem har dock härvid en annan formulering valts än den av lagrådet föreslagna. Dessa hem är visserligen i första hand avsedda för sådana efterblivna barn, som kan antagas vara framdeles lämpade för undervisning i skolhem. Det bör emellertid ej vara uteslutet att även barn, beträffande vilka man icke anser sig kunna våga ett sådant antagande, får placeras i småbarnshem, om de kan anses lämpade för den enkla undervisning och lekträning som meddelas där. På grund härav har nämnda beskrivning avfattats så, att småbarnshem har förskola för därför lämpade barn under skolåldern. — Någon anledning att ändra beskrivningen i andra momentet c) av de barn som skall omhändertagas på vårdhem har jag icke funnit. Den beskrivning som förekommer i det remitterade förslaget synes mig fullt korrekt; den avser såväl barn vilka prövats i särskola som andra barn, t. ex. barn under skolåldern.

Till vad lagrådet anfört vid 9 § kan jag giva min anslutning. Paragrafen har därför omarbetats på sätt lagrådet förordat. I tillämpningsföreskrifterna till lagen bör intagas regler om vilken huvudtillsynsmyndighet som är besvärmyndighet, då beslut i första instans gäller flera särskolor eller vårdanstalter med skilda huvudtillsynsmyndigheter.

I enlighet med lagrådets hemställan har i 10 § dess första stycke ändrats, varjämte andra stycket utbrutits ur paragrafen och fått bilda ett nytt andra stycke i 17 §.

Beträffande 11 § har lagrådet föreslagit en jämkning av den i andra stycket upptagna hänvisningen till barnavårdslagens regler angående omhändertagande av barn under 16 år. Lagrådet förmenar att då paragrafen endast reglerar omhändertagande tvångsvis och sådant enligt barnavårdslagen allenast kan ske i form av skyddsufffostran, bör hänvisningen inskränkas till att gälla bestämmelserna härom. Jag kan icke dela denna uppfattning. Har ett barn, som efter föräldrarnas medgivande enligt 29 § barnavårdslagen omhändertagits för samhällsvård, av nämnden med stöd av bl. a. 36 § samma lag placerats på vårdanstalt, torde det jämlikt nämnda

lag kunna kvarhållas där så länge samhällsvården består. Påkallar föräldrarna samhällsvårdens upphörande och beslutar nämnden i enlighet härmed, kan visserligen barnet icke längre mot föräldrarnas vilja kvarhållas på anstalten men barnet har dock intill denna tidpunkt vistats där efter omhändertagande enligt barnavårdslagen utan att något medgivande, som avser anstaltsvården, lämnats av föräldrarna. Visserligen kan man väl här knappast tala om en sådan skyldighet att underkasta sig vård, varom förmåles i rubriken före paragrafen, men då det rör sig om ett närliggande icke opraktiskt fall, synes detta förhållande icke böra medföra, att det ej får omfattas av hänvisningen.

Det anförda får betydelse även för ställningstagandet till lagrådets anmärkningar i fråga om 12 §. Lagrådet har här av 11:e paragrafens regler ansett följa att inskrivning av barn under 16 år på vårdanstalt efter anmälan från barnavårdsnämnden endast kan ske om barnet är omhändertaget för skyddsuppfostran eller vårdnadshavaren uttryckligen lämnat sitt medgivande till inskrivningen och har på grund härav ansett barnavårdsnämndens anmälningsrätt böra begränsas till barn omhändertagna för skyddsuppfostran. Stöd för denna tolkning kan jämväl vinnas av uttalanden i motiveringen till 12—13 §§. Av det nyss sagda torde emellertid framgå, att hinder ej bör föreligga att efter anmälan av barnavårdsnämnden med stöd av barnavårdslagen kvarhålla för samhällsvård omhändertaget barn på vårdanstalt så länge omhändertagandet består. Detta torde gälla redan nu — 36 § barnavårdslagen stadgar bl. a. att om omhändertaget barn till följd av andlig brist eller svaghet är i behov av särskild vård, så har barnavårdsnämnden att vidtaga erforderliga åtgärder för att bereda barnet dylik vård å härför lämpad anstalt eller annorstädes — och någon anledning att i detta sammanhang skärpa barnavårdslagens regler i visst avseende synes icke föreligga. I och för sig skulle, såsom antytts i remissprotokollet, det sagda icke behöva föranleda att något stadgande om barnavårdsnämndens skyldigheter och befogenheter i fråga om efterblivna barn infördes i nu ifrågavarande lag. Till undvikande av misstolkning torde detta likväl böra ske. För vinnande av överensstämmelse med barnavårdslagens regler i denna del bör dock barnavårdsnämndens befogenhet att göra anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt såvitt angår barn under 16 år begränsas till omhändertagna barn och stadgandet om barnavårdsnämndens skyldigheter ges en mera allmän avfattning.

I övrigt kan jag i huvudsak biträda lagrådets förslag till ändringar i 12 §. Emellertid har lagrådet förordat, att andra och tredje styckena i det remitterade förslaget skall byta plats och att i samband därmed såsom förut-sättning för att skolstyrelsen skall ha att föranstalta om anmälan för inskrivning av skolpliktigt barn vid särskola skall angivas att varken vårdnadshavaren eller barnavårdsnämnden gjort sådan anmälan om barnet. Ändringen innebär att i fråga om sådana barn, beträffande vilka barna-

vårdsnämnden har befogenhet att göra anmälan för inskrivning vid särskola, skolstyrelsens rätt att göra anmälan gjorts subsidiär i förhållande till barnavårdsnämndens. På denna punkt kan jag icke dela lagrådets uppfattning. Då det gäller tillsyn över att skolplikt fullgöres, måste skolstyrelse anses vara det organ som bör kopplas in i första hand. Jag förordar därför att i fråga om skolpliktiga barn regleringen, liksom enligt det remitterade förslaget, bör vara den, att de må anmälas till inskrivning av vårdnadshavaren, att om vårdnadshavaren icke gör anmälan, skolstyrelsen skall föranstalta därom samt att även barnavårdsnämnden äger göra anmälan. — Paragrafen har omarbetats i enlighet med vad jag nu sagt.

De av lagrådet föreslagna ändringarna i 14 § innefattar en utförligare reglering av inskrivningsförfarandet än som ansågs erforderlig vid upprättandet av det remitterade förslaget. Samtidigt har på ett par punkter förenklingar och förtydliganden föreslagits. Jag finner mig böra i huvudsak godtaga lagrådets utförligt motiverade förslag och har därför låtit omarbota paragrafen i enlighet därmed.

I 15 § har lagrådet ifrågasatt den ändringen att sedan observation å särskola ägt rum under högst sex månader, medgivande av centralstyrelsen till fortsatt observation icke skall få avse längre tid än fyra månader. Vidare har lagrådet hemställt, att ur paragrafen måtte utgå bestämmelsen att centralstyrelsens medgivande till fortsatt observation icke erfordras beträffande barn under skolåldern eller i fråga om kvarhållande vid externatskola med vårdnadshavarens tillstånd.

Beträffande observationsintagning må framhållas, att sådan ligger i barnets eget intresse, enär därigenom skapas förutsättningar för en så noggrann prövning av inskrivningsfrågan, att risken för felaktig inskrivning eller för underlåten inskrivning, då sådan bort ske, i möjligaste mån elimineras. I allmänhet torde en observationstid av sex månader vara tillräcklig, men otvivelaktigt föreligger ett behov av att kunna förlänga tiden. Jag kan i huvudsak biträda vad lagrådet yttrat om lämpligheten av att stadga en maximitid för fortsatt observation, i de fall då centralstyrelsens medgivande fordras därtill. Jag föreslår emellertid att sistnämnda tid sättes till sex månader i stället för fyra månader som lagrådet förordat. Med den sammansättning centralstyrelsen skall ha vid avgörandet av ifrågavarande ärenden torde icke behöva befaras, att observationstiden bestämmes längre än som är oundgängligen nödvändigt. Vad angår nyssnämnda undantag i det remitterade förslaget från regeln att centralstyrelsens medgivande fordras till förlängning av observationstiden, så kan jag icke finna, att sådant medgivande erfordras beträffande kvarhållande vid externatskola med vårdnadshavarens tillstånd. Ej heller synes någon maximering av den fortsatta observationstiden nödvändig i detta fall. Däremot instämmer jag med lagrådet i att undantaget beträffande barn under skolåldern bör utgå. Enligt vad jag nyss förordat skall nämligen ansökan om sådana barns

inskrivning i vissa fall kunna göras av barnavårdsnämnden, alltså även utan vårdnadshavarens uttryckliga medgivande. Detta liksom den omständigheten, att här kan vara fråga om observation å internat, motiverar att förlängningsfrågan prövas av centralstyrelsen. Med hänsyn till svårigheten att avgöra dessa småbarns rätta placering torde dock observations-tiden ej böra maximeras i lagen. Beslut om förlängning av observations-tiden bör dock alltid avse viss bestämd tid.

Mot vad lagrådet i övrigt yttrat beträffande 15 § har jag intet att erinra. — Paragrafen har omarbetats i enlighet med vad jag nu anfört.

De ändringar, som lagrådet förordat i 17 och 18 §§ samt 19 § första och sista styckena, är av formell natur. Jag har låtit genomföra dem. Av vad som nyss anförts i anslutning till 12 § framgår att jag däremot icke kan biträda lagrådets förslag till ändring av 19 § tredje stycket.

Lagrådets yttrande angående meningen med förslaget 20 § är riktigt. Vad lagrådet föreslagit beträffande paragrafens avfattning har iakttagits.

Den av lagrådet förordade formella ändring av 21 § andra stycket, som går ut på att detta stadgande såväl då det gäller särskola som vårdanstalt blott skall avse slutlig utskrivning och att beträffande försöksutskrivning hänvisning skall ske till 18 och 19 §§, har genomförts. I anledning av vad lagrådet anfört har vidare det i 21 § andra stycket i det remitterade förslaget gjorda undantaget för utskrivningsfall enligt 20 § andra och tredje styckena fått utgå. Slutligen har, på sätt lagrådet förordat, regeln i 21 § första stycket sista punkten i det remitterade förslaget om centralstyrelsens behörighet att pröva utskrivningsfrågor sammanförts med övriga bestämmelser i paragrafen angående styrelsens kompetens att pröva dylika spørsmål.

Utöver vad som framgår av det anförda har vissa redaktionella jämkningar vidtagits i det till lagrådet remitterade förslaget.

Vid remissen till lagrådet av förevarande lagförslag uttalade jag, att ett av 1946 års sinnesslövsutredning framlagt förslag beträffande fördelningen av kostnaderna för sinnesslövsården mellan staten och kommunerna då övervägdes av 1951 års utredning samt att övervägande skäl talade för att statsmakterna icke tog ställning till lagstiftningsfrågan förrän i samband med frågan om nya statsbidragsregler. Den 1 oktober 1953 har 1951 års utredning avgivit betänkande med förslag i statsbidragsfrågan, vilket förslag innebär en avsevärd ökning av statens bidrag till ifrågavarande kostnader. Betänkandet är f. n. föremål för remissbehandling. Jag ämnar förordna att 1954 års riksdag skall underställas förslag i ämnet. Riksdagen får alltså tillfälle att samtidigt taga ställning till såväl lagstiftningsfrågan som frågan om ändrade statsbidragsregler.

Föredraganden hemställer härefter, att det i enlighet med det anförda jämkade förslaget till *lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efter-*

blivna måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ulf Thorselius.
